

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Факультет іноземної філології

Історичний факультет

**СХОДОЗНАВСТВО.
АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

II Міжнародної науково-методичної конференції

19 березня 2021 р.

Харків – 2021

УДК 81'243
ББК 81.2
С91

Укладачі: Н.В. Руда, Л.М. Ямпольська

Організаційний комітет конференції:

Ю.Д. Бойчук – ректор, доктор педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України (Україна)
С.В. Бережна – проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності доктор історичних наук, професор(Україна)
Д-р Кемаль Учунджу, професор, Чорноморський технічний університет (Туреччина)
Н.В. Руда – завідувач кафедри східних мов, кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
Л.М. Ямпольська – доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат історичних наук, доцент (Україна)
І.А. Скразловська – доцент кафедри східних мов (Україна)
Д-р Алібекіроглу Сертан - викладач кафедри турецької мови і літератури у Газіантепському університеті (Туреччина), запрошений викладач кафедри східних мов ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Сходознавство. Актуальність та перспективи. Тези доповідей II Міжнародної науково-методичної конференції, 19 березня 2021 р. – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2021. – 206 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського-національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
протокол № 3 від 07.04.2021

До збірника увійшли тези доповідей II Всеукраїнської науково-методичної конференції «Сходознавство. Актуальність та перспективи», присвячені проблемам східної філології, освіти та виховання, методики навчання сходознавчих дисциплін, перекладу, міжкультурної комунікації, літературознавства, історії, економіки, політики, соціуму країн Сходу. Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів філологічних та історичних спеціальностей.

Видано за рахунок укладачів

УДК 81'243
ББК 81.2
С91

ЗМІСТ

СХІДНА ЛІНГВІСТИКА

Агєєва М.М., Радченко К.М. Загадкові назви Каспійського моря.....	7
Басам Санатуллах. Історична довідка про фарсі-дарі.....	8
Богдан А.А. Концепція «ребенок, сын» в китайських ідиомах чэньюй.....	11
Водолажський Д.О. Розкриття концепції «мужність» у китайських іменах.....	12
Гришина Б. М. Засоби вираження експресії в китайській мові за допомогою службових слів.....	14
Гуцуляк К.С. Сучасний сленг в китайській мові. Англiцизм, напiвкалька та переклад.....	15
Дмитренко А. А. Продуктивніе словообразовательніе модели китайского языка на материале названий фруктов и овощей.....	16
Долгополова Д. С. Інтернет-сленг в китайській мові.....	18
Донченко М.О. Концепт «краса» у мовній картині світу Китаю.....	19
Завгородня О.С. Концептоутворюючий аспект жіночих імен в перській мові.....	21
Льницька М.Б. Поле семантичної реалізації колоративної лексики: пряме/переносне та конкретне/абстрактне.....	24
Кім О.В. Актуальність вивчення лексики мобільних застосунків у китайській мові.....	26
Коляда А.В. Синтаксичні особливості драматургії Лао Ше.....	27
Куліш М.О. Особливості вживання означень у п'єсі “Чайна” (茶馆).....	30
Макітренко К.О. Особливості сучасного китайського мовного етикету.....	32
Поміляйко В.О. Сленг як невід’ємна частина сучасної китайської мови.....	34
Протопопова Є.П. Інверсія додатку у текстах публіцистичного стилю.....	35
Романченко А.С. Художні засоби створення сумного настрою в книзі 几米 “寂寞上场了”.....	37
Руда Н.В. Частотність безсполучникових багатокomпонентних складних речень у сучасній китайській літературній мові.....	39
Самойлова С.А. Словотворчі морфеми в назвах прикрас в китайській мові.....	40
Саніна Г.В. Ієрогліфічна парадигма японського письма: походження та перспективи щодо сучасних соціокультурних процесів.....	41
Светличная А.Ф. Особенности образования названий китайских блюд.....	44
Сусленко А.М. Труднощі перекладу колірних виразів в англійській та перській мовах: культурне порівняння.....	46
Толмачова К.М. Феномен перемикування кодів у контексті мовної ситуації в Марокко.....	48
Федорченко А.А. Графемы со значением «оружие» в современных иероглифах.....	51
Хижа І.П. Лексичні засоби створення портрета головного героя в оповіданні Мо Яня «Геній».....	53
Шапаренко Е.Е. Історія вивчення стилістики у китайському мовознавстві.....	55

ЛІТЕРАТУРА КРАЇН СХОДУ

Быкова И.А., Пелехата К. Проблема одиночества в творчестве Кобо Абэ.....	57
Долженко А.О. Концепт любові у віршах Сюй Чжімо.....	58
Жукова М.О. Образ місяця в українській та китайській поезії.....	60
Кравчук К. Лі Бо та особлива мова його віршів.....	62
Криворучко С.К. Страх смерті в оповіданні Ді Ань «Коли ж моя черга?».....	63
Сасыкулова Ч.Т. Поэзия С. Эралиева как представителя послевоенной киргизской литературы.....	64
Смілянська О.О. Український та китайський літературний постмодернізм.....	67

Тарасова Л.В. Лексические средства описания природы в поэзии Гу Чэна.....	68
Узун Мурат. Литература как форма выражения идейно-эстетических взглядов Гаяза Исхаки.....	71

ПЕДАГОГІКА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СХІДНИХ ДИСЦИПЛІН

Alibekiroğlu Sertan. Negative Effects of the COVID-19 Pandemic on Teaching Turkishi as a Foreign Language	74
Андрущенко Д.Ю. Використання скоромовок для формування фонетичних навичок на заняттях з турецької мови.....	78
Хоссейн Баят. Проблеми викладання перської розмовної мови іноземним студентам.....	81
Бондаровська Л.О. Освіта – центральна ідея вчення Конфуція.....	83
Ільченко А.Р. Розвиток фонетичної усвідомленості на першому році вивчення китайської мови як другої іноземної	85
Компанієць О.В. Доцільність ізраїльського досвіду підготовки педагогічних працівників для системи неформальної освіти у системі освіти України.....	87
Лі Сіньцзе. Естетично-спрямовані дисципліни: можливості та проблеми викладання он-лайн	88
Лю Чжицян. Стратегії викладання естетично спрямованих дисциплін за допомогою діджитал-інструментів: досвід університетів КНР.....	90
Науменко С.С. Спеціалізовані навчальні заклади для обдарованих дітей КНР.....	92
Семеніст І.В., Махачашвілі Р.К. Параметри оцінки якості цифрового навчання на програмах зі східних та європейських мов в умовах КОВІД-19.....	93
Скразловська І.А., Прокопчук К.С. Жанрові особливості турецьких мані та способи їх використання на заняттях з турецької мови	96
Цзи Фенлай. Зміна концепцій естетичного розвитку учнів під впливом суспільних змін.....	98
Щербакова О.В. Вплив традицій на завдання дошкільної освіти в Китаї і за кордоном.....	99
Ян Чжуан. Педагогічні традиції національної хореографії Китаю.....	101

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО КРАЇН СХОДУ

Баштынская М.Р., Кукленко Н.Е. Восточная философия, воплощенная в гравюре.....	102
Вигівська Р.Р. Культура та традиції Об'єднаних Арабських Еміратів.....	104
Даниленко М.В. Дракон у китайській міфології.....	105
Жукова К.Є. Китайська каліграфія як засіб самовираження.....	107
Корнєв А.Ю. Європейські впливи на китайське образотворче мистецтво початку ХХ століття.....	109
Кошеленко Е.В. Идейно-философское начало эстетического восприятия японцев.....	111
Мишеньова К.Ю. 孔子的思想与不同时代儒家思想的差异.....	113
Попова М.Д. Художньо-естетичне осмислення краси в Китаї.....	114
Ріпчанська К.Р. Порівняльний образ дракона у китайській та слов'янській культурах.....	115
陈春侠. 中国人的生日. Святкування дня народження в Китаї.....	117
Чупир Ю.В. Вплив конфуціанства на формування китайського менталітету.....	118

ІСТОРІЯ СХОДУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Білик В.А. Историк-ориенталист, мовознавець та письменник А. Кримський: пошанування на Волині.....	120
Гоков О.О. Отдел Генерального штаба при штабе Кавказского	

воєнного округу Російської імперії: введення в проблему.....	122
Домановський А.М. Богословський складник франко-візантійських відносин другої половини VIII ст.....	124
Кошовий С.А. Президент США Джо Байден: очікування та пріоритети щодо Індо-Тихоокеанського регіону.....	126
Купчик О.Р. Жизнь и деятельность Абульфаата Талышинского (1885-1949 гг.).....	128
Олійник О.М., Олійник М.М. Розвиток органів національної безпеки в Японії у другій половині XX ст.....	130
Подрез Ю.В. Динаміка турецько-сирійського протистояння в контексті загальної глобалізації міжнародних відносин.....	133
Тумаков О.І. К вопросу об османских военнопленных в Российской империи: «харьковский плен» князя Скарлата Каллимахи (1810-1812 гг.)....	135
Фалько С.А. Діяльність військово-інструкторських місій провідних європейських країн і Сполучених Штатів Америки в Азії у міжвоєнний період (1918-1939 роки): порівняльний аспект.....	137
Ціватий В.Г. Концепт «Схід» і публічна дипломатія Японії в умовах мондіального світоустрою XXI століття: історико-регіональний, діаспоральний та інституціональний дискурси.....	139
Ямпольська Л.М., Абдулкадер Ардалан Латіф Абдулкадер. «Берберське питання» та його політизація в Алжирі у 80-х рр. XX – 10-х рр. XXI ст.....	141
Дівицька С.В. Оцінка наслідків політики «Великого стрибка» в КНР у зарубіжній історіографії.....	144
Ляшевська Г.І. Корея в період колоніальної залежності від Японії (1910-1945 рр.).....	146
Мачай О.О. Політика Ібрагіма I Дербенді у завоюваннях Тамерлана.....	148
Омельченко В.О. Ясудзі Окамура – творець «Іанфу».....	150
Сопельняк А.С. Розселення вірмен на території України у науковому доробку Я.Р. Дашкевича.....	152
Топчій Д.С. Вплив відносин між США та КНР на вирішення «тайванського питання» на сучасному етапі.....	154
Хвойницька С.Г. Взяття фортеці Родос: шлях Османської імперії до Середземного моря.....	156
Целуйко А.О. Організація визволення Палестини (ОВП) як складова Палестинського руху опору: до історії виникнення.....	157

ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА, СОЦІУМ КРАЇН СХОДУ

Dr. Öğr. Üyesi Cevdet. Sanal Tipoloji: Sosyal Medyada Sözel Bellek İzleri.....	160
Андрєєва Ю.В. Проблема концепту «Made in China».....	163
Беззубенко А.В. Безпекова політика в АТР через призму діяльності регіонального форуму АСЕАН.....	165
Кошовий С.А. Словацько-тайванська взаємодія у контексті поліцентричного світу.....	168
Лю Синься. Возрождение сельской экономики с помощью развития индустрии китайской сельской культуры.....	170
Михтуненко В.В. Перспективи економічного розвитку Китаю в умовах пандемії COVID-19.....	172
Павленко С.С. Хто вони? Японські консули в Одесі (1892-1937).....	173
Пилипчук Я.В. Интеллектуалы Мавераннахра XIV-XVI вв.....	176
Ткачук А.П. Становлення військового стану самураїв у середньовічній Японії.....	179
Шаленна Н.М. Особливості сучасної культурної дипломатії Туреччини.....	181
Щербакова К.О. «Культура скасування» (cancel culture) у китайській національній ідеології.....	183
Tang Yongbo. The Application of Marxism Theory in the Ideological and Political	

Classroom of Chinese Colleges and Universities.....	185
Гайдук А.М. Історичні корені мусульманського права.....	187
Кучеренко Л.Ю. Китайський політичний плакат як дзеркало зовнішньої політики КНР 1950-х – 1970-х років.....	189
Матей Ю.Ф. Ідея «Великої Південної Азії»: новий регіональний підхід США до країн Прикаспію.....	192
Мороз Р.Д. Територіальні претензії КНР у Південно-Китайському морі.....	194
Пономаренко В.В., Сімонова А.А. «Самурай – лицар з катаною?»: до аналізу стану військово-служивого дворянства в середньовічній Японії та Європі.....	196
Пушкаренко О.С. Хюррем султан – зачинателька «Жіночого султанату».....	198
Тарасенко А.В. «Лінія Доджа» народжує нову Японію.....	200
Тарасенко О.А. Боротьба жінок Японії за зміну гендерної політики держави: «фемінізм другої хвилі».....	202

СХІДНА ЛІНГВІСТИКА

ЗАГАДКОВІ НАЗВИ КАСПІЙСЬКОГО МОРЯ

*Агеєва Марія Миколаївна та Радченко Катерина Михайлівна,
студентки 4 курсу*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: викладач О.С. Завгородня

Каспійське море – найбільше озеро нашої планети, відоме в письмових джерелах за безліччю назв, кількість яких досягає сімдесяти. Велика частина походить від назв окремих регіонів або племен, які займали одну з ділянок узбережжя. Переважно це були ділянки південного узбережжя, і це закономірно, бо культури, що примикали до південного узбережжя, мали письмові джерела. Назва *Каспій* є похідним від іранського племені *каспійів* (етимологія назви означає «вершники»), що мешкало на південному узбережжі моря в I тис. до н.е. Під такою назвою море позначається в європейських джерелах, починаючи, з книги Гекатея «Об'їзд землі» (VI ст. до н. е.) і «Історії» Геродота. У різних античних джерелах море називається також *Кіммерійським*, *Скіфським*, *Сарматським* і навіть *Понтійським* морем. Чеський палеолінгвіст Б.Грозний припустив, що Каспій - це ще більш рання назва, яке є похідною від народності *кушитів*, про життя яких в цьому регіоні повідомляють асирійські хроніки. У Стародавній Персії море називалося найчастіше *Гірканське*.

В будь-якому випадку, *Каспій* залишається назвою, що передає реалії, характерні для південного узбережжя, але не відповідає на питання, як могло називатися море у племен, що населяли північний берег моря. Невідомим в історії залишається питання про те, як називали Каспійське море кіммерійці, скіфи, сармати, алани та інші племена, які мешкали в Північному Причорномор'ї і на перешийку між Чорним і Каспійським морями. Тим часом, не викликає сумнівів, що для племен, які населяли території, поруч з Каспієм на півночі, море мало мати якусь назву, і, очевидно, не пов'язану з південним плем'ям каспійів. Нічого достеменно невідомо про те, якими назвами користувалися племена, що населяли ці території в наступні періоди, тюркські племена - болгари, а потім хозари і кипчаки.

У середньовіччі араби називали Каспій Бахр-аль-Хазар, Гірканським, Хорасанським, Джурджанським морем. Турецька назва моря Ак-Деніз («Біле море»), туркменське Кёккюз (букв. «Зелене око»), азербайджанське Хазар-Деніз. На Сході відомі також такі назви моря як Гульсум, Гурезм, Сальянське і Муганське. Серед них назви Гурезм і Джурджанське море вже ближче до топоніміки північних берегів. Джурджанською араби називали місто Ургенч – столицю Хорезма в пониззі Амудар'ї, а Гурезм досить близько до назви Хорезма.

Про назви, які вживалися на півночі, певне уявлення дають давньоруські літописи і більш пізні російські письмові джерела. Найдавніша назва у «Повісті минулих літ» (1113 г.) – Хваліське море (Лаврентіївський літопис, 1305, 1377 рр., володимирсько-суздальський), Хвалійське море (Іпатіївський літопис, XIII в., галицько-волинський), а також Хвалімське (Радзивілівський літопис XV ст.). За географічним описом «Повісті минулих літ» можна зрозуміти, що «Хвалісси» ще й назва країни (племені, народу). З Русі в Хвалісси можна потрапити, йдучи вниз по Волзі. У більш пізніх джерелах воно називається Хваліжським, Хвалинським морем («Взяття Азова»). У різні часи море називалося також *Хозарським*, *Дербентським*, *Хопужським* морем. Афанасій Нікітін назвав море Хвалітською Дорією.

Особливий інтерес викликає найменування, наведене Афанасієм Нікітіним. Тверський купець пише на початку свого твору: «*Се написах своё грешное хождение за три моря. Пръвое море Дербеньское, дория Хвалитьская, второе море Индъийское, дория*

Гондустанська, третье море Чёрное, дория Стемьбольская. «Дорія» – слово іранського походження, в перській мові йому відповідає слово дәрйа – «море, річка». Б. А. Успенський справедливо зазначає, що в даному випадку А. Нікітін наводить два варіанти назви моря – російське і іноземне [3, с. 87]. Справді, важко уявити, що Афанасій Нікітін штучно з'єднав незнайоме йому слово «дорія» зі звичною російською назвою. Значить, А. Нікітін наводить назву «*Дория Хвалитская*» як іноземне. А з цього випливає питання про походження гідроніма «*Хваліське море*» в давньоруській мові як про можливу транскрипцію більш давньої назви моря. Звичайно, ні в одному перському джерелі немає ніяких вказівок, які хоча б віддалено могли бути пов'язані з такою назвою. Прийняті тепер в фарсі назви моря – Хазарське або Мазендеранське – не могли виникнути раніше середньовіччя, оскільки тільки тоді з'явилися відповідні географічні області. Втім, не обов'язково саме перська мова стала джерелом назви, яку згадував А. Нікітін.

Основний маршрут мандрівника пролягав вдовж узбережжя моря через Дербент, Ширван, Баку. У цьому регіоні має поширення мова, що сформувалася як закавказький діалект перської та інших іранських мов. Про ступінь поширеності мови говорить той факт, що на ньому говорить цілий ряд етнографічних груп – власне тати (закавказькі перси), частина вірмен, гірські євреї. Татська мова в середньовіччі була широко поширена на західному узбережжі Каспію, поряд з іншою іранською мовою – *Азери, Адери*, яка близька до сучасної таліської мови. Саме з таліською мовою А. Нікітін міг контактувати після прибуття на південне узбережжя у Мазендеран, де проживають талиші. Цілком можливі були контакти і з гілянською мовою. Можна припустити, що назву, близьку до Хвалітської дорії, Афанасій Нікітін міг зафіксувати під час спілкування з місцевим населенням, під час свого переходу через західний берег моря. І це може означати, що варіант назви *Хваліське море* використовувався за межами давньоруської мови, будучи однією з назв моря, яка використовувалася з найдавніших часів.

Чому ж маючи стільки імен, за морем закріпилася саме назва Каспійське? Єдиним поясненням цього можна назвати той факт, що саме так його назвав батько історії, грецький історик Геродот, який зібрав найбільш повні і точні відомості про Каспійське море і прилеглі до нього країни і території. Шляхом перекладів з грецької та латинської мов назва Каспію «*Mare Caspium*» потрапила в інші мови світу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева Р.А. Происхождение имен рек и озер. – М.: Наука, 1985. – 144 с.
2. Буланова О. История Каспийского моря и его названия // Режим доступу: <https://atalar.ru/istoriya-kaspijskogo-morya-i-ego-nazvaniya.html>
3. Воронков А.А. Единый семантический комплекс древних названий Каспийского моря // Челябинский гуманитарий. – 2010. – №2 (11). – С.86-96.
4. Можайская И. Ликбез по Каспию: введение в историю имени // Режим доступу: <http://casp-geo.ru/likbez-po-kaspiyu-vvedenie-v-istoriyu-imeni/>

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА ПРО ФАРСІ-ДАРІ

Д-р Санатуллах Басам, науковець, публіцист, Нідерланди

تهیه و نگارش صنعت بسام

پیشینه تاریخی زبان فارسی - دری

بعد از شکست هخامنشیان بدست اسکندر مقدونی زبان فارسی باستان تا حدی از بین میرود و زبان رسمی به زبان یونانی تغییر میکند ولی بعد از مرگ اسکندر در سال ۳۲۳ قبل از میلاد میان سرداران او بر سر فرمانروایی متصرفات، نبرد های خونینی صورت میگیرد و یکی از سرداران قدرتمندش بنام «سلوکوس» داخل بابل میشود و سلطنت سلوکیان را در زمین امپراطوری شرقی اسکندر مقدونی آغاز میکند، اداره وسیع ترین متصرفات اسکندر مقدونی را که از بین النهرین آغاز تا به بلخ و خراسان قدیم بدست می گیرد و پایتخت شاهنشاهی خود را بنام شهر سلوکیه در کنار رود دجله بنا می نماید

« همین شهر در زمان اشکانیان و ساسانیان بنام تیسفون و در خلافت عباسی شهر بغداد میشود» و بعدها پایتخت به شهر انطاکیه در سوریه انتقال میدهند.

سلوکیان با انتخاب همسر سغدی نژاد آریایی و یونانی را می گیرند؛ مگر خصوصیت یونانی خود را حفظ می کنند و سیستم اداری و سیستم مالیاتی شانرا به شیوه ای هخامنشیان ادامه میدهند ولی شاهان سلوکی بینهایت خودکامه و توجه به آبادی و رفاه مردمان متصرفات شان نداشتند و فقط به محلاتی توجه می کردند از لحاظ تجارتي و یا موقعیت استراتژیکی ارزش میداشت و قرار روایت تاریخ؛ بلخ باستان و هرات یکی از شهر های مهم و با ارزش سلوکیان بوده با استفاده از همین نارضایتی مردم ، زمانیکه سلوکی ها در مصر در جنگ بودند حاکم سرزمین پارت که مورخین به احتمال «آندراگوس» نامیده اند علیه سلوکیان شورش میکند و تعقیب آن در حدود ۲۳۹ پیش از میلاد «دیودوتوس» حاکم بلخ شورش می نماید و وضعیت برای قوم «پرنی» یا «پرنی» مساعد میشود تا اینکه «ارشک» در راس همین قوم قرار گرفته نخستین دولت آریایی را بعد از هخامنشیان تاسیس میکند و مهرداد دوم نخستین کسی از خاندان اشکانی خود را شهنشاه و از نسل اردشیر هخامنشی میداند؛ و زبان و ادبیات «پهلوی» متعلق به همین خاندان است. آنان یونانیان را از کشور خود می رانند بجای زبان یونانی، زبان رسمی خود را پهلوی اشکانی می نامند و به همه نقاط فرمانروایی خود مروج میسازند.

مورخ کشور محمد علی کهزاد در مورد کلمه «پهلوی» چنین می نگارد؛ «... پهلوی صفتی است که با «ی» نسبتی از اسم پهلوی ساخته شده و «پهلوی» شکل متاخر کلمه «پر ثوه» است.

پرثوه یکی از قبایل آریایی باختری است که بعد از مهاجرت و بی جا شدن و تمرکز و تشکیل سلطنت در خراسان غربی، خاکهای بین حوزه هری رود و سواحل جنوبی بحیره خزر که یکی از ولایات شمال غربی آریانا بود به حیث مسکن نهایی ایشان «پرثیه» یا «پارتیا» معروف شد. ارساس بلخی موسس سلاله «پرثوه» می باشد علاوه بر پارتیهای بزرگ، پادشاهان دیگری که مخلوطی از عرق «پارت - ساک» می باشند، در سیستان و اراکوزی «حوزه ارغنداب» سلطنت کردند که به «پهلوا» شهرت دارند. زبان قبيله «پرثوه» «پرثوی» خوانده می شود که به اساس تبدیل حروف و تبدیل صوت کلمات «پهلوی» گردیده است...» «۱».

به نکته مهم دیگر نیز باید اشاره کرد که گاهی میان دو پهلوی، یعنی پهلوی اشکانی و پهلوی ساسانی اشتباهاتی رخ داده است هر دو را عده ای یکی دانسته اند درحالیکه اساساً میان «پهلوی پارتی» و «پهلوی ساسانی» از روی منشأ زبان و میدا ظهور فرق است. به قول استاد کهزاد این معنی که پهلوی پارتی یا «پرثوی» اصلاً زبان خراسان بوده و پهلوی ساسانی به فارس تعلق دارد. «به عبارت دیگر اولی پهلوی افغانستان و دومی پهلوی فارس است» «۲».

وزبانشناسان هم بعد از پژوهش ها به این نتیجه رسیدند که پهلوی خراسان به زند یا اوستای باختری بیشتر نزدیکی دارد در حالیکه پهلوی ساسانی را لهجه از فرس قدیم هخامنشی میدانند ولی با انتقال پایتخت از خراسان غربی به فارس، زبان پهلوی پارتی خراسان به نسبت قدامت به پهلوی ساسانی تأثیر به سزایی میگذارد و نخستین پژوهشگری که تفاوت میان دو زبان را با تحقیقات گسترده مشخص ساخت «اندرو اس» هست او «وجود دو زبان پهلوی پارتی و ساسانی کشف و اثبات نمود... یک عده کلمات که به حیات مذهبی و سیاسی و اجتماعی ارتباط دارد، اعم از اسمای اسلحه و وسایل نقلیه و اصطلاحات طبی و محاوره های معمولی روزمره حتی بعضی افعال عادی که پهلوی ساسانی و در زبان فارسی مروج است شکل پهلوی پارتی خود را محافظه کرده است و بعضی بی انتظامی که در تلفظ بعضی کلمات فارسی دیده می شود نتیجه نفوذ صوتی لهجه شمالی بر لهجه جنوب غربی است» «۳».

بهر حالت زبانشناسان میان دو زبان از لحاظ منشأ و قدامت و محل ظهور آن تفاوت قایل اند چنانچه قبلاً نیز اشاره کردیم پهلوی «پرثوی» منشأ ارتباط به «زندیا زبان اوستایی» و قدامت آن سه سده پیش از میلاد و سه سده بعد از میلاد و محل ظهور آنرا خراسان؛ ولی «پهلوی ساسانی» منشأ آنرا فرس قدیم هخامنشی و قدامت آنرا قرن سوم مسیحی و تا قرن هفت هجری و محل ظهور آنرا پارس میدانند. ولی همین ساسانیان با همان جلال و عظمتی که با فتح خراسان از آخرین دوره کوشانی بدست آوردند، در دربار خود فارسی دری را ترجیح دادند؛ یعنی پهلوی پارتی در دربار جاگزین پهلوی ساسانی کردند.

زبان فارسی دری با زبان سغدی بیشتر نزدیک میدانند. زبانشان از روی شواهد به این نتیجه رسیده اند زبان سغدی شاخه زبان پهلویی شمالی می دانند چنانچه بعضی از دانشمندان اوراق کشف شده از کتابهای «مانی» را جزو زبان پهلوی شمالی و برخی زبان سغدی می دانند و بهر حال زبان سغدی از آنجهت در خور اهمیت است که به تعبیری اساس زبان فارسی دری یعنی همین زبانی است در حوزه بزرگ جغرافیایی با آن تکلم میشود و زبان سغدی رابط نزدیکی به زبان اوستایی دارد و تقریباً همه نقاط آریانای قدیم با کمی تفاوت لهجه، زبان مشترک داشتند.

«کوشانی ها یا قبایل «بیوچی» از آنطرف رود جیحون اساس سلطنت بزرگ کوشانی را گذاشتند؛ لهجه های مخصوصی از آنان است که بعضی بنام «سیتی» و برخی بنام «تخاری» از آن یاد میکنند؛ ولی عده محققین ظهور زبان «سغدی» را از یکجا شدن و تأثیرات متقابل پهلوی خراسانی با لهجه های «اسکایی» و «تخاری» در حوزه اکسوس میدانند و نواحی سمرقند و بخارا و حوالی آنرا در قدیم «سغد» می نامیدند، داریوش در کتیبه خود از این سر زمین با نام «سوگدیانا» یاد می کند این زبان به پهلوی خراسان نزدیک بوده کتاب های مانی را جزو پهلوی شمالی زبان سغدی میدانند، و زبان «اسکایی» را زبانشناسان جز شاخه شرقی خانواده آریایی دانسته اند؛ «تخاری زبان قسمتی از قبایل «سیتی» منجمله کوشانیها است که در اوایل آن را «آریایی شمالی» و «آریایی شرقی» هم می خواندند و بالاخره به همان اسم «تخاری» نامزد شد. این زبان لهجه از زبان هند و اروپایی می باشد» «۴»، ولی بنابه نگارش جناب غبار زبان کوشانی ها را «ختنی» نامیده غیر زبان «تخاری» میدانند «کوشانیها بالاخره در اثر فشار هیوانگ نوها از مسکن خود جدا و از حوزه

ایلی و تارم گذشته وارد اراضی بین آنهرین «سیحون و جیحون» شدند. از فشار همین ها بود که قبایل اسکایی به شمول تخار ها از آنجا به افغانستان ریختند و از آنجمله ، تخارستان بنام تخار ها موسوم گردید» «۵».

با سقوط کوشانی های بزرگ و ظهور ساسانیان زبان پهلوی ساسانی که کاملاً متأثر از پهلوی پارسی بود در خراسان گسترش یافت و چنانچه قبلاً اشاره شد برای برتری بخشیدن زبان شان در مقابله با زبانهای که از شاهنشاهی گذشته باقی ماند بود ، زبان خود را «دری» نامیدند و حتی روایت های تاریخی وجود دارد در عصر ساسانیان آنچه منسوب به دربار باشد «دریک» یعنی دری می گفتند، البته فرهنگ لغات ، این کلمه را معنی متعددی کرده اند در فرهنگ عمید چنین آمده «دری منسوب به دره ، منسوب به دره کوه ، کبک دری ، کبکی که در کوه یا دره کوه بسر میبرد .

دری - منسوب به در یا دربار ، درباری ، زبان فارسی که بعد از زبان پهلوی متداول گردیده و با اندک تغییری بصورت زبان فارسی کنونی در آمده است «۶».

استاد پروفیسور حسین یمین به این عقیده است دری را در واقع صفت زبان فارسی میدانند «...دروجه ی تسمیه «دری» با ارتباط به زبان پارسی دری نظر های گوناگون ارایه شده است که وجه درست آن درباری است؛ زیرا معنای اصلی «در» درگاه و دربار باشد ؛ چون زبان پارسی در مناطق وسیع امپراتوری پارتها در شرق و غرب آریان در دربار ها و مراکز شهری به حیث زبان رسمی ، درباری و اداری به کار میرفت . بنابر آن زبان دربار ها گرچه پارسی بود منحیث زبان درباری صفت دری را نیز بخود گرفت» «۷».

تا زمان حمله اعراب مردمان سرزمین ما پهلوی ساسانی ، به حیث زبان رسمی به تمام قلمرو شان بوده اما درباریان و مردم فاضل و دانشمند به زبان مردم خراسان ، بلخ و بخارا سخن میگفتند و محققین معتقد اند به همین دلیل زبان مردم خراسان که در دربار ساسانیان و شهر مداین یعنی پایتخت ساسانیان رایج بود به زبان «دری» یعنی درگاهی معروف گردید .

برخی را عقیده بر اینست زبان دری در همان حال در غرب پادشاهی یعنی فارس برای عموم قابل فهم و وسیله تکلم بوده است، پختگی و سلامتی خاصی را داشته که در دربار رواج یافته ؛ چون زبان پهلوی ساسانی ادامه فرس قدیم هخامنشی بود و فارسی باستان به نسبت تسلط بابلی ها ، آسور و عیلامی در دفتر و دیوان شاهی هخامنشی اصالت خود را از دست داده بود به یک زبان فقیر و مرده تبدیل شده بود و به یقین میراث خود را به پهلوی ساسانی هم گذاشته تا دربار ساسانی زبان فارسی دری را برتر دانسته با آن تکلم می کردند «ولی فارسی امروز با فرس باستان و فارسی میانه تفاوت دارد»، پهلوی ساسانی در مقابل زبان عربی تاب مقاومت نداشت در کمترین زمان وجود خود را از دست میدهد ولی زبان فارسی دری دوره شکوفایی خود را با وجود نشیب و فراز ها طی می کند و آهسته آهسته زبان پهلوی ساسانی را در نقاط غربی فارس عقب زده و بعد از قرن چهارم هجری به حیث زبان علمی و ادبی مورد قبول دانشمندان قرار می گیرد و بعد از حاکمیت سلجوقیان از خراسان تا فارس نیم قاره هند تا ترکستان ختن تا آنجا ممکن بود این زبان جایگاه ای برای خود می یابد یعنی حوزه جغرافیایی زبان فارسی یک حوزه پهناوری بوده .

آنچه در اثر پژوهش های باستان شناسی در رباطک و سرخ کوتل بغلان در دهه پنجاه و هفتاد خورشیدی بدست آمده خاستگاه زبان پارسی دری در سرزمین بلخ و سیستان می باشد ، کتیبه هایی که مربوط به دوری کوشانی ها به عصر کنشکا کبیر زبانی که در آن بکار رفته شکل متحول زبان پارسی بوده که به فارسی جدید بسیار نزدیک دانسته اند و به قول ارناسکی «زبان کتیبه زبان آریانا شرقی میدانند شباهت های با زبان سغدی ، خوارزمی و پارسی دارد» «۸»

از روی شواهد متعدد خاستگاه این زبان حوزه باختر است چون کهن ترین سخنوران ، دانشمندان ، محققین ، شاعران از همین حوزه جغرافیایی ظهور کرده اند و نخستین شاعران زبان فارسی دری چون حنظله بادغیسی ، محمود رواق ، شهید بلخی ، بسام کردی خارجی ، وصیف سکزی ، رودکی ، رابعه ذواللسانین ، محمد ولوالجی و غیره که بیشتر از چهل شاعر میشود .

دکتر صفا در تاریخ علوم ادبیات ایرانی مینویسد؛ «زبان پارسی دری زبانی است که نفوذ فراوانی از لهجه های خراسانی قدیم و بعضی از لهجات مشرق در آن مشهود است . به نظر قدیم ترین مؤلفان که در باره محل تداول و رواج زبان پارسی دری سخن گفته اند آن را زبان قسمتی از نواحی شرق از حدود نیشاپور تا نواحی قریب به ولایت سغد در ماورالنهر «ساحه باختر» دانسته اند» «۹».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

منابع و مأخذ

1. - کهزاد ، تاریخ ادبیات افغانستان ، ریاست دارالتالیف وزارت معارف ، ۱۳۲۹- ص ۳۴-۵۶.
2. - کهزاد ، مجله آریانا ، ۱۳۲۹ ، ص ۸۱.
3. - ایران در عصر ساسان ، تالیف کریستن سن ، چاپ دوم ، سال ۱۹۴۴ ، ص ۴۶.
4. - کهزاد ، تاریخ ادبیات افغانستان ، سال ۱۳۲۱ ، ص ۷۹.
5. - غبار ، افغانستان در مسیر تاریخ ، مطبعه دولتی ، ۱۳۴۶ ، ص ۴۹.
6. - فرهنگ عمید ، حسن عمید ، انتشارات امیر کبیر ، تهران ، ۱۳۷۴ ، ص ۵۹۶.
7. - حسین یمین ، تاریخچه زبان پارسی - دری ، کابل ، انتشارات کتاب ، ص ۱۱۴.
8. - ارناسکی ، زبانهای ایرانی ، ترجمه علی اشرف صادقی ، تهران ، ۱۳۷۸ ، ص ۱۹۹.
9. - صفا ، تاریخ علوم و ادبیات ایرانی ، ابن سینا ، ۱۳۴۷ ، ص ۱۲۵.

КОНЦЕПЦИЯ «РЕБЁНОК, СЫН» В КИТАЙСКИХ ИДИОМАХ ЧЭНЬЮЙ

Богдан Александра Александровна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет им. Г.С. Сковороды

Научный руководитель: С.С. Науменко

Известно, что в каждой культуре фразеология является одним из самых важных лингвистических наследий, отражающих традиции, обычаи, социальные проблемы и культуру народа. В китайском языке есть несколько видов фразеологизмов, но самым известным является чэньюй.

Чэньюй (成语 chéngyǔ) – устойчивое фразеологическое выражение, имеющее переносный смысл и построенное по нормам древнекитайского языка. Для расшифровки их значения требуется не только перевод на современный китайский язык, но и дополнительные смысловые пояснения. Для того, чтобы узнать значения чэньюй, можно обратиться к специальным словарям, где приведены не только они, но и первоисточники этих идиом. Если человек знает хотя бы самые распространённые идиомы, то это является одним из веских показателей его образованности. Всего насчитывается около 50.000 чэньюй, из них 3000 являются самыми употребляемыми [1].

Цель - рассмотреть концепт «ребёнок, сын» в чэньюй. Начнём с выражений, имеющих в себе непосредственно иероглиф 子 (zǐ – ребёнок).

杀彘教子(shā zhì jiào zǐ) – убить свинью в качестве урока для ребёнка (родители должны обучать ребёнка посредством примеров).

画荻教子(huà dí jiào zǐ) - писать на песке камышом, обучая сына (не безразличие матери к образованию своих детей).

望子成龙(wàng zǐ chéng long) – ожидать, что твой сын станет драконом (возлагать большие надежды на своего ребёнка, его таланты и способности).

Интересным фактом является то, что в древнекитайской философии образ дракона являлся символом мужского начала. Исходя из этого иероглиф с данным значением (龙 lóng) довольно часто используют в мужских именах.

父慈子孝(fù cí zǐ xiào) – сыновнее благочестие (уважение ребёнком родителей, предков) [3].

Значение этой идиомы напрямую связано с одним из центральных понятий в конфуцианской этике и философии, который является одним из важных компонентов традиционной восточноазиатской ментальности. Согласно трактату «24 примера сыновней почтительности» (二十四孝 – èrshísìxiào), сыновья должны испытывать безусловную любовь к своим родителям, что традиционно считается одной из основ процветания государства. На тему сыновней почтительности есть ещё ряд чэньюй:

恣蚊饱血(Zì wén bǎo xuè) – Кормить собой комаров (Терпеть любые лишения ради спокойствия и комфорта своих родителей);

扇枕温席 (Shàn zhěn wēn xí) – Обмахивать веером изголовье кровати, на которой спит отец (летом) и согревать своим телом его одеяло (зимой) (О безграничной сыновней любви);

行佣供母(Xíng yōng gōng mǔ) – Работать чернорабочим для матери (Помогать матери во всем) [4].

Так же есть ряд идиом, которые связаны с концептом «сын, ребёнок», но не имеют в себе соответствующего иероглифа 子(zǐ).

虎头虎脑(hǔ tóu hǔ nǎo) – голова и мозги тигра (здоровяк, крепыш).

Несмотря на то, что отдельно иероглифы указывают на ум и сообразительность, в данном контексте имеются ввиду хорошо физически развитые дети.

青梅竹马(qīng méi zhú mǎ) – зеленые сливы и бамбуковые лошадки (детские игры, невинная детская дружба).

Под «бамбуковой лошадкой» подразумевается игрушка, с которой раньше развлекались дети: голова лошади, прикрепленная к палке.

黄口小儿 (huángkǒu xiǎoér) – желторотый юнец (молокосос, сопляк).

Этот чэньюй имеет ещё один вариант написания – 黄口孺子 (huángkǒu rúzi). Выражение обычно носит негативный окрас и описывает невежественных юнцов [2].

三灾八难 (sān zāi bā nàn) — три беды, восемь несчастий (обр. о чередности несчастий).

Эта идиома применима к людям всех возрастных категорий, но чаще всего к детям, которые часто страдают от различных недугов и болезней.

六尺之孤 (liù chǐ zhī gū) — сирота ростом шесть чи (несовершеннолетний сирота).

Иероглифом 孤 (gū) в древнем Китае описывали человека, потерявшего своего отца, а иероглиф 尺 (chǐ) являлся мерой длины. 6 приблизительно равнялись 144 см – среднестатистический рост ребёнка. Таким образом, эта идиома описывала детей-сирот.

Можно сказать, что идиом, непосредственно имеющих в своем составе концепты «ребенок», «сын» не представлены очень широко. Большинство, так или иначе, связаны с их воспитанием и взаимоотношениями с родителями. Некоторые из них описывают физические или личностные качества детей. Не все из приведённых выше чэньюй регулярно употребляются в разговорной речи, но каждый является частью и отражением китайской культуры.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Войцехович, И.В. Практическая фразеология современного китайского языка: учебник / И.В. Войцехович. – М.: АСТ; Восток–Запад, 2007. – 509 с.
2. Наумова Т.В. Сыновья почтительность (Конфуций о древнекитайской культуре сыновней почтительности как об одной из основ государственного устройства). Дискурс-Пи. – 2004. – Т. 4. – № 1. – С. 26–27.
3. Ниннин Го. Лингвокультурные аспекты китайской фразеологии. Вестник ТГУ. – 2013. – Вып. 2 (118). – С. 166–168.
4. Электронное научное издание «Ученые заметки ТОГУ», 2017, Том 8, № 1(2), С. 117 – 123.

РОЗКРИТТЯ КОНЦЕПЦІ «МУЖНІСТЬ» У КИТАЙСЬКИХ ІМЕНАХ

Водолажський Данііл Олексійович, студент 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: С.С. Науменко

Ще в книзі змін 易经 звертали увагу, що спочатку треба вказувати прізвище, а вже потім ім'я. Зараз громадяни Китаю мають право обирати або прізвище матері, або батька, частіше другий варіант превалює у повсякденному житті. Найпоширенішими прізвищами є 李, 王, 张, 刘.

Згідно з народними легендами, 李 походить від прізвища одного чиновника з стародавніх часів. У той час 王 набуло популярності через те, що 王 був найменуванням голови держави.

Тепер перейдемо саме до чоловічих імен. Майже ніяких обмежень під час обрання імені не існує, батьки цілком можуть дати своїй дитині таке ім'я, яке їм до вподоби. Існує багато вірувань, що ім'я матиме великий вплив на долю їх дитини, саме тому ми можемо дізнатися, яку долю бажали батьки при народженні. Чоловічі імена часто містять у собі ієрогліфи, що передають назви природних явищ або тварин, що символізують мужність та гострий розум. Сам ієрогліф, що позначає ім'я - 名 поєднує у собі дві графеми: вечір та рот, тобто, коли темно ми повинні дізнатися хто стоїть перед нами. Також варто нагадати, що

навіть існувала традиція ритуальної зміни імені, нове ж могло бути пов'язане з родом діяльності [3].

В іменах 宋国建 та 宋 являється назвою царства за часів династії Чжоу. 国 у перекладі "державна", у той час як 建 має значення "будувати". Можемо припустити, що ім'я має надавати сили та стійкості своєму носію, адже зміст імені натякає саме на ці чесноти.

Якщо візьмемо ім'я 陈俊轩, тоді знов побачимо, що 陈 є назвою стародавнього царства. Стосовно 俊, то це кмітливість, тим часом 轩 використовують в ієрогліфах для показання чогось великого та високого. Напевно, батьки бажали, щоб їх дитина була розумною.

Цікавим є поєднання у 王晓狄. Де 晓 має значення "знання", а 狄 може походити з назви стародавньої етнічної групи, що мешкала на півночі Китаю.

Власник імені 高玺 ховає в імені такі слова, як "високий" та "імператорська печатка". У той час є ім'я 唐立, де перший ієрогліф позначає на назву старинної династії, а другий має значення "стояти", розглянувши ці два приклади, можемо прийти до висновку, що давати хлопчику ім'я, яке буде мати хоч якесь відношення до держави або історії - це досить популярна тенденція. Але так було не завжди. Ще у "Цзуо Чжуань", стародавня проза стосовно періоду "Весен і Осеней", що є цінним джерелом інформації про етикет того періоду, було вказано, що не можна давати ім'я пов'язане з назвою держав, хвороб, певних географічних об'єктів та ритуальних предметів. Вважалося, що не треба торкатися важливих речей [1].

В китайців зараз майже немає обмежень, тому ім'я часто буває обраним за наступними принципами: назви квітів (частіше у жіночих іменах). Тут можна навести приклад імені 春花, що означає "весіння квітка", 秀英, що перекладається як "талановита квітка", назви дерев: 梅丽, тобто "гарна слива", назви природних явищ, як ми можемо побачити у таких прикладах, як: 雪, "сніг", та 雨, "дощ", назви тварин, прикладом може бути ім'я 王远豹, що має ієрогліф 豹, тобто "леопард", імена, що подібні до іноземних: 安德烈 - Андрій та 爱德华 - Едвард, одні з перших імен, що зустрічаються у підручниках з китайської мови, імена, що можуть характеризувати епоху. Так, наприклад, в імені 赵钰, 赵 позначає назву регіону, а 钰 дослівно перекладається, як "метал" або "рідкий скарб", висловлювання або незвичні імена з літератури. Наприклад: 贾宝玉 з роману "Сон у червоному теремі" [2].

Отже, ми можемо зробити висновок, що китайці дуже обережно ставляться до обрання імені для своєї дитини. Як ми вже побачили дівчатам часто дають імена, пов'язані з красою, а хлопці отримують імена, пов'язані з силою духа та мужністю. Культура обрання імені набула дуже великої кількості цікавих фактів ще з давніх часів, саме тому мешканці Китаю так шанують її.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Крюков М.В., Решетов А.М. Китайцы // Системы личных имён у народов мира. — М.: Наука, 1989. — С. 164-170.
2. Цзиньлин, Ван. Обращение в типологически различающихся языках : На материале рус. и кит. яз. : диссертация ... кандидата филологических наук : 10.02.20. — Волгоград, 1996. — С. 157. — 239 с.
3. Goh Kheng Chuan та Goh Kheng Yew//Book of Chinese Names: A Guide to Auspicious and Elegant Names-1999.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСІЇ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ ЗА ДОПОМОГОЮ СЛУЖБОВИХ СЛІВ

Гришина Богдана Михайлівна, студентка 2 курсу
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
Науковий керівник: С.С.Науменко

У сучасному світі, як і в давнину, люди часто використовували таке поняття - як експресія у різних галузях культури і на самперед у літературі і китайська мова не є виключенням.

Експресія - це сила вираження почуттів, емоцій та переживань, тобто виразність або емоційне забарвлення тексту. Пішло від латинського слова *Expressio*, значенням якого було видавлювання, вижимання, нагнітання. Тобто насильницький виклик емоцій та почуттів, звичайно, це змушує нас переглянути звичне для нас розуміння цього слова, адже в нашому розумінні –це звичайний прояв емоцій в літературі, до яких не треба прикладати зайвих зусиль. Вона передається на різних рівнях: фонетичному, лексичному та синтаксичному [1]. За думкою відомих вчених О.С. Ахманова, О.Потебні та Г.І.Дідук, значенням цього терміну є якість мовлення у текстах художнього стилю, якість виразно-зображувального мовлення [4]. Китайська література наповнена різними вигуками, звуконаслідуваннями, частками та інверсіями, що в свою чергу і несуть в собі функції емоційного забарвлення всього тексту. Почнемо із часток, завдяки ним експресія передається на синтаксичному рівні. Вони надають реченню або окремим членам речення смислових або модальних відтінків значення. Наприклад, частка 呢 може передавати відтінок невпевненості при альтернативних запитаннях, але це не єдине значення частки. Частка 吧 також може давати деяку невпевненість у питальних реченнях, але також вона може перетворити розповідне речення у спонукальне. Також можна взяти до уваги частку 嘛, що може вказати на надію, чи пораду для ліричного героя, або персонажу, чи зробити паузу для того, щоб привернути увагу читача. Частка 啊, у розповідному реченні вона може показувати впевненість, категоричність або підтвердження думки, а в питальному реченні вона слугує проявом наполегливості та допиту [3]. Іншим засобом експресії в китайській мові є вигуки та звуконаслідування. Вони надають яскраве забарвлення в емоційному плані на фонетичному та частково на лексичному рівні. Почнемо із звуконаслідування. За приклад можна взяти 呵呵(хе-хе, ха-ха), що виражає ввічливий сміх. Ще одним схожим звуконаслідуванням є 哈哈 також вказує на ширий ввічливий сміх. Як вигук може означати насолоду, гнів та при погрожуваннях (Ого!). 吁吁 - це звуконаслідування нагадує тяжке дихання, зітхання, пихтіння та бормотіння. Його можна використати, якщо персонаж старий, або коли він втомився чи курить, а також при здивуванні. 嘀嗒 - звуконаслідування капання води, або тикання годиннику. 嗒嗒 має таке саме значення, а ще тріскотіння та стуку. 呱呱- звуконаслідування хлопку, тріскоту, бац, бах, також має значення балакання 呀, як вигук виражає здивування, досаду(ой!, ого!, ех!, нда!). Як частка виступає, як фонетичний варіант (після гласних а, е, і, о, у) і може бути звуконаслідуванням скрипу та каркання. 哦 як вигук може мати два значення. Перше значення- здивування або сумніви (е?, ах!), друге- виражає розуміння або догадку (а-а!, м-м!). 嗨 у цього вигуку є два значення – радості, впевненості(о!, да!), або досади та співчуття (о!, ой!). Можна зауважити, що завдяки звуконаслідуванню, можна зрозуміти настрій всього твору, а не тільки окремих персонажів та ліричних героїв, почути тріскіт, шепіт, шелест та інші звуки, а завдяки вигукам зрозуміти в якому стані знаходиться герой твору.

Отже можна зробити висновок, китайська література є дуже збагаченою завдяки засобам, що були зазначені вище. Вона має дуже якісне виразно-зображувальне мовлення і має багате емоційне забарвлення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник української мови: в 11 томах. — Том 2, 1971. — Стор. 464.
2. Ганич Д.І., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища шк., 1985.— 360 с.
3. Лесин В.М. Літературознавчі терміни. —К.: Рад.шк., 1985. — 250 с.
4. Литературная энциклопедия: Словарь литературных терминов: В 2-х т. — М.; Л.: Изд-во Л. Д. Френкель, 1925. - Т. 1, стлб. 297—298.

СУЧАСНИЙ СЛЕНГ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ. АНГЛІЦИЗМ, НАПІВКАЛЬКА ТА ПЕРЕКЛАД

Гуцуляк Катерина Сергіївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
Науковий керівник: С.С.Науменко

Сленг - явище вкрай нестабільне і мінливе з точки зору тривалого існування в мові, але корисне і цікаве для тих, хто хоче говорити китайською різноманітно. У тезах розглядаються найбільш вживані молоддю слова і вирази сучасної китайської мови.

Дана тема цікава нам з низки причин: одна з них — це те, що ми вивчаємо китайську мову, і перебуваючи в Китаї, нам, відповідно доведеться в основному спілкуватися з молоддю.

По-друге, сленг є однією з найцікавіших мовних систем. Це явище вкрай нестабільне і мінливе, корисне і цікаве для тих, хто хоче урізноманітнити своє спілкування. Крім того, вивчення сленгу допомагає зрозуміти ступінь зміни всього суспільства в цілому за допомогою мови і спілкування. Метою роботи є виявлення найбільш часто вживаних слів і виразів в розмовній мові китайської молоді.

Характерним для сленгу вважається запозичення словникових одиниць з іншої мови, а також одиниць аргю і жаргонів. Лексична одиниця при цьому не тільки метафорично переосмислюється, а й може розширювати своє значення. Зараз існує безліч способів формування сленгу в китайській мові, з яких найбільш поширеними на сьогоднішній день є: транскрипція, напівкалька і переклад. Їх головне призначення - пристосування іншомовного слова до китайської дійсності. Зупинимося на кожному з цих способів докладніше.

Транскрипція є запозиченням словникової одиниці, при якій зберігається її звукова форма (іноді трохи видозмінена відповідно до фонетичних особливостей мови, в якій слово запозичується).

Найкраще такий спосіб утворення сленгу в китайській мові проявляється завдяки такому поняттю, як англіцизм. Під англіцизмами розуміють слова або вирази, запозичені з англійської мови, що зберігають при цьому свій фонетичний вигляд, а також значення.

Наприклад, окремо ієрогліфи 哈 [hā] і 樓 [lóu] позначають вигук «ха» і іменник, що позначає «поверх», проте, в китайській мові утворився англіцизм з використанням цих двох ієрогліфів. 哈喽 [hālóu] в перекладі означає «привіт», що співзвучно з англійським «hello» [1].

Однією з причин появи англіцизмів в китайській мові є «мода на англійську мову», яка так успішно закріпилася в Китаї і в усьому світі. Так наприклад, два незв'язаних між собою ієрогліфа 粉 [fěn] «мука, пудра» і 丝 [sī] «нитка, шовк» утворили англіцизм [粉丝] від англійського слова «fans» фанат, фанати.

Напівкалька — це явище, при якому відбувається запозичення основи, але слово «підлаштовується» не тільки під норми фонетики даної мови, а й під норми граматики. Таким чином, напівкалька — це часткове запозичення.

Для ефекту своїй промові молодь часто використовує фразу «酷毙» [kùbì], що складається з ієрогліфів «酷» [kù] «жорсткий», і «毙» [bì] «вмирати, вбивати», проте, сенс цілої фрази не несе негативного значення. Мовою сленгу перший ієрогліф співзвучний з англійським «cool», а фраза повністю означає щось «класне» [2].

Переклад це пряма передача значення іншомовного слова. Наведемо приклад: носії китайської мови перевели слово «флуд», що є транслітерацією з англійською мови від слова «flood», яке можна перекласти як «повінь», «потоп», а в сленговім співвідношенні «зайва інформація, що не приносить користі». Вийшло слово «灌水» [guànshuǐ], яке дослівно означає «лити воду», а при використанні цього слова в сленгу «заповнювати сайт непотрібними статтями» [3].

Таким чином, можна зазначити, що такі способи утворення сленгу, як англіцизм, напівкалька, переклад широко використовуються у сучасній китайській мові та є вагомим джерелом поповнення лексики китайської мови.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Свищук А.В. Класифікація молодіжного сленгу китайської мови // Матеріали 51-ї Міжнародної наукової студентської конференції «Студент і науково-технічний процес» : Іноземні мови : лінгвістика та міжкультурна комунікація / Новосиб. держ. ун-т. - Новосибірськ. 2013. С.26-26
2. Лі Шуцзюань, Янь Лиган Словник сучасного китайського сленгу. М.:2009. 126 с
Інформаційний портал «StudyChinese» //електронний ресурс. URL :<http://studychinese>.

ПРОДУКТИВНЫЕ СЛОВООРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ МОДЕЛИ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА НА МАТЕРИАЛЕ НАЗВАНИЙ ФРУКТОВ И ОВОЩЕЙ

Дмитренко Анна Анатольевна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды
Научный руководитель: к.ф.н., доц. Е.Е.Жукова

Изучение различных лексических совокупностей позволяет выявить наиболее продуктивные способы словообразования для отдельных групп и более полно понимать процессы, протекающие в языке [2, с.4]. Как отмечают исследователи, в китайском языке группа слов, образованных способом словосложения, самая многочисленная [1, с.3]. Это объясняется исключительной продуктивностью словосложения, которое как в прошлом, так и теперь является для китайского языка основным способом создания новых слов. Слова, создаваемые способом словосложения, в зависимости от типа связи, существующего между их компонентами, можно подразделить на две большие группы: сложные слова сочинительные и сложные слова подчинительные [3, с. 20]. Сложные слова сочинительные образуют пять типов: суммирующий, обобщающий, синонимический, антонимический, а также особый тип.

При подчинительной связи между частями сложного слова одна часть подчинена другой, и обе части, следовательно, находятся в разной смысловой зависимости. Подчинительное сложение представляет собой соединение морфем, неравноправных в смысловом и функционально-синтаксическом отношениях [3, с. 31]. Сложные слова подчинительные также образуют пять основных типов: определительный, дополнительный, результативный, предикативный, а также особый тип.

В нашем исследовании было проанализировано 30 названий овощей и 30 названий фруктов. Нами выделены такие наиболее продуктивные способы словообразования.

Первый способ – определительный тип подчинительной связи словообразования характерный тем, что вторая часть сложного слова обозначает предмет, а первая

качественный, количественный или относительный признак предмета [13, с. 32]. В китайском языке определительный тип – одна из наиболее продуктивных словообразовательных моделей, называемая иногда атрибутивной моделью. В случае с названиями овощей и фруктов одна из двух морфем имеет значение «фрукт» или «овощ», тем самым сразу относит плод к определенной группе. Например:

苹果(píngguǒ) яблоко +фрукт = яблоко ;

百香果(bǎixiāng guǒ) маракуя + фрукт = маракуя;

Отметим что в нашей экспериментальной группе в своем составе имеют морфему 果 4 названия фруктов и одно название овоща 圣女果 shèngnǚguǒ «томат-черри», который в Китае традиционно продается вместе с фруктами

Морфема 菜, встречалась в 6 названиях овощей или зелени.

芹菜 qíncài сельдерей + овощ = сельдерей ;

菠菜 bōcài шпинат + овощ = шпинат;

韭菜 jiǔcài дикий чеснок+овощ = чеснок ;

Одной из продуктивных морфем можно считать морфему 豆, которая входит в состав 4 названий овощей, в большинстве случаев, связанных с бобовыми: 豌豆 wǎndòu «горох»; 豆角 dòujiǎo «стручковая фасоль» и, что неожиданно, в 土豆 tǔdòu «картошка».

Морфема 瓜, встречается в 4 названиях овощей и фруктов. Эта морфема указывает в основном на бахчевые культуры 苦瓜 «горькая тыква», 冬瓜 «восковая тыква», 西瓜 «арбуз». Также морфема используется в лексеме 黄瓜 «огурец», который также относится к семейству «тыквенные».

Морфема 桃 встречается в 3 названиях фруктов со схожими характеристиками 樱桃 «вишня», 猕猴桃 «киви», 桃子 «персик».

В 2 названиях фруктов используется морфема 莓: 蓝莓 lánméi «голубика» и 草莓 sāoméi «клубника». Отметим, что хотя они не входили в экспериментальную группу, но в ходе работы со словарем было найдено еще 12 лексем с данной морфемой.

Как мы видим, определительный тип словообразования действительно представляет собой продуктивный способ в данной лексической группе. Из 60 лексем 29 образованы этим способом.

Второй тип словообразования, который мы наблюдаем в экспериментальной группе –аффиксальный. К смыслообразующей морфеме могут присоединять аффиксы. В роли аффиксов (или полуаффиксов) могут выступать элементы, которые в той или иной степени теряют свое лексическое значение в составе сложений, при этом аффиксы могут служить как для образования нового слова, так и для образования новой формы слова [3, с 63-64]. Показателем принадлежности к существительным могут служить суффиксы 子 zǐ, 儿 er, 头 tóu. В нашей экспериментальной группе было выявлено 6 названий фруктов, образованных при помощи суффикса: 覆盆子 fù pénsǐ «малина»; 橘子 júzi (桔子 júzi) «мандарин»; 椰子 yēzi «кокос»; 李子 lǐzi «слива»; 桃子 táozi «персик»; 柿子 shǐzi «хурма».

Заметим, что этот суффикс используется только в двух названиях овощей 茄子 qiézi «баклажан»; 豆子 dòuzi «бобы». Другие суффиксы не используются ни в названиях овощей, ни в названиях фруктов.

Рассмотрев словообразовательные модели китайского языка, на примере названий овощей и фруктов, нами были выделены две наиболее продуктивные: словосложение (подчинительная связь определительный способ) и аффиксальный. Эти способы считаются наиболее продуктивными для существительных вообще, что и подтвердилось при анализе узкой лексической группы. Перспективным считаем дальнейшее изучение данной темы на расширенном массиве материала. Также считаем необходимым подробно рассмотреть заимствования и степень их освоения в лексической группе «овощи и фрукты».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Боженкова Н.А. К вопросу о способах словообразования в современном китайском языке [Электронный ресурс] / Н.А. Боженкова, О.В. Борко, Э.Б. Полескова // Известия Юго-Западного государственного университета. Серия: Лингвистика и педагогика. - 2012. - № 2. - С. 121-125. Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=20723727>.
2. Голубева А.А. Словообразовательные модели китайских медицинских терминов - исконных и заимствованных [Электронный ресурс] / А.А. Голубева // Филологическое образование и современный мир XII : молодёжная научно-практ. конф. с междунар. участием / [редкол.: А. Э. Михина, А. В. Иванова]. - Чита : Забайкальский гос. ун-т, , 2016. - С. 43-46. Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=27270585>.
3. Горелов В.И. Лексикология китайского языка. – М.: Просвещение, 1984; стр.50-84.
4. Гриб А.П. Словообразовательный анализ имен существительных китайского языка в официально-деловом стиле (на материале контракта) [Электронный ресурс] / А.П. Гриб // Амурский научный вестник. - 2017. - № 4. - С. 4-11. Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35138616>.

ІНТЕРНЕТ-СЛЕНГ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Долгополова Дар'я Сергіївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: С.С.Науменко

Китайський інтернет-сленг – це неформальна мова. Сленг, який вперше з'являється в мережі, часто стає актуальним у повсякденному житті. Інтернет-сленг, можливо, є найбільш швидко змінюваним аспектом мови, створеним рядом різних впливів – технологіями, засобами масової інформації та іноземної культури.

Зазвичай користувачі заміняють буквеними скороченнями терміни спорідненості, які використовуються не тільки для родичів, але і просто знайомих з найближчого оточення: gg замість 哥哥 gēgē (букв. «старший брат») «хлопець, брат», mm замість 妹妹 mèimei (букв. «молодша сестра») «сестра, дівчина (звернення до співрозмовниці, молодшою за віком)», sg замість 帅哥 shuàigē (букв. «вродливий чоловік») «красунчик», tx замість 同学 tóngxué «однокласник, одногрупник» [2].

Аналогічним образом буквеним способом заміщаються стійкі вирази і словосполучення, які часто зустрічаються: pf замість 佩服 pèifú (букв. «захоплюватися») «ресpekt», uuxx замість 衣衣鞋鞋 yīyī xiéxié «одяг та взуття, шмотки», bxcm замість 冰雪聰明 bīngxuě cōngmíng «розумний, прошарений».

З метою прискорення введення повідомлення користувачі інтернету активно використовують і цифрову розкладку клавіатури, заміщаючи цифрами часто повторювані в висловленнях лексичні одиниці і граматичні показники: 0 líng замість 你 nǐ «ти», 6 liù замість аспектного суфікса або модальної частки 了 le, 88 bābā замість 拜拜 báibái «Бувай!» (від англ. Bye-bye!) [3].

Звуковий збіг при такому заміщенні досить умовне, цифри лише по звучанню віддалено нагадують замінні мовні одиниці. В цифрових комбінаціях, які поширені в онлайн-сфері, кожна цифра позначає співзвучне слово, аж до заміни цифрами цілих фраз: 53880 wǔsānliùliùlíng замість 我想抱抱你 Wǒ xiǎng bào bào nǐ «я хочу обійняти тебе», 53782 wǔsānqībā'èr замість 我心情不好 wǒ xīnqíng bù hǎo «В мене поганий настрій», 596 wǔjiǔliù замість 我走了 Wǒ zǒu le «Я йду», 1798 yī qī jiǔ bā замість 一起走吧 Yìqǐ zǒu ba «Давай підемо разом», 201314 èrlíngyī sānyīsi замість 爱你一生一世 ài nǐ yìshēng yìshì «я буду кохати тебе вічно» [1].

В категорію змішаного типу входять комбінації різних графічних елементів-ієрогліфів, англійських букв, цифр: 3Q sān-q замість «Thank you», P9 p-jǐú замість 啤酒 pǐjiǔ «пиво», B4 b-sì замість 鄙视 bǐshì «презирство».

В комбінації літер з ієрогліфами слова зазвичай починається з першої букви складу, записаного в транскрипції пін'їнь: 1 公 замість 老公 lǎogōng «чоловік», 1 婆 замість 老婆 lǎopó «дружина» [5].

Можливий і зворотній порядок, коли англійські букви доповнюються ієрогліфом: E 化 E huà (от англ. electronic) 'компьютеризация'.

Зустрічаються також приклади у вигляді поєднань букв з символами і символів з цифрами: +U jiā U співзвучно 加油 jiāyóu «Давай!», -7 fūqī співзвучно слову 夫妻 fūqī «чоловік та дружина, подружжя».

В демократичному Інтернет-співтоваристві існує також ієрархія класів і статусу. Ступінь різноманітності стилізованих різновидів Інтернет-комунікації вказує на віртуальний або соціальний статус його учасників в Інтернет-співтоваристві: чим більш різноманітна мова Інтернету, тим вище його/її віртуальний або соціальний статус [4]. Отже, можна зробити висновок, що інтернет-сленг є окремим дуже цікавим явищем китайської лексики та потребує окремого більш детального вивчення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хуэй Тянь Ган. Обзор тенденций в словообразовании Интернет-лексики / Хуэй Тянь Ган // Вестник СПбГУ. СПб., 2010. С. 203 – 214.
2. Wong, Kam-Fai, XiaYunqing, Li Wenjie Linguistic and Behavioural Studies of Chinese Chat Language // International Journal of Computer Processing of Oriental Languages. – Chinese Language Computer Society & World Scientific Publishing, 2006. Vol. 19. P. 133–152.
3. Ван Илин. Введение в вопрос о китайских буквенных сокращениях/ Ван Илин// Вестник Педагогического университета. - 2002. - №2.
4. Чжоу Вэйлян. Цзымуцзыдянь [Текст]/ Чжоу Вэйлян. - Шанхай: Буква-Пресс, 2001. - 300 с.
5. Чжоу Цихуань. Краткое описание способов употребления буквенных сокращений [Текст]/ Чжоу Цихуань. - Пекин: Вестник китайской академии гражданской авиации. - 2002. - № 20.

КОНЦЕПТ «КРАСА» У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ КИТАЮ

Донченко Марія Олександрівна, студентка 3 курсу

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: к.ф.н., доц. К.Є. Жукова

Поняття «краса» завжди було найважливішою категорією світової культури та відіграло важливу роль у формуванні будь-якого культурного простору. Естетична категорія краси загалом означає досконалість, гармонійне поєднання характеристик об'єкта, який викликає у спостерігача естетичну насолоду [1]. Людина постійно відчувала внутрішню потребу осягання, створення та споглядання краси, пошуки ідеальних форм – це головна ідея античних поетів, скульпторів Середньовіччя, художників Ренесансу, композиторів, письменників Нового часу, артистів і дизайнерів сучасності. Недарма дане поняття все частіше можна помітити у ролі предмета дослідження у таких наукових дисциплінах, як філософія, естетика, етика, психологія, культурологія, етнографія, мистецтвознавство, антропологія тощо.

У цьому дослідженні нами було розглянуто концепт «краси» та його сприйняття китайським суспільством з точки зору лінгвістики. Концепти як джерело історично

накопиченого соціального досвіду відіграють важливу роль у міжкультурній комунікації [4]. Концепт містить у собі усі можливі значення слів, що проєктують думки людини тієї чи іншої культури, а також проєктують прояви, що містяться у слові зі властивим йому національним колоритом. Концепт охоплює значення багатьох лексичних одиниць: для цієї наукової праці доцільніше буде використовувати фразеологічні одиниці, адже фразеологічний фонд багатий на уявлення і оцінку тих чи інших явищ, стереотипів, еталонів, знання та розуміння яких допомагає краще зрозуміти менталітет іншого народу та уникнути випадки міжкультурних конфліктів та непорозумінь [1].

У цьому дослідженні ми розглянемо особливості стереотипного сприйняття концепту «краса» на прикладі аналізу фразеологічних одиниць і спеціальних службових слів сучасної китайської мови.

Незважаючи на різноманіття фразеологічних одиниць китайської мови – на думку лінгвіста Ма Гофань (马国凡), маємо 5 основних розрядів: чен'юї (成语 chéngyǔ ідіоми), гуаньюнь'юї (惯用语 guànyòngyǔ фразеологічні поєднання), ян'юї (颜语 yányǔ прислів'я), сехоуюї (歇后语 xiēhòuyǔ недовомки-іносказання), суюї (俗语 sùyǔ приказки), – для аналізу обрали чен'юї [5]. У формулюванні З.І. Баранової чен'юї постає «...стійким фразеологічним словосполученням (переважно чотирислівним), побудованим за нормами давньої китайської мови, є семантично монолітним, з узагальнено переносним значенням, що носить експресивний характер, функціонально є одним членом речення» [2, с. 6]. Лаконічність, стислість думки шляхом використання мінімальної кількості мовних засобів (зазвичай складаються з чотирьох морфем), а також образність, метафоричність, експресивність і злитність значення, що робить мовлення більш емоційним, яскравим та виразним, збереження характеристик самобутності культури та історії китайського народу перетворили чен'юї на найважливіший клас фразеологізмів китайської мови.

Походження китайського слова мей (美 měi краса, прекрасне, гарне, гарно) демонструє, що краса в якості естетичної цінності впливала саме з сенсорно-смакового задоволення: тлумачення слова пов'язано зі смаком м'яса козла. Естетична потреба з'явилася після задоволення утилітарної потреби. Існує декілька чен'юїв, які використовують китайці для вираження власної оцінки краси у рамках одягу, макіяжу, аксесуарів людини: наприклад, 粉白黛黑 fěn bái dài hēi можуть сказати про красуню, у якої дуже нарядний, гарний макіяж; а ось чен'юї 花枝招展 huā zhī zhān zhǎn дослівно передає значення «квітучі гілки у всій красі», у повсякденній мові цей вираз позначає чепурний одяг жінки. Жінки Китаю дуже турбуються за свій зовнішній вигляд, а тому чен'юї 涂脂抹粉 tú zhī mǒ fěn краще за все передає процес наведення краси: «рум'янитися та пудритися».

Красиві предмети володіють загальними естетичними якостями – правильністю, пропорційністю, гармонійністю – це якнайкраще передається у фразеологізмах, пов'язаних зі зовнішністю, рисами обличчя, манерами 容貌: 冰肌玉骨 bīng jī yù gǔ або ж 冰肌雪肤 bīng jī xuě fū дослівно перекладаються як «плоть, що подібна кришталю і кістки з яшми», але образно трансформується на образний вираз «білосніжна, ніжна шкіра»; 齿白唇红 chǐ bái chún hóng – «білі зуби і червоні губи», образно – кров з молоком, так кажуть про красуню.

Китайська естетика сприймає красу світу ще й за іншою «естетичною шкалою», що пов'язана з традиційними китайськими концепціями Інь і Ян: існує витончена, граціозна краса Інь – 优美 і велична, грандіозна краса Ян – 壮美. Прикладом першої групи є такі фразеологізми: 绰约多姿 chuò yuē duō zī – чарівно ніжні, граційні рухи жінки або танцівниці; 袅袅婷婷 niǎoniǎo tíngtíng плавний, витончений (про манери дівчат, особливо коли вони йдуть). У концепції Інь та Ян жіноча краса розглядається за ознаками граціозності, слабкості, ніжності і «малості»; краса слабкої статі розслаблює, викликає симпатію, просить ласки, приваблює: 娇小玲珑 jiāo xiǎo líng lóng – витончена, крихка; 柔心弱骨 róu xīn ruò gǔ – слабка

людина; ніжна істота; 吹弹得破 – дуже ніжна шкіра, може порватися від найменшого подиху вітру. Чоловіча краса, навпаки, реалізується у грандіозності, величності, могутності: 风流倜傥 – неприборканий, вільний і розкутий; 顶天立地 – великий і могутній, гігант.

Китайці розглядають природу як одухотворену, ту, що володіє духом, налічується багато ідіом, наприклад, на тему краси світу: 锦绣河山 – чудовий вид (пейзаж); краса тварин: 麟凤龟龙 – «єдинороги і фенікси», образно – гарні, мудрі, талановиті люди; 神乎其神 – надприродний, казковий, диво. Концепт краси також зустрічається у категорії віку, вічності, молодості, здоров'я: 风华正茂 – повний бадьорості та енергії, в розквіті молодості; 苍松翠柏 – «пишні сосни і зелені кипариси», нев'янучий, вічний; 耳顺之年 – Конфуцій так казав про себе в 60 років, «вуха стали мені слухняні» – символ краси мудрості.

Для китайців також важливими складовими поняття краси є наступні категорії: 1) розуму, таланту, здібностей, вмінь – 手巧心灵 – золоті руки, умілий; 娓娓动听 – з інтересом розповідати, захоплювати манерою оповідання; 2) добро, чистота, гуманність – 白水鉴心 – душа доброї людини чиста, немов джерельна вода; 爱人以德 – ставитися добре до людей (згідно до канонів доброчесності); 秉公办事 – чинити і вирішувати все по справедливості; 3) щастя, любов, родина, багатство – 儿女情长 – міцна сила кохання; 金银财宝 – незліченні скарби; 4) благородство, культура, ідеал – 尽善尽美 – досконалий, ідеальний; 文质彬彬 – зовнішня краса і внутрішні якості досконалі, вихований.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н.Д. Истина. Добро. Красота: Взаимодействие концептов / Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного. М., 2004. - 388с.
2. Баранова З. И. Чэньюй как разряд фразеологизмов китайского языка. автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. – Москва, 1969.
3. Древнекитайская философия: В 2 т. М., 1994. Т. 1.
4. Пак А.О. Сопоставительное исследование концепта «красота» в китайском и русском языках: Автореф. ... дис. канд. филол. наук. – Душанбе: 2009. – 25с.
马国凡. 成语简论. – 辽宁, 1964. – 页数 72.5.

КОНЦЕПТОУТВОРЮЮЧИЙ АСПЕКТ ЖІНОЧИХ ІМЕН В ПЕРСЬКІЙ МОВІ

*Завгородня Олена Сергіївна, викладач кафедри східних мов
Харківський національний університет імені Г.С. Сковороди*

Антропоніми перської мови відображають значущі елементи культури і найважливіші символи мовної картини світу іранців, дозволяють дослідити взаємозв'язок іранського етносу з іншими народами і культурами та вплив, який він зазнав в ході історії в той чи інший час.

Обираючи ім'я для своєї дитини, батьки надають сакрального значення імені, бажаючи своїй дитині кращої долі. Тому імена, що виникли в прадавні часи та досить використовуються у сьогоденні свідчать про історичне минуле, звичаї та традиції народу, життєві цінності суспільства.

Дослідження структурно-семантичних особливостей жіночих імен в сучасній перській мові також розкриває особливості формування концепту жіночності в іранській культурі. Як зазначив Ю.С. Степанов: “Концепт — це як би згусток культури у свідомості

людини; то, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини. І, з іншого боку, концепт — це те, за допомогою чого людина — пересічна, звичайна людина, не “творець культурних цінностей” — сама входить в культуру, а в деяких випадках і впливає на неї” [3, с.43].

Концепт жіночності — це поняття, що стосується етико-естетичного сприйняття жінки в конкретному соціумі і позначає особистісні, соціально-психологічні та естетичні якості, які очікуються культурним середовищем від жінок і ніби створюють образ ідеальної жінки. В цьому сенсі безліч жіночих імен в перській мові утворюють різноманітний спектр значень, дослідження яких формує образ сучасної жінки і жіночності в іранській культурі.

Слід зазначити, що дослідження етимології антропонімів допомагає реконструювати еволюцію образу жінки з плином часу. Так, імена, що були популярні в різні періоди, відображали саме ті поняття, які були притаманні тій добі. Розглянемо найбільш значущі з них.

Імена, що виникли в період зороастризму (VII-VI ст. до н.е.)

Зороастризм – одна з найдавніших релігій, що була розповсюджена на території Великого Ірану. Моральними цінностями релігійно-філософського світогляду тих часів вважалися: чисті думки, чиста мова, чисті справи. І сама віра мала назву перською “بهدين”- behdin, “Блага віра”. Для зороастризму священним об’єктом поклоніння був вогонь як символ духовного очищення та зміцнення. Тому, характерною рисою імен, які були створені в цей період, є наявність кореня آذر – Азар – “вогонь” у складі цих імен, це також назва 9-го місяця іранського календаря і саме таке жіноче ім’я також існує.

آذرافروز	Азарафруз	“Та, що запалює полум’я”
آذرچهر	Азарчехр	“З обличчям, як вогонь”
آذرگل	Азарголь	“Квітка з вогню”
آذرמידخت	Азармідох	“Дочка вогню”
آذرنگ	Азараньг	“Кольору вогню”

Біблійні імена

З поширенням християнства на Близькому Сході і вивченням Старого та Нового Завітів, набули розповсюдження імена, які мають біблійне походження. Це насамперед імена, які згодом стали використовуватися серед різних народів. Таких імен небагато, але вони використовуються і в сучасній перській мові. Форми цих імен модифіковані та асимільовані згідно з нормами перської мови і можуть дещо відрізнятися від звичних для нас форм цих імен.

حوا	Хавва	Єва, “та, яка дає життя”
دینا	Діна	Діна, “справедливість, відплата”
مریم	Мар’ям	Марія, “бажана”, “безтурботна”

Арабські імена

Після арабського завоювання в VII ст. та з ісламізацією іранського суспільства арабська мова стала офіційною на території Ірану. Змінилася система писемності, в той час почали використовувати арабську в’язь, додавши декілька букв для позначення звуків, відсутніх в арабській мові. Змін зазнала також і система цінностей. Арабські імена набули розповсюдження і увійшли в ужиток на рівні з перськими. Серед найбільш поширених імен в Ірані – релігійні імена, імена пророків, членів їх родин, епітети Бога та інше. Жіночі імена арабського походження можна віднести до різних семантичних груп, насамперед до духовної сфери, вони позначають найкращі риси жіночності.

معصومه	Масуме́	“Безгрішна, невинна”
اکرم	Акра́м	“Шановна”
مرضیه	Марзіе	“Гідна, підходяща”
اشرف	Ашраф	“Благородна, найблагородніша”

Новоперські імена

На початку IX-X століття розпочався новий період розвитку перської мови – новоперський мовний період. Впродовж більш ніж тисячолітньої історії новоперська мова зазнала значного впливу насамперед арабської мови, і тільки з XIX ст. європейських мов. Особливістю імен, які виникали в цей період, є те, що вони складаються з основ з прозорою етимологією та можуть бути легко перекладені, а ще використовуються в сучасній мові як окремі слова в якості загальних назв іменників, прикметників, дієприкметників тощо. Перехід загальних імен у власні свідчить про те, що поняття, які позначаються ними, є важливими для іранського етносу і асоціюються з кращими рисами жіночності.

Найважливіші лексико-семантичними групи жіночих імен можна представити в наступній класифікації:

- Імена, що позначають кращі риси характеру чи зовнішності жінки:

آزاده	Азаде	“Вільнодумна”
دلبر	Дельбар	“Чарівна, що розбиває серця”
نازنین	Назанін	“Мила”
بیبا	Біба	“Унікальна, особлива”
زیبا	Зіба	“Красуня”
- Власні імена легендарних чи історичних особистостей і літературних персонажів, які вшановуються іранським народом, як саме і популярні форми літературних чи музикальних творів:

آزیتا	Азіта	“Богиня вогню, ім'я принцеси”
منیژه	Маніже	“Легендарна героїня “Шахнаме””
ماندانا	Мандана	“Ім'я іранської принцеси”
غزل	Газель	“Ліричний вірш”
گیتا	Гіта	“Священна пісня або вірш”
شهرزاد	Шахрзад	“Шахерезада з казок “Тисяча і однієї ночі”, “народжена в місті”
- Імена, що позначають неживу природу та вказують на зв'язок і єдність з природою, як матеріальним світом всесвіту:

گیتی	Гіті	“Мир, всесвіт”
جهان	Джахан	“Світ, всесвіт”
خهان بانو	Джаханбану	“Володарка світу”
ناھید	Нахід	“Чиста, планета Венера”
کیانا	Кіана	“Природа”
دریا	Дар'я	“Море”
مھتاب	Махтаб	“Місячне сяйво”
- Імена, що позначають об'єкти живої природи, флори та фауни, і викликають захоплення у носіїв мови за своїми характерними ознаками:

بنفشه	Банафше	“Фіалка”
گلنار	Гольнар	“Квітка граната ”
غنچه	Гонче	“Бутон ”
زینب	Зейнаб	“Дерево з приємним ароматом”
آھو	Аху	“Косуля ”
غزاله	Газале	“Газель ”
چمن	Чаман	“Луг, трава”

Новоперські імена складають найчисленнішу групу антропонімів серед проаналізованих нами імен. В певні історичні періоди були запозичення з інших мов, але їх кількість незначна і вони не характеризують національну ідентичність іранського народу.

Концептуальність жіночих імен в перській мові сприяють відображенню світогляду іранського народу, історичних процесів та впливу інших культур, кристалізації значущих феноменів іранської культури в образах і символах мовної картини світу іранців.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іранські імена // Режим доступу: <https://sajjadi.livejournal.com/171483.html>
2. Зороастрійські імена // Режим доступу: <http://www.avesta.org/znames.htm#pars>
3. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. - М.: Академический проект, 2004. - 991 с.

ПОЛЕ СЕМАНТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОЛОРАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ: ПРЯМЕ / ПЕРЕНОСНЕ ТА КОНКРЕТНЕ / АБСТРАКТНЕ

*Льницька Марія Борисівна, викладач кафедри східних мов та перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Висока частотність вживання лексики на позначення кольорів, її національно-культурна семантика і значущість для конструювання відповідного фрагменту мовної картини світу стимулює наукову увагу до неї. Важливим і перспективним є комплексний аналіз усіх підсистем мови. До актуальних проблем лінгвістичних досліджень належить, зокрема, вивчення колоративів.

Основний набір китайської колоративної лексики, відповідаючи системі 5 елементів китайської натурфілософії, представлені в роботах І.О.Голубовської [1], О.М.Шевченко [7].

Наразі існують праці, в яких здійснено дослідження окремих аспектів означеної нами теми. Так, Чень Сі розглядає переносні значення колоративів у складі китайських фразеологізмів (1991) [6]; Гао Хайянь проводить порівняльний аналіз російських і китайських словосполучень, до складу яких входить назва того чи іншого кольору (1999) [3]; В.А.Богушевська досліджує синкретизм китайських колоративів (1999) [2]; Сюй Гаоюй порівнює способи утворення складних позначень кольорів в російській та китайській мовах (1992) [4].

У дискурсі жіночих журналів досить широкий семантичний спектр представлений лексемами на позначення червоного кольору. Так, серед них видаляються лексеми, що вказують на конкретний колір речей (тобто позначають конкретний колір і вживаються у прямому значенні). Наприклад: 红扑扑 рожевий; почервонілий; палаючий (про колір обличчя); 脸红脖子粗 червоніти (червоний) як рак.

Ці колоративи позначають дійсний колір обличчя, хоча і з деяким перебільшенням, особливо із вживанням порівняння («як рак»). Однак, значно чисельніша група колоративів на позначення червоного кольору вживається у переносному сенсі, притягаючи культурологічну символіку, якою історично наділений цей колір. Отже, лексеми на позначення конкретних кольорів часто набувають характеристик абстрактних понять.

1) 红角儿 популярний актор; успішний артист [5]. Тут лексема 红 реалізує своє символічне значення «успішний, щасливий, радісний», яке найчастіше представлене в китайській традиційній літературі. Поряд з ним варто згадати і значення у сполученні «червоний пил», що вказує на тлінний світ пристрастей, а саме він є середовищем життя актора.

2) 传红 передавати (через сватів) червоний лист. У Нанкіні існує весільний звичай передавати червоний лист з метричними даними нареченої до будинку нареченого, тому лексема 红 реалізує не лише пряме значення кольору документа, але й переносне значення його змісту і радісного обряду в цілому.

3) 唱红脸 співати в червоній масці. В пекінській опері обличчя позитивних героїв розфарбовані в червоний колір, який часто позначає вірність обов'язку і патріотизм, а також чесність (обличчя червоніє, значить є совість). Крім того, у Китаї про щирі,

відверту людину говорять «червоне серце». Отже, наведене словосполучення має й переносне значення: вдавати із себе добру людину, зображати позитивного героя. Власне колоратив 红 тут реалізує символічне значення «добрий», «позитивний».

4) 满堂红 святковий червоний ліхтар, повний тріумф, всебічний успіх. Колоратив 红 тут виступає у значенні «щасливий».

Також у жіночих журналах «都市丽人» велика кількість лексем представлена на позначення білого кольору. Серед них також є лексеми, що вживаються у прямому значенні. Наприклад: 白晚 вдень і вночі, 白日儿 серед білого дня.

Ці колоративи позначають час доби. Однак, більша група колоративів на позначення білого кольору вживається у переносному значенні, що показує культурологічну символіку, якою історично наділений цей колір. Отже, лексеми що позначають конкретні кольори дуже часто мають абстрактні поняття.

1) 白日鬼 злодій серед білого дня, пройдисвіт, шахрай. Значення ієрогліфу 鬼 – привид, примара. Тут лексема 白 виступає у значенні вдень. Як відомо, в Китаї вдень на вулицях і у публічних місцях людей завжди багато, тому серед білого дня шахраї немов «привиди» залишаються непоміченими.

2) 白孝衣 білий одяг жалоби. Як відомо, білий колір - ритуальний колір Інської династії, колір жалоби. В пекінській опері обличчя негативних героїв, лиходіїв, розфарбовані в білий колір.

3) 白日梦 безплідні мрії, фантазії, ілюзії 白坐 сидіти склавши руки 白劳 даремна праця. Тут лексема 白 символізує своє значення як «марний, даремний».

Також у китайських жіночих журналах представлена деяка кількість лексем на позначення чорного кольору. Серед них видаляються лексеми, що вказують на конкретний колір речей. Наприклад: 白纸写黑字 чорним по білому написано; 白黑 чорно-білий, біле і чорне, добро і зло, правда і неправда. Тут лексема 黑 реалізує своє символічне значення «чорний». Отже, лексеми на позначення конкретних кольорів часто мають значення абстрактних понять. Але велика кількість колоративів на позначення чорного кольору виступають у переносному значенні, що в свою чергу показує історію еволюції колоратива.

唱黑脸 виступати в ролі «лиходія» В пекінській опері обличчя суворих, жорстких героїв зазвичай розфарбовані в чорний колір.

黑武士 «чорний лицар». У сучасному Китаї це фізична або юридична особа, що робить небажану для фірми пропозицію її поглинання. Тут лексема 黑 виступає у значенні «нелегальний»

Отже, як ми бачимо, колоративи поділяються на абстрактні та конкретні. Дуже часто лексеми на позначення конкретних кольорів часто набувають характеристик абстрактних понять. У китайських журналах дуже великий семантичний спектр представлений наступними кольорами: 红, 白 та 黑.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горелов В.И. О лексической синонимии в китайском языке. Вопросы лексической и грамматической семантики. М., 1983.
2. Богушевская В.А. О цветоименовании в китайском языке. // Известия Восточного института Дальневосточного государственного университета. – Владивосток, 1999. – № 4. – с. 131-138.
3. Герасимова Г.И. Оранжево-красный или красно-оранжевый? // Русская речь. 1982 г., с. 78-82.
4. Троцевич А.Ф. Древние формы классификации (семантика цветообозначений). // Миф и сюжетная проза Кореи. – СПб: Институт востоковедения, 1996. — с. 83-160.

5. Чэнь Си. Переносные значения слов-цветообозначений в устойчивых сочетаниях китайского языка в сопоставлении с русским языком: Автореферат дис. .к.ф.н. — Москва, 1991. — с. 26.
6. Шевченко О.М. сучасне ділове китайське мовлення: фразеологічний аспект – дис. канд. філол. н. – К, 2012. – с. 56.
7. Шмелева Т.В. Некоторые особенности опорных существительных в адъективных сравнениях со стержневыми прилагательными-названиями цвета.// Проблемы психолингвистики: слово и текст. — Тверь, 1993.— с. 86-90.
8. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bkrs.info/>.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Кім Ольга В'ячеславівна, аспірантка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

На актуальні проблеми сучасних досліджень, в тому числі філологічних, суттєво вплинули глобалізація та інтернаціоналізація інформаційних процесів.

Глобалізація в широкому сенсі розуміється як «процес всесвітньої економічної, політичної й культурної інтеграції та уніфікації»[1]. Глобалізація в вузькому значенні може розглядатись в галузі економіки, політики, права, моралі, культури та мови. Глобалізація – це мультисоціальний феномен[2], це «загальносвітовий процес, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя, всі процеси та явища, що відбуваються в світі»[3].

Інтернаціоналізація визначається в словнику як «визнання чого-небудь інтернаціональним, міжнародним, вільним для користування всіх народів (держав)»[4]. У вузькому значенні також виділяють інтернаціоналізацію економіки, виробництва, освіти й т. ін.

Значущість комп'ютерів, планшетів, смартфонів, а також значущість інтернету для обміну інформацією зростає з кожним днем. З усіх електронних приладів найбільшою популярністю користується саме смартфон: він компактний і багатофункціональний, поєднує в собі функції телефону та персонального комп'ютера.

В лютому 2013 року компанія «Samsung Electronics Україна» в партнерстві з міжнародним кадровим порталом hh.ua провела дослідження, метою якого було виявити найбільш популярні гаджети серед українських ТОП-менеджерів та їх підлеглих. Було виявлено, що найпопулярніший гаджет – це смартфон, який використовує 60% керівників. Згідно результатам дослідження, смартфони є найпопулярнішим пристроєм і серед звичайних працівників, 53% клерків використовують телефони для роботи[5].

Сьогодні смартфон – не тільки засіб спілкування. За допомогою смартфонів ми замовляємо товари, бронюємо квитки, викликаємо таксі, фотографуємо, читаємо, навчаємось, розважаємось.

Згідно зі статистикою 2021 року, опублікованою в Datareportal, при загальній кількості населення 7.83 мільярди мобільні телефони використовують 5.22 мільярда населення(66%), користувачами інтернету є 4.66 мільярди населення(59.5%), активними користувачами соціальних мереж є 4.20 мільярди(53.6%)[6].

Все більшої популярності набувають мобільні застосунки: соціальні мережі, ресторани, магазини, застосунки для вивчення мов, тайм-менеджмент – будь яка більш-менш велика компанія створює свій власний застосунок.

Із розвитком мобільних застосунків а також зростанням їх кількості в мовах світу з'являються нові слова та вирази, при цьому в кожній мові є свої особливості. Потребує

уваги вивчення джерел формування лексики мобільних застосунків окремої мови, а також їх переклад на інші мови, адже завдяки глобалізації та інтернаціоналізації популярні застосунки перекладають та використовують в інших країнах.

Китайська інтернет лексика, терміни інформаційних технологій активно досліджуються українськими та китайськими дослідниками.

В 2010 році Малицька Вероніка Анатоліївна захистила кандидатську дисертацію на тему «Терміносистема галузі інформаційних технологій у сучасній китайській мові: системно-структурний та когнітивний аспекти[7]».

Інтернет-мову в різних аспектах вивчали китайські лінгвісти Юй Геньюань [8], Чжан Юйлін [9], Лінь Ган [10], Цао Цзинь [11], Ань Чживей [12] та інші.

Попри існування великого масиву досліджень інтернет-мови та комп'ютерних термінів, ще не було зроблено комплексного дослідження мови мобільних застосунків. Перспективи дослідження вбачаються в вивченні джерел формування цього прошарку лексики китайської мови, словотвору, класифікації, а також в подальшому складенні словнику.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної мови [Електронний ресурс] // slovnyk.me. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://slovnyk.me/dict/vts/глобалізація>
2. Захарова М. В. Сравнительное правоведение: вопросы теории и практики. 2014. – 160 с.
3. Хаустова М. Г. Феномен глобалізації та плюралізм її інтерпретації. Форум права. – 2013. – № 4. – С. 430–440. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6291/1/Xaustova.pdf>
4. Великий тлумачний словник сучасної мови [Електронний ресурс] // slovnyk.me. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://slovnyk.me/search?term=інтернаціоналізація>
5. Смартфон – самый популярный гаджет среди украинских ТОП-менеджеров [Електронний ресурс] // Samsung Newsroom Україна. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.samsung.com/ua/смартфон-самый-популярный-гаджет-ср>
6. DIGITAL 2021: GLOBAL OVERVIEW REPORT [Електронний ресурс] // Datareportal. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>
7. Малицька В.А. Терміносистема галузі інформаційних технологій у сучасній китайській мові: системно-структурний та когнітивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.13 "мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії" / . – Київ, 2010. – 17 с.
8. 于根元. 网络语言概说 / 于根元. – 北京: 中国经济出版社, 2001. – 230 页.
9. 张玉玲. 网络语言的语体学研究 / 张玉玲. – 北京: 中国社会科学出版社, 2014. – 195 页.
10. 林纲. 网络语言学教程 / 林纲. – 北京: 科学出版社, 2017. – 209 页.
11. 曹进. 网络语言传播导论 / 曹进. – 北京: 清华大学出版社, 2012. – 280 页.
12. 安志伟. 网络语言的多角度研究 / 安志伟. – 太原: 山西人民出版社, 2012. – 245 页.

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМАТУРГІЇ ЛАО ШЕ

Коляда Аліна Вікторівна, студентка 4 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

Творчість видатного китайського письменника Лао Ше досліджували багато лінгвістів і літературознавців, як-от В. І. Семанов, Н. А. Спешнев, Г. Баранов, В. Н. Рогов,

Н. Т. Федоренко, А. А. Тишков, А.А. Файнгар, В. В. Петров, А. А. Антиповський, О. П. Болотіна. Незважаючи на те, що стиль автора дуже незвичний, а лексичні та синтаксичні особливості цього творів потребують додаткового дослідження, більша частина робіт цих науковців пов'язана з вивченням життя та творчості майстра слова, а не з аналізом особливостей робіт письменника. Для аналізу було обрано одну з п'єс Лао Ше "Чайна". Результат цього дослідження допоможе доповнити аналіз стилю письменника, а також глибше проаналізувати синтаксичну структуру п'єси.

Внесок Лао Ше в літературу полягає в неповторному синтаксичному стилі письменника, тому твори Лао Ше оригінальні й легкі для розуміння. У п'єсі «Чайна» Лао Ше використовує яскраві та різноманітні синтаксичні методи, щоб збагатити зміст твору та зробити сюжет ще цікавішим. Завдяки синтаксичним засобам виразності, які використовував Лао Ше в своїх творах, йому вдалося перевершити мовні бар'єри тогочасної китайської мови. Його роботи буди відкриті для всього світу, вони були зрозумілими для всіх верств населення, саме це і є новаторством видатного письменника. Саме тому Лао Ше вважається одним із найуспішніших майстрів сучасної китайської літератури [2]. Лао Ше завжди прагнув мовної краси у своїх роботах. Він вважав, що у творах письменник має порівнювати кожне слово, ретельно обмірковувати будь-яке речення, бо тільки так автор зможе досягти гармонії в прозі та поезії. У такому сенсі Лао Ше був неперевершеним майстром своєї справи, і в цьому сенсі синтаксичні навички Лао Ше дуже цінні.

Особливе місце у творчому доробку Лао Ше посідає п'єса «Чайна», у якій письменник розкриває тему корупції та розпаду китайського суспільства, яке відбувалося протягом останнього півстоліття.

Розглянемо синтаксичні особливості п'єси Лао Ше «Чайна».

1. Прості речення. Проаналізувавши п'єсу, можна побачити, що більшість речень, що складають твір — прості, вони становлять 68% твору. 32% висловлювань становлять складні речення, які поєднуються безсполучниковим семантичним зв'язком (85%). Складносурядних і складнопідрядних речень у п'єсі найменше — лише 15%. Наведемо приклад.

王利发: 三爷, 等一等吧! Wánglìfā: Sān yé, děng yī děng ba! *Сан С, зачекай!*

李三: 午饭怎么开呢! Lǐ sān: Wǔfàn zěnmē kāi ne! *У Фан, як ти відкрив?*

王利发: 跟大家说一声中午咸菜饭"没别的办法"! 晚上吃那两只鸡! Wánglìfā: Gēn dàjiā shuō yīshēng zhōngwǔ xiáncài fàn"méi bié de bànfǎ"! Wǎnshàng chī nà liǎng zhī jī!
Дозвольте сказати всім, що нема іншого способу готувати солоні страви!

李三: 好吧! Lǐ sān: Hǎo ba! *Добре!*

刘麻子: 我的妈呀, 吓死我啦! Liú mázi: Wǒ de mā ya, xià sǐ wǒ la! *Боже мій, злякав мене!*

宋恩子: 你活着, 也不过多买卖几个大姑娘! Sòng'ēnzi: Nǐ huózhē, yě bùguò duō mǎimài jǐ gè dà gūniáng! *Тобі й всього життя не вистачить, аби знайти таких дівчат!*

刘麻子: 有人卖, 有人买, 我不过在中间帮帮忙, 能怪我吗? Liú mázi: Yǒurén mǎi, yǒurén mǎi, wǒ bùguò zài zhōngjiān bāng bāngmáng, néng guàiwǒ ma? *Деякі купують, деякі – ні, я іноді допомагаю, чи можна звинувачувати мене?*

Якщо проаналізувати структуру речень у даному діалозі, то ми можемо побачити, що в ньому бракує сполучників та інших службових частин мови, що пов'язують речення. Однак це зовсім не впливає на зміст діалогу п'єси, а навпаки, робить його більш зрозумілим і зв'язним. Речення Лао Ше логічно структуровані та легкі для розуміння [5].

2. Велика кількість прислівникових модифікаторів, що стоять на початку речення. Це особлива схема побудови речень, яка притаманна тільки творам Лао Ше. Оскільки митець слова захоплювався європейською літературою, ми не можемо не помітити вплив англійського синтаксису на структуру побудови речень Лао Ше в п'єсі «Чайна». Наприклад, у реченні 慢慢地你就明白了 Mǎn man de nǐ jiù míngbáile *Крок за кроком, і*

ти зрозумієш! ми можемо побачити, що письменник використовує прислівник на початку речення перед особистим займенником, що не є стандартним для китайської мови. Речення 瞧着给, 该给多少, 给多少 Qiáo zhe gěi, gāi gěi duōshǎo, gěi duōshǎo *Дивись на нього й давай, скільки потрібно, стільки й дай!* взагалі розпочинається прислівникового модифікатору стану, що не є притаманним для чіткого синтаксису китайської мови. Проте структура таких речень не порушує ритм мови, а навпаки, виражає її красу та надає твору гармонійність, а також демонструють безпосередній вплив англійського синтаксису на твори Лао Ше.

3. Чергування коротких і довгих речень, наприклад:

王利发: 哥儿们, 都是街面上的朋友, 有话好说, 德爷, 您后边后坐! Wánglìfā: Gē' ermen, dōushì jiēmian shàngde péngyǒu, yǒu huà hǎoshuō, déyé,

nín hòubian zuò! *Друзі, ми всі з вами познайомилися на вулиці, треба поговорити, Де Є, сідайте позаду!*

常四爷: 你要怎么着! Chángsìyé: nǐ yào zěnmēzhe! *Що тобі потрібно?*

二德子: 怎么着? 我碰不了洋人, 还碰不了你吗? Zěnmēzhe? Wǒ pèng bùliǎo yáng rén, hái pèng bùliǎo nǐ ma? *Що? Я не зустрічав іноземців, ще не зустрічав тебе?*

马五爷: 二德子, 你威风啊! Mǎwǔyé: Èrdézi, nǐ wēifēng a! *Ар Де Цзи, ти здурів?*

Цей метод Лао Ше використовує для створення певного ритму в п'єсі, а також для відображення гостроти конфлікту між головними героями [6]. Наведемо ще один приклад.

王淑芬: 我说, 昨天就关了城门, 今几个还说不定关不关, 三爷, 这里的事交给掌柜的, 你去买点菜吧! 别的不说, 咸菜总得买下点呀! Wángshūfēn: Wǒshuō, zuótiān jiù guānle chéng mén, jīn er gè hái shuō bu dìng guān bù guān, sānyé, zhèlǐ de shì jiāo gěi zhǎngguì de, nǐ qù mǎidiǎn cài ba! *Відеде б'єшубо, х'янци з'єнгд'є м'є х'я ді'єн я!* *Я кажу, що вже вчора закрили ворота міста, а сьогодні не вирішили закривати чи ні, ці справи вирішуються хазяїном, а ти поки що замов їжу!*

李三: 对, 后边叫, 前边催, 把我劈成两半儿好不好! Lǐsān: Duì, hòubian jiào, qiánbian cūi, bǎ wǒ pī chéng liǎng bàn er hǎobùhǎo! *Позаду - кричать, попередку - поспішають, не можу розірватися, зрозумієш?*

王利发: 拴子的妈, 他发数大了点, 你可得王淑芬他抱怨了大半天了! 可是抱怨的对! 当着他, 我不便直说; 对你, 我可得说实话: 咱们得添人! Wánglìfā: Shuān zi de mā, tā fā shù dàle diǎn, nǐ kě dé wángshūfēn tā bàoyuànle dà bàntiānle! Kěshì bàoyuàn de duì! Dāngzhe tā, wǒ bùbiàn zhí shuō; duì nǐ, wǒ kě dé shuō shíhuà: Zánmen dé tiān rén! *Боже між, він надіслав забагато. Скажіть Шу Фену, що скаржаться вже давно. Однак скарга правильна! Йому сказати мені незручно, але Вам я повинен сказати: нам потрібно знайти ще людей!*

Отже, зазначені вище приклади доводять, що у п'єсі «Чайна» Лао Ше використовує велику кількість різноманітних синтаксичних конструкцій, які не притаманні китайському традиційному синтаксису. Структура, використання та прагматичні функції цих синтаксичних одиниць адаптовані до потреб розмовної мови, гармонічно поєднуються зі стилем твору й відповідають мовному середовищу того часу, тому така структура побудови речень не ускладнює розуміння текстом читачем, а навпаки робить п'єсу більш яскравою, іронічною та легкою для сприйняття. Дослідження не може вважатися вичерпним, оскільки багато питань, пов'язаних з особливістю мови Лао Ше ще потребує подальшого вивчення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Родионов А.А. Лао Шэ и проблема национального характера в китайской литературе XX в. СПб.: Евразия, 2006. 295 с.
2. Семанов В. И. Драматургия Лао Шэ // Писатели стран народной демократии. М., 1960. С. 5-77

3. Спешнев Н. А. Фольклор в творчестве Лао Шэ//Проблемы Дальнего Востока. М., 1983
4. Шутова Е.И. Синтаксис современного китайского языка /Е.И. Шутова. – М.: Наука, 1991. – 390 с.
5. 国际老舍学术研讨会论文选, 国际与二十世纪. 天津人民出版社, 1999.
6. 王明博, 老舍文学 "京味儿" 特征刍议. 甘肃广播电视大学学报, 2006.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ОЗНАЧЕНЬ У П'ЄСІ ЧАЙНА» (茶馆)

Куліш Марія Олександрівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В.Руда

Літературознавцям і цінувачам китайської культури давно відома постать одного із найвизначніших письменників сучасного Китаю — Лао Ше (老舍 lǎo shě). На сьогоднішній день його творчість все ще залишається актуальною і привертає увагу критиків, перекладачів і дослідників.

Відомо, що всі твори китайської літератури до реформи 20-х років минулого століття писалися мовою веньянь (文言 wényán), опанування якої було привілеєм інтелігенції (близько 10% від усього населення). Ця писемність не відповідала запитам більшості суспільства і була важкою для розуміння. Лао Ше був одним з перших, хто почав використовувати у своїх творах розмовну мову народу — байхуа (白话 báihuà). Зараз мова веньянь майже повністю вийшла з ужитку, залишаючись лише елементом письмової мови книг, наукових публікацій, офіційних документів. Драматург та письменник Лао Ше вважається новатором — майстром народної розмовної мови, як і засновник нової української літератури І.П.Котляревський.

Завдяки засобам виразності, використанню нової лексики, діалектизмів, розмовної та письмової мови, еризації, редуплікації прикметників, він зміг продемонструвати всьому світу різноманіття та красу пекінського діалекту й багатогранність китайської мови [1, с.24-27].

З першої третини 20-го століття почалося активне дослідження творчої діяльності й доробків письменника, було опубліковано багато статей, рецензій, нотатків, доповідей [2,6,7,8,9]. Але відзначимо, що навіть зараз творча спадщина і деякі твори були досліджені більшою мірою літературознавцями, літературними критиками та значно менше були оцінені мовознавцями, як в теоретичному, так і в практичному плані. Більшість робіт мають більш презентаційний характер, а не аналітичний, який розглядав би мовні, зокрема, синтаксичні і морфологічні особливості творів або окремого періоду творчості письменника. Дослідження функціонування означень, з одного боку може доповнити теоретичні положення щодо функціонування цього другорядного члена речення, з іншого, поглиблює вивчення особливостей мови Лао Ше. Тому вважаємо запропоновану тему актуальною.

Особливу роль у творчості Лао Ше займає п'єса “Чайна”, яка зображує зміни в суспільстві за 3 періоди в історії Китаю: “Сто днів реформ” (1898 р.), ера мілітаристів (1916-1928 р.), проголошення Китайської Народної Республіки (1949 р.). Тема корупції, переломний момент і розпад китайського суспільства є наскрізною темою даного твору.

У своїй роботі ми аналізуємо особливості вживання означень у реченнях п'єси “Чайна”. Дослідивши різні підходи до класифікації означень у китайській мові, ми зупинилися на типології, запропонованої відомим вченим-синологом В.І. Гореловим [3, с.139-142] . Згідно з його теорією, означення можна розглядати за семантикою та за

структурою. За семантикою можна виділити 4 групи означень : якісні, відносні, присвійні, вказівні. За структурою: односкладні, двоскладні.

Проаналізувавши п'єсу Лао Ше «Чайна», ми знайшли усі види означень, які вживаються з різною частотністю. Відсоткові розрахунки наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Типи означень:	Відсотки (%) :
Присвійні	41,2%
Відносні	28,5%
Якісні	27%
Вказівні	3%

З таблиці 1 видно, що найбільш вживаною групою є присвійні означення (41,2%). Наведемо приклади. 松二爷的好友，都是裕泰的主顾。 Sōng èryé de hǎo yǒu, dōu shì yùtài de zhǔgù. В даному реченні означенням є 松二爷的, що означає “добрі друзі Сун Ер’є”. 庞太监的书童。 Páng tàijiàn de shūtóng служба Панга Євнуха.

Наступною групою за частотністю використання є відносні означення (28,5%), як-от: 庞太监买来的义子，后与康顺子相依为命。 Páng tàijiàn mǎi lái de yì zǐ, hòu yǔ kāng shùn zǐ xiāngyǐ wéi mìng. Пасинок, придбаний Євнухом Пангом і Кан Шунзі, підтримували один одного.

包办酒席的厨师傅。 Bāo bàn jiǔ xí de chú shī fù. Відповідальний за банкет шеф-кухар.

У творах Лао Ше також зустрічається велика кількість якісних означень (27%). Наприклад, 说评书的名手。 Shuō píngshū de míngshǒu. Відомий вуличний оповідач. 这里卖茶，也卖简单的点心与饭菜。 Zhèlǐ mài chá, yě mài jiǎndān de diǎnxīn yǔ fàncai. В даному реченні означенням є 简单的 — простий, легкий.

Необхідно зазначити, що, у п'єсі «Чайна» Лао Ше майже не використовує вказівні означення, лише 3% від загальної кількості зібраного матеріалу. Ми змогли виділити тільки декілька прикладів, як-от: 我们现在就要看见这样的一座茶馆。 Wǒmen xiànzài jiù yào kànjiàn zhèyàng de yīzuò cháguǎn. В даному реченні означенням є 这样的, що означає “таким чином”.

这儿的茶钱我候啦! Zhè'er de chá qián wǒ hòu la! В наведеному прикладі означенням є 这儿的 “тутешній”.

П'єса за своєю літературною формою передбачає наявність великої кількості діалогів, написаних у формі реплік. Як правило, будь-який опис, який зустрічається в п'єсі — слова автора, ремарки (авторські епілоги до змісту текстів) або передмова до п'єси. За нашими спостереженнями діалоги в п'єсі “Чайна” зазвичай лаконічні, стислі, ємні за своєю формою. Герої п'єси передають у своїх репліках основні факти, думки, відношення і переживання до якоїсь події, не звертаючи увагу на опис деталей. Саме автор наголошує на описі інтер'єру, навколишнього середовища, подій і переломних моментів в тексті та за допомогою означень намагається більш детально описати і розкрити події, характер і образи персонажів. Виділені означення найчастіше використовуються в ремарках, описі персонажів п'єси і майже не зустрічаються в діалогах.

В результаті проведеного аналізу ми дійшли до висновків, що у п'єсі зустрічаються всі види означень, які виділяються вченими-синологами з різною частотністю, за структурою більша частина означень у п'єсі є двоскладними і багатоскладними. За використанням в тексті домінують у словах автора.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сходознавство. Актуальність та перспективи. — Х.: 2020. — 25 с. (Коляда А.В. Особливості використання пекінізмів на лексичному рівні у п'єсі Лао Ше “Чайна”)
2. Антиповский А. А. Раннее творчество Лао Шэ. Темы, герои, образы. — М.: Наука, 1967. — 185 с.
3. Горелов В.И. Теоретическая грамматика китайского языка. — М.: Просвещение, 1989. — 318 с.
4. Карпека Д.А. Синтаксис китайского языка: единицы и структуры. — СПб.: Восточный экспресс, 2019. — 504 с.
5. Лао Шэ. Мой творческий опыт. *Полное собрание починений Лао Шэ*. — Пекин: “Жэньминь вэньсюэ”, 1999.
6. Литвинова М.А. Идейно-художественное своеобразие романа Лао Шэ “Сказители”. — Мн.: 2019. — 53 с.
7. Родионов А.А. Лао Шэ и проблема национального характера в китайской литературе XX в. — СПб.: Евразия, 2006. 295 с.
8. Савтырева А. А., Л. А. Шустова Грамматические и лексические особенности диалектов китайского языка./А. А. Савтырева, Л. А. Шустова – «Молодая наука», 2012.
9. Семанов В.И. Лао Шэ о сатире и юморе// Теоретические проблемы изучения литератур Дальнего Востока. — М., 1977.
10. 朱洪军. 外国人实用汉语语法. 北京市海淀区学院路 15 号, 2008.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО КИТАЙСЬКОГО МОВНОГО ЕТИКЕТУ

Макітрєнко Катєрина Олєксандрівна, студєнтка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

З огляду на те, що культури країн Заходу та Сходу помітно відрізняються своїми традиціями, особливості мовного етикету Китаю з першого погляду можуть здаватися дивними для нас. Але кожне правило можна зіставити з культурними цінностями Сходу і знайти йому пояснення.

Питання мовного етикету в Китаї не можна розглядати окремо від традиційних цінностей культури китайського народу. У «Тринадцятикнижжя», збірку текстів конфуціанства, входить три твори:

«周礼» - Zhōu lǐ - етико-ритуальні норми (епохи) Чжоу; «仪礼» - Yí lǐ, зразкові церемонії і етико-ритуальні норми; «礼记» - Lǐ jì, записки про етико-ритуальних нормах. В основі правил 礼 - Lǐ лежать помірність, повага до інших, особливо до старших, гідність і почуття пристойності та доброчесності. Слова і вчинки людини повинні бути зважені та строго відповідати прийнятій для даного випадку нормі, орієнтовані на відомий і шанований еталон.

Інтерес до даної теми та її актуальність обумовлені тим, що в даний час навчання китайській мові інтенсивно розвивається, і успішність контактів з носіями мови багато в чому залежить від правильної поведінки сторін. Дотримання мовного етикету сприяє швидкому взаєморозумінню і позбавляє від непотрібних непорозумінь. Наведемо приклад: згідно китайському мовному етикету, звертатися безпосередньо на ім'я можуть тільки друзі або родичі. Тому прийнято до співрозмовника або колеги звертатися тільки на прізвище з додатком різних слів звернення. Наприклад, 王 老师 (Wáng lǎoshī) - учитель Ван, 丁小姐 (Dīng xiǎojiě) - міс Дін. 李大夫 (Lǐ dàifu) - доктор Лі.

Ми не раз помічаємо, що китайський народ відкритий в спілкуванні, особливо в 21-м столітті. Їх манера знаходити з нами спільну мову здатна здивувати будь-кого. Все починається з привітання. При зустрічі в Китаї прийнято вітатися за допомогою посмішки, слів і кивка голови. З жителями інших країн до привітання може додаватися рукоштовпання. При цьому вимовляється незвичайна для європейців фраза "Доброго дня! Ви поїли?" (你好! 你吃了没?) (Nǐ hǎo! Nǐ chīle méi). Відповідати на неї слід «Так, спасибі. А ви?» (是啊, 谢谢。你呢?) (Shì a, xièxiè. Nǐ ne). Питання про їжу не означає, що китаєць хоче запросити вас на обід (як може здатися європейській людині), а задається з ввічливості і замінює європейське «Як ваші справи?», Цікавитися про те, поїв чи співрозмовник, прийнято з давніх часів, коли в країні панував голод. Якщо співрозмовник поїв, значить, що в будинку є їжа і, відповідно, справи йдуть добре.

У Китаї вважається звичайною справою задавати багато питань іноземцям, особливо про сім'ю і про шлюб, і деякі з них можуть здатися нетактовним. Наприклад, у вас можуть запитати «Скільки тобі років?» (你今年多大) (Nǐ jīnnián duō dà), «Це твоя дружина?» (这是你的妻子吗?) (Zhè shì nǐ de qīzi ma?) «Де ти працюєш?» (你在哪里工作?) (Nǐ zài nǎlǐ gōngzuò). І це буде лише прояв пильності до співрозмовника. Якщо до 30 років у вас немає сім'ї і дітей, то китайці почнуть жаліти вас, тому що в Китаї вважається, що людина нещасна без дружини і дітей.

Іноді китайці можуть бути надто прямолінійні і нестримані у своїх коментарях з приводу зовнішності іншої людини, висловлюючи їх навіть в громадських місцях. Для підтримки дружньої атмосфери рекомендується розмовляти на нейтральні теми (наприклад, про сім'ю, про національну кухню). Варто уникати політичних і геополітичних тем, обговорення китайських традицій, коментарів про країну, які можуть бути витлумачені негативно.

Варто пам'ятати, що прямолінійно і однозначно відмовляти в Китаї вважається грубістю. Замість цього можна почути відхід від прямої відповіді за допомогою фраз «я зайнятий» (我最近很忙), «не сьогодні» (今天不行), «я подумаю» (让我考虑考虑), що часто призводить до плутанини і нерозуміння між китайцями і європейцями. Але ця особливість пояснюється тим, що китайський народ дуже боїться образити почуття іншої людини і зруйнувати гармонію у відносинах, тому всіма силами буде намагатися пощадити самолюбство співрозмовника, навіть якщо для цього доведеться збрехати. У відповідь на будь-який комплімент ви почуєте «що ви, зовсім ні» (哪里, 还差得远呢). Така відповідь викликаний скромністю китайців і, почувши комплімент на свою адресу, вони часто відчувають збентеження і починають виправдовуватися, що це зовсім не так.

Аналізуючи особливості сучасного китайського мовного етикету, можна сказати, що етикетні мовні фігури завжди відображали особливості культури та історії Китаю. Тому для забезпечення високої якості навчання іноземної мови необхідно брати до уваги лінгвокультурологічний та лінгвокраїнознавчий фактор, який має філологічну природу і виявляється в тому, що культура країни, що вивчається, ясно виражена в мовних одиницях з національно-культурної семантикою, якими є одиниці мовного етикету.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Китайський мовний етикет [Електронний ресурс] / - - Режим доступу до ресурсу: <http://kitayskiy-akcent.ru/kitaj/kultura-kitaya/kitajskij-rechevoj-etiket>.
2. А.О.Сафаров. Збірник статей про культуру.-С.К.Гураль, 2017.

СЛЕНГ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Поміляйко Вікторія Олександрівна, студентка 3 курсу
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

Сленг, або жаргон, визначається як різновид мови, що використовується переважно в усному спілкуванні окремою відносно стійкою соціальною групою, яка об'єднує людей за професією, положенням в суспільстві або віком. У даній роботі мова піде про молодіжний сленг.

У китайській мові термін “сленг” 俚语 (lǐyǔ) має кілька значень. Зазвичай, першою асоціацією у носіїв мови стосовно сленгу є діалектна лексика, яка не належить до літературної частини мови; таке значення терміну 俚语 в китайській мові є найпоширенішим і зафіксованим у словниках. Якщо ж уточнити поняття, а саме – згадати про молодіжний сленг, то наступним, що спадає на думку китайців, є Інтернет-мова. Ця асоціація є не випадковою, оскільки більшість характерних ознак Інтернет-мови та молодіжного сленгу збігаються: емоційна забарвленість, фамільярність, неофіційність, оригінальність тощо. До того ж, носіями обох мовних груп є молодь [1].

Прикладом 俚语 в Пекіні є gèshè (各色). У стандартній китайській мові цей термін означає усіх видів, найрізноманітніший, але на пекінському сленгу метафорично описує дивну особистість, особливо того, хто має непривабливий вигляд або викликає заперечення. Ще один жаргонний вираз, виник у Пекіні, але зараз уже більше широко відомий: hùndiú'ér (混球儿). У стандартній мові перший символ означає “змішаний” або “заплутаний”, тоді як другий означає “м'яч”. Його жаргонне значення означає “розбишака” або “поганий хлопчик” [2].

Розглянемо ще декілька розмовних слів. 拜拜 báibái (або “88” bāibā) дуже легко зрозуміти, що це з'явилося в китайській мові з англійської і означає “Бувай!”. 蹭车 cèngchē – ця фраза еквівалент до нашої “проїхати зайцем”, тобто скористатися транспортом не заплативши за проїзд. 低能儿 dīnéng'ér – цей термін використовують коли хочуть сказати, що людина зовсім не готова до життя. 灌水 guànshuǐ – писати багато не потрібного (лити воду). 老来俏 lǎolái qiào – цей вираз позначає людину похилого віку, яка носить молодіжний одяг.

Також цікавими сленговими фразами є іноземні запозичення. 娃 [wáwa] – baby (pretty girl) – лялька, гарна дівчина; 甜 [tián] – sweet –приємний, класний; 兽 [shòu] – пускати пил в очі, рисуватись (від англ. show off); 得体 [détǐ] – непристойний (від англ. dirty).

Виникнення сленгізмів є результатом не лише експансії інших мов, а й результатом популяризації західного способу життя, бажання молодих людей бути схожими на популярних зірок музики та кіно, бажання уподібнюватись їм у стилі життя та мовлення, звідки як наслідок виникає лексична інтерференція. З швидким розвитком усіх сфер життя відбуваються зміни практично в кожній мові світу і китайська мова не є винятком – в ній також відбуваються зміни. Запозичення слів з інших мов це нормальне явище. Тому сленг стає невід'ємною складовою сучасної китайської мови.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Елементи міжкультурного впливу в лексиці молодіжного сленгу сучасної китайської мови / Ю. І. Тарасова // Сходознавство. 2008. № 43. С. 137-140.
2. Robert L. Moore Chinese Slang. The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language. Florida, 2016. URL: https://scholarship.rollins.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1252&context=as_facpub (дата звернення: 07.03.2021)

ІНВЕРСІЯ ДОДАТКУ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Протопопова Єлизавета Павлівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Руда Н.В.

Публіцистичний стиль мови є різновидом літературної мови, який широко використовується у всіх сферах суспільного життя : в журналах, газетах, на телебаченні, в політичних виступах. Назва даного стилю тісно пов'язана з поняттям публіцистики, яке вже не є лінгвістичним, а стало літературним, так як характеризує змістовні особливості творів, що до неї відносяться. Під публіцистикою ми розуміємо рід літератури і журналістики, який розглядає актуальні політичні, економічні, літературні, правові, філософські й інші проблеми сучасного життя з метою впливу на громадську думку і існуючі політичні інститути, зміцнення або зміни їх відповідно до визначеного класовим інтересом (в класовому суспільстві) або соціальними і моральними ідеалами [4].

Незважаючи на те, що особливості та функції публіцистичного стилю в китайській мові досліджені досить докладно. Більше детально та повно з'ясовано питання щодо особливостей вживання лексичних одиниць у мові газет. Але деякі питання, що стосуються особливостей функціонування синтаксичних конструкцій все ще залишаються мало вивченими. Нашу увагу привернуло питання вживання додатків у реченнях, зокрема, інвективних додатків. З нашої точки зору дослідження питання інверсії додатку у текстах публіцистичного стилю може розширити і поглибити теоретичну синтаксичну базу та внести деякі уточнення.

Відомо, що додаток – це другорядний член речення, який означає предмет, на який спрямована дія, відповідає на питання усіх відмінків, крім називного. Додаток є невід'ємним компонентом майже будь-якого китайського речення. Інверсія ж виражається через зміну нормального порядку слів в наслідок чого відбувається емотивно-сміслові виділення другорядних членів речення. Інверсія відноситься до числа стилістичних фігур. Її часто використовують в художній літературі як виразний стилістичний прийом. Варто зауважити, що через те, що в китайській мові присутня досить сувора фіксованість порядку слів, інверсія не має широкого поширення. Тому постало питання, чи використовується інверсія додатку у газетних статтях? Чи є потреба підсилувати емотивність за допомогою інвективного порядку слів у реченнях?

Формально виділяють лише дві інверсії додатку. Див. таблицю 1.

Таблиця 1.

Тип інверсії додатку	Приклад	Переклад
Синтаксичний (додаток переноситься у препозицію до підмета)	决议他们都批准了。	Резолюцію вони вже затвердили.
Граматичний (за допомогою граматичних часток 把、被、让、叫、由 та інших додаток переноситься у препозицію до присудка)	他们把决议批准了。 决议被他们都批准了。	Вони затвердили резолюцію [а не щось інше] Резолюцію було ними затверджено.

Матеріалом для дослідження послуговували матеріали випуску популярної інтернет-газети «人民网». Методом суцільної вибірки було знайдено та проаналізовано усі речення, які у своєму синтаксичному складі містять додаток. У відсотковій кількості з 108 дібраних речень 92% містять у своєму складі додатки. Відсоток дуже великий, щоб стверджувати, що цей другорядний член речення є досить частотним у публіцистиці. Тим не менш, нами не було знайдено жодного речення з інвективним додатком у своїй структурі.

Таким чином, можна відзначити, що, на відміну від художнього стилю, де інверсія є досить поширеним явищем, у публіцистичному вона практично не представлена. На нашу думку, це пояснюється тим, що інформація, викладена у газетних текстах не потребує акцентування, емоційних суджень або ж суб'єктивного ставлення до змісту статті. Публіцистичний стиль насамперед характеризується популярним, неупередженим, чітким викладом, що орієнтується на сприймання інформативного повідомлення, на стислість і зрозумілість інформації. Тому речення, що функціонують у публіцистиці, є здебільшого стилістично нейтральними та не містять інверсію.

Таким чином, робимо висновок, що інверсія додатку у реченнях не притаманна публіцистичному стилю. Оскільки ми розуміємо, що для того, щоб дійти до остаточного та цілісного висновку, необхідно проаналізувати більшу кількість матеріалів. Тому, безумовно, дане дослідження не претендує на свою завершеність. Більш того, можна чітко визначити подальші перспективи дослідження. Доцільним буде дослідити газетні тексти за різноманітною тематикою та різні типи газет, від політичних до розважальних. Після цього можна буде зробити остаточні висновки щодо заявленого граматичного явища у публіцистичному стилі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горелов В.И. Стилистика современного китайского языка /В.И. Горелов. – М.: Просвещение,1979. – 192 с.
2. Никитина Т. Н. Грамматика китайского публицистического текста / Т. Н. Никитина. – СПб. : Каро, 2007.
3. Люй Ш. Очерк грамматики китайского языка / Шу Сян Люй – [2 том] – Москва: Восточная Литература. 1965. – 349 с.
4. Драгунов А. А. Исследования по грамматике современного китайского языка. - М.-Л., изд-во Акад. наук СССР, 1952. – 232 с.
5. Тянь Аошуан. Проблемы скрытой грамматики: Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя (на примере китайского языка)/ Московский гос. ун-т. Институт стран Азии и Африки. – М.: Языки славянской культуры, 2002.
6. A practical Chinese grammar for foreigners / Beijing language and culture university press,2008.
7. Солнцев В.М. Очерки по современному китайскому языку. М., 1957
8. Никитина Т. Н. Грамматика китайского публицистического текста / Т. Н. Никитина. – СПб. : Каро, 2007.
9. Руда Н.В., Жукова К.Є., Науменко С.С., Секіна Н.Д., Кім О.В., Ван Сяоцянь. Практична фонетика сучасної китайської мови: навчальний посібник для студентів, які вивчають китайську мову. – Харків: ХНПУ, 2020. 100 с.

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ СУМНОГО НАСТРОЮ В КНИЗІ

几米“寂寞上场了”

Романченко Анастасія Сергіївна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: К.О. Щербакова

Художні засоби відіграють велику роль в написанні літературних творів. Вони допомагають автору наділяти описувані явища певними специфічними рисами, дають їм більш якісну оцінку.

До основних художніх засобів в літературі відносяться тропи. Під тропами розуміють слова і словосполучення, які вживаються в переносному значенні. Відбувається зіставлення двох явищ які мають спільні ознаки, таким чином одне явище наче описує інше.

Суть тропів полягає в зіставленні поняття, представленого в традиційному вживанні лексичної одиниці, і поняття, що передається цією ж одиницею в художньому мовленні при виконанні спеціальної стилістичної функції. До найчастіше вживаних відносимо епітет, порівняння, алегорію (або іносказання, інакомовлення), метафору (або скрите порівняння), гіперболу.

Китайська мова має широко розгалужену систему тропів. До числа основних зображально-виражальних засобів китайської мови відносяться: іносказання, засноване на порівнянні, заміна, заснована на запозиченні, переміщення ознаки, уподібнення людині, гіпербола.

На прикладі твору 几米“寂寞上场了”(Самотність на сцені), який є яскравим прикладом сучасної китайської літератури, яку можуть читати і паралельно насолоджуватись яскравими ілюстраціями не лише діти, але і дорослі, ми спробуємо дізнатися як автор за допомогою тих чи інших емоційно-виразних засобів зміг створити сумний настрій у книзі.

Джиммі Ляо (кит.: 廖福彬; пін'їнь: Ляо Фубіні; народився 15 листопада 1958 г.) – сучасний тайванський ілюстратор, а також автор книжок. Його китайський псевдонім 几米 фонетично утворений від його англійського імені Джиммі.

Книги Джиммі Ляо переведено на десятки мов і продаються по всьому світу. На сьогоднішній день він є одним з найпопулярніших тайваньських художників. Ляо написав і проілюстрував понад 50 книг для дітей і дорослих. Його книги удостоєні престижних нагород, за сюжетами його творів зняті фільми («Наліво, направо», «Зоряна, зоряна ніч»), анімації (мультфільм «Усміхнена риба»), поставлені спектаклі, написана музика.

Його картини характеризуються використанням яскравих кольорів і зображують центральні фігури, які часто здаються маленькими на передньому плані, пропонуючи точку зору дитини в широкому, іноді зловісному світі або натякнувши на самотність.

В творі “寂寞上场了” автор використовує широкий спектр епітетів, які посилюють відчуття сумного настрою у книзі. Ми неодноразово можемо побачити вживання таких епітетів, як 无聊(wúliáo – нудний, цей епітет було використано 3 рази), 愤怒(fènnù – роздратований, використано 2 рази), 丑(chǒu – потворний, використано 4 рази), 笨(bèn – дурний, використано 4 рази), 悲伤(bēishāng – сумний, використано 2 рази), 苦恼(kǔnǎo – засмучений, використано 3 рази), 灰心(huīxīn – розчарований, використано 3 рази), 惘(wǎng – пригнічений, використано 2 рази), 恶心(ěxīn – огидний, використано 1 раз).

Також автор використовує порівняння : 但他的脑袋一片空白, 就像他的外表一样。(Dàn tā de nǎodai yīpiàn kòngbái, jiù xiàng tā de wàibiǎo yīyàng - але його голова була порожня, як і його вигляд).

Багато протиставних сполучників ми можемо побачити в кожній розповіді книги. Наприклад: 但是, 可是, 不过. Також автор 6 разів використовував сполучну частку 却: 他们只是看不见残酷与丑陋美丽的世界却尽收眼底。(Tāmen zhǐshì kàn bùjiàn cánkù yǔ chǒulòu měilì de shìjiè què jǐn shōu yǎndǐ - вони просто не можуть побачити жорстокий і потворний прекрасний світ, але мають панорамний вид).

Крім того, ми також можемо побачити вживання гіперболи на конкретних прикладах: 但是她却哭得更伤心。(Dànshì tā què kū dé gèng shāngxīn - але вона плакала набагато сумніше, навзрид).

就会觉得自己渺小, 而他们破碎的心就更微不足道了。(Jiù huì juéde zìjǐ miǎoxiǎo, ér tāmen pòsuì de xīn jiù gèng wēibùzúdào le - вони відчують, що вони маленькі, а їхні розбиті серця ще незначніші).

Можна сказати, що 几米 в своїй книзі “寂寞上场了” вдало використав художні засоби для створення сумного настрою. Завдяки поєднанню різних тропів Джиммі Ляо зміг повністю заринути нас у світ самотності та нещастя.

Лінгвістів і представників інших гуманітарних наук давно цікавило питання, чи можна на основі аналізу тропів використаних в літературному творі робити достовірні висновки про природу людини, про логіку і психології його вчинків, про особливості його мислення й мови.

У концепції деяких вчених, персонаж розуміється як «серія послідовних появ або згадок однієї особи; зображення його слів, дій, зовнішніх рис, внутрішніх станів, розповідь про пов'язані з ним події» [2, с.243]. Тому ми можемо зробити висновок, що завдяки використанню безлічі тропів негативного або похмурого забарвлення, протиставних сполучників тощо проаналізованих вище, Ляо яскраво зобразив безрадісного героя і атмосферу відчуження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 寂寞上场了几米绘。—北京;现代出版社, 2006 (失乐园系列)
2. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. – Л.: Азбука, 2016. – 243 с.
3. Горелов В.И. Стилистика китайского языка. - М.: Восток-Запад, 2006. - 101 с.
- Кленин, И. Д. Лексикология китайского языка / И. Д. Кленин, В. Ф. Щичко – М.: Восточная книга, 2013. - 272 с.
4. Синтаксические особенности публицистических текстов современного китайского языка (на материале передовых статей) // Языковые и культурные контакты различных народов. Материалы конференции. - П. 2000.
5. Miranda Yeung (April 3, 2008). "Taking a colourful look at life". South China Morning Post. Retrieved June 24, 2016.

ЧАСТОТНІСТЬ БЕЗПОЛУЧНИКОВИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

*Руда Наталія Вікторівна, к.ф.н., доцент,
завідувач кафедри східних мов*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У китайській граматичній науці досі не існує досліджень, присвячених безсполучниковим багатоконпонентним складним реченням (ББСР) і їх класифікації. Проте, дослідження показали їх високу частотність в порівнянні зі сполучниковими багатоконпонентними складними реченнями. Розглядаючи даний тип речень на матеріалі роману Лао Ше «Рикша», нами було підраховано, що ББСР складають 38% від загальної кількості багатоконпонентних складних речень (БСР) в тексті, відповідно кожне третє БСР є безсполучниковим. Переважна кількість ББСР, представлене в досліджуваному художньому матеріалі, свідчить про необхідність більш детального розгляду проблеми безсполучниковості в сучасній китайській лінгвістиці. Вивчивши існуючі точки зору на природу ББСР і засновані на них класифікації, ми дійшли до висновку, що найбільш детальною і актуальною є класифікація, яку запропонувала О.В. Палатовська. У даній класифікації береться за основу розподіл на групи, сформульований С.І. Дорошенком, який, працюючи в руслі прихильників структурно-семантичної школи, пропонує класифікацію безсполучникових складних речень, засновану на виявленні семантичних функцій предикативних частин у відношенні одна до одної. Згідно з його теорією, в залежності від різних ролей, що виконують предикативні частини щодо однієї до іншої, безсполучникові речення слід ділити на два класи: з однофункціональними і різнофункціональними предикативними частинами.

Таким чином, при інвентаризації моделей ББСР нами за основу було взято структурно-семантичну класифікацію, згідно з якою всі ББСР було розділено на конструкції з однофункціональними і різнофункціональними предикативними одиницями (ПО). Кожен з цих двох видів розподіляється на багатоконпонентне безсполучникове речення, ББСР, ускладнене сурядністю, ББСР, ускладнене підрядністю, і ББСР, ускладнене сурядністю і підрядністю.

БМСП з різнофункціональними ПО складають 80% від загальної кількості безсполучникових складних конструкцій. З них найбільш частотними ББСР з багатоконпонентні безсполучникові речення (43%) і ББСР, ускладнені підрядністю (28%). Конструкції, ускладнені сурядністю, і БМСП з сурядністю і підрядністю складають, відповідно, 22% і 7%.

Серед ББСР з однофункціональними ПО максимально часто використовуються конструкції з багатоконпонентною безсполучниковістю (47%) і речення, ускладнені сурядністю (29%). Менш частотні ББСР з підрядністю (19%) і з сурядністю і підрядністю (5%).

Протяжність ББСР, що зустрічаються в романі «Рикша», становить 4,7, що не перевищує обсяг оперативної пам'яті людини. Це говорить про те, що авторська мова твору і мова персонажів максимально наближена до живої розмовної мови, в якій переважають спрощені за своїм складом конструкції.

Серед ББСР з різнофункціональними ПО найбільш частотні речення, що складаються з 4 ПО (27,5%). Найменш представлені синтаксичні одиниці, що складаються з 9 ПО (1%). Серед ББСР з однофункціональними ПО найбільш частотні конструкції, що складаються з 3 і 4 ПО.

Середня посторінкова частотність ББСР в тексті становить 43% від загального числа складних синтаксичних конструкцій на сторінці, що говорить про широке використання даного типу складних речень в романі Лао Ше «Рикша».

Великий відсоток використання ББСР у китайських прозових творах пояснюється, на наш погляд, тим, що, як відомо, безсполучниковість є характерною особливістю розмовної мови, а китайська писемна літературна мова має досить сильний вплив розмовної мови.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко С.І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Харків: Вищ. школа, 1980. – 152 с.
2. Палатовская Е.В. Соотношение многокомпонентных сложных предложений и синтактико-стилистических фигур: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02. Харьков, 1998. – 162 с.
3. Руда, Н. В. Структурно-семантичні особливості багатоконпонентних складних речень у сучасній китайській мові : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.13. Київ, 2017. – 17 с.
4. 老舍. 骆驼祥子. – 北京: 北京人民文学出版社, 1998. – 224р.

СЛОВОТВОРЧІ МОРФЕМИ В НАЗВАХ ПРИКРАС В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Самойлова Сніжана Андріївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: К.О.Щербакова

На сьогоднішній день великої популярності набувають мови країн Азії, з яких китайська мова є найпопулярнішою. Її особливістю є ієрогліфічна писемність. Способи словотворення в китайській мові відрізняються від звичних європейському читачеві, адже відрізняється і організація мови.

Словотвір 构词法 gòucí fǎ - розділ лексикології, що вивчає способи творення слів, що містить опис словотвірної системи мови.

У сучасній китайській мові виділяється чотири граматичні одиниці:

морфема (语素), слово (词), словосполучення (短语) та речення (句子).

Морфема – це найменша значуща одиниця мови. Більшість морфем китайської мови складаються з одного складу.

У китайській мові система словотворчих засобів за ступенем десемантизації початкового лексичного значення може бути представлена в наступному вигляді:

- 1) повнозначна морфема, що має статус слова або кореня;
- 2) повнозначна морфема, що має статус ідентичного компонента в словах певного лексичного ряду;
- 3) полуафікс;
- 4) афікс.

Розрізняють морфеми вільні і невольні. Вільні морфеми можуть вживатися самостійно, в цьому випадку їх функції збігаються з функціями слова. Невільні морфеми не можуть використовуватися самостійно, при утворенні слів їх зазвичай комбінують з іншими морфемами.

Для нашого дослідження було відібрано понад 20 назв ювелірних прикрас, щоб прослідити закономірність словотворчого зв'язку цих слів, відшукати ідентичні словотворчі морфеми.

З'ясовано, що слова, що називають ювелірні прикраси на руці зазвичай містять морфему – рука 手 shǒu:

手镯 shǒuzhuó – браслет;

手链 shǒuliàn – ланцюжок на зап'ясті;

Усі слова, що пов'язані з ювелірними прикрасами для вух містять морфему 耳 ěr – вухо (вживається самотійно) :

耳环 ěrhuán – сережка, 耳针 ěrzhēn – сережки-цвяхи, 耳钳 ěrqián – кліпси, 耳骨夹 ěrgǔjiā – каффа, 耳坠 ěrzhuì – сережка (з боків головного убору).

У лексичній системі китайської мови, в сфері словотворення існують ряди (серії) слів з ідентичною позиційно фіксованою морфемою. Повнозначна морфема формує певний лексичний ряд. Ідентичною може бути як перша, так і друга морфема лексичної одиниці зазвичай двокомпонентного складу.

Виокремлюються такі слова з ідентичною морфемою

链 liàn ланцюжок

脚链 jiǎoliàn нога+ланцюжок = ланцюжок на ногу

项链 xiàngliàn шия + ланцюжок = намисто

手链 shǒuliàn рука+ланцюжок = ланцюжок на зап'ясті

针 zhēn голка

别针 biézhēn заколювати + голка = брошка

胸针 xiōngzhēn груди + голка = брошка

耳针 ěrzhēn вухо + голка = сережки-цвяхи

饰 shì прикраса

悬饰 xuánshì висіти + прикраса = кулон

颈饰 jǐngshì передня частина шиї + прикраса = кольє

Отже, нам вдалося знайти словотворчі морфемі, що використовуються в лексемах-назвах прикрас. Можна зробити висновок, що такі морфемі називають місце, де носить прикраса: «вухо», «рука», «груди», «нога», або вказують на форму прикраси «голка», «ланцюжок», «гудзик».

ІЕРОГЛІФІЧНА ПАРАДИГМА ЯПОНСЬКОГО ПИСЬМА: ПОХОДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

Саніна Ганна Володимирівна, викладач кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Ієрогліфічне письмо – один з найдавніших видів писемності. Японська мова, яка забезпечила цілість ієрогліфічного письма на відміну від інших мов «східноазійського ареалу», не видається нам сьогодні архаїчною, зважаючи на рівень науково-технічного прогресу, якого країна вранішнього сонця досягла після другої світової війни. Факт лишається фактом. У В'єтнамі в 1918 році китайське ієрогліфічне письмо було вилучене з офіційного обігу і замінено абеткою. Північна Корея відмовилась від ієрогліфічного письма в 1947 році, а в 1973 році її приклад наслідувала і Південна Корея. А от японці лишаються вірними своїй автентичній системі графічних знаків.

Систему японського письма називають «змішаною» – *kanjikanamajiribun*. Назва говорить за себе: *kanji*– ієрогліфи, *kana* – азбука, *majiri* – суміш, змішування (від дієслова

majiru – змішувати), отже *bun* – відповідно, текст, література, речення. Японська азбука *кана* існує в двох формах – *хіраганата катакана*. Прототипами обох є китайські ієрогліфи.

Запозичивши ієрогліфи у китайців, японці спробували прилаштувати їх на японський кшталт, надавши їм японські фонетичні еквіваленти. Однак на відміну від китайської, японська мова багата на систему флексій, передача яких за допомогою китайських ієрогліфів практично неможлива. Крім того, граматичний устрій китайської та японської мов абсолютно протилежні і має відмінний порядок слів. І ось тут винахідливі японці окремі склади японської мови прирівняли до аналогічних чи схожих за звучанням китайських слів.

Катакана походить від строгого уставного стилю китайського письма. Це просте й зрозуміле письмо, яке застосовується для запису запозичених слів, іноземних імен і географічних назв, в телеграмах та дитячій літературі. *Хірагана* походить від скорописного «трав'яного» стилю *sosho*. Знаки цієї азбуки мають більш вигадливу форму, а функціонал полягає в сфері граматичній – позначення всієї системи флексій, транскрибуванні слів. В сучасній версії *кана* налічує 46 знаків.

Особливість ієрогліфів як логограм полягає в тому, що вони слугують не тільки знаками письма, а репрезентують – концептуалізують – узагальнюють своєю архітектонікою та її окремими складовими елементами практично весь універсум (феноменальний світ) [2, с. 2]. Ієрогліф є «живим» знаком на відміну від літер, що являють собою «механічні аналоги відповідних фонем. Ієрогліфи є самодостатніми знаками, що кодують універсум, а літери, подібно до клавіш музичного інструменту, є лише механічними виконавчими елементами, повністю залежними від волі оператора, і кодують окремі звуки [1, с. 79].

Отже збереження ієрогліфів - це консерватизм чи прагматизм?

Хто з нас в роки дитинства не грав в пантоміму, намагаючись передати жестами та мімікою певні поняття, чи розгадувати ребуси, немов би виконуючі зворотні дії, чи обмінювався записками з однокласниками, доповнюючи малюнки стрілочками та іншими позначками, які б допомогли розшифрувати смисл послання.

Суть подібних дій – відтворити образи певних понять, базуючись на асоціаціях з базовими уявленнями про явища оточуючого світу.

Найпростіші зображальні та вказівні знаки – малюнки, піктограми є найдавнішими формами ієрогліфів.

Більший ступінь абстрагування потребував нових зображувальних засобів. Новим типом графічних засобів стають ідеограми – малюнки, що мають умовний смисл. В складній ідеограмі умовний смисл витікає із співвідношення його частин.

Наведемо приклад, що став вже хрестоматійним. Ієрогліф 休 складається з двохкомпонентів – 亻 людина та 木 дерево, і позначає «відпочивати». Нічого складного немає. В стародавньому Китаї, звідки походять японські ієрогліфи, люди пересувались пішки дорогами, вздовж яких росли дерева. Коли ставало спекотно, втомлений подорожній зупинявся і сідав відпочити у холодку дерева, що росло при дорозі.

Знак два дерева 林 передає поняття «ліс». Важливо зазначити, що в чистій ідеограмі читання знака в цілому не залежить від читання його елементів. Так, в наведеному вище ієрогліфі 休 його читання *hin*, а читання його компонента 木 – *току*, *воку*.

А ось в ідеофонограмі – змішаному типі знаку читання ієрогліфа визначається (співпадає) з читанням однієї з його частин, а інша його частина визначає область понять, до яких відноситься конкретне значення даного знаку. Так, до прикладу, ієрогліфи 持, 時, 侍 мають спільний фонетик *ji* (寺), який надає читання (онне) всім трьом ієрогліфам, а ось детермінанти, що визначають предметну область, різні, і відповідно, ієрогліф 持 означає «прохання, надія, сподівання», що є логічним з огляду на детермінант 心 «серце, душа», що визначає область чуттєво-емоційну.

Ієрогліф 時 означає «час», що відповідає детермінанту 日 «день, сонце». А ось ієрогліф 持 означає «тримати в руках, мати при собі», що обумовлюється детермінантом 扌 «рука».

Феномен ієрогліфіки як лінгвоментального фактору, що впливає на трансформацію сучасного соціокультурного середовища, став об'єктом наукових інтересів сучасних вітчизняних сходознавців, які зокрема, зазначають, що «ієрогліфи поєднують в собі властивості геометричних фігур, графічних образів, і математичних знаків. В певному сенсі вони являють собою знаки-формули». [2, с. 78]

Неможна не погодитись з тим, що мова та її графічна система впливають на структурування інформації, на формат мислення її носіїв. Людина являє собою те, що вона споживає, є тим, з ким товаришує, а також вона перебуває в матриці певних графічних символів.

Які ж вони, сучасні японці? Рівень розвитку наукомістких технологій дозволяє порівняти сучасну Японію з футуристичною фантастичною картиною майбутнього. Мрія про «країну в смартфоні» давним-давно стала дійсністю та буденною реальністю для мешканців японських островів. Японці лишаються при цьому глибоко віруючими, людьми забобонними, людьми, що рефлексують. Такий своєрідний синкретизм спостерігається в багатьох сферах життя японців.

Японці люблять комікси – мальовані історії, історії в картинках. А японське слово «манга» не потребує перекладу, воно впевнено затвердилось і в європейських мовах, ставши в один ряд з популярними японськими брендами. У необізнаних іноземців тим не менш виникає питання, чому не лише діти, але й дорослі японці цікавляться мальованими історіями. Дійсно, дуже часто можна побачити дорослих людей, що захоплено читають *манга* в електричці. Особливо багато таких у віковій категорії 20-30 років. Чому ці люди читають книжки «дитячого жанру», що за «контент» вони споживають. Однією з причин називають те, що це максимально доступний спосіб релаксу для перевантажених роботою японців. До того ж *манга* доступна за ціною, зручна за розміром, її можна купити будь-де. Крім того, завдяки картинкам зміст твору значно зрозуміліше, ніж в звичайній книзі. Картинки допомагають більш детально розкрити образи. Цю властивість коміксів стали застосовувати при укладанні довідників та інструкцій для фірм та банківських систем. У слов'ян є таке прислів'я: «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути». І справді, студіюючи інструкцію до побутового електроприладу, ми важко сприймаємо вербальні формулювання, а ось малюночок, що її доповнює, може розставити все по своїм місцям.

Ті, хто не читав *манга*, іноді вважають, що вона є низькопробним жанром. Однак експерти стверджують, що існує чимало творів цього літературного жанру, в яких чітко вимальовується позиція автора, ретельно пропрацьовано тема і фон подій, і такі *манга* можуть задовольнити інтелектуальним запитам самого вибагливого читача. Читання таких творів справляє той самий ефект, що і високохудожні книги чи фільми. Виявляється, що існують «наукові» *манга*, що не поступаються за рівнем академічним науковим виданням.

У сучасному діджиталізованому світі новою формою епістолярного стилю стало листування в соціальних мережах, різноманітних менеджерах в Інтернеті. Нова цифрова парадигма сучасного суспільства потребувала нових інструментів взаємодії. Отже обов'язковим атрибутом електронних епістол стали прості за формою, лаконічні піктограми *емодзі*. *Емодзі* (від японського *絵* - картинка, *文字* - письмовий знак, буква) – це мова ідеограм і *смайликів*, що їх використовують в електронних повідомленнях.

Авторство «смайликів» приписують японському програмісту Сігетака Куріта, який у 1998 році вигадав 176 піктограм розміром 12 на 12 пікселів для японського оператора мобільного зв'язку NTTDoCoMo на основі платформи-mode. Сама ідея була не зовсім новою, адже всі японці є поціновувачами мальованих історій *манга*. Мова *емодзі* завдяки своїй універсальності швидко вбудувався в систему комунікації і потрапила у блок

міжнародного стандарту кодування символів Unicode поруч з головними світовими алфавітами. Адже суть *емодзі* близька до поняття символа – схематичного образу, в якому може міститися цілий всесвіт смислів та алюзій до інших символів. Слова-картинки перетворились на міжнародну мову символів. Унікальність *емодзі* у їх універсальності. Будь-яке зображення швидше обробляється свідомістю, ніж текстова інформація. Таким чином, *емодзі* дозволяють передавати ідею текстового послання мінімальними засобами. Бажання людства створити унікальну мову, яка виходить за межі звичних слів, не є чимось новим, але сучасні технології дають змогу втілити це бажання. *Емодзі* вважаються засобом зв'язку, що допомагає обійти простір, час та інші обмеження. Перша міжнародна мова, багат шаровий ієрогліф 21 століття – такими епітетами наділяють *емодзі* деякі фахівці-соціологи. Дійсно, крім того, що *емодзі* зробили онлайн спілкування зручним, за їх допомогою ми розуміємо одне одного, навіть якщо говоримо різними мовами. До того ж концепція *емодзі* адекватно вписується в сучасний світ з його гонитвою за швидкістю і глобалізацією.

Емодзі–алфавіт, винайдений в Японії та просочений її графічною традицією, швидко поширюється і претендує на статус нової універсальної мови міжнародного спілкування. Насправді, *емодзі*не є в буквальному сенсі світовою мовою через деякі відмінності в інтерпретуванні образних зображень представниками різних культур. Тим не менш саме *емодзі*, за оцінками сучасних соціологів, можуть стати культурним мостом і приводом дізнатись більше про інші народи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пирогов В.Л. Китайська ієрогліфіка як умова реекологізації світового соціокультурного простору// Наукові записки Харківського університету повітряних сил. Соціальна філологія, психологія. – Х., 2009.-Вип. 2(33). – с.75-84.
2. Пирогов В.Л. Семантична інтерференція графо-лексем китайської та японської мов: рефлексії тотожності і диференціації// Східний світ. – К., 2011. - №3. – с. 204-213.
3. <https://tech/@id20/emoji-pervyy-mezhdunarodny-yazyk-4ymdf191>.
4. <https://mmr.ua/show/kak-emozi-izmenili-kulturu-obsheniya>

ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ НАЗВАНИЙ КИТАЙСКИХ БЛЮД

Светличная Анастасия Фёдоровна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды

Научный руководитель: к.ф.н., доц. Е.Е.Жукова

Китайская еда известна во всём мире и в любом крупном городе вы сможете найти китайский ресторан, в котором вам предложат необыкновенно вкусные блюда. И при этом туристов удивляет разнообразие китайской кухни от региона к региону. Кухня Поднебесной делится на региональную (самые популярные среди них — кантонская, шаньдунская, цзянсуская, хуайянская и сычуаньская), а также на банкетную и повседневную.

В работе Ковалёва Е.Д и Кожевникова И. Р. «Особенности названий блюд в ресторанных меню на китайском языке (структурно-семантический и прагматический подходы)» отмечалось, что существуют восемь видов китайской кухни (中国八大菜系), которые отличаются преобладающими способами обработки продуктов питания [1]. Для краткого описания особенностей китайской кухни сами китайцы обычно используют следующее выражение: 南甜北咸东辣西酸 «на юге сладкая, на севере солёная, на востоке острая, на западе кислая».

Тема китайской кухни уже вызывала интерес исследователей. Так в работе «Особенности названий блюд в ресторанных меню на китайском языке (структурно-

семантический и прагматический подходы)» рассматривалась проблема перевода названий блюд и отмечалось, что сложность перевода названий китайских блюд можно объяснить большой территорией страны и количеством национальностей проживающих в ней. В этой же работе, с точки зрения структурно-семантического подхода, авторы выявили в массиве исследуемых ими названий блюд четыре основных типа кулинаронимов (наименование блюда):

- 1) «способ приготовления» + «основной ингредиент»;
- 2) «вкусовые качества блюда» + «основной ингредиент»;
- 3) «основной ингредиент» + «вспомогательные ингредиенты»;
- 4) «действие блюда» + «основной ингредиент» [1].

В статье значительное внимание уделено проблеме перевода и как результат сравнительного анализа китайских названий готового меню ресторанов говорится о том, что количество кулинаронимов, в составе которых есть сложные и малопонятные образы и/или национально-окрашенные компоненты (безэквивалентная лексика), сведено к минимуму для того, чтобы меню было понятно любому посетителю ресторана. Встречаемые в составе меню иноязычные заимствования (фонетические кальки) служат для привлечения клиентов [1].

В нашей работе также были проанализированы 100 названий китайских блюд, в основном северного региона, принадлежащих к повседневным. Выяснилось, что подавляющее большинство блюд состоит из 4 иероглифов, но также встречаются и те блюда, которые состоят из 7- 3 иероглифов. Например:

- из 3 иероглифов **葱椒鸡, 盐煎肉**
- из 4 иероглифов **鲜熘鸡丝, 鱼香脑花**
- из 5 иероглифов **豉椒煸鸭舌, 茶树菇烧鸡**
- из 6 иероглифов **香辣酥皮鱼片, 鲜花椒烧肥肠**
- из 7 иероглифов **糯米鸡肉狮子头**

Интересно, что в названиях блюд обычно называется основной ингредиент. Например, говядина **香菜牛丸** (牛 говядина), курица **凉粉烧鸡** (鸡 курица), рыба **麻辣水煮鱼** (鱼 рыба), баклажан **酱爆茄子** (茄子 баклажан), гриб **凉拌木耳** (木耳 древесный гриб) и тд.

Также из названия блюда часто можно понять способ приготовления. Например, **白果炖鸡** (тушить - 炖), **水煮肥牛** (варить - 水煮), **泡椒牛蛙**(мариновать - 泡), **凉粉烧鸡** (жарить - 烧) и т.д. Всего было выделено 20 глаголов способов приготовлений, а именно **烧** – жарить на сильном огне, **炖** – тушить, **炒** – поджаривать, разогревать, **水煮** – варить, **泡** – мариновать, **爆** – жарить на сильном огне, **炸** – жарить на сильном огне, **蒸** – парить, варить на пару, **清炒** – слегка обжарить без сильных приправ, **熘** – жарить с добавлением крахмала; тушить в соусе, **干煸** – жарить на сильном огне, **煸** – обжаривать, **烩** – тушить, **烟熏** – коптить, **煎** – жарить в кипящем масле, **干烧** – жарить со специями, **炸** – жарить, **黄焖** – тушить, томить, **烤** – жарить, печь, **白灼** – бланшировать.

Кроме этого, может быть указан способ нарезки. Например, **辣子鸡丁** (кубиками - 丁), **炒鱿鱼丝** (полосками/соломкой - 丝), **牛肝菌熘鱿鱼片** (ломтик/кусочек - 片) и тд. Всего было выделено 8 видов нарезки, а именно **丁** – кубиками, **片** – ломтик, кусочек, **丝** – соломкой, **条** – кусочек, ломтик, **丸** – шарик, **块** – кусочек, **花** – фигурно нарезать, **泥** – измельчённая масса, пюре.

Кроме того, анализ 100 названий блюд позволяет нам выделить дополнительные структурные типы кулинаронимов. Вот самые популярные из них:

1. «вспомогательный ингредиент» + «основной ингредиент» + «способ нарезки»: **锅巴肉片** - шинкованная свинина с рисовыми гренками, **青椒鸭丁** – нарезка из утиного

мяса с зелёным перцем. Из 100 исследуемых нами блюд на этот структурный тип приходится 22 блюда.

2. «вспомогательный ингредиент» + «способ приготовления» + «основной ингредиент»: 番茄烧牛肉 – тушеная говядина с кетчупом, 松茸炖土鸡 – тушеная домашняя курица с грибами мацутаке. Из 100 исследуемых нами блюд на этот тип приходится 22 блюда.
3. «вспомогательный ингредиент» + «основной ингредиент»: 芹菜鸭子 – утка с сельдереем, 芝麻鸡肾 – куриные почки с семенами кунжута. На этот тип структуры приходится 9 названий блюд.
4. «способ приготовления» + «основной ингредиент» + «способ нарезки»: 炒鱿鱼丝 – жареные шинкованные кальмары, 白灼腰花 – бланшированные фигурно нарезанные бараньи (свиные) почки. На этот тип структуры приходится 4 кулинарунима.
5. «вкусовые качества» + «способ приготовления» + «основной ингредиент»: 盐煎肉 – жареная соленая свинина, 麻辣水煮鱼 – отварная рыба в остром сычуаньском соусе.

Из 100 блюд на этот тип структуры приходится 3 названия блюда.

История китайской кухни начала зарождаться более 5000 лет назад. Необъятные территории КНР, многообразие ландшафтов и климатических особенностей оказала влияние на китайскую кухню. Следуя принципу "не трать впустую, да не будешь нуждаться", китайцы пришли к сегодняшнему разнообразию продуктов, специй, способов приготовления. Кулинарунимы дают бесценную информацию о культуре Китая, поскольку они отражают реалии быта народа.

Анализ структуры 100 названий лексического и структурного состава повседневных блюд северного региона позволил выделить типовые структуры кулинарунимов и дополнить классификацию Ковалёва и Кожевникова.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ковалёв.Е.Д, Кожевников.И. Р. Особенности названий блюд в ресторанных меню на китайском языке (структурно-семантический и прагматический подходы) / Филологические науки. Вопросы теории и практики (входит в перечень ВАК). Тамбов: Грамота, 2018. № 7. Ч. 2. С. 329-333. —URL: <https://www.gramota.net/materials/2/2018/7-2/23.html>

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ КОЛІРНИХ ВИРАЗІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА ПЕРСЬКІЙ МОВАХ: КУЛЬТУРНЕ ПОРІВНЯННЯ

Сусленко Анастасія Миколаївна, студентка 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: викладач О.С. Завгородня

В останнє десятиліття помітно зріс інтерес до вивчення фразеологізмів з компонентом кольоропозначення як в окремо взятих мовах, так і в групах зіставних мов, про що свідчить досить велика кількість публікацій. Це мотивовано тим, що, по-перше, лексико-семантична група слів кольоропозначення в системі мови замкнута в синхронічній перспективі і легко доступна для огляду і, по-друге, ця підсистема явно культурно специфічна. Тому її вивчення становить значний інтерес як у власне лінгвістичній, так і у когнітивній, психологічній, етнокультурній перспективах. Система кольоропозначення і символіка кольору в різних мовах і культурах давно стали об'єктом пильної уваги.

Перші роботи, присвячені вивченню фразеологізмів з колоративним компонентом, були виконані переважно на матеріалі германських мов. Це, мабуть, не випадково, так як західна лінгвістика, особливо англо-американська, значно просунулася в плані фразеографії і видання словників. На сьогоднішній день фразеологічні одиниці з колоративними компонентами в багатьох мовах вивчені вже досить добре, на відміну від сучасної іраністики, де такі дослідження ще тільки починаються. Як правило, вони мотивуються необхідністю вдосконалення викладання перської мови і підготовки перекладачів з перської мови на європейські мови і, навпаки, в зв'язку з особливим становищем сучасної Ісламської Республіки Іран на геополітичній карті світу.

До числа окремих робіт, присвячених вивченню перських фразеологічних одиниць з колоративним компонентом і виконаних в контрастивному ключі, ми можемо повною мірою віднести статті С. Ахмаді та С. Кетабі "Процедури перекладу і проблеми колірних ідіоматичних виразів в англійській та перській мовах: культурне порівняння" [2] і Б. Гхафела та А.Е. Расекха "Кольоропозначення в перських і англійських метафоричних висловах: когнітивні схеми Аль-Хаснаві" [3].

Після збору даних – ідіоматичних виразів, що містять колірні терміни, а також їх значень з різних одномовних словників (як англійських, так і перських), та знаходження їх еквівалентів в різних двомовних словників, С.Ахмаді класифікував колірні ідіоматичні вирази на різні категорії, відповідно до стратегії, що використовуються для їх перекладу. В еквівалентах англійських даних було визначено шість різних стратегій перекладу, а саме:

1. Переклад англійського ідіоматичного виразу з використанням неідіоматичного виразу перської мови.

Приклад: Blue around the gills

Еквівалент: شدن زرد کسی روی و رنگ بیمار،

Сенс цієї ідіоми полягає в тому, що людина має нездоровий, зблідлий вигляд. Існує також ідіома (turn) green about the gills (in the face), з тією ж формою та значенням першої ідіоми, і вона перекладається ідіоматичним еквівалентом "شدن زرد کسی روی و رنگ شدن، پریده رنگ". У цьому випадку колір "синій" та "зелений" в англійській мові може бути таким же, як жовтий у перській (/ zard /), "زرد", оскільки обидва вони асоціюються з однаковим вираженням хвороби у розумінні носія мови.

2. Переклад ідіоматичного англійського виразу з використанням ідіоми подібного значення та форми до ідіоми перської мови.

Приклад: Roll out the red carpet (for someone)

Еквівалент: کشتن بره کسی جلو

Сенс цієї ідіоми полягає в тому, "щоб надати важливій особі особливий прийом". Наведений еквівалент є ідіомою з однаковим вираженням ідіоми мовою оригіналу. Перська ідіома (/ Jeloye kasi barre koshtan /) "کشتن بره کسی جلو" (англійською мовою: to kill a lamb in front of someone, specially the guest) походить від старого звичаю іранського народу, згідно якого треба вбити вівцю, ягня чи курку, напередодні приходу важливого гостя для того, щоб продемонструвати йому теплий прийом та гостинність.

3. Переклад англійського ідіоматичного виразу з використанням ідіоми подібного значення, але відмінної форми від ідіоми перської мови.

Приклад: Kill the goose that lays the golden eggs

Еквівалент: کردن آجر را خود نان

Згідно з Кембриджським словником, ця ідіома стосується знищення того, що приносить вам багато грошей. Спочатку це походить з байки Езопа, де власник міфічної птиці вбиває її, намагаючись дістати усі золоті яйця, які, на його думку, знаходяться всередині неї. Наведений перськомовний еквівалент також стосується знищення джерела доходу або прибутку, тоді значення обох ідентичне, але їх форми відмінні.

4. Дослівний переклад

Приклад: His eyeball turned red

Еквівалент: شد قرمز چشمش تخم

Перською мовою ця ідіома вживається, коли людина червоніє або дуже гнівається. Наведений еквівалент має дослівний переклад, оскільки відповідне значення в перськомовній культурі відсутнє.

5. Переклад шляхом перефразування

Приклад: Golden rule

Еквівалент:

قانونی که عیسی مسیح به مردم آموخت و آن این فرمان است "با دیگران همانطور رفتار کنند رفتار شما با دیگران دارید انتظار که کنید"

Згідно з Кембриджським словником, золоте правило – “важливе правило або принцип, особливо в конкретній ситуації”. Ця ідіома була перекладена шляхом пояснення та перефразування її оригіналу. Початковим золотим правилом було “робити з іншими так, як ви хотіли б, щоб вони робили з вами”.

6. Переклад шляхом запозичення (використання запозичених слів при отриманні перськомовних еквівалентів)

Приклад: To put someone's name on a blacklist

Еквівалент: سپاه لیست

Чорний список – це “перелік людей, країн тощо, яких певний орган чи група вважає неприйнятними, яких слід уникати та не довіряти їм”. Походження цієї ідіоми йде від різних історичних вельмож, включаючи королеву Єлизавету I та короля Карла II, адже вони вели чорні списки своїх ворогів, які мали бути належним чином покарані. В наш час англомовний світ називає цей список hit list, а не “чорний список”. Застосованою стратегією перекладу при формулюванні цієї ідіоми є калькування, яка передає англомовне слово з буквальним перекладом. Ця стратегія (переклад шляхом запозичення) взагалі не застосовувалась у перських джерелах.

Виходячи з отриманих даних можна зробити висновок, що проблема перекладу ідіоматичних виразів полягає не в їх вірогідній неперекладності, а швидше за все в тому, що в тексті мовою перекладу не завжди може бути передана їх специфічна ідіоматичність. Також явна відмінність в ступені використання фразеологічних одиниць з колоративами: в англійській мові вони більш поширені і застосовуються як в розмовній мові, так і в офіційній, тоді як в перській мові вони більш характерні для сфери неформального спілкування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гекман М. Л. Цветообозначения как один из объектов исследования этнолингвистики // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/24_SVMN_2008/Philologia/27314.doc.htm.
2. Ahmadi S., Ketabi S. Translation Procedures and Problems of Color Idiomatic Expressions in English and Persian: Cultural Comparison in Focus // The Journal of International Social Research. – 2011. – Vol. 4. – No 17. – P. 9–39.
3. Ghafel B., Rasekh A.E. Color Terms in Persian and English Metaphoric Expressions: Al-Hasnawi's Cognitive Schemes in Focus // Cross-Cultural Communication. – 2011. – Vol. 7. – No 3. – P. 198–210.

ФЕНОМЕН ПЕРЕМИКАННЯ КОДІВ У КОНТЕКСТІ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ В МАРОККО

*Толмачова Катерина Михайлівна, викладач кафедри романської філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

У зв'язку з посиленням процесів глобалізації в світі та активної міграції народів, зростає інтерес до проблем мовного контакту. Робота присвячена дослідженню феномена

перемикання кодів у сучасній лінгвістиці на прикладі марокканського діалекту арабської мови (даріжа) у комбінації з французькою мовою.

Актуальність визначається необхідністю вивчення процесів розвитку французької мови в марокканському сучасному суспільстві, а також опису функціональних та мовних особливостей кодових перемикань у Марокко.

Мета роботи – розглянути основні типи і функції перемикання кодів на прикладі арабського марокканського діалекту (даріжа) і французької мови.

Унаслідок історичних подій і колоніального минулого, мовна ситуація у країнах Магрибу та зокрема у Марокко завжди була дуже рухлива. Офіційними мовами країни є класична арабська і тамазігхтска (берберська) мови, хоча остання отримала статус офіційної мови тільки у 2011 році. У Марокко також представлені такі мови, як французька, іспанська та меншою мірою англійська. Французька мова в свою чергу відрізняється варіативністю і змагається з арабською класичною мовою у таких галузях, як вища і професійна освіта, культура, ЗМІ, управління, але втім поступається у діловодстві. Можна зробити висновок, що вона займає позицію другої мови, хоч і психологічно не сприймається мовцями за рідну мову [2]. На думку Лейли Месауді, вона більшою мірою виконує соціальні функції мови роботи, навчання, а також є ознакою успіху і інтеграції в елітарне суспільство [2].

Термін «перемикання кодів» у мовознавстві позначає почергове використання двох мов (діалектів) у рамках одного дискурсу, в одному реченні або його частини. Поняття «перемикання кодів» було введено британським соціологом Безіл Бернштеймом. Вивченням феномену займалися Шана Полак, Петро Ауер, Керол Майерс-Скоттон, Ян-Петтер Блум, а також Каріма Зіамарі, Дрисс Гааді, Лейла Месауда та інші.

Американський лінгвіст Керол Майерс-Скоттон вважає, що існує «маркований» і «немаркований вибір» при перемиканні коду: «немарковане перемикання відбувається тоді, коли мовець дотримується встановлених у мовному суспільстві правил мовної поведінки відповідно до очікувань слухача; марковане перемикання має місце у тому випадку, коли мовець...його здійснює свідомо таким чином, що це помічається співрозмовником як відхилення» [3].

Шона Полак у своїх роботах виділяє кілька типів перемикання кодів у лінгвістиці [4]:

1) зовнішнє перемикання кодів

Перемикання відбувається на рівні речень:

A. *Fine mchet mama ?*

B. *Elle est partie faire des courses.*

C. *J'ai demandé à mon fils de faire plus attention walakin achghadi trdi.*

D. *Khoya, dreri dima Zakak. Tu ne le changeras pas. Sabir o safi.*

2) внутрішнє перемикання кодів

Відбувається на рівні слів, словосполучень, у середині речень:

A. *Je lui ai demandé ka 3itliya quand il arrive à destination.*

B. *J'espère que cette fois il fera bon voyage.*

3) приєднання

Стороннє слово додається на початку або наприкінці речення:

A. *Wallah, je suis déjà épuisé !*

B. *On va partir en vacances cet été, incha 'Allah !*

Єва Епплер описує ще два типи перемикання кодів:

1) Плавне перемикання (несвідоме, переважно у межах одного речення, не має особливої мети, є наслідком білінгвізму, немарковане) [1]:

A. *Excuse-moi, wach je t'ai interrompu ?*

Tu faisais quoi 9bila ?

B. *Yalah salit la préparation de mon exposé.*

A. *Wach tu fais toujours tout à la dernière minute, la ?*

B. *Smeh lia, j'étais débordée.*

A. *Ana b3da, quand j'ai ce genre de projet, kan préparé à l'avance.*

2) Сигнальне перемикання (мовець має намір підкреслити, виділити певний елемент; є функціонально маркованим) [1]:

A. *Je n'aime pas du tout Sami, je le trouve très hypocrite.*

B. *Je pense que tu te trompes. Koula ou bkhbiztou* (буквальний переклад з арабської: кожен має свій хліб, свій батон. Значення: у кожного є свої недоліки. *Chacun a ses défauts*).

У процесі роботи, було вирішено виділити кілька основних функцій перемикання кодів під час мовленнєвої діяльності марокканців:

1) експресивна функція

Виражає жартівливий, іронічний або серйозний настрій співрозмовника.

3) цитування;

Перемикання кодів здійснюється під час передачі прямої мови.

4) мовна традиція вживання слова;

5) функція самоідентифікації особистості:

Функція проявляється у бажанні вразити співрозмовника рівнем володіння мовами, підкреслити свою етнічну приналежність, соціальний статус або матеріальне становище.

б) забезпечення комфорту комунікативного процесу

Функція дозволяє використовувати окремі слова з іншої мови, якщо мовець не може згадати потрібне слово, або термін не існує у матричній мові.

Спостереження показують, що найчастіше марокканці використовують перемикання кодів неусвідомлено і спонтанно у неформальній обстановці [5]. Однак етнічна, соціальна, вікова та гендерна приналежності значно впливають на мовну поведінку мовців і на вибір мови загалом. Наприклад, явище перемикання кодів проявляється більшою мірою у мовленні марокканських жінок, які завдяки високому рівню володіння французькою мовою прагнуть підкреслити свою освіченість, жіночність та міське походження. Представники чоловічої статі віддають перевагу даріжа і класичній арабській мові.

Можна зробити висновок, що не існує єдиної розгорнутої класифікації типів кодових перемикань. Мовні перекодування, що поєднуються з запозиченнями та кальками, створюють тим самим безліч гібридних граматичних структур, які вимагають детального вивчення. Дуже цікавим є дослідження особливостей феномену на гендерному рівні, тому питання перемикання кодів у контексті мовної ситуації в Марокко потребує подальшої розробки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Eppler, E. Code-switching in "Emigranto". Vienna: English working papers, 1994. Vol. 3. P. 75–94.
2. Messaoudi, L. La langue française au Maroc. Fonction élitare ou utilitaire? *Pratiques innovantes du plurilinguisme. Émergence et prise en compte en situations francophones*. Paris: Éditions des archives contemporaines, 2010. P. 51–62.
3. Meyers-Scotton, C. Duelling Languages. Grammatical structure in code-switching. Oxford: Clarendon Press, 1993. 263 p.
4. Poplack, S. Code-switching: Linguistic. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Studies*. Elsevier Science, 2001. P. 2062–2065.
5. Ziamari, K. Le contact entre l'arabe marocain et le français au Maroc : spécificité linguistiques et sociolinguistique. *Synergies Tunisie*. Sylvains-les-Moulins : Gerflint, 2009. № 1. P. 173–186.

ГРАФЕМЫ СО ЗНАЧЕНИЕМ "ОРУЖИЕ" В СОВРЕМЕННЫХ ИЕРОГЛИФАХ

Федорченко Анна Алексеевна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды

Научный руководитель: к.ф.н., доц. Е.Е.Жукова

Графемы – это минимальные структурные единицы, знаки, обладающие устойчивым лексическим значением. Большинство графем используются в современной китайской письменности в качестве самостоятельных иероглифов и составляют около 10% от их числа. Необходимо четко разделять понятия графема и ключевая графема. Стандартный список ключей насчитывает 214 знаков. В него входят многие графемы и некоторые черты, не имеющие фиксированного значения. Таким образом, не все графемы являются ключами и не все ключи являются графемами.

В 1988 году были опубликованы результаты исследования, проведенного Фей Цзиньчан 费锦昌 и Сунь Маньцзюнь 孙曼均 [5, с. 157]. Ученые проанализировали способность семантических показателей передавать значение иероглифа и выделили следующие три степени:

- значение семантического показателя и составленного иероглифа связаны между собой: 氵 «вода» – 湖 «озеро»;
- полное отсутствие связи: 氵 «вода» – 淑 «благородный»;
- косвенная связь семантики показателя и значение иероглифа: 氵 «вода» – 泥 «глина».

Такая работа позволила продемонстрировать насколько в современном китайском языке можно проследить связь между написанием и значением составного иероглифа.

В последнее время появляются исследования связи значения отдельных семантических показателей и составных иероглифов [2; 3; 4]. Такие работы актуальны, поскольку они помогают составить обобщенную картину характера современной китайской письменности и позволяют определить основные тенденции ее развития. Именно для продолжения работы китайских ученых и для более обобщенного анализа знаков китайской письменности были выбраны иероглифы с графемами «оружие», которые ранее не анализировались: 干 gān ствол, основа, 戈 gē древнее оружие из бамбука, 矛 máo копьё, 刀 dāo пика, 弓 gōng лук(оружие), 辛 xīn трудный, тяжелый; острый (на вкус), 刀 dāo нож [1, с 81-82].

Нами было проанализировано 239 иероглифов содержащих перечисленные выше графемы, чтобы выявить закономерность связи значения графического показателя со значением составного иероглифа. Поскольку графемы выступают в роли тематических классификаторов, или ключей, то прежде всего можно оценить насколько эти графемы продуктивны. В группу 干 gān входит 10 иероглифов, 戈 gē – 22, 矛 – 6, 弓 – 39, 辛 – 8, 刀 – 108.

В результате анализа значений составных иероглифов, было выяснено, что семантика не всех иероглифов связана со значением графемы-смыслового показателя. Так в группе графемы 干 ни один иероглиф не связан ни с концептом «оружие», ни с насилием, как, например, в группе графемы 辛, где есть иероглифы со значением 鼻 «страдание», 辣 «жечь, щипать», 辦 «судить, наказывать». В то же время, в группах других графем эта связь значений графем и составного иероглифа выражена ярче. Например в группе графемы 戈 видим иероглифы 毆 «бить», 杀 «казнить, резать», 毆 «наказывать», всего четыре иероглифа, связанные с физическим насилием. Кроме этого есть два иероглифа, значение которых связано именно с оружием: 鑿 «колчан» и 彀 «стрелять из лука».

Самый продуктивный иероглиф в этой группе 刀. Процент иероглифов, значение которых связано со значением графемы достигает 50 %. Это и иероглифы, называющие

виды оружия 劍 «меч», 刈 «коса, серп» и называющие действия, выполняемые ножом 切 «резать», 斃 «ранить», 分 «делить».

Подробный анализ семантики каждого иероглифа позволяет нам, как и в исследовании китайских ученых, выделить три уровня связи значения графемы и составного иероглифа. Под связанными значениями понимаем такие, которые называют виды оружия, его детали, действия, выполняемые с оружием. Например,

刃 [rèn] острое лезвие; меч; нож

弩 [quān] самострел; арбалет

約 [xù] оружие

Ко второму уровню, «опосредованная связь» мы относим иероглифы, значение которых связано с насилием

戕 [qiāng] убивать; губить; наносить вред;

辦 [bàn] судить; наказывать

Также выделяется большая группа иероглифов, семантика которых абсолютно не связана со значением графем:

年 [nián] год

弟 [dì] младший брат

Интересно, что можно выделить группу иероглифов, значение которых не только не связано с насилием, а, наоборот, имеет положительную коннотацию:

柔 [róu] мягкий, нежный

矜 [qín, jīn] быть милосердным (благоклонным)

幸 [xìng] счастливый

Результаты нашего исследования отражены в таблице 1:

Таблица 1.

Связь между семантическим показателем и значением иероглифа	Соотношение в процентах
Иероглифы, значение которых связано со значением семантического показателя	30%
Иероглифы, значение которых связано частично со значением семантического показателя	50%
Иероглифы, значение не связано со значением семантического показателя	15%
Иероглифы, значение которых антонимично к значению семантического показателя	5%

Опираясь на данные, можно сделать вывод, что значение большей части иероглифов, которые входят в словарях в группы этих графем, связаны со значением семантических показателей 干, 殳, 戈, 矛, 弓, 辛, 刀. Иероглифы называют различные виды оружия, их детали, а также связаны с физическим насилием и страданием. 15% знаков семантически не связаны с графемой, или связь была потеряна в ходе эволюции письменности.

Результаты данной работы позволяют более детально ознакомиться с китайской письменностью, ее особенностями и процессами, которые происходят в китайском языке. Интересным представляется выделение группы иероглифов, значение которых антонимично к значению графемы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Жукова Е.Е. Грамматология китайской письменности. – М.: Восточная книга, 2014. – 144 с.

2. Майдан Т.А., Жукова К.Є. Функціонування графем, які позначають знаряддя праці в діахронічному аспекті./ Питання сходознавства України. Матеріали всеукраїнської науково-методична конференція з міжнародною участю 26 березня 2020р. –Харків, 2020.
3. Ситнікова В.А. Зв'язок між семантичним значенням зіставного ієрогліфа та семантичним показником «сонце» / Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 8–9 листопада 2019 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. – 183-186 с.
4. Ситнікова В.А. Функціонування графеми «дощ» у складених ієрогліфах./ Сходознавство. Актуальність та перспективи. Тези доповідей І Міжнародної науково-методичної конференції, 20 березня 2020р. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. – с 29-32.
5. 黄德宽陈秉汉语文字学史 2 版（增订本）/黄德宽，陈秉-合肥：安徽教育出版社，2006，– 322 页。

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ПОРТРЕТА ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В ОПОВІДАННІ МО ЯНЯ «ГЕНІЙ»

Хижя Іван Петрович, студент 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

Оповідання Мо Яня «Геній» (2010) підіймає проблему буття геніальної людини в соціумі. Автор засобами художньої літератури створює повноцінний образ головного героя-генія в умовах комуністичного виховання за доби «культурної революції» КНР. В основу твору також закладено національний спосіб мислення, колорит та особливості менталітету китайського народу. Головний герой оповідання Цзян Дачжі втілює в собі образ істинного вченого, який бажає служити на користь людства та проводити наукові дослідження з метою передбачати і запобігати землетрусам. Варто зазначити, що в основу образу головного героя покладено риси характеру реальної людини – Гуаня, хлопчика із дитинства автора.

Метою дослідження є аналіз лексичних засобів створення портрета персонажа, чий образ є невід'ємною частиною цілісного тексту твору Мо Яня «Геній». Розглядаючи дійову особу, ми зачіпаємо лише портрет за зовнішніми ознаками, який розкриває риси характеру, та внутрішній світ персонажа. Портрет героя складається з опису таких зовнішніх ознак, як риси обличчя й тіла, елементи одягу та аксесуарів, деякі вчинки та особливості темпераменту.

Серед лексичних засобів, які створюють портрет головного героя, варто виділити немарковану лексику та тропи. Немаркована лексика – своєрідний фундамент створення портрета персонажа шляхом використання пов'язаних між собою тематичних груп іменників і деяких якісних прикметників, які є нейтральними, загальнономовними засобами і не передають ставлення автора до персонажа [1]. Серед немаркованої лексики у портреті головного героя твору вагоме місце займають іменники, що представлені у вигляді двох тематичних груп: зі значенням «тіло» (соматична лексика) та зі значенням «одяг» у синтагматичних зв'язках з якісними прикметниками. До соматичної лексики можна віднести такі іменники, оформлені прикметниками: *圆溜溜的脑袋 – невелика кругла голова, 发亮的眼睛 – блискучі очі, 脸很苍白 – дуже біле обличчя, 周身的皮肤土黄色 – шкіра на його тілі жовтого кольору хакі, 他灰白的肉体 – його посіріле тіло*. Іменники, які містять семантику «одягу»: *他穿着一条裤头 – на ньому були штани; 他摘下眼镜, 在*

衣襟上擦擦 – він зняв окуляри і потер їх полою одягу; 他的衣襟上沾满了红蓝墨水 – весь його одяг просочився червоно-синім чорнилом.

Серед лексичних засобів і тропів найбільш поширеним у тексті є використання автором епітетів та означень-характеристик, порівнянь. Епітети виконують роль маркера, який посилює та виділяє характерні риси зовнішності головного героя: *一顆圓溜溜的脑袋 – невелика кругла голівка, 发亮的眼睛 – блискучі очі, 脸很苍白 – дуже бліде обличчя, 神情很悒 – сумний вигляд, 周身的皮肤土黄色 – шкіра всього тіла жовтого кольору хакі, 一身骨头, 显得那头更大 – голова здавалася ще більшою, 脸更白, 眼更大 – обличчя ще більше побіліло, очі стали більшими.* Вагоме місце за вживаністю посідають порівняння, які виражені різними граматичними конструкціями в оповіданні: *漆黑的眼睛 – темні, немов смола очі; 脸色蜡黄, 一副大病缠身的样子 – його обличчя було, наче віск (китайське порівняння, що використовується для опису хворого); 河里水明光光的, 他的头也是明光光的 – вода в ріці була така світла, як і його голова; 他的身子快成了瓜秧, 脑袋不见瘦, 快成了西瓜 – його тіло дуже скоро перетворилося в кавуновий паросток, голова також непомітно схудла і стала, як кавун; 西瓜长得比蒋大志的脑袋还要大了 – кавуни вирости і стали більші, ніж голова Цзян Дачжі; 稀疏的头发淋湿后紧贴在头皮上, 更像西瓜了 – його рідке волосся намокло і щільно прилипло до шкіри голови, що зробило її ще більше схожою на кавун; 伸手试试他的额头, 老天爷, 烫得像火炭一样 – рукою ми торкнулися його лоба, о господи, він горів, немов вугілля.*

Гіпербола трапляється у тексті лише в ситуаціях, коли інші персонажі певним чином висловлюються про особистість Цзяна Дачжі: *听话的人说: 老蒋, 别让你儿子再聪明了, 他要再聪明俺那些孩子就该捏死了 – Старий Цзян, ти не дозволяй своєму сину більше розуміти, якщо він ще порозумнішає, то наші діти будуть розчавлені; 这孩子, 从小主意大, 认准了理儿, 十头老牛也拉不回转 – у цієї дитини змалку була власна думка, якщо виникла ідея, то і десять старих биків його з місця не зможуть зрушити; 瘦弱的身体, 似乎已承担不了脑袋的重量 – худе тіло здається не в змозі витримати ваги голови.* Не менш важливими є метафори, а саме ті, які в тексті виконують емоційно-оцінну функцію портрета героя: *...走起路来飘飘的, 好像脚下没有根基 – по дорозі не йшов, а плив, немов під ногами у нього і землі не було; 他的脑袋上, 似乎冒着缭绕的白气, 那不是仙气又是什么? – на голові ніби виступила пелена білої пари, і якщо то була не душа небожителя, тоді що ж?; 他那膝盖上, 是不是扎了根? 这样下去, 你儿子就变成一颗西瓜了 – його коліна там ще не пустили коріння? якщо так і далі триватиме, твій син сам перетвориться на кавуна.* Також, у творі наявний описовий фразеологізм, який вказує на геніальність та винахідливість головного героя: *这小子, 没准真能下出个金蛋呢. – Ця дитина неодмінно «знесе золоте яйце».*

Варто звернути увагу на ім'я головного героя 蒋大志 – Цзян Дачжі, яке в свою чергу є антономазією. Антономазія (грец. antonomasia — перейменування) — поетичний троп, який вживається у непрямому, часто метонімічному називанні літературного персонажа або зображуваного явища іменем міфічного чи літературного героя [2]. Якщо перекладати послівно, то ієрогліф 蒋 – поширене китайське прізвище, а ім'я 大志 означає **великі прагнення/цілі; далекоглядні плани, наміри**. Тут відбувається заміна власної назви описовим зворотом, який закладений в імені головного героя і показує цілеспрямованість та подальші наміри прямувати до своєї мети – отримати освіту, знайти гідне місце в суспільстві та висунути власну гіпотезу про сенс буття.

Таким чином, можна зазначити, що необхідність дослідження лексичних засобів створення образу головного героя в оповіданні Мо Яня «Геній» полягала в тому, що текст твору є цікавим і новим об'єктом для аналізу тих чи інших мовних явищ, оскільки кожен сучасний китайський письменник має власний стиль написання, використовує авторську

лексику і неологізми тощо. Шляхом аналізу вдалося визначити, що лексичні засоби конструюють та супроводжують образ головного героя протягом всього оповідання. Лексичні засоби репрезентуються в тексті за допомогою тропів та немаркованої лексики. За допомогою відсотків вдалося підрахувати та виділити найбільш вживані лексичні засоби для створення образу головного героя у досліджуваному творі. Серед тропів найбільший відсоток становлять епітети (означення характеристики) – 20% та порівняння – 20%. Далі слідує соматична лексика – 15% і лексика зі спільною семою «одяг» - 10%. Загальна кількість метафор – 10% та гіпербол – 10%, фразеологізми – 5%, антономазія – 5% від всіх лексичних засобів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Быкова И. А. Лексические средства создания портрета (на материале художественной прозы А. П. Чехова) // Языковое мастерство А. П. Чехова. Ростов н/Д: Издательство Ростовского государственного университета, 1988. С. 144.
2. Літературознавчий словник-довідник (Nota bene) // ред. рада Р. Т. Гром'як [та ін.]. - 2. вид., випр. і доп. – К. : Видавничий центр "Академія", 2006. – с. 52.

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ У КИТАЙСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Шапаренко Елліна Едуардівна, аспірант 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Китайська публіцистика займає важливе місце у житті китайського народу. Публіцистичний (газетний) стиль має свої особливості та закономірності, він є складовою життя кожної людини незважаючи на її соціальне положення. У китайській мові газетний стиль є складним багатостороннім явищем, яке бере свій початок у 210 році до нашої ери в часи правління династії Цинь та продовжує свій розвиток до 21 сторіччя.

Багата кількість вчених вивчали історичний процес розвитку цієї науки, детально систематизували матеріали з історії китайської стилістики, прояснили та узагальнили безліч питань, поставлених цією наукою.

Вивчення розвитку публіцистичного стилю впродовж усього періоду дає можливість встановити закономірності розвитку, особливості вивчення стилістики у різні часи та тенденції її розвитку.

Часом появи перших стилістичних досліджень прийнято вважати період династії Цинь і династії Хань. Уявлення про стилістику на той час мали неоднорідний характер, який був представлений в різних політичних та філософських роботах.

Наступним кроком у розвитку науки стилістики стала цілісна теоретична концепція. Вона почала зароджуватися лише за часів правління династії Цзін, яке припадало на 1115 – 1234 рр. У цей час китайська стилістика переходить на рівень формування загальних уявлень. Стилiстика в стародавньому Китаї була головним чином покликана вивчати методи і способи вживання мови, особливо тих прийомів, що використовуються в писемній мові. Того часу у Китаї при вивченні функції стилістики головним чином підкреслювалася моральна складова, виховання моралі і етики, прагнення людей до краси, регулювання соціальних відносин.

У 20 ст. стилістика як наука вийшла на новий рівень. Дослідження в області стилістики отримали новий розвиток та досягли значних успіхів. Головним чином це проявилось у формуванні системи дослідження китайської стилістики і включенням її як окремого предмету до програми деяких вузів. Об'єктом вивчення стилістики стає сучасна мова «байхуа».

З 20-30-х років 20го сторіччя з'являється безліч праць в галузі стилістики. Серед них можна виділити 3 види: запозичення досвіду японських лінгвістів, переймання деяких

положень західної лінгвістичної традиції та створення власних досліджень в області стилістики. Роботами цього періоду є «Стилістичні фігури» Тан Юе (1923р.), де досліджуються досягнення європейської стилістики, розглядаються стилістичні фігури. Робота Чен Вандао «Вступ до риторики» (1932 р.) заснована на дослідженнях японських вчених, але включає до себе і власні дослідження автора. У цій роботі приділяється увага стилістичним фігурам, а саме порівнянню, метафорі, гіперболі та ін. Праця Чен Вандао справила великий вплив на подальший розвиток стилістики китайської мови. Праця Чен Вандао справила великий вплив на подальший розвиток стилістики китайської мови.

Новий розвиток китайської стилістики почався з революції та створення КНР у 1949 році. Незважаючи на те, що стилістичні роботи Давнього Китаю склалися з дослідження лексики, синтаксису і орфографії, зв'язку стилістики та граматики, з'явилися роботи з акцентом на вивчення стилістики з позиції використання слів та конструкцій для досягнення виразності. Саме Чен Вандао вважається основоположником стилістики як наукового напрямку. Його фундаментальна наукова робота «Основи стилістики», написана у 1962 році, докладно описує окремі виразні засоби китайської мови, проте не систематизовані відомості про його функціональних стилях. Прогалина у систематизації стилістичних засобів, в плані їх функціонального застосування, була заповнена творцем мови і стилю сучасної китайської мови Ван Сіцзе у його монографії «Стилістика китайської мови» написаної у 2004 році.

У 80-ті роки 20го сторіччя вивчення стилістики набрало нові оберти. Молоді вчені стали вивчати стилістику з різних позицій. Одні більш глибоко вивчали природу виникнення стилістичних фігур, інші займалися всебічним дослідженням питань стилістики сучасної мови. Вчені вивчали стиль творів сучасних китайських літераторів, займалися питаннями практичного використання стилістики з метою навчання та підвищення культури мови, розглядалися особливості написання статей, стилістичні жанри та стилістичні функції у межах так званої функціональної стилістики, вивчалися стилістично-граматичні особливості розмовної мови та ін. Серед цих вчених можна виділити праці Шутової Е.А., Морозової О.Н., Калініна О.І., Радус Л.А та інших.

На цьому вивчення стилістики китайської мови не завершується. Китайська мова та її стилістика продовжують приваблювати вчених своєю неординарністю та широким полем праці у різних напрямках. Але необхідно зауважити, що вивчення китайської стилістики насамперед є необхідною і для вивчення китайської мови як іноземної, бо що може розповісти краще про мову ніж сама мова та особливості використання стилістичних фігур.

ПЕРЕІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. О. И. Калинин, Л. А. Радус. Курс лекций по стилистике китайского языка: Учебное пособие. – М.: Издательский дом ВКН, 2017. – 344с.
2. Ю.Г. Лемешко Язык китайского общественно-политического текста : Синтаксические и стилистические особенности : диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.22. – Санкт-Петербург, 2001. –166 с.
3. В. Ф. Щичко, Л. А. Радус, Л. Г. Абдрахимов Курс лекций по истории китайского языка. – М.: Издательство ВКН, 2015. – 192 с.
4. Баяртуева Е.Ж., Дашиева С.Ц. — Стилистические особенности китайского рекламного текста в сфере страхования // Филология: научные исследования. – 2018. – № 4. – С. 58 - 65. DOI: 10.7256/2454-0749.2018.4.27612

ЛІТЕРАТУРА КРАЇН СХОДУ

ПРОБЛЕМА ОДИНОЧЕСТВА В ТВОРЧЕСТВЕ КОБО АБЭ

Быкова Ирина Алимджановна, к. филол.н., доцент

Пелехата Карина, студентка 4 курса англо/ японского отделения

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды

Творчество современного японского писателя Кобо Абэ (1924-1993) привлекает не только оригинальностью художественного видения, противоречивостью, но и раскрытием новых неизведанных граней бытия. Популярность Кобо Абэ у читателей, в том числе и в Украине, объясняется не только высоким мастерством писателя, но и тем, что он поднимает в своих романах острейшие проблемы, стоящие перед человечеством.

Одна из главных тем его произведений – столкновение человека с враждебным ему обществом и глубокое чувство безысходности, порожденное тщетностью любых попыток уйти от этого. Главной проблемой одиночества человека в обществе писатель считает социальные условия его существования. Кобо Абэ стремится показать, во что может превратиться мир, если в нем правит ненависть, если человеческие отношения деформированы. Последователь Гоголя, писатель использует в своих произведениях прием яркого и впечатляющего переплетения вымысла и реальности.

Роман «Чужое лицо» вначале воспринимается как трагедия человека, у которого в результате взрыва в лаборатории на лице образовались чудовищные шрамы, и он прячет свое внешнее уродство под маской. Но после раздумий герой приходит к мысли, что маска выполняет роль «прикрытия истинного облика человека». Под прикрытием маски герой меняется даже со своей женой и приходит к пониманию, что лицо и душа находятся в совершенно определенной взаимосвязи и поэтому стремление скрыть свое истинное лицо не позволяет посторонним проникнуть в душу. Вот почему, по мнению героя, в давние времена палачи, инквизиторы, разбойники прятали лицо за маской. Да и в наши дни все, кто творит неправо дело, стараются надеть на себя маску в прямом или переносном смысле, чтобы «скрыть облик человека, разорвать связь между лицом и сердцем, освободить его от духовных уз, соединяющих с людьми». Таким образом, достаточно прикрыть маской свое настоящее лицо, и открывается истинная сущность человека, часто непривлекательная и даже страшная, потому что лицо человека это его совесть. А прикрыв лицо маской, герой лишается совести и готов на самые ужасные поступки и даже преступления. Значит маску, в прямом или переносном смысле, должны иметь все, кто творят зло. Особенно, по мнению героя, это касается военных, так как безликая воинская часть – идеальное боевое формирование, которое, не дрогнув, пойдет на разрушение ради разрушения. Герой, надев маску, превращается в насильника. А если все люди, надев маски, освободят себя от обязательств по отношению к обществу, то все преступления станут анонимными. Как видим, Кобо Абэ, рассуждая о трагическом одиночестве конкретного человека, создает вымышленный мир масок, который не так далек от реальной современной жизни. Главного героя писатель противопоставляет трагедии девушки, лицо которой искалечено во время бомбежки в Хиросиме, но которая добра и открыта людям. И хотя она кончает жизнь самоубийством, автор считает, что ничто – ни война, ни внутренняя боль человека – не должны приводить к «потере лица».

Одиночество героев в романах Кобо Абэ иногда принимает фантастические образы и сатирическую заостренность. Так, в романе «Человек-ящик» герой хотел отстраниться от мира, а в результате втянул этот мир в свой ящик. Соединение человека и ящика, как и в романе «Чужое лицо» привело к психологической ломке героя, который не обременяет общество и хочет, чтобы и общество не обременяло его. Преимущество ящика в том, что он позволяет его обладателю увидеть все в истинном свете: и ложь, и злой умысел. Однако Кобо Абэ показывает, что нельзя отрезать себя от живого реального мира,

что убежать от общества невозможно, а нужно стремиться изменить условия жизни человека в обществе.

В романе «Сожженная карта» жена нанимает агента частного сыскного бюро, чтобы найти пропавшего без вести мужа Тасиро, еще совсем молодого служащего фирмы, который не выдержал психологического напряжения от страха потерять даже то, чем он обладает. Под бременем безрадостной повседневности монотонного существования в квартирах-пеналах, неуверенности в завтрашнем дне, беспросветного, безрадостного труда, превращающего человека в бездумную машину, он бежит из семьи и общества. Тасиро ненавидит свою мерзкую фирму, бесперспективность и неопределенность работы в ней. Он понимает, что надо подлизываться к начальству, обходить любым способом своих товарищей, принести себя в жертву изнуряющему труду, чтобы с ним в любой момент не поступили так, как поступают с отбросами общества. Вначале ему кажется, что удержаться на поверхности ему помогут дипломы, но потом приходит понимание, что никакие дипломы не могут спасти человека от самого себя. И даже агент, разыскивающий Тасиро, тоже внутренне ощущает себя беглецом от необходимости хитрить, от напряжения словно ходить по канату, от бесконечного соперничества и понимает, что пропавший без вести не одинок, что «он существует в бесчисленных обликах». Не случайно в романе приводится газетная заметка, в которой говорится, что в Японии ежегодно пропадают без вести восемьдесят тысяч человек, подчеркивая универсальность описываемого писателем в романе явления. В «Сожженной карте» Кобо Абэ говорит о духовном одиночестве людей в современной Японии, которые чувствуют себя обреченными на бесперспективную повседневность.

Таким образом, проблема одиночества в романах Кобо Абэ многопланова и свидетельствует о широте взглядов писателя, который внимательно следит и воспроизводит на страницах своих произведений развитие философской и социологической мысли нашего времени не только в Японии, но и в окружающем мире.

КОНЦЕПТ ЛЮБОВІ У ВІРШАХ СЮЙ ЧЖІМО

Долженко Анастасія Олександрівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: С.С.Науменко

«Мовна картина світу» - визначення, що відображає зв'язок між процесами мислення, мовою і навколишньою дійсністю країн. Цей метафоричний термін має своє особистісне сприйняття для кожної людини і країни, а в творчості виражається за допомогою різних мовних засобів. Концепт - це образ, ідея, символ. Іншими словами, концепт є різним для кожної культури і повністю відображує менталітет тієї чи іншої країни, але бувають постійні концепти, які всюди будуть мати одні і ті ж самі значення і вплив. У кожній мові існує свій набір метафор, що додає безліч відтінків через вираження людини і тварини, образ якого представлений в тій чи іншій мові і культурі по-різному.

Наприклад, для українського менталітету «свиня» постає як еталон неохайності і поганого виховання («брудний як свиня», «вести себе як свиня»), в той час, як в китайській і німецькій свідомості «свиня» - символ багатства, успіху і прибутку.

Якщо аналізувати всесвітню літературу, то можна виділити один з ключових і часто використовуваних концептів, а саме "любов". У багатьох джерелах значення любові описується як «схильність до чогось, пристрасть, відданість, манія, бажання; прихильність до чогось». Тема любові до жінки простежується в незліченній кількості віршах усього світу і представлена дуже багатогранно. Аналізуючи українських письменників можна чітко побачити любов українського народу до усього навколишнього: любов один до одного, до своєї сім'ї, природи, свого народу і батьківщини. Дотримуючись цієї інформації

можна зрозуміти, що в українському менталітеті любов пов'язує практично все оточення, починаючи від людей і закінчуючи природою. При цьому любов не є постійною і одноманітною, вона змінюється в залежності від почуттів і того, що любиш [2].

Традиційно в літературному світі вважається, що творець більше і найяскравіше самовиражається саме в любовній ліриці. Сучасний китайський поет Сюй Чжімо теж приділяє велику увагу саме концепту "любов", що дає можливість розглянути способи вираження любові не тільки в українській, а також у китайській літературі. У своїх віршах Сюй Чжімо мимоволі розподіляє її на три види: любов до жінки, до самого себе, і до свободи.

Любов до жінки - обожнювання, потреби бути поруч, почуття моральної та фізичної підтримки, почуття смутку і туги. Так як Сюй Чжімо ідеалізував любов занадто священним, безневинним і світлим почуттям, в його житті вона займала безсумнівно важливе місце. Він відчував, з її допомогою ставав немов іншою людиною, вона надавала йому сил. У своїй творчості він намагався показати саму сутність любові і можливості, які вона може дати людині. У ліричних віршах він часто описує любов різними позитивними прикметниками для того, щоб краще передати свою закоханість і щастя. На жаль це прекрасне почуття не завжди таке чисте і щасливе, воно також може стикатися з деякими негативними емоціями: смуток, туга, відчай, біль, страждання і страх ». Сюй Чжімо завжди представляв любов як щось ідеальне і піднесене. Головною ідеєю його віршів була саме вона, але коли любов стикалася з реальністю, то раптом руйнувалася. В один момент всі ідеали, побудовані поетом раптом переставали існувати і перетворювалися в повністю протилежні початковим. На своєму шляху Сюй Чжімо мав кілька випадків невдалого і нещасливого кохання. Саме ці невдачі і проявляються в його творчості. Його почуття і думки нещасні і тужливі. Наприклад, вірш «Той, хто молиться» -наповнений відчаєм і безнадією безпорадно люблячої людини: ««这颗赤裸裸的心，请收了吧，我的爱神！因为除了你更无人，给他温慰与生命，否则，你就将他磨成齏粉，散入西天云，但他精诚的颜色，却永远点染你春朝的新思，秋夜的梦境；怜悯吧，我的爱神»», - « Моє босе серце, прошу тебе, візьми, любові моєї богиня! Лише тільки ти одна йому дати можеш і тепло і життя відтепер, а можеш перетворити його дрібний порошок, розсіявши в хмарах». У його віршах до любові частіше приєднуються такі уявлення, як верба, сонце, що заходить, мул, море, темрява, південь і північ, покинути, марно, засідка. Емоції передаються через ці слова: розчинитися, тиша, розлука, мовчання, брехня, борошна, розбиватися. Все це представляє приклад «нещасна любов» [1].

Любов до себе - зарозумілість і егоїзм. Поет також писав вірші пов'язані з його жінками. Вони були присвячені зраді, його відносинам. і однією з ідей таких віршів було те, що жінка повністю залежить від чоловіка в їх відносинах. Він ставить себе на перше місце, ігноруючи особу жінки. Наприклад вірш «Не знаю в якому напрямку дме вітер" або "我不知道风是在哪一个方向吹" Не знаю, в який бік дме вітер-я був уві сні, зламаний в печалі сну! Я не знаю, в якому напрямку дме вітер - я уві сні, а похмурість - це блиск уві сні. (我不知道风，是在哪一个方向吹—我是在梦中，在梦的悲哀里心碎！我不知道风是在哪一个方向吹—我是在梦中，黯淡是梦里的光辉。)

Любов до свободи - захопленість неосяжністю і величчю природи. Сюй Чжімо все своє життя вимагає щирої любові і свободи. Саме ці два фактори стали ключовим і невичерпним початком його творчого шляху. У своїй ліриці Сюй Чжімо дуже часто пов'язує любов з прагненнями до волі і природи. Це проглядається в його творчості через використання метафор, пов'язаних з явищами природи. У його ліриці часто бувають такі слова як: хмари, верба, сонце, джерело, веселка, зірки, море, вітер, озеро, струмок, квіти в дорозі з небесної висоти, шукати місце, де трава зеленіша. Як кажуть рецензенти і цінителі, поет дуже любить наповнювати свої вірші мелодійністю і крім цього підбирати легкі і невимушені фрази і слова які могли б легко і чітко описати тонкі коливання душі і створити саме ту атмосферу, до якої прагне поет. Наприклад, колихнути 拂, тінь дерев 榆

荫, розсіятися 揉, змахнути 挥, розставання 别离, музика 笙箫, злегка 河畔, наречена 新娘, глянцево 油油地, тиша 悄悄. Використовуючи такі легкі і м'які слова, поет без будь-яких зусиль підкреслює і пробуджує такі ж ніжні почуття у своїх читачів [3].

Підводячи підсумок, можна сказати, що Сюй Чжімо дуже волелюбна і мрійлива людина. Він підкреслює власні почуття за допомогою епітетів, порівнянь, метафор, зокрема багато в чому посилаючись на природу і вимови слів, які звучать м'яко, що становить специфічну рису творчості. Він здатний чіпляти найтонші струни душі тільки за допомогою природи і її звуків. Адже коли читач потрапляє в світ і бачення поета, то уся розповідь починає відчуватися по-іншому. Це і є головною особливістю Сюй Чжімо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фанлай Е. 俄汉谚语俗语词. Русско-китайский словарь пословиц и поговорок. – Пекин: Шаньуиньшугуань, 2005 – 375 с.
2. Карцева Д.О. Концепт Love в художественной литературе (на материале произведений У. С. Моэма). Филология и лингвистика. – 2018. – №1. – С. 8-11.
3. «Современный ученый» 2017 г. - № 6.- с.70

ОБРАЗ МІСЯЦЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА КИТАЙСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Жукова Марія Олександрівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов К.О.Щербакова

Як відомо, китайські поети з давніх часів спираються на опис природи у своїх творах. Вони переслідують різні цілі: деякі проводять паралель між життям людини й природними явищами, які постійно змінюються, інші оспівують гармонію та одвічну красу природи, як наслідок прагнуть втекти з жорсткого реального світу в ідеалізований світ, де панує спокій і згода. Також природні символи широко поширені в Україні. Через вплив язичництва, українці поклонялися і широко використовували астральні предмети (сонце, місяць, зірки, небо) в мистецтві, найбільш глибинно цей вплив представлений в українському фольклорі.

У нашій роботі зроблена спроба порівняти образ місяця у двох культурах. Мета наукової роботи — виявити загальні й відмінні риси використання цього символу у творчості різних країн. У безкрайньому океані символів місяць є далеким природним об'єктом, що тягне людину до дум і роздумів. Лі Бо наймайстерніше передав усю безкрайню красу місячних пейзажів, вплив місячного чистого світла на ліричного героя. Автор не лише ділиться своїми думками й прикрасами з місяцем, але також бачить в цьому астрологічному об'єкті друга, путівника. (Відповідного українського перекладу не було знайдено)

Взмахну бокалом — приходи, луна!

Ведь с тенью нас и вовсе будет трое.

(«В одиночестве пью под луной»)

Такий чудовий образ як запрошення місяця створює ілюзію перебування в колі друзів, сім'ї. Також через свою незмінність місяць є посередником світу живих і мертвих. У своїх віршах автор нарікає на швидкоплинність життя. Наше життя — лише мить між минулим, що зникає, і майбутнім, що наближається. Ми абсолютно безсилі перед швидкістю, з якою плине час. Період людського існування нікчемно нетривалий, місяць же навпроти, вічний.

Мы приходим, уходим, как воды в движение,

Каждый видит луну, что вот так же ясна

(«Поэзия гор и вод»)

Стан природи також перегукується з ліричним героєм у поезії Ду Фу. Автор використовує образ місяця, щоб передати мотив смутку та самотності.

Когда же к окну
Подойдем мы в полуночный час
И в лунном сиянии
Высохнут слезы у нас?
(«Лунная ночь» Ду Фу)

Аналізуючи ці рядки з позиції Ду Фу, можна зрозуміти, що автор знаходиться далеко від своїх дітей, бо він перевіз свою сім'ю, рятуючись від бунтівників Ань Лушаня. Він був відірваний від всього важливого, не маючи змоги повернутися у село, де переховується його сім'я. Через образ місяця автор зображує стан відчаю та нестерпного суму.

На думку китайців, місяць красивий і спокійний. Він невиразний, бо схований в тумані. Як відомо, жити мирно і спокійно — головні закони життя китайців. Саме це вважається головною причиною, чому жителі Китаю так оспівують ніжний образ місяця.

Для українців місяць — добрий знак, показник сприятливих обставин. На відміну від китайської поезії, в українському фольклорі образ місяця найчастіше виступає як художній образ, який вказує на любовні переживання ліричних героїв.

Досить часто концепт місяця спостерігається в народних ліричних піснях — як художній паралелізм — для передачі конкретного психічного стану ліричного героя.

Світить місяць, та не гріє,
У дівчини серце мліє.
Світить місяць, з неба сяє,
А дівчина зомліває
(Дівчина з легенди. Маруся Чурай).

У даному уривку спостерігається загальний настрій смутку і печалі від розлуки з коханим. Крізь образ місяця читачі розуміють глибину переживань героїні: наскільки вона засмучена і як сильно чекає на зустріч.

Місяць на небі, зіроньки сяють
Тихо по морю човен пливе

В українській народній пісні "Місяць на небі, зірки сяють" місяць виступає як символ циклічного ритму часу, вічності. Це посилення також мали на увазі східні майстри слова. Засмучуючись через швидкоплинність людського існування і неосяжність космосу, творці захоплюються вічністю місяця.

Концепт місяця дуже часто використовується у творчості багатьох країн для зображення певного стану ліричного героя. Найчастіше у Китаї цей символ трактують як художній образ, який допомагає передати почуття самотності. Він спонукає збагнути, наскільки наше життя нетривале та швидкоплинне, порівнюючи його з вічністю космосу. Так само українці, використовуючи концепт місяця, мають на увазі циклічність часу та вічність, але частіше молоді дівчата сумують за коханим у місячному сяйві, тобто образ влучно відображає печаль молодих людей від розлуки з любимими.

Як бачимо, за допомогою зробленого аналізу нам вдалося з'ясувати, яке значення образ місяця займає в поезії Китаю і України, також розмежувати схожість і відмінність використання даного символу у творчості різних поетів. Зроблений аналіз це тільки перша, початкова стадія вивчення досить великої й багатого матеріалом теми. Зазначений в роботі матеріал показує, що порівняння плідне. Воно дозволяє усвідомити, які значення поети вкладали в цей образ.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ли Бо, Ду Фу. Избранная лирика: сборник/ Перевод с китайского А.Ахматовой, А.Гитовича, Л.Бежина, Э.Балашова. Вступительная статья, предисловие и примечания Л.Е.Бежина. - М.: Детская литература, 1987. - 129 с.

2. Ли Бо. Пейзаж души: сборник/ Перевод с китайского и корректура С.Торопцева. - С-Пб.: Азбука-классика, 2005. - 70 с.
3. Перлини української народної пісні / Упорядник Микола Гордійчук. – Київ: Музична Україна, 1991. – 383 с.

ЛІ БО ТА ОСОБЛИВА МОВА ЙОГО ВІРШІВ

Кравчук Ксенія, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: С.С.Науменко

Література - це мовне мистецтво, яке використовує художню мову для опису образів та вираження почуттів. Мова має великий вплив на формування художньої принади літературних творів. У певному сенсі художня принада літератури - це майстерність автора в плануванні та використанні мови, що свідчить про чудові здібності автора. Серед різних типів літератури, поезія висуває жорсткіші вимоги до використання мови, а особливу увагу приділяє навичкам та мистецтву [1].

Лі Бай був поетом династії Тан, великим поетом минулого та сьогодення в китайському поетичному колі. Він зробив великий внесок у розвиток літератури та мистецтва. Мова його віршів має чудові стосунки з його власним персонажем. Життя Лі Бая не розпусне, його вірші також містять героїчні настрої. Хоча вірші Лі Бая мінливі, але незмінним залишається лише його унікальний мовний стиль. Мовна особливість Лі Бай полягає в тому, що він добре використовує відповідну мову у своїх віршах, щоб виразити свої сильні почуття. У своїх віршах він зазвичай має певний стимулюючий ефект. Свіжий і простий, невинний, без гостроти. Його стиль - переслідувати красу. Наприклад, в вірші “静夜思” Думки тихої ночі: [4]

静夜思

李白

床前明月光，

疑是地上霜。

举头望明月，

低头思故乡。

Стиль героїчний і нестримний, свіжий та елегантний, багатий на уяву, чудова художня концепція, чудова мова, романтизм та чіткий намір. Його вірші сміливі та нестримні, свіжі та елегантні, багаті на уяву, чудові в художній концепції та жвава мова. Люди називають його "феєю поезії".

«Світло ясного місяця переді мною,

Немов би паморозь на землі.»

У цих рядках автор використовує багато стилістичних прийомів: епітет-ясний місяць, порівняння- немов би паморозь. Читач одразу уявляє яскраву вечірню ніч, у барвах золотого місяця. Одним із романтичних художніх прийомів віршів Лі Бая є геніальне поєднання персоніфікації та метафори, співпереживання об'єктів та порівняння предметів з людьми [2].

Інший романтичний художній прийом у віршах Лі Бая полягає у тому, щоб зрозуміти певну характеристику речі та зробити сміливу уяву та перебільшення на основі реальності життя. Його перебільшення не лише уявляє особливості, але завжди поєднується з конкретними речами, тому перебільшення є настільки природним і безслідним; настільки сміливим, правдивим та достовірним, воно відіграє роль виділення образу та посилення почуттів.

Мова віршів Лі Бая є такою ж свіжою, як і розмовна мова, а деякі сміливі та нестримні, близькі до прози, але всі вони об'єднані в природній красі. Природна краса

його поетичної мови - це результат його ретельного вивчення народних пісень та розуміння характеристик популярного, чіткого та яскравого [3].

Таким чином, причиною того, чому поезія Лі Бая досягла таких високих художніх досягнень, є, звичайно, те, що він використав свій сильний емоційний колорит, щоб справді відобразити реальне життя того часу. З точки зору свого новаторського значення та художніх досягнень, «Лі Бай Ци» має надзвичайно високий статус.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. (简体中文) 李長之. 《道教徒的詩人李白及其痛苦》. 瀋陽: 遼寧教育出版社. 2013-09-01: 144 頁 [1998].
2. 繁體中文) 施逢雨. 《李白詩的藝術成就》. 臺北: 大安. 1992-03-15.
3. 繁體中文) 施逢雨. 《李白生平新探》. 臺北: 臺灣學生書局. 1999-08-01.
4. 《李白——詩歌及其內在心象》. 西安: 陝西人民出版社. 1983 年 4 月: 207 頁.
5. (简体中文) 松浦友久; 劉維治 (譯). 《李白詩歌抒情藝術研究》上海: 上海古籍出版社

СТРАХ СМЕРТІ В ОПОВІДАННІ ДІ АНЬ «КОЛИ Ж МОЯ ЧЕРГА?»

*Криворучко Світлана Костянтинівна, доктор філологічних наук, професор
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди*

Ді Ань (1983 р.н.) – сучасна китайська письменниця, яка зовсім не знайома українському читачу. Важливо підкреслити, що на батьківщині в Китаї твори Ді Ань зайняли певне місце в літературному дискурсі китайської літератури початку ХХІ ст. Оповідання «Коли ж моя черга?» огортається навколо вічних проблем життя та смерті, які розкриваються в екзистенційних відчуттях буття, перебування «тут» і «зараз», бажанні героя перейти в інший вимір, з одного боку, та страх перед цим переходом, або усвідомлення як прекрасного життя, з іншого. Письменниця створює потойбічний вимір у творі, коли вводить художній образ – дух Смерті – з яким спілкується літній герой. Повісткування ведеться від третьої особи, однак картина світу представлена як погляд на світ головного героя, літнього чоловіка, який осмислює своє життя та його тривалість, страх перед смертю, незважаючи на довге життя.

Письменниця визначає вік героя – від 75 до 85 років, до 100, після 100 років, та час тривалості подій оповідання – понад двадцять п'ять років упродовж відчуття страху перед смертю літньої людини, початок якого фіксується датою 1982-1983 рік та подією в житті – народження молодшої онучки. Письменниця протиставляє старого та немовля через почуття заздрості (можливість жити), яка викликає ненависть до рідної близької людини (дідусь ненавидить онучку тому, що перед нею є перспектива життя): «Ненавидіти за те, що його онучка ще така маленька, ненавидіти за те, що він, скоріше за все, не побачить її дорослою, ненавидіти за те, що вона нарешті так підстроїла, нарешті буде жити в цьому світі після його смерті...» [1, с. 279]. Саме такі настрої зображував Л. М. Толстой у повісті «Смерть Івана Ілліча» 1882-1886 р.н., коли герой відчував заздрість по відношенню до рідної дочки, до краси її здорового тіла, яка сміється та насолоджується життям.

Ді Ань розкриває заздрість до молодості, в чому простежується протест індивіда проти світоустрою та сталого порядку речей. Письменниця зображує хворобу людини – «злаякісна пухлина» [1, с. 280] – «рак легенів» [1, с. 281], в чому так само простежується «спільне» з «Іваном Іллічем». Саме хвороба в оповіданні стає межею для переходу героя в інший вимір – потойбічний, та дає можливість спілкування з Духом смерті. Ді Ань вводить портрет Духа смерті: «На вигляд Дух смерті був трохи молодше за нього, йому було близько шестидесяти... був одягнений в стару, однак охайну сіру „суньятсеновку”... У нього був доброзичливий вираз обличчя, здавалося, ... з цим духом легко можна знайти спільну мову» [1, с. 280].

Герой починає розмовляти з Духом смерті, в цьому простежується притчевість, оскільки ставляться відомі, однак, вічні питання: «Скільки ще?» [1, с. 280]. Незважаючи на літній вік, герой залишається ранимим, тендітним, чутливим, його лякає смерть, він боїться померати, та не хоче йти з життя. Ді Ань робить акцент на тому, що страх смерті та відчуття людини навколо нього не змінюються з віком: страшно і в 40 років, і в 75. Герой намагається переключитися. Письменниця інтертекстуально вводить фрагмент пісеньки, яка віддзеркалює офіційні китайські установки XX ст. – заперечення релігії, зневіра в потойбічне, щоб підкреслити помилкову сучасну ментальність всієї країни, яка відріклася від традицій пращурів, які повертаються мимо волі людини перед її смертю: «Вона дійсно дурна, дурепа старша сестра, її кличуть піти нічю з дозором, а вона говорить, що боїться, що її утягнуть *духи*. / Ха-ха-ха, як смішно! Ви лише подумайте, товариші, / Де це видано, щоб говорити про *духів*?» [1, с. 281].

Ді Ань, коли вводить у повісткування образ Духа смерті, протиставляється загальноприйнятій комуністичній ідеології XX ст., яка була прийнята як аксіома в Китаї. Саме ця пісенька стає порятунком, кодом, відводить героя від смерті, йому дозволяється прожити до 104 років. Герой долає заздрість та ненависть до онучки: «Він любив її не тому, що вона була самою молодшою. І не тому, що він все ж таки побачив, якою вона стала, коли виросла... Він любив її за грайливість... здавалось, було все рівно, наскільки шляхетний вік у нього за плечима. Вона наче просто цього не помічала й безтурботно жартувала з ним з якоюсь-то дивовижною легкістю» [1, с. 282-283].

Герой розмовляє з Духом смерті. Коли він побачив Духа уперше, з'ясувалося, вже після операції, що цього разу прийшли не за ним. Старший син, коли хвилювався за батька та доглядав за ним під час операції, помер від інфаркту міокарда: «Тоді, чергуючи біля лікарняної койки батька, син і не передбачав, що помре раніше за нього» [1, с. 284]. Потім померла дружина. А герой продовжував жити, та періодично спілкуватися з Духом смерті, який вже став для нього звичним. Письменниця навіть з гумором зображує їхні бесіди: «... ти скоро вже не будеш мати до цього світу ніякого відношення. От поглянь на своїх дітей. У них у кожного своє життя, і лише ти один стоїш тут як опудало солома'яне. Не самотньо тобі? – Самотньо» [1, с. 289].

Ді Ань намагається пояснити, чому людина боїться померати: це просто звичка жити, страх щось змінити, та опинитись в незнайомому місці та оточенні. Дух смерті питає героя: «– Невже жити настільки гарно? – Погано... Однак я прив'язався до цього світу» [1, с. 290]. Іронія полягає в тому, що герой так і продовжував жити, дожив до ста років, йому було нудно і сумно, і тоді він вже зажадав смерті, та змолвив до Духа «Прошу тебе, забери мене» [1, с. 296], однак смерть так і не прийшла. Письменниця в оповіданні зображує енергійні потоки, відчуття, потойбічні виміри, які відкриваються не кожному, намагається відродити екоцентричні позиції, від яких відсторонилася людина в XX ст., показати трансцендентну взаємозалежність реального та потойбічного.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ди Ань. Когда же мой черёд? Красные туфельки. Сборник произведений молодых китайских писателей. СПб. : Институт Конфуция в СПбГУ, КАРО, 2014. С.279-296.

ПОЭЗИЯ С. ЭРАЛИЕВА КАК ПРЕДСТАВИТЕЛЯ ПОСЛЕВОЕННОЙ КИРГИЗСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Сасыкулова Чинара Токторбековна, к.ф.н.

Ардаханский университет, Турция

В истории киргизской литературы поэзия С. Эралиева занимает особое место. Она оказала огромное влияние на творчество молодых киргизских поэтов. Мы в своей работе попытаемся охарактеризовать традиционное и новаторское в поэзии С. Эралиева.

В послевоенные годы, особенно в 60-е, в киргизской поэзии произошли крупные изменения, свидетельствующие о том, что в это время в ней уже формируется новая школа и накапливается большой творческий потенциал для следующего прорыва в литературном процессе. Одним из новой когорты был талантливый киргизский поэт – С. Эралиев.

С. Эралиев дебютировал еще перед войной, когда в 1939 году было опубликовано его первое стихотворение. Однако первый его сборник стихов увидел свет десять лет спустя, в 1949 году. В этом сборнике поэт воспевае труд колхозников, красоту родной земли. Таким образом, по идейно-тематическому признаку сборник был типичным для поэзии тех лет.

Второй сборник поэта «Родная земля» был выпущен в 1950 году и во многом повторял первый. Например, в стихотворении «Передай привет»:

*Путь далёк, далеко место ночевки,
Пить хочется, надо бы напиток,
Эй, Айымкуль, не забуду твоё имя,
Поддай-ка мне горсточку абрикосов.*

Почему спешит герой, куда торопится? Это неизвестно. Он влюблен, видимо, в Айымкуль, но признаться в этом ему мешает смущение. Далее лирический герой просит передать привет той самой Айымкуль,

*Аил далёк, высок перевал, дорога дальняя,
Поедем не верхом, а на легковой машине.
Пусть не забудет, передай от нас привет,
Пусть подождет добрая смуглянка.*

В этом стихотворении мы видим и любовные чувства молодежи, и жизненный уклад народа.

После выпуска двух первых сборников С.Эралиев занимался переводами стихов русских поэтов, а также перевел на киргизский язык каракалпакский народный эпос «Сорок девушек». Как отмечал сам поэт, «Был я молод. Опыта и подготовки у меня было явно маловато, за плечами был лишь опыт войны, собственные фронтовые воспоминания и мысли». И эти переводы для молодого поэта были своего рода мастер-классом поэзии. Учеба, приобщение к мировой литературе, перевод – вот три фактора, обусловившие то, что С. Эралиев нашел путь в настоящее искусство.

Знаменательным этапом в творчестве поэта явилась поэма «Ак Мёёр», которую он написал в 1957 году. Эта лиро-эпическая поэма посвящена истории киргизского народа и также затрагивает тему любви. Произведение С.Эралиева реалистически точно изображает жизнь и быт киргизского народа. Главным персонажем поэмы является легендарная красавица Ак Мёёр, о которой в народе бытует множество легенд и устных рассказов. Ак Мёёр – реальная личность, которая жила в XIX веке и была женой хана Джантая. В поэме описывается история любви Ак Мёёр и Болот и то, как жестокий Джантай хан, женившись на Ак Мёёр, разлучил их.

Историки литературы отмечают, что в послевоенной киргизской поэзии в целом очень отчетливо можно увидеть влияние А. Осмонова. Поэзия С. Эралиева не исключение, а наоборот, следует этой тенденции. Поэт, не подозревая того, пользуется теми идейно-тематическими, композиционными решениями, что довел до совершенства А. Осмонов. Например, в стихотворении «Молодость» С.Эралиев затрагивает тему быстротечности времени и безвозвратности молодости вполне самостоятельно, но и в этих строках мы видим интонации и синтаксические конструкции, характерные для А.Осмонова.

В 1961 году происходит сенсация планетного масштаба. Осуществляется первый полет человека в космос. Поэт в 1964 году пишет поэму «К звездам». Конечно, он мог и дальше писать в традиционной форме, читатели и критики привыкли к такому Эралиеву. Но поэт предпочел другой, новый путь. Этому в немалой степени способствовало и то обстоятельство, что многонациональная поэзия того периода переживала «космический»

бум. Таким образом, С. Эралиев вывел киргизскую поэзию на новую, неизведанную «орбиту». Отгалкиваясь от земных проблем, поэт стремился осмыслить космические, глобальные, общечеловеческие проблемы.

Поэма написана в форме свободного стиха, состоит из коротких монологов лирического «я», которое, находясь вне земли в космическом пространстве, постоянно думает о земле. Галактика очень обширна и в то же время тесна для человека. Его чувства и мысли устремлены к земле:

*А вслед за мной
из твоих недр
тянулись без конца – не рвались
мои корни.
А моя любовь к тебе
теперь, когда я улетел,
пролилась на тебя дождем.
А уже далекий земной шар
Продолжает биться в моей груди,
Потому что земля – это сердце моё.*

Творческий путь С. Эралиева можно охарактеризовать как поиск, стремление к новому. «Причудливым, но художественно убедительным образом в стихах поэта переплетаются различные мотивы: течение жизни, течение реки, поток чувств, переживаний. В этом, видимо, и заключается особенность его видения мира – особенность, которую обычно определяют понятием «философская лирика», «философская поэзия». А в большинстве своем поэзия Эралиева отличается именно глубинной философской направленностью в осмыслении самых различных явлений жизни, природы, своего внутреннего мира», – такую оценку дает поэзии С. Эралиева исследователь В. Сердюк.

В поэзии С. Эралиева проблема жизни и смерти занимает не главное место. Поэт не утруждает себя размышлениями о смерти, о бессмертии, свое внимание он акцентирует на вопросах «история и человек», «время и человек». Например, в стихотворении «Жизнь – письмо» поэт следующим образом обращается ко времени:

Куда идешь, куда спешишь, время? Быстрее идут дни, время неумолимо, оно спешит куда-то, так проходят дни. Каждый день человека – новая страница в его жизни, прошлое переходит в «архив».

Будучи участником и ветераном Великой отечественной войны, С. Эралиев в своем сборнике «Душа кыргыза» 1974 года публикует стихи, написанные на фронте и после войны. Мы видим, что для поэта тема войны была очень сложной и неоднозначной, поэтому только спустя 20 лет после гражданской лирики С. Эралиев решается выпустить свои стихи о войне.

Изучению творческого наследия С. Эралиева посвящено немало работ. Все они засвидетельствовали тот факт, что раннее творчество С. Эралиева находилось под влиянием великого киргизского поэта А. Осмонова. Позже С. Эралиев находит «свою нишу» – философию поэзии – и открывает новую для киргизской поэзии тему космоса. Тему жизни поэт также раскрывает по-новому. Таким образом, с творчеством С. Эралиева в послевоенной киргизской поэзии намечается новый взгляд на жизнь и отход от существовавших десятилетиями традиций.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ибраимов О. История Кыргызской литературы XX века: Учебник. – Бишкек, 2014. – 544с.
2. Кыргыз адабиятынын тарыхы. А. Акматалиевдин жалпы ред. Астында. – Бишкек, 2012. – VI том. – 684 б.
3. Эралиев С. Биринчи жаңырык. – Фрунзе, 1949.
4. Эралиев С. Тууган жер. – Фрунзе: Кыргызмамбас, 1950.

5. Эралиев С. Избранное. – Москва, 1981.

6. Шамшиев Б. А. Осмонов и киргизская поэзия 50 – 60-х годов. – Бишкек, 1993. – 155 с.

УКРАЇНСЬКИЙ ТА КИТАЙСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОСТМОДЕРНІЗМ

Смілянська Ольга Олександрівна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

Література завжди є відображенням суспільних та культурних процесів нації, її цінностей і хвилювань на даному етапі історії. У той же час глобальні літературні процеси є спільними для всього світу, що дозволяє проводити порівняльний аналіз літературних течій різних країн.

Уперше термін «постмодернізм» згадується у 1917 році у роботі німецького філософа Рудольфа Панвінца «Криза європейської культури». Але поширився він лише наприкінці 1960-х років спочатку для означення стильових тенденцій в архітектурі, спрямованих проти безликої стандартизації, а пізніше – у літературі, малярстві та музиці. Цей літературний напрям вважають реакцією на утиск прав людини, жахи війни і повоєнні події. Він розпочався із заперечення ідей епохи Просвітництва, реалізму і модернізму. Але якщо в модернізмі основна мета автора – знайти сенс в мінливому світі, то письменники-постмодерністи говорять про безглуздість того, що відбувається. Вони заперечують закономірності і ставлять понад усе випадок. Іронія, чорний гумор, фрагментарність оповіді, змішування жанрів - ось основні риси, характерні для літератури постмодернізму [1].

Українська та китайська версії постмодернізму запозичили теорію з Заходу. Але обидві країни мали різний культурний ґрунт і соціальну атмосферу для схрещування західного постмодернізму зі своїм літературним процесом. Але одночасно з тим, дві такі далекі країни мають набагато більше спільного в суспільних настроях другої половини ХХ-го століття, ніж може здатися на перший погляд.

Із самого початку свого розвитку український і китайський варіанти постмодернізму зіткнулися зі схожою політичною ситуацією: звільнення від диктату і ідеологічної однозначності. Обидва вони боролися проти тоталітаризму в політиці і культурі, висловлювали свій сумнів в утопічних ідеалах комунізму, намагалися зірвати офіційні маски.

У Китаї з кінця 70-х рр. виявилася ненависть інтелігенції до пережитків деспотизму, яке проявилось в період «культурної революції». Творча інтелігенція прагнула до руйнування центрального владного дискурсу. Західна література послужила стимулом для початку творчості китайських постмодерністів. У 1980 р в Китаї вийшла перша збірка перекладних творів західної літератури «Збірка оповідань сучасних напрямків». Замість терміна «постмодернізм» тоді використовувався термін «модернізм пізнього періоду» [2].

На територію власне України постмодернізм як естетичне явище прийшов з великим запізненням. Більш ніж за півстолітню історію свого існування на Заході цей світоглядний феномен став цікавим для українських письменників з причин, які не вимагали розуміння суті виникнення постмодернізму. Українська сучасна література в 80-90-хх рр. ХХ ст., позбувшись від соцреалістичних канонів, гостро вимагала нових форм і прийомів для вираження [1].

Головні прийоми українського постмодернізму за Т. Гундоровою, іронія і стилізація, особливо поширені в кінці 80-х – на початку 90-х років, поступово в літературі переживають зміну функцій. Необхідні для раннього постколоніального дискурсу як інструменти боротьби з каноном, вони стають практично не потрібними, вторинними на початку 2010-х років, в період активних спроб виходу українського письменника на

європейський ринок і читача, якому внутрішні проблеми українського суспільства – малозрозумілі і малоцікаві [3]. Така тенденція добре помітна в процесі спостереження трансформації творчості багатьох українських письменників 90-х років, серед яких Юрій Андрухович, Іван Андрусяк, Сергій Жадан.

Китайський же постмодернізм все ще залишається орієнтованим на внутрішній ринок і аудиторію, крім того, відрізняється від українського такими важливими особливостями як: політизованістю й ідеологізованістю. Література весь час знаходиться під цензурою влади. Навіть у нинішній час державна ідеологія та закони ринку спрямовані на літературну творчість [2]. У зв'язку з цим постмодерністська література є вираженням ідеології нової ринкової економіки і її супутниці – масової культури. В китайській постмодерністській творчості більше реального життя і менше метафізичного мислення і фантастичних сюжетів.

Запропоноване порівняння засноване на спільних і відмінних рисах, що проявилися в становленні, розвитку та сучасному стані українського і китайського постмодернізму. Необхідно зазначити, що з боку обох країн все ще проявляється недостатньо інтересу до вивчення сучасної літератури одне одного, а тому дана тема представляє простір як для досліджень, так і для популяризації китайської літератури.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук Я. Альтернативна історія літератури – постмодерна парадигма: Нова історія української літератури (теоретико-методологічні аспекти). Київ: Фенікс, 2005. С. 54-62.
2. Завидовская Е. А. Постмодернизм в современной прозе Китая: дис. канд. фил. наук : 10.01.03 / Москва, 2005. 200 с.
3. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм. Київ: Критика, 2013. 344 с.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ОПИСАНИЯ ПРИРОДЫ В ПОЭЗИИ ГУ ЧЭНА

Тарасова Лилия Вячеславовна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Научный руководитель: к.ф.н., доц. Н.В. Рудая

70-е годы 20 столетия ознаменовались в Китае началом нового литературного течения, которое называется «туманная поэзия». Поэты писали свои стихи настолько расплывчато и завуалировано, что никто не понимал, что же авторы хотели сказать. Но поэты сознательно затемняли свою речь, стремились уйти от языка, который был «прозрачным» столько лет, полагая, что люди от этого устали. Одним из главных представителей «туманной поэзии» Гу Чэн (顾城). В 1985 году, по словам Гу Чэна, у него случилось откровение. Прежде он «пытался быть человеком», но понял, что мир иллюзорен и научился вести «теневого» существование. Он начал сравнивать стихи с водой, которая может течь в любом направлении и создавать любые формы. В его поэзии можно встретить много символов, выражающих неконкретность и многозадачность. Основной тематикой поэзии Гу Чэна являлась природа, возможно, потому что в детстве он много времени проводил на природе. Природа стала не просто объектом изображения, а основным источником вдохновения. В своих стихотворениях он не использовал имена людей или персонажей, он сравнивал все с природными явлениями, таким образом, создавая загадочность. В своей работе постараемся проанализировать лексические особенности описания природы в коротких стихах Гу Чэна.

Для анализа было выбрано несколько стихотворений. Общей их особенностью является частотное использование эпитетов, метафор и сравнений, что отвечает задаче поэта завуалировать и скрыть очевидное. Среди эпитетов доминирующее место занимают

эпитеты-кolorативы. В ходе исследования мы определили палитру цветов, наиболее часто используемую в пейзажной лирике Гу Чэна. 灰灰 *серый*, 黑 *черный*, темный, 朦胧 *тусклый* (朦朦胧胧), 青青 *зеленый*, 淡黄 *желтоватый*, 白 *белый*, 红 *красный*, 暗绿 *темно-зеленый*, 银 *серебряный*, 金 *золотой*. В некоторых случаях встречаются редуцированные прилагательные с целью придания образам больший выразительный и эмоциональный оттенок. Следует отметить, что эпитеты-кolorативы использовались поэтом не только для описания природы, но и для создания определенной атмосферы в стихах. В китайской поэзии каждый цвет имеет свою характеристику. Красный цвет считается благоприятным и ассоциируется с радостью. В творчестве Гу Чэна красный цвет всегда употребляется для передачи чувств и эмоций, а не для обозначения цвета.

Рассмотрим эпитеты-кolorативы на примере стихотворения 诗情(Вдохновение).

yí piàn mén g lóng de xī guāng
一片 朦 胧 的 夕 光
chèn zhe àn lǜ de lóu yǐng
衬 着 暗 绿 的 楼 影 。
nǐ cóng wù yǔ zhōng xiǎn xiàn
你 从 雾 雨 中 显 现
dài zhe yù hòu de hóng yùn
带 着 浴 后 的 红 晕 。

Неясные лучи восходящего солнца оттеняют темно-зеленым оттенком здания.

Твой образ неторопливо проявляется из глубокого тумана, принося с собой красное марево.

В данном стихотворении подразумевается, что красное марево, солнце, восходит только тогда, когда появляется образ девушки. Таким образом, здесь используется красный цвет для передачи красивых и теплых эмоций.

Желтый цвет в китайской палитре обозначает долголетие и процветание, синий символизирует небо и воду, зеленый обозначает развитие и рост, а черный и серый – это «темнота», «неясность». Также поэты употребляли темные оттенки для передачи своих внутренних переживаний. Проанализировав творчество Гу Чэна можно сделать вывод, что эпитеты-кolorативы, в основной своей массе, использовались для описания природы. Например: 灰色的夜空 серое ночное небо, 云灰灰的 серое облако, 黑夜 ночь, темная ночь. 红太阳 красное солнце, 淡黄的小月亮 желтоватый месяц, 绿地上 зеленые луга, 青青的野葡萄 зеленый виноград, 河水蓝 голубая река. По нашим подсчетам, эпитет «черный» использовался поэтом чаще всего (8 раз), «красный» – 4 раза, «зеленый», «белый» использовались 2 раза, «голубой» – 1 раз.

Отдельно стоит отметить употребление лексем, которые указывают на времена года, поскольку они играют немаловажную роль при анализе поэзии Гу Чэна. По частоте употребления на первом месте находится 春 *весна*, она встречается 8 раз. Далее следуют 秋 *осень* и 冬 *зима*, которые встречаются по 2 раза. Весна в китайской поэзии – символ радости, яркости и юности. Зелень, цветы, приятные ароматы, буйное расцветание природы после зимы – это то, что всегда дарит новые и незабываемые эмоции. Для Гу Чэна весна ассоциировалась не только с самым прекрасным временем года, но и с его молодостью, любовью и светлыми чувствами.

Кроме эпитетов, в стихотворениях Гу Чэна значительное место занимают сравнения. Рассмотрим отрывок со стихотворения 绿地之舞 (Танец луга).

lǜ dì shàng zhuǎndòngzhe
 绿地上、转动着，
 huǎnghūdexiǎofēngchē
 恍惚的小风车
 báifēndíxiàng yí piàn xuánwō
 白粉蝶像一片旋涡，
 nǐ zàixuánzhuǎnzhōngpiāoluò
 你在旋转中飘落，
 nǐ zàixuánzhuǎnzhōngpiāoluò
 你在旋转中飘落……

Зеленые луга кружатся, как-будто ветряная мельница,

Белая репница (бабочка) похожа на вращающийся вихрь,

Ты вертишься во время парения в воздухе, ты кружишься, пока паришь.

Поэт сравнивает зеленые луга с ветряной мельницей, белую бабочку, которая и является образом девушки, сравнивает с водоворотом.

Стихотворение 泡影 (Иллюзия) схожа со сказкой, потому что содержит в себе необычную метафору. Гу Чэн изображает себя и возлюбленную двумя водяными пузырями, которые поднимаются из глубин моря грёз. Он сравнивает себя с ребенком, который искренне верит в любовь, в будущее. Есть некая мечтательность к происходящему. Не зря стихотворение называется «Иллюзия», потому что она в данном случае изображает определенный мир на двоих. Этот мир полон красок и чувств, поэтому не хочется возвращаться в реальность, потому что реальность не настолько чиста, каких этот мир грёз.

liǎnggè zì yóude shuǐpào cóng mèng hǎi shēn chù shēng qǐ
 两个自由的水泡从梦海深处升起
 méngménglónglóng de yínwù zài wēi fēng zhōng sàn qù
 朦朦胧胧的银雾在微风中散去
 wǒ xiàng hái zǐ yí yàng jǐn lā zhù jiàn jiàn mó hu de nǐ
 我象孩子一样紧拉住渐渐模糊的你
 tú láo de yào bǎ pào yǐng dài huí xiàn shí de lù dì
 徒劳的要把泡影带回现实的陆地

Два свободных пузыря поднимаются с глубин моря грёз...

Тусклые серебряные капельки, рассеиваются легким бризом.

Я как ребенок, держусь за тебя, образ которого постепенно размывается.

Напрасно возвращать пузыри в реальность

Еще одним примером метафоры может служить известное стихотворение 一代人 (Поколение):

hēi yè gěi le wǒ yí shuāng hēi yǎn jīng
 黑夜给了我一双黑眼睛，
 wǒ què yòng tā lái xún zhǎo guāng míng
 我却用它来寻找光明

Ночь подарила мне черные глаза,

Я, используя их, ищу свет.

В данном случае метафора это «ночь». Глаза приобретают черный оттенок и образно называются «ночные глаза».

Подводя итоги, можно сказать, что основная часть стихотворений содержит эпитеты (около 68% от общего количества всех лексических средств выразительности). Сравнения составляют 20% и метафоры 22%. Гу Чэн привнес новые оттенки в поэзию, он показывает нам различия между миром людей и миром природы, которая смогла заменить ему общение с людьми. Его творчество меняет понимание мира в целом, заставляет задуматься о настоящем и помогает по-иному взглянуть на природу как на главный источник «настоящего, естественного» человека.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Дондокова М.Ю. Трансформация китайской поэзии в историко-литературном процессе второй половины XX века. — 2009. — Вып. 8. — С. 151-157.
3. Лотман Ю.М. «О поэтах и поэзии». – Санкт-Петербург: Искусство-СПБ, 1996.
4. Литвинцев Г.М «Мотив одиночества в творчестве китайского поэта Гу Чэна».

ЛИТЕРАТУРА КАК ФОРМА ВЫРАЖЕНИЯ ИДЕЙНО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ ГАЯЗА ИСХАКИ

Узун Мурат, Доктор

Измитский центр науки и искусства, г. Измит, Турция

Гаяз Исхаки - великий татарский писатель, родился 22 февраля 1878 г. в Чистопольском уезде Казанской губернии (ныне в республике Татарстан), получил свое начальное образование в родной деревне, затем продолжил обучение в Казани, в Татарской учительской школе (1898-1902). Свои первые произведения начал писать именно в годы учебы в Татарской учительской школе (Yüziyevидр.,2001:345). С юности стремился ко всему новому, прекрасно владел русским языком, начал изучать русскую классическую литературу (Мусин, 1998:12). В формировании философских воззрений Гаяза Исхаки огромную роль играли так же и известные в свое время издания *джадидитского толка* как *Тәрәжман (Терджимань)*, выпускаемый Исмаилом Гаспринским (Kamalieva, 2009:46), так и азербайджанская газета *Экинжи (Экинчи)* и журнал *Малумат (Информация)*, издаваемый в Стамбуле в начале XX века (Binark, 1974:9). Именно под влиянием таких крупных идеологов *джадидизма* были сформированы просветительские взгляды молодого писателя.

Революции 1905 и 1917 годов Гаяз Исхаки встретил с большими энтузиазмом и с великими ожиданиями на возможности изменений положения татарского народа, поэтому в своих произведениях старался показывать пути освобождения от власти самодержавия.

В 1901 году он организует в Казани общество под названием *Шакирдлик (Студенчество)* и начинает издавать газету *Тәрәккый (Прогресс)*. В 1902 году же под его руководством начинает издаваться журнал *Хөррият (Свобода)* (Binark, 1974:10). После революции 1905 года он издает газету *Таң йолдызы (Утренняя звезда)* (Yüziyev и др.,2001:345), а в 1906 году газету *Тавыш (Голос)*. Царское самодержавие за активную деятельность преследует Гаяза Исхаки, в связи с чем он был задержан и после шести месяцев заключения был выслан в Архангельск на ссылку (Binark, 1974:10-11). В 1908 году ему удается бежать в Турцию, где в течении четырех лет жизни он напишет свои самые основополагающие произведения: романы *Муллабабай* и *Тормышмыбу? (Жизнь ли это?)*, повести *Сөннәтче бабай* и *Кияү(Зять)*, и сборник рассказов *Фамилиясәгадәте(Счастье в семейной жизни)* (Yüziyevидр., 2001:345).

Вернувшись в Россию, он обосновался в Петербурге, где в 1913 году вновь приступил к издательской деятельности: в 1913 году выпускает газету *Ил (Страна)*, а в 1916 году – газету *Сүз (Слово)* (Binark, 1974:11-12). В последующих изданиях (в газете *Безнеңил / Наша страна* 1916 года и *Ил / Страна* 1917 года), Г.Исхаки уже отходит от идеологии социал-революционеров и использует свои издания как трибуну для формирования национального единства(Kaçalin, 2000:474).

После октябрьского переворота большевиков в 1917 году Гаяз Исхаки удается бежать через Дальний Восток в Японию, затем в Европу. В 1928 – 1939 гг. он издает в Берлине журнал *Яңа милли юл (Новая национальная дорога)* (Binark, 1974:14). Несмотря на то, что в 1933-1939 года он вынужден был находиться на Дальнем Востоке, всегда поддерживал связь с издаваемым журналом, занимался формированием статей для

каждого номера. В то же самое время в 1935 году он издает в г.Мукден еженедельную газету *Миллибайрак (Национальное знамя)*, и ведет свою колонку в данной газете до 1939 г.

В 1936 году он возвращается в Польшу, в Варшаву, и становится членом общества *Прометей*, которое было организовано против идеологии большевиков. После того, как в 1939 году были приняты соглашения между СССР и Германией, вместе с другими членами организации был выслан из Варшавы и издательство его журнала *Миллиул (Национальная дорога)* тоже было закрыто (Kaçalin, 2000:475; Binark, 1974:14; Cwiklinski, 2002:34-35).

В 1940 году Гаяз Исхаки возвращается в Турцию и до 1952 года занимается только литературной деятельностью. В 1953 году по приглашению Американского комитета едет в г.Мюнхен для защиты прав национальных меньшинств, проживающих в СССР, где приступает к изданию журнала *Миллибайрак*, выходившего раз в три месяца. В 1954 году вновь возвращается в Турцию. 27 июля 1954 года он уходит из жизни в г. Анкара. Похоронен на кладбище Эдирнекапы (Yüziyevidr., 2001:345; Kaçalin, 2000:475).

Гаяз Исхаки был основоположником новой татарской литературы начала XX столетия и идеологом освобождения своего народа. Именно с его творчества начинается развитие жанров просветительского, критического реализма и формирования идей национального самосознания в татарской литературе того времени (Загидуллина и др., 2004:139). Однако в эпоху большевизма он был причислен к *врагам народа* и на долгие годы вычеркнут из истории и всех учебников татарской литературы (Ганиева, 1998:63, Яруллина, 2000:3). В 1925 году его произведения попали под запрет как идеолога *буржуазного и национального шовиниста*, а в 1990-ые годы, после *перестройки* вновь были возвращены своему народу (Kaçalin, 2000:475).

Значительную часть наследия основоположника новой татарской литературы начала XX века составляют романы, повести, рассказы, драмы, комедии, трагедии и публицистика – всего более 50 произведений. Рассмотрение его творчества в новом широком контексте способствует выявлению национальных особенностей бытия, жизни и культуры татарского народа (Шамсутова, 2003:4, Каримова, 2000:5). Творчество Гаяза Исхаки принято делить на следующие этапы: революционный этап (1905-1911), национальный этап (1912-1918) и этап эмиграции (1919-1954) (Загидуллина и др., 2004:139-144, Ганиева, 1998:63-78).

Необходимо подчеркнуть, что Гаяз Исхаки был не только писателем. Он всегда был публицистом, мыслителем, историком своего народа (Сэхатов, 1997:25).

Самое первое произведение Гаяза Исхаки – это небольшой рассказ *Тәгаллемдәсәгадәт (Счастье - в образовании)*. Следующее же произведение – рассказ *Кәләпүшкәкыз (Тюбетейщица)* прославило его уже как талантливого писателя. В начальный период творчества решение вопросов писатель неразрывно связывал с разрешением национальных проблем, в котором он отводил большую роль идеям просветительства. Исхаки подчеркивает в своих произведениях особенности психологии, мышления, и жизненных ценностей мужчин и женщин. В произведениях *Өч хатын берләң тормыш (Жизнь с тремя женами)*, *Бай угылы (Сын богача)*, *Ике гашийк (Двое влюбленных)*, *Ике йөз елдан соң инкыйраз (Исчезновение через двести лет)* поднимаются самые актуальные даже на сегодняшний день вопросы. Красной нитью по всем этим произведениям проходит идея об исчезновении нации, о необходимости ее сохранения на уровне семьи, общества и государства (Загидуллина и др., 2004:140-143).

В начальном этапе творчества Гаяз Исхаки выступил как идеолог преобразований в обществе, свои революционные идеи отразил в произведениях *Зиндан (Тюрьма)*, *Алдым-бирдем (Брачный договор)*, *Тартышу (Борьба)*, *Теләнче кызы (Нищенка)*. Затем он усиливает психологизм и обращается к сфере души своих героев (в таких произведениях как *Калуш (Галоша)*, *Сөннәтчебабай*, *Тормышмы бу?*, *Мулла бабай*, *Зөләйха (Зулейха)*, *Мөгаллимә (Учительница)*, *Ул әле өйләнмәгән иде (Он еще не был женат)*, *Остазбикә (Устазбике)*,

др., поворачивается в сторону формирования национального самосознания своих читателей (Загидуллина др., 2004:141-143).

Во время этапа эмиграции своего творчества Гаяз Исхаки оставался относительно свободным в своих взглядах о самоопределении своего народа, о его месте в Советском обществе. Именно эти взгляды легли в основу произведений *Дулкынэчендэ (В пучине)* (1920), *Өйгә таба (По дороге домой)* (1922), *Олуг Мөхәммәд (Великий Мухаммед)* (1944).

Творчество писателя периода эмиграции обогащается новыми литературно-эстетическими и этическими идеями. Исхаки акцентирует на внутренней свободе своих героев, основанной, прежде всего, на духовных ценностях Ислама. В повести *Көз (Осень)* и комедии *Джан Баевич* он уже поднимает вопрос об обрусении татар, о потере своего лица как народа и об отношениях казанских и крымских татар с русскими, об их ассимиляции в годы большевицкого правления. Произведение *Өйгә таба* может считаться его программным произведением, где художественно выражены все его мировоззрения о своем народе от национального идеолога к формированию идеологии создания великого государства *Туран*.

Заключение

Гаяз Исхаки – родоначальник новой татарской литературы. При изучении его творчества необходимо обратить внимание, что он использовал литературу как средство выражения идейно-эстетических взглядов, для просвещения своего народа, для его освобождения от ига царского самодержавия, затем и большевицкой идеологии.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Binark, N. (1974). “Ayaz Əshako Ədilli (1878-1954).” Kazan, S. 12, s. 8-17.
2. Cwiklinski, S. (2002). *Wolgatataren in Deutschland des Zweiten Weltkriegs*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag GmbH. - 152 s.
3. Сәхапов, Ә. (1997). Исхакий Ижаты. Казан: Татар “Мирас” Китап Нәшр. - 368 б.
4. Ганиева, Р. (1998). “Исхакий Ижаты.” Мирас, С. 5, б. 63-78.
5. Kaçalin, M.S. (2000). “İDİLLİ, Muhammed Ayaz İshakî.” *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.21, s.474-476.
6. Kamaliev, A. (2009). *Romantik Milliyetçi Ayaz İshakî*. Ankara: Grafiker Yay. - 248 s.
7. Каримова, А. (2000). Идейно-эстетическая эволюция проблемы феминизма в творчестве Гаяза Исхаки. Автореф. диссерт. ... канд. филол. н., Казань. - 27 с.
8. Мусин, Ф. (1998). Гаяз Исхакий (Тормышы һәм Эшчәнлеге). Казан: Татарстан Китап Нәшрияты. - 161 б.
9. Шәмсутова, А. (2003). Гаяз Исхакий Ижатында Феминистик Проблемаларның Идея-Эстетик Эволюциясе (1897-1954). Казан: Гуманитария. - 192 б.
10. Яруллина, Р. (2000). Гаяз Исхакий Ижаты (1897-1906 еллар). Казан: Татар Дәүләт Гуманитар Институты Нәшрияты. - 163 б.
11. Yüziyev, N. vd. (2001). “Ayaz İshakî.” *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 18 - Tatar Edebiyatı II*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 345-353.
12. Загидуллина, Д.Ф., Ә.М. Закиржанов, Т.Ш. Гыйләжев (2004). Татар Әдәбияты Теория, Тарих. Казан: “Мәгариф” Нәшрияты. - 247 б.

ПЕДАГОГІКА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СХІДНИХ ДИСЦИПЛІН

NEGATIVE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Alibekiroğlu Sertan, Dr.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Gaziantep University)

A virus that emerged in Wuhan/Wuhan, China at the beginning of 2020 has in a short time affected many areas and especially human health, all over the world. This virus was named Covid-19/Coronavirus (or corona etc.). Covid-19 has been declared a pandemic/epidemic since it has been seen on almost every continent and spread everywhere in the world in a short time.

The struggle with Covid-19 has literally required people to reconstruct the whole life. Many sectors/businesses/fields have been negatively affected by this pandemic. In addition to the health, tourism, sports, banking and transportation sectors, one of the biggest effects of Covid-19 has been on schools, that is, education. Schools around the world were closed, and distance (online) education started. In many countries, the teaching-learning process was being conducted remotely for a long time. Though in some countries or in different regions of a country schools have been opened gradually/partially, the return to face-to-face (offline) education has not been fully realized.

If we look at the education and training practices in the world, it can be seen that distance (online) education is not a new practice. With the development of technology all over the world, distance education has been practiced for many years in many areas of the teaching-learning process (secondary school, high school, associate, undergraduate and postgraduate). However, these practices are used in limited areas and subjects and are carried out for small groups. Many foreign languages are taught using these programs. These language teaching studies are carried out by many courses or teaching platforms through developing technology and social media, sometimes individually, sometimes institutionally, and sometimes in the form of paid courses, although most of them are free of charge.

Despite the rapid development of technology and the existence of a certain infrastructure in distance education, education and training activities in each country generally take place in schools, that is, face to face. Because the aim of education is not only to convey information to a person, but also to give a person the opportunity for socialization and self-realization, to guide him in every field and to prepare him for life. In this context, foreign languages in many countries are taught as compulsory or elective courses in schools and school curricula. In addition, many countries open independent cultural centers (like Turkey / Yunus Emre Institute) or cultural centers operating within some educational institutions (like Turkish Cultural Center at the H.S. Skovora Kharkiv National Pedagogical University) in other countries of the world to teach their own language to foreigners.

The purpose of such centers is to teach culture, history and beliefs along with a language and to introduce the country from various perspectives. Teaching a foreign language means trying to establish a bond with the citizens of the country by giving various information about it, along with the language. One of the best ways to establish this bond are the activities carried out on the occasion of national days and holiday celebrations of the nation whose language is taught. In such activities, verbal language elements such as concepts, terms and words which are important for the nation, as well as clothes, ornamentals, food, drinks, colors, things, etc. and rituals formed around them which show national identity, in short, the important elements of *non-verbal language*, are transferred. What is more important than a verbal language in such activities is teaching of this non-verbal language.

As a result of the mandatory transition to distance education due to Covid-19, such social activities cannot be carried out; consequently, many terms and words which can be heard on national days, national and religious holidays and celebrations, as well as non-verbal language

associated with them, cannot be conveyed to students; students cannot find the opportunity to practice the rituals of the relevant culture. This study was prepared to address the negativities encountered in the teaching of Turkish as a foreign language during the Covid-19 epidemic, in the context of some national and religious holidays and the transfer of *non-verbal language* elements in the context of national days.

As it is known, language is a communication tool. When it comes to language, the first thing that comes to mind is a verbal language. But *non-verbal language* is an important aspect of communication. Symbolic codes, namely non-verbal language elements, which are used in daily life, are used more and more effectively in conveying messages, creating meaning and sharing, although they are often unaware of them.

The use of visual codes, which constitute the most important aspect of non-verbal language, is as old as the human history. It is possible to understand this situation from the many pictures and symbols drawn on the cave walls which were used to convey various messages. Since ancient times, people have developed highly effective visual codes that can convey almost complete messages for traditional concerns and social and daily practices as well as religious and cultural life.

Hunting scenes depicted in cave paintings give information about hunting tools used in those times, hunting methods and species of a hunted animal. Today, if a hunting scene like this is depicted today in some pictures, again, the tools used, species of a hunted animal, hunting methods etc. will take the first place. Besides, although religious icons contain various details of aesthetic nature, in their essence they preserve their original form and the message they give in every period of history is the same. Religious icons are not only in places of worship; they are also used in people's daily life, in ornamentals and jewelry. National flags, flags and colors of various associations, institutions and organizations, teams, clubs, etc., in short, a language of symbols/visual language elements, which are non-verbal language, are used for all the groups and communities, large and small, carrying out different activities in many areas of life.

In addition to the encodings that make up non-verbal language and some of which are mentioned above, one of the most important parts of non-verbal language are gestures and facial expressions. The use of gestures and facial expressions is almost the same in almost every human community, although they show some minor semantic differences. In this respect, non-verbal communication tools such as gestures and facial expressions, math signs, musical notes, traffic signs, etc. are important elements that make up a universal non-verbal language which is more effective than a verbal language. Therefore, non-verbal language is also related to the deep structure and surface structure of the languages. Although there are many different languages, according to some linguists, the deep structure is the same in all the languages because human thought is universal (Eker, 2011: 26). It would not be an exaggeration to say that non-verbal language carries a universal message in some respects, considering that gestures and facial expressions that make up non-verbal language are to a great extent common in different cultures. The explanations below on the features of non-verbal language support our hypothesis. However, before moving on to the features of non-verbal language, it would be useful to briefly emphasize that sign language should not be confused with non-verbal language.

Sign language is a language made of signs created for hearing impaired people who use their fingers, hands, arms and facial movements in order to communicate. In this respect, sign language is another dimension of the language. Just as nations have different languages, the sign language of hearing impaired people is different for each nation. A person who acquires/learns the sign language of his own nation cannot communicate with all the hearing impaired people in the world with this sign language. Because the sign language of every society differs from the other ones in many ways. Therefore, just as there is the American Sign Language (ASL) in the USA and the British Sign Language (BSL) in Britain, so there is a sign language used to provide communication for the hearing impaired people in Turkey which is called Turkish Sign Language, (Türk İşaret Dili, TİD) (Akalin, https://shakalin.info/?page_id=871). In short, there is no close relationship between the language elements of non-verbal communication and sign

language. In this respect, it is important not to confuse non-verbal language with sign language. This will be seen more clearly when we examine the features of non-verbal language below.

As stated above, non-verbal language has a more effective, widespread meaning network and universal dimensions in communication than verbal language. These are due to the properties of non-verbal language. The codes in the non-verbal language have some common features. They are: eliminating the lack of communication, expressing thoughts and feelings in the most effective way, defining and determining relationships between people; giving information about the content of verbal language, making explanations, conveying the message reliably, generally carrying universality and being teachable.

1. Eliminating the lack of communication: Even if there is no verbal communication between two people despite their being in the same social environment, communication takes place through non-verbal language tools such as clothes, gestures, facial expressions and visual messages. Because, people's behaviors, postures, garments give each other some information about what kind of person each of them is or what kind of emotions they have, at least at the level of intuition. This actually means that there is no lack of communication (Zıllıoğlu, 2014: 161).

2. Giving information about the content of verbal language: Non-verbal language is mostly used in interpretation of verbal language, that is, in making sense of verbal messages in the process of communication. In short, non-verbal language gives solid clues about the messages of verbal language. Saying a phrase in different ways, tones or with different gestures and facial expressions creates great changes in the sense.

3. Defining and determining relationships between persons: In interpersonal communication non-verbal language elements such as tone of voice, distance between two persons, clothes, ornamentals, selected colors, shape of the body etc. are among the main determinants of relationships. These determinants are important in both primary relationships i.e. relationships with acquaintances and secondary relationships i.e. relationships with strangers. Because these non-verbal language elements directly affect the communication style and content. For example, at work we establish more formal relationships and we are more careful in our conversations with our close friends, whom we talk to sincerely in our daily life (Zıllıoğlu, 2014: 161).

4. Conveying the message reliably: Often, non-verbal language is a more reliable resource than verbal language. Sometimes people say something different from what they really want to say, try to hide their true feelings and thoughts, or fail to express the truth. This is sometimes because a person's words and their real meaning are separate from each other; sometimes it is because he needs to hide the truth; sometimes it is caused by the environment and circumstances. For these reasons, non-verbal language is more reliable than verbal messages. That's why people often consult the data of non-verbal language to test the truth of what is being said. Accordingly, almost everyone takes care to use non-verbal language elements, especially gestures and facial expressions as tools to support and reinforce his words.

5. Expressing thoughts and emotions most effectively: This function of non-verbal language is related to its characteristic in item 4. Verbal language, which is the main tool of human communication, is often insufficient to convey emotions, excitement and enthusiasm at the time of speech. For this reason, gestures and facial expressions are most commonly used in emotional conversations. In short, words usually contain content information, while non-verbal language expresses emotional information. Sometimes an expression of affection that cannot be expressed in hundreds of words can be given with a smile, or dislike expression can be shown very effectively with a head sign.

6. Carrying universality: Non-verbal language shows more universal characteristics than verbal language, that is, spoken and written languages. Traffic signs, musical notes, math formulas, laughing, crying, pouting, expressing love with a rose, freedom with a white dove, justice with a blindfolded woman figure holding a scales in one hand and a sword in the other,

etc. are universal messages. In short, many elements of non-verbal language are understood and evaluated equally by all people.

7. **Being teachable:** In addition to these basic features of nonverbal language, it is possible to add here that some non-verbal language elements can be acquired by education. Because research has revealed that people who have received the necessary education have become able to understand the emotional state they try to suppress and hide, from their gestures and facial expressions, their current attire and clothes, colors they prefer, ornamentals and accessories (Dökmen, 2005: 107). For this reason, it has become quite common to provide training under titles like “body language” to people who work in contradictory professions in order to teach them non-verbal language. Because, in addition to a person’s need to understand his interlocutor better, and perhaps more than that, his need to express himself better has become an important part of communication.

Considering the features of non-verbal language given above, its importance, necessity and compulsoriness in communication is clear. The non-verbal language, which is so important and necessary for communication, is not emphasized in teaching either a mother tongue or a foreign language (Kocasavaş, 2007: 54). The biggest reason for this is that non-verbal language items are often unconsciously taught during face-to-face training. In addition, in the process of foreign language teaching, they are often taught consciously and as a part of education, especially within activities. However, since Covid-19 causes face-to-face education to be suspended for a long time, activities cannot be held since schools have not been open for more than a year. Therefore, non-verbal language elements, cultural elements and belief rituals given through activities on various subjects cannot be acquired by students. It is possible to illustrate this negative situation with the following examples based on the teaching of Turkish as a foreign language:

Every year on 29 of October or the following days, in Turkey, at its foreign missions and foreign representative offices, at institutions where Turkish is taught as a foreign language, the Republic Day – the day when the Republic of Turkey was proclaimed – is celebrated with various activities. However, due to Covid-19 not all activities can be held, in 2020 the 29 October Republic Day and other national days and holidays celebrations could not be held in the places where Turkish is taught. For this reason, the performances prepared and staged by students learning Turkish as a foreign language did not take place. As a result, the clothes used by students learning Turkish at the demonstrations could not be worn; no samples of Turkish folk dances were played; Turkish food and drinks could not be prepared, tasted or introduced; sketches, jokes and riddles reflecting the Turkish sense of humor could not be staged; the world of thought and rituals of the Turkish people, such as traditional forms of celebrating and congratulatory messages could not be demonstrated. As a result of the activities that could not be carried out, the students could not get acquainted with the clothes used for Turkish folk dances that contain many non-verbal language elements, such as colors used in these clothes, places and ways of use of the clothes. In addition to the non-verbal language elements that they cannot get acquainted with, they cannot establish relations with such names and terms of verbal language as “cepken, kuşak, yemeni, şalvar, fes, alınlık”, etc. In short, since the students who learn Turkish as a foreign language could not participate in preparing, celebrating and watching national days and holidays, they could not learn many non-verbal language elements and their equivalents in verbal language.

As we see, the most important practice of non-verbal language teaching are national days, holidays and weeks; In other words, it is the activities environment (Kocasavaş, 2007: 55). Above we gave some examples which show the importance of non-verbal language, which has an important place in communication, its features and the fact that it cannot be taught to students through distance / online education. Based on these examples, it can be seen that students who learn Turkish as a foreign language cannot learn many elements of non-verbal language due to the Covid-19 process, as a result of being deprived of activities. This situation is actually a negative factor for those who learn both their mother tongue and a foreign language.

In short, thanks to advances in technology, it is possible to teach almost any lesson to a wider community through remote education, and distance is not a problem. The Covid-19 process has proved this quite clearly. However, it may not be possible to achieve success in every distance course. Distance teaching such disciplines as history, geography, political science, mathematics, chemistry, biology, economics, etc. which do not need non-verbal language items, can be quite successful; however, it can be difficult to achieve success in language teaching, whether it is a mother tongue or a foreign language. Because non-verbal language items that complement, explain and strengthen verbal language cannot be delivered through distance education. For this reason, the language learned, whether it is a mother tongue or a foreign language, remains at a level where it is not supported by non-verbal language elements such as gestures and facial expressions, which can be seen among the negative effects of the Covid-19 pandemic process on teaching Turkish as a foreign language.

Abbreviations

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğer / diğerleri

BIBLIOGRAPHY

1. AKALIN, Ş. Haluk, “Türk İşaret Dili”, https://shakalin.info/?page_id=871 (date of access: 01.02.2021).
2. BALTAŞ, Z. ve A.(1992), *Bedenin Dili*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
3. COOPER, K. (1987) *Sözsüz İletişim* (çev. T. Yalkı) İstanbul: İlgı Yayıncılık
4. CÜCELOĞLU, D. (1979), *İnsan İnsana*, İstanbul: Altın Kitaplar Yay.
5. DÖKMEN, Ü. (2005), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
6. EKER, S. (2011), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.
7. KOCASAVAŞ, Y. (2007), “*Etkili İletişimin Sözsüz Adımı Olan Beden Dili ve Türkçe Eğitimindeki Rolü*”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:7, Cilt I, s. 47-55.
8. ZILLIOĞLU, M. (2014) *İletişim Nedir?*, İzmir: Cem yayınevi.

ВИКОРИСТАННЯ СКОРОМОВОК ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК НА ЗАНЯТТЯХ З ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Андрущенко Дар'я Юріївна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
науковий керівник: доц. Скрзловська І.А.

У процесі навчання турецької мови як іноземної особлива увага приділяється постановці та корекції вимови, адже «опанування навичками правильної вимови є необхідною умовою розвитку навичок та умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності» [3, с. 67].

Загальновідомо, що учні сприймають звукову структуру іноземної мови, спираючись на артикуляційну та акустичну систему рідної для них мови. Попри те, що типологічно турецька й українська мови відносяться до різних мовних сімей, звукова система турецької мови не є дуже складною для учнів-українців, але, безперечно має свої артикуляційні та просодичні особливості. До того ж, фонетичні характеристики звука можуть дещо змінюватися під впливом процесів асиміляції та в залежності від його положення в слові (наприклад вимова звуків [t] і [p] з легким придихом на початку слова чи оглушення [r] наприкінці слова та набуття їм щільного призвучу). Як зазначають Є.І. Ларіонова та Л.В. Софронова, при вивченні фонетики турецької мови найбільшу складність для учня становлять навіть не нові звуки, відсутні в українській мові (що позначаються, наприклад, буквами ö, ü, ğ, ç), а чітке проголошення всіх голосних слова без редукації, а також вироблення досвіду постановки слабого наголосу [2, с. 39].

Особливістю словесного наголосу в турецькій мові є його музично-силовий характер, а співвідношення музичного та силового моменту в наголосі залежить головним чином від характеру речення, що, в свою чергу, пояснюється безпосереднім зв'язком турецького словесного наголосу з наголосом фразовим [1, с. 51]. «У багатоскладових словах наголос двополюсний. Часто відбувається ситуативний зсув сильного наголосу. У ряді випадків наголос має смислорозрізнювальну функцію» [5].

Всі ці особливості турецької фонетичної системи мають бути пояснені й відпрацьовані за допомогою фонетичних вправ ще на початковому етапі навчання, а потім розвинуті на подальших етапах. Одним із засобів роботи з фонетичним матеріалом є скоромовки. Отже, метою нашого дослідження є визначити способи використання скоромовок на заняттях з турецької мови для формування певних фонетичних навичок.

Скоромовка – це коротка фраза з штучно ускладненою артикуляцією, що містить складні для вимови поєднання звуків. До того ж, скоромовки є унікальними добутками народної творчості.

Методика роботи із скоромовками в процесі навчання іноземної мови

Методика роботи зі скоромовками досить проста: слід починати з більш легких скоромовок і поступово збільшувати темп. Важливо зазначити, що краще починати з повільного темпу та детально проговорювати кожний звук, адже не завжди швидкість має позитивний результат. Збільшувати темп варто тільки тоді, коли повільна вимова скоромовки абсолютно правильна з погляду звуків, наголосу та інтонації.

В залежності від рівня володіння мовою викладач підбирає коротші та простіші з погляду лексики й граматики чи довгі та складні скоромовки – багатий мовний матеріал турецької мови це дозволяє. Наведемо декілька прикладів:

- 1) *Dal sarkar kartal kalkar; kartal kalkar dal sarkar.*
- 2) *Be birader buraya bak, başı bereli burma bıyıklı bastı bacak bayan berberiyile bizim Bedri bey birlikte bir pirinci birinci buluşta birbirine dizip Bursa pazarına indi.*
- 3) *Titiz, temiz, tendürüst dadım; tadını tattığı tere demetini dide dide dağıttı da hiddetinden hem dut dalında takılı duran dırıltı düdüğünü öttürdü, hem de didine didine dedim dedi, dedim dedi dedi durdu.*

В турецькій мові є також скоромовки у формі веселих віршів, за допомогою яких можна привнести в заняття елемент розваги:

Bir iki tombul tekir

Camdan bakar

Vaşına takar

Hop hop, altın top

Як правило, скоромовки вводять на початку заняття у вигляді фонетичної розминки для того, щоб активізувати мовний апарат учнів та мобілізувати їхню увагу.

За рахунок наявності ритма скоромовки легко запам'ятовуються й приносять естетичне задоволення учням. Складнощі у вимові скоромовок можна використати, щоб додати в завдання елемент гри чи змагання.

У якості мовного матеріалу скоромовки підходять як для самостійної роботи, так і для роботи на занятті.

Тренування звуків турецької мови

Чітка та правильна вимова допомагають у формуванні комунікативних навичок, які є базою для спілкування в соціумі. Скоромовки допомагають тренувати вимову складних звуків та позбавитись дефектів мовлення. У турецькій мові є мала, але вагома кількість звуків, аналогів яких немає в українській. До того ж, вимова деяких приголосних звуків (наприклад, [k], [g]), їх м'якість чи твердість залежить від сусідніх голосних. Наведемо декілька прикладів скоромовок на «проблемні» звуки турецької мови:

1. Звук [dʒ] – африкат, відсутній в українській мові:

Cumbada cıta ve cumartesi cura ile curcuna çaldılar.

2. Звук [ʃ] – вимовляється м'якіше за український [ш]:

İşlek işlemeci, işlemeli işleri işlikte işleyerek işletmeciye işyerinde izletti.

1. Звук [ʒ] – вимовляється м'якіше за український [ж], трапляється у запозичених словах:

Jımnastikçi Japon jeolôg, jübiledeki jüriye jürnâl satıp, jületini jurnaliyle jüriye verdi.

2. Звук [h] – вимовляється м'яко і з придихом:

Habeş hemşire, hırkalı hizmetçi hoppa hödüğe hurmaları hüriyetle sundu.

3. Звук [t] – вимовляється з придихом на початку слова:

Tokatlı tombalacı tombala torbasını toplarken tombalak torununu tokacı torbasına koydu.

4. Голосні звуки [ü] та [ö] вимовляються м'якше за українські [у] та [о]:

Öküz ölür gönü kalır, yiğit ölür ünü kalır.

Тренування словесного й фразового наголосу та інтонації

За допомогою скоромовок можна відпрацьовувати також такі просодичні елементи, як наголос та інтонацію. Для цього найбільш прийнятними є скоромовки із зрозумілим учням змістом чи скоромовки-вірші:

Az gittim uz gittim. / Dere tepe düz gittim. / Çayır çimen geçerek, / Lale sümbül biçerek, / Soğuk sular içerek, / Altı ayla bir günde, / Bir arpa boyu yol gittim.

Поряд із тренуванням фонетичних навичок турецькі скоромовки можна використовувати й для закріплення певного граматичного матеріалу, бо багато з них містять низку однотипних граматичних форм: *Okmeydanı'ndan Oğuzeli'ne otostop yap; Oltu'da volta at, olta al; Orhangazi'de Orhanelili Orhan'a otostopçuluk öğret, sonra da Osmancıklı Osman'a otoydu, fotoydu lotoydu, say dök.*

Скоромовки є також багатим джерелом лінгвокультурної інформації. Використовуючи їх на заняттях, викладач знайомить учнів із усною народною творчістю турецького народу, а також забезпечує поповнення словникового запасу учнів.

Отже, можна зробити висновок, що використання скоромовок на заняттях з турецької мови допомагає учням поліпшити пам'ять, покращити дикцію, позбутися іноземного акценту та збільшити темп мовлення, результатом чого є отримання задоволення від процесу навчання та збільшення мотивації до вивчення турецької мови. Турецькі скоромовки являють собою багатий матеріал для тренування фонетичних навичок та знайомства з культурою Туреччини.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. – М.–Л., 1956. – 570 с.
2. Ларионова Е.И., Софронова Л.В. Пороги сложности и способы их преодоления при обучении турецкому языку русскоговорящих студентов // *Humanum errare Est. Материалы межвузовской конференции.* – М., 2012. – с.39 – 43.
3. Моргунова Н. С. Особливості використання інтерактивного лінгвометодичного тренажера у вивченні початкового фонетичного курсу української мови як іноземної // *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія».* – Харків, 2016. – Вип. 54. – с. 67-75.
4. Покровська І.Л. Турецька мова: для студентів ОС «Бакалавр». Навчальний посібник. – К.: Видавництво Ліра-К, 2019. – 304 с.
5. Турецька мова // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Турецька_мова

ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ПЕРСЬКОЇ РОЗМОВНОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

Хосейн Баят

Університет імені Хорезмі м. Тегеран, Іран

Запрошений професор Національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

حسین بیات، عضو هیات علمی دانشگاه خوارزمی تهران، ایران
استاد مدعو در دانشگاه ملی تاراس شفچنکو، کی‌یف

چالش‌های آموزش زبان گفتاری فارسی به غیر فارسی‌زبانان

این نوشتار، ابتدا به تفاوت‌های زبان گفتار با زبان نوشتار می‌پردازد و سپس مشکلاتی را که ممکن است زبان‌آموزان هنگام یادگیری زبان گفتاری فارسی با آن روبه‌رو شوند، مرور می‌کند. تنوع گونه‌های مختلف زبان گفتاری از جمله زبان گفتاری معیار، زبان عامیانه، زبان مخفی و گونه‌های زبانی مربوط به طبقات مختلف اجتماعی و مشخص نبودن مرز دقیق میان آن‌ها باعث می‌شود گاهی تشخیص این گونه‌های زبانی از یکدیگر دشوار باشد. تغییرات سریع زبان گفتاری تحت تاثیر عوامل مختلف و نیز تفاوت‌های میان نسل‌های مختلف در استفاده از برخی عناصر زبان گفتاری مانند تعارف و یا استفاده از تعبیرات زبان مخفی، این ضرورت را ایجاد می‌کند که به منظور آموزش زبان گفتار و جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی آن، علاوه بر منابع روزآمد، برای قرار گرفتن زبان‌آموزان در محیط طبیعی زبان نیز تدابیری اندیشیده شود.

یکی از تفاوت‌های اساسی «آموزش زبان به غیر فارسی‌زبانان» با «یادگیری زبان در محیط طبیعی»، این است که افراد فارسی‌زبان، از کودکی ابتدا زبان گفتاری فارسی را فرا می‌گیرند و پس از آن که به طور کامل بر زبان گفتاری تسلط پیدا می‌کنند، خواندن و نوشتن (زبان نوشتاری) را معمولاً در سنین بالاتر و در محیط مدرسه می‌آموزند. اما در آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، آموزش زبان گفتاری معمولاً پس از آموزش زبان نوشتاری و گاهی به موازات آن انجام می‌شود.

تسلط بر جزئیات زبان گفتاری و چگونگی کاربرد آن در موقعیت‌های مختلف، یکی از دشوارترین مراحل آموزش زبان است. چه بسیار زبان‌آموزانی که بر زبان نوشتاری تسلط کافی دارند، می‌توانند بخوانند، بنویسند و منظور خود را به خوبی به مخاطب منتقل کنند، ولی زمانی که قصد استفاده از گونه‌های مختلف زبان گفتاری در موقعیت‌های متفاوت را دارند، دچار اشتباهاتی می‌شوند که به مخاطب نشان می‌دهد با زبان فارسی آشنایی کامل ندارند.

تفاوت‌های زبان گفتاری و زبان نوشتاری کم نیستند. در این نوشتار برخی از این تفاوت‌ها را مرور می‌کنیم و به برخی از نکاتی که در آموزش زبان فارسی باید به آنها دقت کرد، اشاره می‌کنیم.

زبان گفتاری و زبان نوشتاری در حوزه‌های دستوری، واژگانی و آوایی با هم تفاوت‌هایی دارند. در مقایسه با زبان نوشتار، «ساختارهای دستوری زبان گفتار، تنوع و گوناگونی بیشتری دارند، اغلب کامل نیستند و ساختارهای نحوی دارای حذف در آن فراوان است. این برای گفتار غیرطبیعی نیست و حتی ممکن است گاهی به مقداری حشو نیاز داشته باشد تا احتمال اشتباه در انتقال پیام کاهش یابد.» (سارلی، 1384: 90) درباره دستور زبان گفتاری فارسی کتاب‌هایی مانند دستور زبان فارسی گفتاری منتشر شده است. (وحیدیان، 1384) ایران کلیاسی نیز در مقاله‌ای برخی تفاوت‌های آوایی فارسی گفتاری و نوشتاری را توضیح داده است. (کلیاسی، 1380) همچنین کتاب‌هایی مانند فرهنگ فارسی گفتاری (صفرزاده، 1395) واژگان زبان گفتاری فارسی را فهرست کرده‌اند و درباره هر یک توضیحی نوشته‌اند. اما این منابع و آثار مشابه آنها هرچند در جای خود قابل استفاده و مفید هستند، برای زبان‌آموزان کارایی زیادی ندارند و بیشتر برای فارسی‌زبانان قابل استفاده هستند و مثلاً در حوزه واژگان، اطلاعات کافی درباره این که اصطلاحات مختلف در کدام بافت و موقعیت به کار می‌روند، ارائه نمی‌کنند. در غیاب منابع جامع برای شناخت دقیق گونه‌های مختلف زبان گفتاری، این وظیفه به عهده مدرسان زبان فارسی است که مرز بین گونه‌های گفتاری را به دقت تشخیص دهند و زبان‌آموزان را راهنمایی کنند.

رایج‌ترین گونه گفتاری زبان فارسی که در بین اقشار متوسط و بالای جامعه کاملاً پذیرفته و معتبر شمرده می‌شود همان گونه معیار است که چاشنی محاوره با رعایت ملاحظات اجتماعی، به شیرینی و طراوت آن می‌افزاید. (صفا مقدم، 51) صفا مقدم یادگیری گونه گفتاری معیار را نخستین اولویت، و آشنایی با گونه محاوره‌ای را دومین اولویت آموزش زبان فارسی می‌داند و معتقد است در مراحل پیشرفته آموزش، آشنایی با گونه‌های دیگر اجتماعی و حتی گویش‌ها و لهجه‌های مختلف سودمند و چه بسا ضروری خواهد بود. (صفا مقدم، 51) اما باید دقت کرد که آموزش گونه‌های مختلف زبان گفتاری چندان آسان نیست.

مدرسان زبان فارسی می‌توانند برخی از جنبه‌های گونه‌های زبانی گفتاری را آموزش دهند. تعدادی از این موارد ممکن است برای زبان‌آموزان نیز جذاب باشند، ولی به دلیل محدود بودن کاربرد آنها به محیط‌ها و گروه‌های خاص، لازم است دقت زیادی در آموزش آنها صورت گیرد و آشنایی دقیق با این گونه‌های زبانی به حضور زبان‌آموزان در محیط واقعی زبان فارسی موکول شود.

زبان گفتاری با زبان عامیانه متفاوت است. زبان عامیانه گونه‌ای است که در میان طبقات پایین، بی‌سواد و کم‌سواد به کار می‌رود و کاربردهای «چاله میدانی» یا اصطلاحاً «لاتی» و «جاهلی» شکل افراطی آن شمرده می‌شود. در این گونه ویژگی‌هایی مانند اشتباهات نحوی و معنایی و گاهی کاربردهای مغایر با ادب نیز دیده می‌شود. (صفا مقدم، 50-51)

کلمات و تعبیراتی مانند این‌ها در زبان عامیانه به کار می‌روند: دویم (دوم)، سیّم (سوم)، نوکرتّم، اختلاط کردن (گفت‌وگو کردن)، خیطمون نکن، من گریپاژ (گریپاژ) کردم، از موتور مثل یابو کار می‌کشیم (از موتور بیش از حد استفاده می‌کنیم)، به قول فرمایش شما (به قول شما). در زبان گفتاری معیار، برخی از این کلمات به شکل دیگری به کار می‌روند (صورت‌های داخل پرانتز) و بعضی از آن‌ها هم فقط مخصوص گونه عامیانه هستند و معادل دقیقی در گفتار معیار ندارند.

البته کاربرد زبان عامیانه همیشه محدود به طبقات فرودست جامعه نیست و گاهی استفاده از عناصر این گونهٔ زبانی بیشتر به موقعیت وابسته است تا طبقه اجتماعی. برای مثال برخی تعابیر عامیانه مانند «دست آخر» (بمعنی در نهایت و سرانجام)، «وارد بودن» (به معنی آشنا و مسلط بودن بر کار)، «روده‌راز بودن» (بمعنی پرحرفی)، پررویی (به جای وقاحت) و ... در زبان فارسی وجود دارند که در زبان گفتاری معیار از آنها استفاده نمی‌شود، ولی تمام طبقات جامعه ممکن است در موقعیت‌هایی این تعابیر را به کار ببرند.

مرز بین زبان عامیانه و گونه‌های دیگر زبان گفتاری نیز گاهی دقیقاً مشخص نیست و تشخیص آن‌ها نیاز به مهارتی دارد که معمولاً فقط با قرار گرفتن زبان‌آموز به مدت کافی در محیط فارسی‌زبان به دست می‌آید. مثلاً زبان مخفی (argo) که یکی از گونه‌های زبان گفتار است و بین گروه‌های خاص و اقشاری از جوانان رواج دارد، از نظر کاربردهای مغایر با ادب، شباهت‌هایی با زبان عامیانه دارد، هرچند کاربران آن لزوماً افراد بی‌سواد یا طبقات پایین جامعه نیستند. (سمایی، 1382) کسانی که واژگان و تعبیرات زبان مخفی را می‌سازند، از دانش درون‌زبانی خود به شکلی استفاده می‌کنند که این واژه‌ها و تعبیرات به پنهان‌نگه‌داشتن اسرار درون گروهی آنان کمک کند. در نتیجه، درک معنی بسیاری از این تعبیرها برای کاربران هم‌زبان آنان نیز دشوار است.

زبان گفتاری پدیده‌ای پویاست و نسبت به نوشتار با سرعت بیشتری از رسانه‌ها و عوامل فرهنگی و اجتماعی تاثیر می‌پذیرد و برخی کلمات و اصطلاحات در آن رواج پیدا می‌کنند. این کلمات گاهی در زبان گفتار ماندگار می‌شوند (مانند اصطلاح «پاچه‌خاری» به معنی «چاپلوسی» که تحت تاثیر یک سریال طنز تلویزیونی رواج پیدا کرده و همچنان در زبان گفتار کاربرد دارد) و گاهی بعد از مدتی فراموش می‌شوند (مانند تعابیر متعددی که در یک دوره زمانی محدود متاثر از تبلیغات تلویزیونی رواج می‌یابند ولی به‌سرعت تکراری و اصطلاحاً «بی‌مزه» تلقی می‌شوند و از یادها می‌روند). امروزه به دلیل گسترش شبکه‌های اجتماعی، سرعت این تغییرات به‌خصوص در سطح واژگان زبان گفتار خیلی بیشتر از قبل است و لازم است دانش مدرسان زبان نیز در این حوزه‌ها روزآمد باشد.

بسیاری از تعارفات زبانی هم مختص زبان گفتار هستند. تعارف در فرهنگ ایرانی نوعی رفتار و گفتار است که به منظور ادای احترام و تاکید (گاهی اغراق آمیز) بر ارزش و اهمیت مخاطب صورت می‌گیرد. (دانشگر، 1381) بیشتر تعارف‌ها معمولاً در زبان معیار نوشتاری به کار نمی‌روند و خاص زبان گفتار هستند، اما باید دقت کرد که در فرهنگ و زبان گفتاری امروز ایران تا حدود زیادی از تعارف‌ها کاسته شده است. خصوصاً اشکال اغراق‌آمیز تعارف در زبان فارسی که در برخی منابع فهرست شده‌اند بیشتر مقوله‌ای سنتی و قدیمی تلقی می‌شوند که امروزه بسیاری از آن‌ها هیچ‌گاه بر زبان نسل جوان جاری نمی‌شوند. تعبیرات و جملاتی مانند «سایه‌تون مستدام، اطاعت امر، بنده‌نوازی فرمودید، به دیده منت، تصدق‌تون، تمنا می‌کنم، حاجت روا باشید، زیر سایه شما، سایه‌تون مستدام، سرور مایید، صاحب اختیارید، عزت زیاد، قدم رنجه فرمودید، کلبه محقری است، کلبه درویشی است» و ده‌ها مورد مشابه آن‌ها اغلب فقط در میان افراد مسن یا برخی طبقات اجتماعی خاص کاربرد دارند و از زبان عموم جوانان شنیده نمی‌شوند. علاوه بر این‌ها به نظر می‌رسد در جامعهٔ امروز ایران در مقایسه با گذشته نوعی نگاه انتقادی نیز نسبت به تعارف اغراق‌آمیز وجود دارد.

گونه‌های مختلف زبان گفتاری آن قدر متنوع هستند که آموختن تمام آن‌ها به زبان‌آموزان نه لازم است و نه ممکن. با این حال ضرورت دارد در مراحل اولیه آموزش زبان، تاکید و تمرکز بیشتر بر زبان معیار گفتاری باشد و فراگیری گونه‌های دیگر زبان گفتار، به بعد از دوره پیشرفته موکول شود.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

منابع

1. دانشگر، محمد، 1381، تعارف و فرهنگ آن نزد ایرانیان، نامه پارسی، سال هفتم، شماره دوم، صص 57-72
2. سارلی، ناصرقلی، 1384، معیار گفتاری، معیار نوشتاری، مطالعات و تحقیقات ادبی، سال دوم، شماره 5 و 6، صص 85-98
3. سمایی، مهدی، 1382، فرهنگ لغات زبان مخفی، چاپ ششم، تهران: نشر مرکز.
4. صفار مقدم، احمد، 1391، گونه‌های گفتاری و نوشتاری در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، زبان‌شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره 2، صص 45-68
5. صفرزاده، بهروز، 1395، فرهنگ فارسی گفتاری، تهران: کتاب بهار.
6. کلباسی، ایران، 1380، فارسی گفتاری و نوشتاری، فرهنگ، شماره 37 و 38، صص 49-68
7. وحیدیان کامیار، تقی، 1384، دستور زبان فارسی گفتاری، تهران: انتشارات الهدی.

ОСВІТА – ЦЕНТРАЛЬНА ІДЕЯ ВЧЕННЯ КОНФУЦІЯ

Бондаровська Людмила Олександрівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: С.С.Науменко

Народжений у 551 р. до н. е., Конфуцій заснував основну систему мислення в Китаї, яка є однією з найбільш впливових традицій у світі, з глибоким розумінням людської природи та поведінки людей. Конфуцій народився з безмежною жагою до навчання і все своє життя присвятив освіті.

Метою навчання для Конфуція є вдосконалення власного «Я». Він надавав великого значення самоврядуванню і, хоча навчання починається з самого себе, Конфуцій не думав, що воно має обмежуватись власним задоволенням. Із понад п'ятьдесяти висловів китайського Мислителя про навчання та самоосвіту ми розглянемо п'ять і з'ясуємо яка їх роль у конфуціанстві.

Акцент конфуціанського учення ґрунтується на пошуку власної сили. Одним з його висловів є «我非生而知之者，好古，敏以求之者也». «非生而知之者» або «людина, яка народилася не зі знаннями», «好古» – «старовина», «敏以求之者也» – «людина, яка досягає своєю наполегливістю». Іншими словами цей вислів можна перекласти так: «Я народився не зі знаннями, я здобув їх завдяки любові до старовини та наполегливості». Ці слова були відповіддю Конфуція на популярну в той час у суспільстві думку, що він народився «природженим святим», хоча був вихідцем із обіднілої сім'ї: батько помер, коли Конфуцію було три роки, а мати була змушена повернутися із сином до Цюйфу. Матеріальне становище також бажало кращого, і тільки завдяки працьовитості та скромності вони змогли забезпечити своє бідне існування[1].

«温故而知新，可以为师矣», де «温故而知新» – «повторювати старе, але вчити нове», «可以为师矣» – «можна бути наставником». Іншими словами «той, хто, повторюючи старе, дізнається нове, може бути наставником». Конфуцій вважав, що отримання «新知» в основному ґрунтується на багаторазовому мисленні та досвіді. Окрім хороших книг, нашим наставником може бути чужий досвід, але чим більше ви вчитесь, тим більше ви повинні розуміти нові зміни, розробки та тенденції. Історія війн має безмежну кількість прикладів, коли головнокомандуючі спиралися лише на копіювання попереднього досвіду. Наприклад, чиновники династії Тан слідували застарілій системі і використовували битви на колісницях, щоб контролювати ворога. Французьке командування повністю використовувало досвід Першої світової війни і під натиском фашистської Німеччини розвалилося. Прем'єр-міністр Великобританії Вінстон Черчилль у своїй книзі «Друга світова війна» писав: «Роздуми над минулим можуть бути керівництвом для майбутнього...» Саме таку думку висловив Конфуцій, але ще в VI столітті до н. е. [2].

Процес мислення грає велику роль у конфуціанстві, але «学而不思则罔，思而不学则殆.» Отже, вислів «学而不思则罔，思而不学则殆» можна трактувати так: «Вчитися і не мислити, значить нічому не навчитися, мислити і не вчитися, значить йти небезпечним шляхом» або «Вчитися і не мислити – марно витрачати час, мислити і не вчитися – небезпечно». Наприклад, знання, отриманні в школі або університеті, майже забуваються, якщо протягом тривалого часу не користуватися ними. Такі знання є лише зібраними в слова символами і час, витрачений на навчання і запам'ятовування, був марним. Багато людей мають великі пізнання в теорії, але без глибокого міркування вони досить незграбні на практиці через брак мислення. Таким чином, виникають «纸上谈兵» (пусті балачки), і тільки вивчення разом із аналізом допоможуть зрозуміти внутрішній зв'язок речей і сформулювати свої власні унікальні ідеї [1].

У житті все взаємопов'язане між собою, і навчання не є виключенням. Один дуже відомий вислів Конфуція – «三人行，必有我师焉，择其善者而从之，其不善者而改之» –

став девізом для честолюбних і нетерплячих вчених минулого. «三人行» – «троє людей в дорозі», «必有我师焉» – «неодмінно бути моїм вчителем», «вибирати те, що є добрим, і слідувати за ним», «其不善者而改之» – «а погане змінити на краще». Цей вислів можна перекласти так: «Троє людей подорожують разом, і один з них повинен бути вчителем для мене. Я вибираю його «сильні» сторони і вчуся на них, а якщо виявлю його недоліки, то попереджу і виправлю їх».

Конфуцій вважав, що будь-кому, хто має хоч трохи досвіду, є чому навчитися. Насправді, сенс цього афоризму дуже простий: треба бути скромним і старанним в навчанні, хоча це нелегко. Самовдоволення і марнославство завжди будуть перешкодами на шляху самовдосконалення. І хоча можливість смиренно вчитися дуже важлива, ще більш важливо – вчитися на своїх і чужих помилках. Саме завдяки цим якостям Конфуцій став великим Мислителем і Педагогом.

Однією із найскладніших частин у процесі навчання Конфуцій вважав завзятість. Для тих, хто дійсно хоче вчитися, навчання нескінченно, і вони ніколи будуть задоволеними. «学如不及, 犹恐失之», де «学如不及» – це «вчитися так, ніби постійно відчуваєш брак своїх знань», «犹恐失之» – «страх втратити це». Іншими словами, цей афоризм можна трактувати так: «Вчіться ніби ви не в змозі досягти знань і боїтесь їх втратити». Фактично, навчання – це свого роду гра, що поєднує і інтерес до самого процесу, і жагу до нових знань. «犹恐失之» відображає строгий підхід Конфуція до науки. У попередньому реченні він висловив наполегливу необхідність у пошуку нових знань, а в цьому – боязнь з приводу збереження старих. Звичайно, це страх не психологічний, а страх упущень. Конфуцій хотів попередити нас про те, що, прагнучи до нових знань, ми також повинні своєчасно повторювати вивчене, зберігати завзяття і уникати нудьги і задоволення [3].

За все своє життя Конфуцій мав понад трьох тисяч учнів і навіть зараз, через дві з половиною тисячі років, кількість його послідовників не менша. Конфуцій дотримувався цілісного погляду на освіту, яка зосереджувалася на вирощуванні чесноти і характеру. Конфуцій не тільки наполягав, що розвиток чесноти є невід'ємною частиною самовдосконалення, але він також вважав, що це дуже важливо для гарного суспільства.

Освіта може бути не першочерговою складовою для доброго суспільства, адже і серед селян, і серед інтелігенції може панувати повага один до одного, але без освіти не існує розвитку.

Конфуцій завжди прагнув того, щоб людьми керували живі люди, а не «сухі» закони. Головна же його думка – Правила, створені людьми для людей, повинні бути сприйняті свідомо. Таким чином тільки правильна освіта може це забезпечити.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ольденбург С.Ф. Конфуций. Жизнь, деятельность, мысли. –М.: Издательская фирма «Центрполиграф», 2017– 160 с.
2. Кривцов В. А. Лунь Юй. Древнекитайская философия // Кривцов В. А. Собрание текстов: в 2 т. М.: Мысль, 1972. Т. 1. – 363 с.
3. Переломов Л.С. Кофуций: жизнь, учение, судьба. – М.: Наука. Издательская фирма «Восточная литература», 1993. – 440 с.

РОЗВИТОК ФОНЕТИЧНОЇ УСВІДОМЛЕНОСТІ НА ПЕРШОМУ РОЦІ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

Ільченко Анастасія Русланівна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В.Руда

Вивчення китайської як другої іноземної – довгий та трудомісткий процес. Розпізнавання тонів та фонем на слух, їхнє відтворення в усному мовленні та поєднання з відповідним графічним образом – виклики, що постають перед учнями й студентами-китаїстами незалежно від присвяченого вивченню мови Піднебесної часу.

Без набуття достатньої кількості знань про фонетичну сторону мовлення, оволодіння специфікою інтонації та вимови, розширення меж обізнаності стосовно фонологічних особливостей іноземної мови й фізичних умов їхнього відтворення дуже складно встановити продуктивну комунікацію, успішно виконувати професійні обов'язки, розвивати навички аудіювання, а також комфортно почувати себе в іншомовному оточенні. Через це необхідним стає розвиток фонетичної усвідомленості як важливої складової предметної фонологічної компетентності.

Фонетична усвідомленість – це здатність індивіда аналізувати результати своєї роботи над вимовою та вдосконалювати її завдяки формуванню власного бачення фонетичної системи мови [1]. Це поняття також охоплює індивідуальні знання про релевантні навчальні стратегії, уміння розпізнавати й відтворювати одиниці звукової системи мови, помічати алітерацію та потенціал фонем до римування, визначати їхні функціональні риси [4]. Набуття чутливості до тонів, наявність яких є специфічною рисою китайської мови, також є необхідною умовою розвитку фонетичної усвідомленості.

Як інтегральна умова успішного оволодіння алфавітними системами письма, фонетична усвідомленість не втрачає свого значення і в роботі з китайською – насамперед завдяки наявності піньїну, що компенсує відсутність алфавіту у загальноприйнятому вигляді. Він також дозволяє розглядати лексичні одиниці на рівні фонем, а не лише цілісних складів, та спиратися на правила графемно-фонемної відповідності під час вивчення мови.

Розвиток фонетичної усвідомленості на першому році вивчення китайської мови як другої іноземної можливий шляхом виконання учнями практичних завдань з використанням як рецептивних слухових, так і репродуктивних вимовних навичок: в межах аудіювання й говоріння відповідно.

Пред'явлення нового матеріалу, засвоєння якого сприятиме розвитку фонетичної усвідомленості на першому році вивчення китайської мови, повинне відбуватися систематично й послідовно, із дотриманням принципу поступового підвищення складності [7]: 1) ідентифікація окремих звуків у складах на слух; 2) розпізнавання рим та алітерацій; 3) поєднання складів у слова та виділення в них окремих звуків; 4) додавання або заміна звуків для утворення нових слів.

Так само доцільною є розробка завдань, комплексне застосування яких у навчальному процесі дозволить реалізувати рух від загального до специфічного в контексті розвитку фонетичної усвідомленості [3]: 1) поділ речень на слова; 2) виділення складів у слові; 3) ідентифікація першого та останнього звуків у слові; 4) розпізнавання кожної окремою фонемою у слові.

Асоціювання звукових образів із графічними на перших етапах вивчення китайської через відсутність в ній алфавіту хоч і є досить важким завданням для більшості учнів, позитивно впливає на динаміку розвитку фонетичної усвідомленості. Створення асоціативних сполучень є також підґрунтям для здійснення ефективного й регулярного повторення раніше вивченого матеріалу, що сприяє кращому запам'ятовуванню, легшому відтворенню й розпізнаванню лексичних одиниць [3].

Важливою рисою вправ для розвитку фонетичної усвідомленості на першому році вивчення китайської мови є їхня поліфункціональність – потенціал до одночасного формування, вдосконалення й контролю суміжних мовних і мовленнєвих навичок (лексичних, граматичних, аудіювання тощо) [2]. Серед вправ, які можуть бути запропоновані до використання з метою розвитку фонетичної усвідомленості, нами виділені наступні [2]:

1. *Вправи на сегментацію мовленнєвого потоку*: поділ поданого без пробілів тексту на слова після прослуховування відповідного аудіо-запису, заповнення пропусків у словах потрібними ієрогліфами із зазначенням тонів.

2. *Вправи на розпізнавання звукових одиниць, оперування ними, визначення їхніх особливостей, аналіз фонетичної сторони власного мовлення*: розміщення складів у правильній послідовності з метою утворення окремих слів або цілих речень, об'єднання перемішаних між собою складів у слова, ідентифікація та диференціація ініціалів та фіналів із тонами на слух, визначення складових звуків слова.

3. *Вправи з аналітичним компонентом* (сприяють формулюванню учнями власних трактувань фонетичних правил та більш глибокому розумінню правил вимови): групування слів за фонетичними характеристиками.

Крім того, вправи на розвиток фонетичної усвідомленості можуть бути згруповані згідно зі складовими останньої [5]:

1. *Робота з римою*: сортування слів за римою, використання пісень для підкреслення випадків римування.

2. *Робота з алітерацією*: читання багатих на алітерацію вибраних літературних творів, аналіз поезії на предмет наявності алітерацій, вивчення та проговорення скоромовок, складення власних віршів з великою кількістю алітерацій.

3. *Робота з першим/останнім звуком*: сортування слів за співпадінням останнього звука, “chunk games” (поєднання окремих складів у слова), “roll a word game” (читання випадкових співпадінь складів).

4. *Сегментація слів на звуки та поєднання звуків у слова*: поєднання розрізнених складів (подані графічно) або сполучень літер (подані у піньїні) у слова, сприймання на слух слів та визначення кількості звуків у ньому.

5. *Здійснення маніпуляцій зі звуками у словах*.

6. *Розпізнавання й відтворення тонів*: фіксація тонів під час прослуховування тексту із поданим у письмовій формі піньїном, записування слів піньїном із позначенням тонів.

Низький або недостатній рівень розвитку фонетичної усвідомленості призводить до виникнення труднощів у формуванні усних висловлювань та вільній вимові багатоскладових слів або довгих речень, розвитку навичок читання мовчки та вголос, запам'ятовування нової лексики, відтворення вперше сприйнятих на слух лексичних одиниць, диференціювання омонімів тощо [6]. Вирішення цих проблем уможливується засобами «стимулювання рефлексії і чутливості учнів» [1], а саме: організація індуктивного оволодіння вимовою, використання наочності при дозованому поданні фонетичних правил, обговорення першоджерел виникнення типових помилок вимови, привернення уваги до артикуляційних особливостей вимови окремих звуків, а також повторне використання піньїну для унаочнення правильної вимови.

Приділення достатньої уваги запам'ятовуванню піньїну лише допомагає у розвитку фонетичної усвідомленості. Серед допоміжних факторів, крім того, виділяють регулярну участь в усній комунікації, попередній (позитивний) досвід вивчення іноземних мов, музичні здібності та контактування з різними акцентами [5].

Таким чином, проаналізувавши сутність та складові поняття фонетичної усвідомленості, а також шляхи її розвитку, можемо стверджувати, що вона відіграє дуже важливу роль в оволодінні мовою, а правильно підібрані вправи та стратегії навчання

позитивно впливають на формування інших предметних компетентностей та відповідних навичок уже з першого року вивчення китайської мови як другої іноземної.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бориско Н.Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції // Іноземні мови: наук.-метод. журнал. – 2011. – Х°3. – С. 3-14.
2. Гутник, В. Особливості формування фонетичної усвідомленості у майбутніх вчителів у комунікативному вступному корективному курсі з німецької мови // Іноземні мови: наук.-метод. журнал. – 2016. – 85(1). – С. 24-30.
3. Baker, S.K., Beattie, T., Nelson, N.J., & Turtura, J. How We Learn to Read: The Critical Role of Phonological Awareness. Washington, DC : U.S. Department of Education, Office of Elementary and Secondary Education, Office of Special Education Programs, National Center on Improving Literacy, 2018. – Режим доступу: <http://improvingliteracy.org>.
4. Gombert J. E. Metalinguistic Development. – Chicago : University Press, 1992. – 246 p.
5. Moats L., Tolman C. Excerpted from Language Essentials for Teachers of Reading and Spelling (LETRS): The Speech Sounds of English: Phonetics, Phonology, and Phoneme Awareness (Module 2). – Boston : Sopris West, 2009. – Режим доступу: <http://www.ldonline.org/article/28655/>.
6. Schuele C. M., Boudreau D. Phonological awareness intervention: beyond the basics. Language, speech, and hearing services in schools. – 2008. – 39(1). – pp. 3-20.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ІЗРАЇЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЛЯ СИСТЕМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ.

*Компанієць Олександра Вікторівна, старший викладач,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Для України, з її багатими виховними традиціями, тисячолітньою культурною спадщиною, в значній мірі доцільним було б впровадження спеціальностей, пов'язаних з підготовкою кваліфікованих спеціалістів для неформальної освіти в вищих навчальних закладах педагогічної спрямованості. В значному ступені це повинно супроводжуватися цілим комплексом поза аудиторних занять та практикою, які б надавали майбутнім фахівцям начатки професійних знань в реальних умовах – практика в установах позашкільної освіти, гуртках, секціях; а також різноманітні семінари і тренінги, покликані розширити базові знання майбутніх фахівців з неформальної освіти професійними навичками роботи з малими групами, поповнити їх особистий багаж знань та умінь.

Сучасна Ізраїльська система освіти, саме через неформальну компоненту, забезпечує перекваліфікацію та підвищення професійного рівня вже працюючих фахівців установ та організацій освіти. Під егідою Міністерства освіти Держави Ізраїль, інших державних та громадських установ, проводиться ціла низка професійних семінарів та тренінгів, націлених на підвищення професійних компетенцій майбутніх педагогічних працівників закладів та установ неформальної освіти [2].

Не залишається без уваги і система неформальної освіти, що працює для дорослих людей. З одного боку, це люди, які потребують нових, професійних знань, з іншого боку - це можуть бути люди, які хочуть оволодіти новими знаннями, але в силу віку, або інших обставин, не в змозі отримати їх через установи формальної освіти. На відміну від України, де освіта протягом життя перебуває у зародковому стані. [1], в Ізраїлі протягом року через установи неформальної освіти проходить понад 1,5 мільйона дорослих осіб, у

віці 25-65 років. [3]. Отже, тут також відкриваються перспективи для використання ізраїльського досвіду.

У процесі розбудови й утвердження суверенної, правової, демократичної держави, актуальність проблеми впровадження неформальної освіти в українське суспільство посилюється у зв'язку з її значним потенціалом у громадянському вихованні молодого покоління. Тут, великі перспективи використання ізраїльського досвіду з підготовки педагогічних кадрів для системи неформальної освіти, надають ізраїльські молодіжні рухи, саме які, на початку створення державності, внесли значний вклад в культурне та патріотичне виховання молоді країни.

Отже, використання ізраїльського досвіду при підготовці педагогічних кадрів для системи неформальної освіти в Україні є корисним для розвитку вітчизняної системи неформальної освіти, як дітей, так і дорослих. Використання ізраїльського досвіду підготовки педагогічних кадрів для системи неформальної освіти в Україні, має широкі перспективи та велике значення.

По-перше, цей досвід підситить саму систему неформальної освіти, через притоку в галузь енергійної, соціально-відповідальної молоді.

По-друге, це дасть можливість для розвитку безперервної освіти для дорослих. Українців зможуть підвищувати свій професійний та культурний рівень, під керівництвом професіональних педагогів.

По-третє, система неформальної освіти сприятиме духовному, моральному і патріотичному вихованню української молоді, що має неабияку актуальність на сучасному етапі розвитку держави.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка., Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
2. חינוך בלתי פורמלי. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://edu.gov.il/minhalpedagogy/Special/pedagogy>
3. Центральное бюро статистики Израиля. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.cbs.gov.il/he/subjects>

ЕСТЕТИЧНО-СПРЯМОВАНІ ДИСЦИПЛІНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ОН-ЛАЙН

Лі Сінцзе, аспірант кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Проблематика теми, що досліджується, обумовлена протиріччям сучасних «мейнстримів» розвитку соціуму, а саме: актуалізацією естетизації життя як нової парадигми розвитку суспільства як емоційно-раціональної форми освоєння дійсності і масовим відходом в он-лайн за останній рік (загальна тенденція збережеться після епідемії). Цим пояснюється підвищений інтерес до впровадження естетичних норм у професійній діяльності та повсякденному житті кожної людини. Тенденція посилюється в освітньому процесі, коли мова йде про професійну діяльність і підготовці фахівців тих професій, в яких естетичний компонент є професійно визначальним (артисти, хореографи, дизайнери, музиканти тощо). Сьогодні набувають нового переосмислення питання так званої прикладної та емпіричної естетики, естетики цифрового простору.

Основним фокусом сучасних досліджень є питання естетичного наповнення професійної компетентності через питання самопрезентації, попиту на професійну діяльність і фахівця, сприйняття результатів професійної діяльності, отримання

задоволення від професійної діяльності, формування індивідуального стилю діяльності тощо в контексті роботи з естетично спрямованими дисциплінами в онлайн і офлайн формах, а також при змішаних формах навчання. Вважаємо, що після закінчення епідемії вони стануть затребуваними в сучасному конкурентному середовищі освітнього простору.

Більшість провідних університетів світу розпочали роботу он-лайн, починаючи з середини 2000х років. Поступово впроваджувалися різноманітні платформи, онлайн-програми, онлайн-курси для студентів, викладачів, в межах підвищення кваліфікації, наукових проектів тощо. Пекінський університет не є виключенням. Пандемія 2020 року перетворила цей додатковий ресурс викладання на основний. У Пекінському університеті провели дослідження щодо особливостей процесів викладання та навчання в умовах дистанційної освіти. Дослідники визначили шість навчальних стратегій для поліпшення концентрації та залучення студентів до навчання з метою досягнення плавного переходу до онлайн-навчання:

наявність резервних планів (навчання, організації освітнього процесу, забезпечення освітнього середовища тощо) готовності до надзвичайних ситуацій до несподіваних проблем;

розподіл навчального змісту на менші одиниці, щоб допомогти учням зосередитись; наголос на наявних засобах в умовах дистанційного викладання. Поведінка, мова, постава, міміка та голос викладачів є важливими інструментами викладання. Однак, в умовах онлайн-викладання, мова тіла та міміка підпадають під обмеження, акцент припадає на використання "голосу".

забезпечення технічної підтримки учасникам освітнього процесу;
стимулювання посилення активності здобувачів освіти поза заняттями;
ефективне поєднання онлайн-навчання та самостійного навчання [1].

Інше важливе питання – це застосування визначених ключових методик задля викладання дисциплін різного спрямування. В контексті проблематики, яку ми досліджуємо, важливим є вивчення специфіки он-лайн освіти у викладання дисциплін естетичного спрямування. Перш ніж визначити ці особливості, варто зазначити, що не слід ототожнювати дисципліни естетичного спрямування з естетикою як дисципліною або зі «здатністю» сприймати красу, оцінювати чи створювати об'єкти мистецтва. Компетентності, які формуються під час опонування дисциплін естетичного спрямування, спрямовані на формування фундаментальних елементів сприйняття світу, пов'язаних із сенсорною інтерпретацією та формуванням оточуючого середовища.

Деякі дослідники визначають естетичну компетентність як: свідому увагу або усвідомлення звуків, поглядів, кольорів, фактур, запахів, почуттів та інших елементів, що складають атмосферу гармонії або дисгармонії, ритму та вписуються в цілісні конфігурації, а також глибші шари значення, яке слід виявити в їх взаємозв'язках. Узагальнюючи, якісний аналіз відповідності між частинами та цілими елементами та супутні емоційні задоволення, які отримуються при досягненні оптимального розташування [2].

Мова йде про те, що навіть в умовах он-лайн освіти має бути повноцінним. Це може бути досягнене за рахунок викладання естетично спрямованих дисциплін, що є критично важливим для формування якостей здобувачів освіти з кількох причин:

моральні промахи людей, які вважають себе етично розвиненими, часто спричинені недбалістю сприйняття;

власна недбалість сприйняття може бути пом'якшена шляхом вивчення того, як сенсорні елементи налаштовані в гармонійних або негармонійних елементах;

митці за визначенням є естетично активнішими «сприймачами», оскільки їхні твори є досить доступними (Інтернет-простір), з з ними необхідно спілкуватися, не заради казуїстики, яку вони надають, а для усвідомлення їх естетичного розуміння та практики;

іноді твори мистецтва викликають моральні суперечності, коли ступінь власного морального несприйняття або зарозумілості раптово стають незаперечними для особистості;

випадки, коли самообман у сприйнятті завдає серйозної шкоди особі [3].

В умовах он-лайн освіти дотриматися вказаних вихідних положень важче ніж під час живого спілкування, це потребуватиме більше зусиль, перш за все з боку викладачів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bao, W. (2020). COVID - 19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113–115. DOI:<https://doi.org/10.1002/hbe2.191>
2. The Role of Aesthetic Competence for Moral Discernment. Retrieved from <https://oakland.edu/Assets/upload/docs/Philosophy/HBP-version-of-Role-of-AC-for-MD,-1-25-06.doc>
3. Formation of artistic and aesthetic competence. Retrieved from <https://trestmynprep.com/subject/pedagogy/formation-of-artistic-and-aesthetic-competence>

СТРАТЕГІЇ ВИКЛАДАННЯ ЕСТЕТИЧНО СПРЯМОВАНИХ ДИСЦИПЛІН ЗА ДОПОМОГОЮ ДІДЖИТАЛ-ІНСТРУМЕНТІВ: ДОСВІД УНІВЕРСИТЕТІВ КНР

*Лю Чжицян, аспірант кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

Цифрові навички мають вирішальне значення для робочих місць та соціальної інтеграції у сучасному мережному (діджитал) світі. Щоб реалізувати можливості, які дає цифровізація, уряди повинні зрозуміти, як змінюються робочі місця та набори навичок, які вимагають ці робочі місця. Цифрові навички перейшли від «необов'язкових» до «критично важливих» і потребують доповнення «м'якими навичками», такими як самопрезентація, здатність ефективно спілкуватися як в Інтернеті, так і в безпосередньому спілкуванні. Так звані «м'які навички» виходять на перший план в контексті викладань дисциплін естетичного спрямування.

Домінування цифрових навичок був підкреслений нещодавньою доповіддю Європейської комісії, яка показує, що переважна більшість робочих місць вимагає вміння користуватися комп'ютерами та керувати електронною інформацією. У країнах, що розвиваються, цифрові навички також користуються великим попитом і значно покращують перспективи зайти гідну роботу. Цифрові навички, як правило, розуміють як суцільність навичок використання цифрових пристроїв, комунікаційних програм та мереж для доступу та управління інформацією, створення та ділитися цифровим вмістом, спілкуватися та співпрацювати та вирішувати проблеми для ефективною та творчою самореалізації у житті, навчанні, роботі та соціальній діяльності в цілому. Початкові цифрові навички, що означають базові функціональні навички, необхідні для елементарного використання цифрових пристроїв та онлайн-додатків, широко вважаються важливим компонентом нового набору навичок грамотності в цифрову епоху, з традиційним читанням, письмом та рахунком навички [1].

За підрахунками експертів більше 5,1 мільйона робочих місць було втрачено в результаті змін на ринку праці за період з 2015 по 2020 рік [2]. Глобальна пандемія пришвидшила динаміку в разі і тенденція буде зберігатися.

З початку ХХІ ст.. китайські університети розпочали реформи онлайн-освіти, щоб сформуванати відкриту освітню мережу, засновану на інформаційних та мережевих технологіях. Завдяки швидкому розвитку масових відкритих онлайн-платформ кількість онлайн-курсів, пропонувані китайськими університетами, перевищила 500, і майже 3

мільйони людей взяли участь у цих курсах. Пекінський університет запропонував близько ста онлайн-курсів. Однак, порівняно з очними курсами, пропонованими університетами, частка онлайн-курсів все ще залишається низькою, і більшість онлайн-курсів відвідують дорослі студенти професійних професій, які не зареєструвались у Пекінському університеті.

Спалах COVID - 19 був несподіваним, і це змусило Пекінський університет запуснути онлайн-програми з 2613 онлайн-курсів для студентів та 1824 онлайн-курсів для випускників, щоб забезпечити нормальну роботу викладачів, при цьому 44700 студентів залишаються вдома або в гуртожитках. На основі спостережень за онлайн-викладанням у Пекінському університеті ця стаття класифікує шість навчальних стратегій для поліпшення концентрації та залучення студентів до навчання з метою досягнення плавного переходу до онлайн-навчання.

По-перше, складання планів готовності до надзвичайних ситуацій до несподіваних проблем. Оскільки всі курси були переведені в режим онлайн-навчання, комп'ютерні сервери можуть бути не в змозі розмістити такий великий обсяг нових користувачів, платформа онлайн-освіти може часто вимкнути через перевантаження. Для того, щоб своєчасно вирішити всі несподівані проблеми, викладачі повинні підготувати план «В» або навіть план «С» перед початком занять та заздалегідь повідомити про це студентів.

По-друге, розподіл навчального змісту на менші одиниці, щоб допомогти учням зосередитись. Багато студентів демонструють слабку наполегливість у навчанні в Інтернеті, що серйозно обмежує їхню ефективність навчання. Для того, щоб забезпечити концентрацію уваги студентів на навчанні в Інтернеті, викладачі повинні розумно розбити зміст викладання на різні теми та застосувати модульний метод навчання. Іншими словами, на основі забезпечення чіткої структури знань у навчальній програмі, викладачі ділять зміст викладання на кілька невеликих модулів, кожен з яких триває приблизно 20-25 хв.

По-третє, наголос на використанні “голосу” у навчанні. У традиційному викладанні в класі мова мови, міміка та голос викладачів є важливими інструментами навчання. Однак, як тільки курс переходить на онлайн-викладання, мова тіла та міміка підпадають під обмеження, оскільки важко використовувати ці інструменти через екрани, і лише “голос” може бути повністю функціональним.

По-четверте, робота з асистентами та отримання від них підтримки в Інтернеті. Технічні вимоги до викладання в Інтернеті набагато більші, ніж традиційні викладання в класі для недосвідчених викладачів.

По-п'яте, посилення активних навчальних здібностей учнів поза класом. Порівняно з традиційними лекціями в класі, викладачі мають менший контроль над викладанням в Інтернеті, і студенти, швидше за все, «пропускають клас». Тому прогрес онлайн-викладання та його ефективність навчання значною мірою залежать від активного навчання учнів на високому рівні поза класом.

По-шосте, ефективне поєднання онлайн-навчання та самостійного навчання. Недостатня підготовка до занять, обмежена участь у дискусіях та недостатня глибина дискусій є типовими явищами традиційного викладання в класі, аналогічним чином, ці проблеми не слід залишати без уваги при онлайн-навчанні [Узагальнено автором за джерелом 3].

Практика 2020 року продемонструвала, що ці стратегії є цілком виправданими і для дисциплін естетичного спрямування, як-то хореографія, музика, вокал, живопис тощо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The UNESCO Competency Framework. Report] Retrieved from https://en.unesco.org/sites/default/files/competency_framework_e.pdf

2. Skills for a connected world 2018 in partnership with 26-30 March 2018 UNESCO, Paris Report] Retrieved from <https://en.unesco.org/sites/default/files/unesco-mlw2018-concept-note-en.pdf>

3. Bao, W. (2020). COVID - 19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2 (2), 113–115. DOI:<https://doi.org/10.1002/hbe2.191>

СПЕЦІАЛІЗОВАНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ КНР

Науменко Станіслав Сергійович, викладач кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Сучасне суспільство потребує неординарних творчих особистостей, здатних вирішувати завдання розвитку інноваційної економіки, приймати самостійні рішення, випереджати свій час і адаптуватися до умов мінливого світу, в зв'язку з чим перед системою освіти актуалізується завдання раннього виявлення, навчання і підтримки обдарованих і талановитих дітей. Робота з обдарованими дітьми в азіатському регіоні відіграє важливу роль і розвинена на дуже високому рівні. У Гонконзі державою прийнята трирівнева освітня структура для обдарованих дітей. У Сінгапурі на державному рівні визнано, що інтелектуально обдаровані діти повинні навчатися за спеціальними програмами; щорічно для всіх школярів у віці 11-12 років проводиться повсюдне IQ тестування, після якого кращі потрапляють в елітні навчальні заклади, і їх навчання повністю оплачує держава. У Китаї з 1-го класу регулярно проводиться єдиний державний іспит для визначення рівня школярів, що далі дозволяє виділити найбільш обдарованих дітей, які направляються в кращі школи («супершколи»). Китай виділяє на розвиток освіти до 10% бюджету, звертаючи особливу увагу на талановитих дітей і розвиток їх потенціалу. Створення спеціалізованих шкіл найбільш характерно для Китаю, де майже при кожному університеті існує школа, забезпечена університетськими викладачами і дозволяє давати освіту підвищеного рівня; організовано кілька платних «супершкол», які отримують державну підтримку і право конкурсного відбору дітей. До «супершкіл» належить, наприклад, «XI'AN GAO XIN №1 High School »в м. Сіань, де є першокласна фізична цифрова лабораторія, лабораторія фізичних досліджень, загального технологічного дизайну, робото-технічна і біологічна лабораторії та ін., електронний читальний зал, аудіовізуальний читальний зал, велика кількість центрів для додаткової освіти -тренажерний зал, клас кераміки, настільного тенісу, музичних інструментів, мистецтв, танцювальний і хоровий класи тощо. Все це дозволяє учням школи займати лідируючі місця в різних конкурсах і отримувати нагороди за інноваційні розробки [1].

В Китаї в останні роки було створено багато шкіл для обдарованих дітей, в які допускаються тільки діти, які мають оцінку близько 5% верхнього рівня по тесту когнітивних здібностей Вудкок-Джонсон і працюють вище рівня звичайного класу. Філософія цих навчальних закладів - постійно давати дітям нову інформацію, оскільки вони вже готові до неї. Усунувши багаторазове повторення матеріалу і диверсифікувавши навчальний план, ця школа намагається задовольнити потреби кожної дитини. Учні згруповані не по класам, а по віковим групам: 3-5, 6-8, 9-11 і 12-14 років.

Система додаткової освіти, сфокусована, в основному, на гуртковій роботі та спрямована на розвиток творчої обдарованості. Перегрупування дітей в традиційній школі за рівнем успішності і готовності до навчання, в старших класах - за спеціалізаціями (профілями) відповідно до здібностей (найбільш поширене в Китаї та Гонконгу).

Інтегроване навчання, найбільш поширене в Сінгапурі, де в 2004 р в ряді шкіл були введені інтегровані програми (Integrated Programmes), що дозволили школам гнучко

розвивати навчальні плани, а учням просуватися до рівня «А» (General Certificate of Education Advanced Level) або його еквіваленту (шкільний диплом за 11 класів) без необхідності проходження іспиту на нижчий рівень «О» (9 класів). Зекономлений на відсутності підготовки до іспиту на рівень «О» час використовується для розвитку інтелектуального потенціалу учнів, мотивації їх на дослідницьку роботу і забезпечення їм всебічної освіти [2].

Вивчення досвіду показує, що, незважаючи на відмінності за формами роботи з обдарованими дітьми, загальним для систем освіти КНР є організація наукових досліджень школярів, а також професійний розвиток педагогів (в тому числі за кордоном), які працюють з обдарованими дітьми.

Проведений аналіз дозволяє побачити, що фокусування на «обдаровану освіту» сприяє вдосконаленню середньої школи в цілому в більшості досліджених азіатських країн, що підтверджується і результатами програми PISA. Забезпечення якісної освіти, в тому числі обдарованих дітей, є частиною національної політики, що сприяє зростанню можливостей для задоволення потреб та максимальної реалізації потенціалу цих дітей. Така політика стає ще більш ефективною при акцентуванні уваги на підготовці та професійному розвитку педагогів, формуванні у них навичок диференціювання школярів, виявлення і підтримки обдарованих дітей.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антиповский А. А. Политика в области науки и образования в КНР. 1949-1979. / А. А. Антиповский. - М.: Наука, 1980. - 288 с.
2. Ей Юй Хуа. О стратегии развития китайского образования / Хуа Ей Юй // Педагогика. – М.: 2001. - С. 75-77.

ПАРАМЕТРИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЦИФРОВОГО НАВЧАННЯ НА ПРОГРАМАХ ЗІ СХІДНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ В УМОВАХ КОВІД-19

Семеніст І.В., к. іст. н., Махачашивілі Р.К., д. філол. н.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Навчання східних та європейських мов на програмах університетського рівня є регламентованим процесом, що включає різні етапи та формати діяльності, компетенції у взаємопов'язаних міждисциплінарних сферах. Представлене дослідження являє собою пакет багатомірного інституційної діагностики, яка має за **мету** виявлення впливу цифровізації та розширеного використання засобів ІКТ, що застосовуються, до різних аспектів якості освіти на програмах за східної (китайська та японська мови) та європейської (італійська, іспанська, французька, англійська) філології: оцінювання, управління навчальним процесом, програмовані результати, формування комунікативної та цифрової компетентності в парадигмі COVID-19. **Емпірична база** дослідження складається з баз даних двох ітерацій панорамного опитування щодо поглибленого суб'єктивного досвіду студентів в галузі електронного навчання та змішаного навчання за часовим періодом COVID-19 на програмах східних мов (китайська та японська) та європейських мов (італійська, іспанська, французька, англійська) в м. Київ та в регіональних університетах України.

На основі профілю діяльності (цифрове дистанційне та змішане навчання при засвоєнні іноземних мов) було розроблено онлайн-опитування для оцінки поглибленого суб'єктивного досвіду електронного навчання та змішаного навчання у часові рамки COVID-19 (березень 2020 - січень 2021) для стейкхолдерів (студенти, магістранти, аспіранти, викладачі) програм з іноземних мов. Онлайн-анкета, що складається з 21 запитання, розділена на такі категорії: 1. Питання щодо загальної оцінки індивідуального

досвіду та оцінки якості електронного навчання та гібридного навчання в рамках заходів карантину COVID-19 для університетських програм східної та європейської; 2. Питання щодо оцінки індивідуального досвіду та якості електронного навчання та гібридного навчання в рамках COVID-19 порівняно з традиційними форматами навчання; 3. Питання щодо індивідуальної оцінки якості проектування навчального процесу, програмованих результатів навчання та прогнозованих компетенцій для університетських програм східної та європейської філології в рамках COVID-19.

В опитуванні взяли участь 587 респондентів з університетів м. Києва та регіональних університетів України. Наступні **групи респондентів** прийняли участь: 1) студенти бакалаврських програм зі східної (китайська, японська) та європейської (англійська, французька, іспанська, італійська) філології (1, 2, 3 та 4 роки навчання); 2) магістранти програм іноземної філології (1-й та 2-й роки навчання); 3) аспіранти для спеціальності 035 «Філологія» (1, 2, 3 та 4 роки навчання); співробітники профільних факультетів; вищий та середній управлінський персонал (керівники відділів).

Вибірка географічного розподілу охоплює університети столиці України (м. Київ) та репрезентативний вибір регіональних університетів України (14 університетів), що пропонують основні програми зі східної та європейської філології. Регіональні параметри оцінюваних університетів залучають 9 обласних центрів України: Харків, Дніпро, Запоріжжя, Кропивницький (Кіровоград), Херсон, Одеса, Чернівці, Львів, Луцьк; 3 обласні міста України (Маріуполь, Кривий Ріг, Дніпродзержинськ). Географічний розподіл вибірки дозволяє представити всі регіони України - Північ, Схід, Південь та Захід.

Студенти програм східних та європейських мов усіх рівнів оцінили свій всебічний індивідуальний досвід електронного навчання як переважно 4 – переважно прийнятний (34,3% респондентів), 3 - середній (30,6%), 5 – найбільш прийнятний - 21,3%. *Викладачі* та співробітники програм східних та європейських мов усіх рівнів оцінили свій всебічний індивідуальний досвід електронного навчання переважно як 3 - середній (57,6%) та 4 – переважно прийнятний (24,2%).

Студенти програм східних та європейських мов усіх рівнів розподілили **переваги** електронного навчання та гібридного навчання та визначили найвищі рейтингові показники так: Можливість працювати вдома (75,5% респондентів); Паралельне виконання кількох завдань та заходів (50%); Адаптованість та гнучкість графіку роботи (47,2%); Можливість самостійної роботи в процесі навчання (38,7%). *Викладачі* та співробітники програм східних та європейських мов усіх рівнів розподілили **переваги** електронного навчання та гібридного навчання та визначили найвищі рейтингові показники так: Економія часу для поїздок на роботу (63,6%); Можливість поліпшити цифрову грамотність (60,6%); Можливість працювати вдома (57,6% респондентів); Можливість технологічно урізноманітнити освітню діяльність, навчальні матеріали та методи (48,5%); Адаптованість та гнучкість графіку роботи (48,5%).

Студенти програм східних та європейських мов усіх рівнів розподілили **недоліки** електронного навчання та гібридного навчання: Збільшення обсягу роботи під час підготовки до навчальних занять та забезпечення навчального процесу (63,9%); Емоційне вигорання (54,6%); Відсутність міжособистісного спілкування на регулярній основі (47,4%); Потреба у спеціалізованих технічних засобах навчання та онлайн-комунікації / технічні обмеження (32%). *Викладачі* та співробітники програм східних та європейських мов усіх рівнів розподілили **недоліки** електронного навчання та гібридного навчання: Відсутність міжособистісного спілкування зі студентами та колегами на регулярній основі (81,8%); Збільшення обсягу роботи під час підготовки до навчальних занять та забезпечення навчального процесу (63,6%); Емоційне вигорання (51,2%); Потреба у спеціалізованих технічних засобах навчання та онлайн-спілкуванні / технічні обмеження (48,5%).

Всебічне порівняння індивідуального досвіду традиційного навчання (ТЛ) та електронного навчання (ЕЛ) було оцінено за 5-бальною шкалою Лайкерта (5 -

максимальна якість та ефективність, 1 - мінімальна якість та ефективність). *Студенти* програм східних та європейських мов усіх рівнів оцінили **порівняльну якість традиційного та електронного навчання** таким чином: 4 - переважно якісні та ефективні (ТЛ - 48%, ЕЛ - 40% респондентів); 5 - найбільш якісні та ефективні (ТЛ - 28%, ЕЛ - 26% респондентів); 3 - середнє за якістю та ефективністю (ТЛ - 20%, ЕЛ - 25% респондентів). *Викладачі* та співробітники програм східних та європейських мов усіх рівнів оцінили **порівняльну якість традиційного та електронного навчання** таким чином: 4 - переважно якісні та ефективні (ТЛ - 45%, ЕЛ - 30% респондентів); 5 - найбільш якісні та ефективні (ТЛ - 82%, ЕЛ - 7% респондентів); 3 - середнє за якістю та ефективністю (ТЛ - 0%, ЕЛ - 48% респондентів). **Середній бал** індивідуального порівняння якості та ефективності традиційного навчання (ТЛ) та електронного навчання (ЕЛ) усіх груп респондентів становить **4 – переважно якісний та ефективний**.

Студенти програм східних та європейських мов усіх рівнів університетах України, оцінюють найвищу якість наближення електронного навчання в період COVID-19 до традиційного навчання так: Київ (столиця) – 90%-100% порівняльний бал до ТЛ; Харків (Схід) - 85% порівняльний бал до ТЛ; Львів (Захід) - 80% порівняльний бал до ТЛ; Чернівці (Захід) - 80% порівняльний бал до ТЛ; Запоріжжя (Південь) - 80% порівняльний бал до ТЛ; Дніпро (Південний Схід) - 78% порівняльний бал до ТЛ. *Викладачі* програм східних та європейських мов усіх рівнів університетах України оцінюють найвищу якість наближення електронного навчання в період COVID-19 до традиційного навчання так: Київ (столиця) – 80% порівняльний бал до ТЛ; Запоріжжя (Південь) - 80% порівняльний бал до ТЛ; Львів (Захід) - 70% порівняльний бал до ТЛ; Чернівці (Захід) - 70% порівняльний бал до ТЛ; Луцьк (Захід) - 70% порівняльний бал до ТЛ.

Студенти програм східних та європейських мов усіх рівнів в університетах України визначили наступні **основні виклики та обмеження (технічні та соціально-психологічні)** в ефективному та якісному перетворенні освітніх елементів у гібридний та електронний формат навчання: Технічні труднощі (відсутність стабільного з'єднання з Інтернетом, відсутність необхідного обладнання, потужності побутового комп'ютерного обладнання) - 68% респондентів; втома - 59,6% респондентів; Емоційне вигорання - 45,2% респондентів; Стрес - 45,2% респондентів. *Викладачі* програм східних та європейських мов усіх рівнів в університетах України визначили наступні **основні виклики та обмеження (технічні та соціально-психологічні)** в ефективному та якісному перетворенні освітніх елементів у гібридний та електронний формат навчання: Технічні труднощі (відсутність стабільного з'єднання з Інтернетом, відсутність необхідного обладнання, потужності побутового комп'ютерного обладнання) - 81,8% респондентів; Емоційне вигорання - 60,6% респондентів; Втома - 60,6% респондентів; Відсутність навичок цифрової грамотності - 42,4% респондентів; Відсутність досвіду роботи з електронними системами управління навчанням (Moodle, Google Class тощо) - 39,4%; Відсутність досвіду роботи з допоміжними ІКТ-інструментами для організації навчального процесу (відеоконференції, тести, опитування, онлайн дошки тощо) - 39,4%.

Контент-аналіз індивідуального досвіду та ключових асоціацій *СТУДЕНТІВ* університетів України щодо упровадження гібридного та електронного навчання в період COVID-19 виявив розподіл ключових концептуальних корелятивів: **ВТОМА => СТРЕС <= КОМФОРТ <= ЧАС => ЗБІЛЬШЕННЯ**. Контент-аналіз індивідуального досвіду та ключових асоціацій *ВИКЛАДАЧІВ* університетів України щодо упровадження гібридного та електронного навчання в період COVID-19 виявив розподіл ключових концептуальних корелятивів: **ВІДСУТНІСТЬ=> СПІЛКУВАННЯ=> ВТОМА <= ЖИВЕ, <= НАВЧАННЯ <= ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ => РОЗЧАРУВАННЯ**.

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТУРЕЦЬКИХ *МАНІ* ТА СПОСОБИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Скразловська Ірина Анатоліївна, доц. кафедри східних мов

Прокончук Катерина Сергіївна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

Турецькі фольклорні твори є одними з найрізноманітніших та найцікавіших літературних творів світу. Найкоротшою, але у той же час фундаментальною формою турецької усної поетичної творчості є *мані* – схожі за жанром на українські частівки та коломийки чотиривірші переважно побутового характеру, які ще не були темою окремого дослідження в українській тюркології.

Як зазначає турецький дослідник М. Йеніасир, «турецькі *мані* – це лаконічний вираз колективної свідомості турецького народу, ставлення колективного духу до життєвих подій, яке вміщується в чотири рядки. Майже кожна людина, незалежно від того, має вона певну освіту чи ні, може знайти у своїй пам'яті декілька *мані*, бо, певне, немає нікого, хто не чув би від своєї бабусі чи матері *мані* з приводу якогось випадку» [7, с. 411].

Отже, метою нашого дослідження є описати жанрові особливості чотиривіршів *мані* та визначити способи їх використання під час вивчення турецької мови як іноземної.

Мані – одна з основних віршованих форм турецької народної літератури, яка складається лише з однієї строфи. У кожному рядку *мані* 7-8 складів, найпоширеніша схема рим – ааба, але можуть бути й інші варіанти. *Мані* промовляються чи виконуються під супровід народних інструментів – давула та зурни. Зазвичай смислове навантаження лежить на третьому та четвертому рядках. Перші два рядки, описуючи певну ситуацію, створюють зв'язок змісту *мані* із зовнішнім світом. Почуття та судження розкриваються у третьому та четвертому рядках. Тобто перша частина вірша є відправною точкою для асоціацій, емоцій та думок, які відображають основну ідею вірша [3, с. 185-197]:

Masa üstü pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Memleketimin kızları

Altınsız gelin gitmez [4].

За змістом можна виділити *мані* **ліричні** (темою яких є емоційні переживання: любов, туга, ревності, захоплення), **побутові** (які можуть відображати спілкування між сусідами, родичами, сусідніми селами тощо), **обрядові** (виконуються на весіллях, церемоніях обрізання, під час провідів до армії, сільських днів взаємодопомоги, на свята Хидерлез та Навруз та ін.), **ігрові** (виконуються під час колективних ігор та святкувань), **повчальні** (темою яких є поради старшого покоління молодшому). І. Башгьоз висловлює думку, що під час народних святкувань і гулянь *мані* беруть на себе комунікативну функцію [2, с. 225], тобто в усталеній віршованій формі забезпечують спілкування та вираження певних емоцій та повідомлень. У минулому дуже поширеною було те, що ми сьогодні назвали б «*мані-батл*» – читання чи спів *мані* двома особами чи групами осіб у формі сперечання чи дискусії. У наш час це в основному робиться між дівчатами чи членами однієї родини. На церемоніях одруження подружки нареченої співають *мані*. *Мані* використовуються й під час традиційних ворожінь. Наприклад, в ніч на Хидерлез (свято весни й посіву у тюркських народів) дівчата, загадуючи бажання, пишуть *мані* на папірцях та кладуть їх у горщик. З ранку з горщика витягують один вірш, який вважається передбаченням [1, с. 2].

Е. Артун зауважує, що сюжет і теми традиційних *мані* та сучасних *мані* відрізняються. Традиційні *мані* базуються на якійсь побутовій події чи ситуації, в них відтворюються почуття й емоції: любов, бажання одружитися, туга за сином чи чоловіком тощо [1, с. 3]. Темою ж сучасних *мані* може бути будь-що. М. Гьокчеоглу наводить приклад патріотичних *мані* Північного Кіпру, хоча політичні теми зовсім не властиві *мані* як жанру [5].

За композицією турецький дослідник мані М. Гьокчеоглу виокремлює [7, с. 411]: 1) **прості мані** (*düz mani*) (вірш являє собою композиційно завершене змістовне ціле та виконуються однією людиною); 2) **мані-діалоги** (*karşılıklı çift mani*) (чотиривірш виконується двома особами у формі діалогу за схемою «повідомлення – реакція» чи «питання – відповідь»); 3) **мані-дискусії** (*çatışmalı mani*) (композиційно пов'язані між собою декілька мані, які виконуються двома особами чи двома групами осіб у формі сперечання). Яскравим прикладом третього типу є обрядове мані-сперечання між невісткою та свекрухою:

*Sokakta geziyorsun
Oğlumu üzüyorsun
Sende ne güzellik var
Maymuna benziyorsun*

*Çarşıda it kaynana
Başında bit kaynana
Biz oğlunla yan yana
Dışarı git kaynana* [6].

Таким чином, мані можна назвати скарбницею колективного духу турецького народу, бо в них «широ та емоційно відбито структуру та світогляд турецького суспільства» [1, с. 1], його традиції, звички, моральні та духовні цінності, родинні відносини, почуття, радості й печалі. З огляду на це мані можуть бути цінним матеріалом для вивчення на заняттях з турецької мови, турецької літератури, лінгвокраїнознавства Туреччини, а також у позааудиторних заходах, пов'язаних з культурою Туреччини. Ми пропонуємо такі способи використання мані під час навчання турецької як іноземної:

- залучення мані під час вивчення народних традицій та обрядів (театральна постановка сватання дівчини, розігрування розмови між невісткою та свекрухою / матір'ю та дочкою, ворожіння на майбутнє з використанням мані тощо);
- виконання учнями мані під час святкування Хидерлеза та Навруза;
- вивчення тем та сюжетів мані на заняттях з турецької літератури, визначення на матеріалі мані понять і концептів, важливих для турецького народу;
- «мані-батл» між групами учнів/студентів на заняттях з турецької мови чи літератури;
- складання власних мані в групі за заданою римою чи за заданою темою зі збереженням жанрових особливостей цієї літературної форми.

Отже, мані – це найпоширеніша форма турецького народного віршованого твору, яка має певні структурні й композиційні особливості й використовується майже в усіх географічних регіонах, де говорять турецькою. Це один із рідкісних жанрів, який сформував свою оригінальну виконавську традицію та є «відображенням життя турецького суспільства, показником його національної та емоційної єдності» [1, с. 1]. Використання мані в освітніх цілях є хорошою можливістю для студентів та учнів, що вивчають турецьку, глибше оволодіти мовою турецького народу й долучитися до турецької культури.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Artun, E. Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği // IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri. – İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı, 2007. – s. 21-31.
2. Başgöz İ. Manilerimizin Başlıca Temleri // Folklor Yazıları. İstanbul: Adam Yayınları, 1986.
3. Boratav P. N. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. – İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997.
4. Maniler. – Режим доступу: [https://tr.wikisource.org/wiki/Maniler_\(M\)](https://tr.wikisource.org/wiki/Maniler_(M))

5. Gökçeoğlu M. Manilerimiz: Kıbrıs Türk Anonim Halk Edebiyatı Toplu Maniler. – KTEV Yayınları, 2002. – 317 s.
6. Türkü ve Maniler. – Режим доступу: <http://www.tasova.gov.tr/turku-ve-manileri>
7. Yeniasır M. Mustafa Gökçeoğlu: Manilerimiz Adlı Kitabın Değerlendirmes // Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. İzmir. – Cilt: V. – Sayı: 2. – Kış, 2005. – s.411-412.

ЗМІНА КОНЦЕПЦІЙ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПІД ВПЛИВОМ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Цзи Фенлай, аспірант кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Поштовхом і новаторською ідеєю для досліджень останнього року стали стрімкі трансформаційні зміни суспільства. Ці зміни набрали експериментально-пошукових активностей у зв'язку із епідемією КОВІД-19, максимальної дистанціонізацією процесів, у тому числі і в освіті. Ця проблема стала актуальною для всіх країн світу не залежно від культурної традиції та особливостей.

Зміна форм навчання призвела і до зміни акцентів у навчанні. Особливу увагу звертаємо на забезпечення формування необхідних компетентностей в умовах дистанційного навчання. З весни 2020 року китайські університети, як і навчальні заклади в усьому світі, переживають безпрецедентний масовий “перехід” від традиційної аудиторної освіти до онлайн-освіти. Через широке розповсюдження коронавірусу (COVID - 19) у Китаї, дотримуючись вимог уряду щодо “безперервного навчання та навчання”, більшість китайських університетів розпочали онлайн-освіту. За короткий проміжок часу мільйони викладачів почали викладати перед екраном комп'ютера, а їхні студенти повинні залишатися вдома та здійснювати навчання дистанційно. З розповсюдженням COVID - 19 у всьому світі, 161 країна Африки, Азії, Європи, Близького Сходу, Північної Америки та Південної Америки оголосила або здійснила закриття шкіл та університетів та більшість університетів запровадили локальне закриття (ЮНЕСКО, 2020). Отже, цей документ визначає принципи ефективної практики вищої освіти в Інтернеті та пропонує тематичне дослідження для колег в університетах щодо розгляду можливості проведення онлайн-освіти за подібних обставин [1].

У цьому контексті ЮНЕСКО зробила такі рекомендації щодо проведення викладацької та навчальної діяльності під час пандемії:

- Вибирати найбільш підходящі та найпоширеніші інструменти для дистанційного навчання.
  - Програми дистанційної освіти повинні бути інклюзивними.
  - Конфіденційність даних та безпека
  - Прийняттю рішень щодо викладання та навчання повинні передувати заходи щодо уникнення психосоціальних проблем.
  - Чітке та послідовне планування заходів що програм дистанційної освіти.
  - Надавати технічну підтримку щодо використання цифрових інструментів вчителям та батькам. Кількість дистанційних платформ має бути обмеженою.
  - Повинні бути розроблені правила дистанційного навчання, які мають неухильно дотримуватися, також необхідно слідкувати за прогресом здобувачів освіти.
  - Тривалість дистанційних навчальних заходів повинна визначатися на основі рівня навичок саморегуляції учнів.
  - Необхідно створювати навчальні Інтернет спільноти та забезпечувати зв'язок [2].
- Але вимушені констатувати, що більшість з переліченого акцентовано на набуття знань. Зовсім інших підходів потребує проблема естетичного розвитку учнів в умовах дистанційної освіти, а відповідно – підготовка вчителів до роботи в цьому напрямі.

Поштовхом для дослідження тематики підготовки вчителів до естетичного розвитку учнів стали стрімкі трансформаційні зміни суспільства, які зараз тривають у світі. Мова йде не тільки про епідеміологічні обмеження, але й стійку тенденцію діджиталізації. Зазначені зміни соціальних трансформацій обумовлені фундаментальними перетвореннями під впливом глобалізації, науково-технічного прогресу, широкого доступу до інформації, віртуалізації значної частини життя, відходом від європоцентризму та домінанти західної культури у сфері глобальної духовної культури тощо. Все зазначене призвело до перегляду самого поняття естетики, естетичного у всіх сферах повсякденного життя, **професійної** діяльності, навчання тощо, а також місця естетичного розвитку у формуванні особистості.

Нині естетика є процесом, практикою, досвідом та дією у взаємозв'язку. Вона охоплює спільні історичні та соціальні ресурси, які використовує творець (людина, яка щось створює) для підтримки взаємного залучення до дій, виробництва та відтворення конкретних способів взаємодії зі світом. До загальних шляхів втілення естетичного у сучасному світі відносять: діалогічне мистецтво, сполучна естетика (естетика побудови різних типів систем спілкування), реляційна естетика (естетика відносин між близькими людьми), екологічне мистецтво, естетика обслуговування та виробництва, цифрове мистецтво, інформаційні технології (привабливість Інтернет джерел та ресурсів), PR технології тощо. Як бачимо, застосування є досить широке та багатогранне. На думку фахівців, естетика є дієвим механізмом спілкування у сфері суспільних відносин, дизайну, мистецтва, педагогіки та інших галузях, де фокус зосереджується на взаємодії людей. Відповідно дитина має бути готова (набути у школі відповідні компетентності) для успішності в такому широкому спектрі різних видів особистісної та суспільної взаємодії.

Відхід від концентрованого естетичного об'єкту – мистецтва, та фокусування на прикладних практичних втіленнях естетичного в діяльність, який триває останні десятиріччя стимулює дослідження застосування закономірностей та засад естетики до різноманітних культурних конструкцій та соціальних явищ. Сучасні нароби та досягнення у сфері естетики потребують досліджень і змін у викладацькій діяльності різних дисциплін, а також визначені нових можливостей у підготовці майбутніх викладачів, зокрема з урахуванням діджитал-потенціалу. А процеси глобалізації зумовлюють дослідження не тільки європейського досвіду, але й досвіду найуспішніших країн Сходу, де безумовним лідером є КНР.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bao, W. (2020). COVID - 19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113–115. DOI:<https://doi.org/10.1002/hbe2.191>
2. UNESCO (2021). Education: From disruption to recovery. Accessed 12 December 2020. [Report] Retrieved from <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/>

ВПЛИВ ТРАДИЦІЙ НА ЗАВДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КИТАЇ І ЗА КОРДОНОМ

Щербакова Ольга Володимирівна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
Науковий керівник: К.О. Щербакова

Питання історії і розвитку культури і традицій Китаю детально розглянуті в нарисах відомих вчених - Кравцової М. Є., Васильєва Л.С Хуана ПаньПаня і тд., які досліджували і детально описували традиційну культуру Китаю. Згідно з їхніми

дослідженнями традиційна культура в Китаї сформувала стабільну систему гуманітарних цінностей, яка вкоренилася в свідомості китайців і передається з покоління в покоління, багато в чому визначає етику і поведінку людей в Китаї. Судячи з цього, традиційна культура, безумовно, впливає на дошкільну освіту та на освіту в цілому, не тільки в стародавньому, але і в сучасному суспільстві [1,6,12].

Оскільки культура має великий вплив на розвиток дошкільної освіти, то слід розглянути особливості та шляхи її впливу, що б в подальшому використовувати отриману інформацію на практиці, розвивати вміння відрізняти китайський і західні системи виховання, і робити нові відкриття методів навчання дітей дошкільного віку.

Конфуціанство як невід'ємна частина культури відіграла велику роль у формуванні нинішньої системи дошкільної освіти в Китаї. У VI ст. до н.е. Конфуцій створив модель виховання «благородної» або «досконалої» людини, ідеальної особистості. Фундаментальні якості досконалої людини на думку Конфуція: 1) вміння робити більше, а говорити менше, 2) лояльність і слухняність, 3) освіченість і самодисципліна. Так само Конфуцій вважав, що у кожної людини повинна бути своя роль у суспільстві, і він має бути здатний добре грати свою роль в громадському порядку. Ці переконання відбилися в наступних характеристиках стандартного дитячого садка в Китаї, який виник в XX ст. н. е.: 1) не заохочення бійок, розбещеності і поганого поведіння, 2) колектив повинен бути згуртованим, 3) в колективі повинен бути присутнім порядок і дисципліна, 4) максимальна навантаженість дітей [7,9,10].

Даосизм, зароджений у 2-й половині I тисячоліття до н.е., який розглядає досягнення законів природи та її закономірностей так само відбився в розвитку дошкільної освіти на початку XX століття. Естетика природи в китайській культурі проявляє себе в особливому упорі на вивченні усього живого в дитячих садах. Вихователь в садах спільно зі своїми вихованцями встановлюють невеликі городи на території установи. Кожній дитині дають можливість посадити щось своїми руками, згодом доглядати і збирати врожай. Це надає почуття відповідальності разом з пізнанням навколишнього світу [3,4].

Ідеологія комунізму так само залишило свій слід в дошкільній освіті Китаю з 1921 року по теперішній час. У зв'язку з тим, що Китай пішов шляхом розвитку комунізму, він багато чого перейняв з СРСР, в тому числі і дошкільну освіту. Ухил робиться на освоєння китайських предметів і культури, але методика викладання містить в собі певні радянські і комуністичні риси в порівнянні з дитячими садами країн заходу. Головна особливість полягає в тому, що вихователі, усвідомлюючи відмінності між дітьми, намагаються не надавати цьому ніякого значення.

У Європі, США та інших країнах заходу, в питаннях виховання дітей, великий вплив приділяється особистості дитини та її гармонійному пізнанню світу. Дошкільна освіта в західних країнах не є обов'язковою так само як і в Китаї, що є однією з рис подібності. Батьки, на свій розсуд, можуть віддати дітей у різні установи. Дитячі садки діляться на приватні, державні, домашні та церковні. У садках відбувається плавний перехід від ігор до навчальних програм, особливу увагу приділяють читанню та письму.

Марія Монтесорі - італійський вчений, педагог, перша жінка-лікар створила єдину педагогічну систему, яку використовують сьогодні у всіх західних країнах. Згідно з її системою, дітям надається свобода вибору, максимальне вилучення заборон і розвиток особистих якостей, що повністю суперечить китайському методу навчання дітей дошкільного віку [2].

На відміну від Європейських стандартів, китайські сади концентруються на згуртованості і єдності колективу. А головним у вихованні вважається висока мета і наполеглива праця в її досягненні. Так само відмінна риса - це єдині стандарти дитячої форми. Всім дітям видається типова форма та невеликий рюкзак. На думку вчителів і педагогів це привчає дитину бути частиною колективу [5,11].

Хоча в даний час, здебільшого робота державних дитячих садів організована за радянською системою, по всій країні стали з'являтися приватні дитячі садки, зорієнтовані

на популярні європейка ідеї про розвиток дошкільнят. Уряд не перешкоджає впровадженню сучасних систем навчання дітей, хоча й концентрується на вихованні через призму культури країни і патріотизму. Але плата за навчання в приватних садах в 2 рази вища в порівнянні з державними і переважна більшість не може собі цього дозволити. Тож дошкільні установи такого типу не є масовим явищем [8].

Отже, на сучасний рівень дошкільної освіти в Китаї вплинуло багато культурно-етнічних, соціальних і політичних факторів які відображають його розвиток. Конфуціанство, даосизм, комунізм, тенденції освіти європейських країн і США - одні з головних джерел які вплинули на формування виховання дітей дошкільного віку в КНР. Дитячі садки Китаю поділяються на державні і приватні, можливість відвідування яких залежить від матеріального стану сім'ї дитини.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєв Л. С, Лапіна З. Г., Меликсетов А. В., Писарев А. А. / Історія Китаю : підруч. для вузів/ отв. ред. Меликсетова А. В. – 3-є видавн., доп.- М. : Видавн. МГУ, 2004. – С.751
2. Вендровская Р. Б. Тести в американській системі освіти. Педагогіка 2001. - № 2. - С. 6-104.
3. Гаврістова, Т. М. Буддизм. Даосизм. Конфуціанство: Г1 2 навчальний посібник. Ярослав. держ. ун-т ім. П. Г. Демидова. - Ярославль: ЯрГУ, 2010. - 140 с.
4. Древнекитайська філософія: збір. текстів: в 2 т. / уклад. Ян Хін-Шун; вступ. ст. В.Г. Бурова, М.Л. Титаренко. М. : Думка, 1972. -ТЛ.-363 с.
5. Історія Китаю: підручник для вузів / А. В. Меліксета, Л. С. Васильєв. - 2-е изд., Испр. і доп. - М. : Вища школа, 2002 – 427-485 с.
6. Кравцова М. Е./ Історія культури Китаю/ СПб.: «Лань», 1999.- 416 с.
7. Кун Течен. Конфуцій, його життя, ідеї і вплив. Тайбей: 1991.-С. 1
8. Луначек В. Е. Сучасна освіта Китаю: проблеми і перспективи розвитку. Постметодика. 2013. No 1.- С. 47-54.
9. Малявін В.В., Конфуцій і його школа. М., изд. будинок Шалви Амонашвілі, 1996, - 176 с. Переломи Л.С., Конфуцій: життя, вчення, доля, М., Наука, 1993 г., с. 154.
10. Ху Цяо-му. Тридцять років Комуністичної партії Китаю. - М., 1952 – 39 с.
11. Хуан ПаньПань / Китайські традиції та звичаї. СПб.:Видавня «Шань», 2018 – 269 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ КИТАЮ

*Ян Чжуан, аспірант кафедри загальної педагогіки
і педагогіки вищої школи*

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

Педагогічні традиції хореографії багаті у будь-якій країні, вони мають власні національні форми мистецтва танцю. Зазначимо, що протягом багатьох століть розвивався не тільки танець, але й підходи до формування танцюристів та методи навчання. Підготовка танцюристів в системі хореографічної освіти є багатокомпонентним навчальним процесом, який складається як із загальних, так і спеціальних дисциплін.

Як і у багатьох країнах світу, національна хореографія Китаю базується на щоденних заняттях для розвитку фізичного апарату танцюриста. Постійні тренування осіб, що навчаються танцю на професійному рівні, дозволяють витримувати великі фізичні навантаження.

Шлях розуміння та опанування національного танцю є довгим та трудомістким процесом, відбувається поступово та послідовно за допомогою розуміння та засвоєння усіх правил та естетичних норм. Спочатку танцюристи опановують найпростіші рухи,

потім переходять до тренування окремих більш складних рухів, а після цього переходять до тренування комбінацій, які складаються із рухів різного рівня складності.

У методиці викладання національного танцю Китаю є послідовні етапи засвоєння танцю, відповідно до рівня професіоналізму танцюриста та його віку. Основою філософії класичного китайського танцю є коло, яке є основою більшості рухів у цьому виді танців. Кола можуть виконуватися як у горизонтальній, так і у вертикальній площині, восьми образні рухи також являють собою два кола. Рухи кінцівок танцюристів також мають бути округлими. У китайському танці існує три основні види округлості:

Пінг Юе – горизонтальна округлість вздовж якої можуть рухатися руки та верхня частина корпусу;

Лі Юе – вертикальна округлість;

Па Ци – восьми образний рух у будь-якому напрямі [Юй Пин (317)].

Отже, під час формування майбутніх танцюристів в Китаї важливо не тільки навчити молодих людей рухам та гармонійній комбінації їх послідовності, але й прищепити їм розуміння філософії танцю, повагу до національних традицій та культури.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юй Пин Китайская танцевальная культура .- Пекин: Народ и музыка, 2002.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО КРАЇН СХОДУ

ВОСТОЧНАЯ ФИЛОСОФИЯ, ВОПЛОЩЕННАЯ В ГРАВЮРЕ

Баитынская Мария Руслановна, студентка 3 курса

Кукленко Никита Евгеньевич, студент 3 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Научный руководитель: преподаватель кафедры восточных языков Санина А.В.

Одним из видов традиционного японского искусства является гравюра *укиё-э* (浮世絵). Термин *укиё* (憂世) был заимствован из буддийской терминологии и означал «меланхоличный мир». Однако в эпоху Эдо (1600–1868 гг.), с появлением специально отведённых под дома гейш и театров Кабуки кварталов, это понятие было переосмыслено, и заменено омонимичным словом *укиё* (浮世), которое стали трактовать как «мир мимолётных наслаждений, мир любви». Авторство термина приписывается писателю Асаи Рёи (1612-1691 гг.), который сказал, что жить одним мгновением, любоваться луной, снегом, цветением вишни и осенними листьями, петь песни, пить вино, развлекаться, пытаться удержаться на плаву, не обращать внимания на собственную бедность, не впадать в уныние, уподобиться тыкве-горлянке, которая плывет по течению – вот, что мы называем миром мимолётных наслаждений [4].

В период Эдо в Японии появляется недорогая печатная графика, включавшая не только отдельные листы гравюр, но и иллюстрированные книги, ученые трактаты, журналы и популярную литературу. И хотя заимствованная из Китая еще в VIII веке ксилография – техника печати гравюр с деревянных брусков, использовалась преимущественно в духовных сферах в качестве изображения буддийских святых и иллюстраций к священным текстам [1]. Производство гравюр не требовало больших затрат, поэтому было доступно для простых людей, которые не могли позволить себе дорогие картины. Именно для них, а не для высокопоставленных самураев, японская гравюра стала своеобразным окном в мир эстетики [4].

Основателем жанра *укиё-э* считается живописец и график Хисикава Моронобу (1618-1694 гг.), родившийся в семье мастера по окрашиванию и вышивке тканей. Долгая

практика по украшению тканей, которой занимался художник, сказала в дальнейшем на стиле его гравюр: женщины в этих произведениях наряжены в красиво декорированные одежды, что придавало гравюрам особого изящества [8].

Предшественниками *укиё-э* стали *эhon* (絵本) – сборники рассказов с иллюстрациями. Затем гравюры обрели самостоятельное значение и использовались в качестве афиш к постановкам театра кабуки или свитков с изречениями *какэмоно* (掛け物), помещаемых в нишах *токонома* (床の間), своеобразных домашних алтарях [3].

В одной мастерской работало несколько резчиков: одни отвечали за детализацию, а другие – за работу, не требующую высокого профессионального уровня. *Укиё-э* – результат совместного творчества художника, резчиков и печатника. Первый этап – разработка рисунка. Затем резчик укладывал готовый рисунок на деревянную дощечку (вишни, груши или самшита) и по контурам эскиза делал резьбу тех участков, которые не нужно окрашивать. С помощью этой дощечки-основы, окрашенной в черный цвет, делали новые оттиски, на которых художник намечал раскраску. После для каждого цвета вырезались отдельные доски. Завершающим этапом была работа печатника: на готовые доски наносились нужные цвета, и затем каждую из них отпечатывали на влажной рисовой бумаге [4].

Наиболее известные *укиё-э* жанры: *бидзин-га* (美人が) – изображение красавиц (предметом изображения этого жанра являлись прекрасные женщины: гейши, куртизанки и просто известные красивые женщины); *якуся-э* (役者絵) – портреты популярных актёров театра; *сюнга* (春画 «весенние картинки») – эротические гравюры (жанр, в котором изображались очень откровенные интимные сцены, шокирующие европейцев, воспитанных в строгих христианских обычаях); *фукэй-га* (府警画) – изображение пейзажей [3].

Логично предположить, что за столь трудоемкими предметами искусства сокрыта некая философия. Период Эдо – эпоха процветания национальной японской идеи и духа, развития экономики и культуры, золотой век японской поэзии и литературы. С появлением театров и домов гейш люди более низких сословий начали чувствовать налаживающийся тон жизни, её размеренность. Гравюры того времени можно отнести к гедонизму – философскому учению о том, что наслаждение и радость являются смыслом жизни [6]. Даже система жанров отображает мысль о том, что нужно замечать мгновение и наслаждаться простыми радостями бытия. С течением времени значение слова *укиё* изменилось с буддистского «мира печалей», в котором весь жизненный путь описывается как «рождение – страдание – смерть – перерождение», в жизнерадостный и беззаботный – «мир мимолётных наслаждений и любви».

Позднее в эпоху Мэйдзи (1868-1912 гг.), когда Япония наладила торговые связи с Западом, европейцы смогли поближе познакомиться с *укиё-э*. Это случилось на Всемирной выставке 1867 г. в Париже, где представителями разных стран были бы показаны товары, технические новинки, достижения науки и искусства [2]. Японские гравюры поразили европейских живописцев отсутствием рамок и правил: композиция *укиё-э* научила художников видеть красоту в простых вещах, в моменте; гравюры показывали новые для европейцев сюжеты – будничные дни; *укиё-э* лаконичны, как будто лишены деталей, но поражают эстетической красотой. Вдохновленные японскими традициями в изобразительном искусстве европейские художники стали вплетать их в свои работы, создавая основу для нового направления – импрессионизма.

Таким образом, японская философия простоты и наслаждения миром, хотя и шла по своему пути и развивалась в культурном вакууме, возымела исключительное влияние западное искусство. Если бы не *укиё-э*, возможно, такие жанры, как модернизм и импрессионизм, которые сейчас всем хорошо известны, имели бы совершенно другие отличительные черты. Этот факт доказывает, что Япония, будучи страной, не особо

приветливой к иностранцам, имеет большое влияние на весь мир и привлекает всё больше людей.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Азаренко, Н. Укиё-э - японская ксилография. «Картины изменчивого мира»: электронная энциклопедия. URL: https://artchive.ru/encyclopedia/2459~The_Japanese_woodblock_art_printing_of_Ukiyoe (дата обращения: 23.01.2021).
2. Е. Зиничева Всемирная выставка 1867 года в Париже: электронная публикация URL: https://pushkinmuseum.art/data/epublication/books/8675_file_pdf.pdf (дата обращения: 23.01.2021).
3. Онлайн-школа японского языка Дарьи Мойнич. Искусство японской гравюры укиё-э: веб-сайт. URL: <http://nihon-go.ru/iskusstvo-yaponskoj-gravyuryi-ukiyo-e/> (дата обращения: 23.01.2021).
4. Пушакова, А. Япония. Введение в искусство и культуру: электронная книга. URL: <http://loveread.ec/biography-author.php?author=Anna-Pushakova> (дата обращения: 23.01.2021).
5. УКИЁЭ // Япония от А до Я. Энциклопедия. URL: <https://rus-japan-enc.slovaronline.com/885-Укиё-э> (дата обращения: 23.01.2021).
6. Философский словарь: электронный словарь URL: <http://www.harc.ru> (дата обращения: 23.01.2021).
7. Harris, Frederick (2011). Ukiyo-e: The Art of the Japanese Print. Tuttle Publishing. Japanese prints, ed. Gabriele Fahr-Becker, Taschen, 2007.

КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ІМІРАТІВ

Вигівська Роберта Русланівна, студентка 2 курсу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Науковий керівник: Хряпін Едуард Олександрович

ОАЕ (Об'єднані Арабські Емірати) – це одна з процвітаючих ісламських країн Аравійського півострова. Населення країни сягає понад 9 мільйонів чоловік. Найбільшим містом є Дубаї, що вважається найкращим містом для життя. В 16 столітті ОАЕ були під владою португальців, а в 1971 році країни з малою кількістю території об'єдналися в одну державу. Так були утворені Арабські Емірати. На сьогоднішній день населення країни є різноманітним, всього 20% корінного населення, всі інші народи є вихідцями із Азії, Близького Сходу, Європи. Етнічних арабів – майже половина. Також тут проживають індійці, пакистанці, а також бедуїни з єгиптянами, вихідці із країн Оман, Саудовська Аравія, з Філіппінських островів та Ірану.

Отже, культура та традиції Об'єднаних Арабських Еміратів. Жителі країни сповідують іслам, як і більшість мусульманських держав, але і до інших релігій відносяться з повагою.

Чоловіки та жінки, котрі є жителями ОАЕ мають свої особливості в одязі. Так перші носять так звані джилбаб (рис.1) – довгі сукні білого кольору, але можна використовувати і інші кольори, другі ж – абаї (рис.2) – повністю закрита сукня, яка може бути прикрашена вишивкою або блискітками тільки з дозволу чоловіка.

Мистецтво ОАЕ теж підкоряється ісламським віруванням. Це проявляється в образотворчому мистецтві, архітектурі та музиці. Культурні традиції держави охороняють права своїх громадян. Але також гостям країни необхідно з повагою ставитись до релігійних та культурних схильностей населення Арабських іміратів. Наприклад, а ОАЕ заборонено фотографувати людей які в даних момент моляться, одяг повинен бути

обов'язково закритий в районі ніг,грудей та голови, також непримусимий занадто яскравий одяг.

Традиції Об'єднаних Арабських Еміратів формувалися під впливом ісламу. Найбільш яскраво вони виражені в весільних обрядах. ОАЕ не є винятком. Більшість весіль припадає на Рамадан, якого мусульманські країни чітко дотримуються.

Також в Еміратах не можна залишати сміття де-інде та їсти на вулиці.

У мусульман не прийнято подавати руку жінці. Вона сама повинна це робити, якщо є така потреба. Якщо місцевий житель запрошує до себе в гості, відмовляти йому буде поганою манерою, а також це образить його.

Сімейні звичаї також підпорядковуються ісламському віросповіданню. Жінки можуть гуляти вулицею тільки у супроводі чоловіка, або ж старшої родички, головою сім'ї вважається чоловік.

Країна в першу чергу дуже піклується про своїх громадян. Так вони мають право на першочергове робоче місце, кредити а також право на земельну ділянку.

На території ОАЕ проходять різноманітні фестивалі. Найбільш відомими є Національний день, Фестиваль Верблюдів та Літній фестиваль сюрпризів в Дубаї.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матвеева Л. В. Сходознавство // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2012. — Т. 9 : Прил — С. — С. 925. — 944 с. : іл. — ISBN 978-966-00-1290-5
2. Якубова Л.Д. Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2003. — Т. 1 : А — В. — С. 653. — 688 с. : іл. — ISBN 966-00-0734-5.

ДРАКОН У КИТАЙСЬКІЙ МІФОЛОГІЇ

Даниленко Марина Валеріївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: С.С.Науменко

Міф — один з центральних феноменів в історії культури й прадавніх методів концентрації навколишньої дійсності та людської суті [1].

Міфологія являє собою оповідання про богів, духів, обожнених героїв і першопредків, що виникло в первісному суспільстві. В таких творах переплетені ранні елементи філософії, науки, релігії й мистецтва. Міфам різних народів притаманні подібні і повторювані теми та мотиви. Найбільш типові міфи про походження світу, людини (антропологічні міфи) і Всесвіту (космогонічні міфи); про походження сонця, місяця, зірок; міфи про тварин; календарні міфи та ін [2].

Китайська культура, ймовірно, одна з прадавніх у світі. Легенди і міфи — це те, з чого вона розпочиналася. Про народних героїв вигадували легенди, які передавалися усно більше тисячі років, перш ніж були записані у більш ранніх книгах, таких як "Шуй Цзин Чжу" («水经注») й "Шань Гань Цзин" («山海经»). Інші міфи продовжували передаватися через усні традиції, такі як театр, танці і пісні, перш ніж були записані у формі романів, таких як Фэншэнь Яньї («封神演義») [3].

Основа китайської міфології узяла свій початок ще в 3-2 тисячолітті до нашої ери, коли на території між знаменитими річками Хуанхе (黄河) і Янцзи (扬子江) з'явилася цивілізація.

Китай тривалий час жив в деякій ізоляції від решти світу, а тому зумів зберегти свою самобутність та колоритність.

В цілому міфологія Піднебесної неоднорідна, вона має деякий синкретизм: тут з'єдналися міфи старовини, даосизму, буддизму, конфуціанства, пізніший фольклор. Окрім релігійних напрямів, на її становленні позначилися реальні історичні особи, тотемне представлення місцевих жителів, а також численні філософські трактати [3].

Драconi з'являються в міфології багатьох древніх культур, але ніде у світі ця істота не була так шанована, як в Китаї. У літературі цієї країни, на відміну від інших світових міфів, дракон майже завжди розглядався в позитивному світлі і особливо асоціювався з живильними дощами і джерелами води. Його визначають найсприятливішим знаком року. Так само його носили на мантиї імператорів, зображували в найдорогоцінніших матеріалах, від золотих прикрас до нефритових статуєток. З однаковим успіхом налічується незліченна кількість згадок в літературі й виконавському мистецтві [4].

В Піднебесній дракон вважався і вважається справедливою і доброзичливою істотою. Саме з цієї причини вони стали асоціюватися з правлінням і особливо з імператорами Китаю, які, будучи утримувачами Небесного Мандату і як представник Бога на землі, завжди повинні правити справедливо і неупереджено на благо усіх.

Ще одна причина, по якій правителі повинні наслідувати драконів, полягає в тому, що ця істота вважалася однією з чотирьох найрозумніших тварин (разом з феніксом, єдинорогом і черепахою). Один відомий міф розповідає про дракона, який активно допомагав правителю Ю Великому (приблизно 2070 р. до н.е.), легендарному засновникові династії Ся, якому допомагав дракон (чи насправді був драконом) і черепаха, щоб впоратися з повинню, які спустошували його королівство і, таким чином, контролювали їх, щоб поліпшити іригаційну систему [4].

У китайській міфології сам образ дракона займає особливе місце. От як описується дракон в прадавній енциклопедії Китаю "Шовень" («说文»): "Дракон — цар лускатих, то чіткий, то невидимий, то крихтливий, то громіздкий, то короткий, то довгий. Навесні він спрямовується в небо, а восени ховається в прірві. Здатний викликати вітер і дощ і літати між небом і землею" [5, с. 85].

У древніх міфах дракон виступає як предок людства, видатний національний мудрець, перший китайський імператор. На зорі цивілізації в Китаї поклонялися драконіві як головному тотему. Початок поклоніння дракона — пряме зображення первісного тотемного культу. Древні перекази описували дракона так: тулуб змії, голова коня, хвіст гієни, роги оленя, лапи собаки, луска і вуса риби. Деякі китайські учені гадають, що такий вид дракона вийшов завдяки злиттю тотема змії з іншими тотемами. Древні племена хуася — предки китайської нації, що знаходилися нібито в спорідненості зі змієм-тотемом отримували безперервні перемоги над іншими родовими племенами і приєднували їх до свого племені. Так і зміїний тотем з часом зливався з іншими тотемами різних племен, поступово перетворюючись на дракона [5, с. 86].

Міфологія Китаю оповідає, що у всіх сторін світу був свій божественний покровитель. Зі сходу керував Бірюзовий Дракон, півдня — Червоний птах Фенікс, заходу — Білий Тигр, півночі — напівчерепаха-напівзім'я. У центрі царював Жовтий Дракон з п'ятьма кігтями на лапах. Цей дракон був символом влади над всім світом. На думку китайських учених, центром китайської цивілізації був басейн Жовтої річки, тому головний царствений Дракон і був жовтим. Білі снігові вершини тибетських гір на заході означали колір тигра, східні ліси з синюватим зеленим листям — колір бірюзового дракона, яскраве південне сонце — птах Фенікс і. т.д.

Існує безліч міфологічних сюжетів про драконів і пов'язаних з ними предметами. З часом багато з цих сюжетів трансформувалися в казки. Наприклад, існує казка про дев'ять синів дракона, які розрізняються і по зовнішності, і по силі, і за різними якостями. Вони допомагають людям і протегують різним ремеслам і талантам. Перший син дракона — захищає від усіх ворогів, другий — допомагає музикантам удосконалюватися в грі на музичних інструментах, третій — дарує багатство і радість, четвертий — допомагає воїнам у бою, п'ятий — захищає від пожеж, шостий — захищає будинок від зла, сьомий

(він найсильніший), - допомагає стати мудрецем і отримати знання з древніх книг, восьмий — зміцнює пам'ятники, дев'ятий — допомагає в спілкуванні з вищими силами [6].

У дуже відомій китайській казці один дракон якимось запитав іншого, навіщо так багато людей на землі та чи не можна їм, драконам, обійтися без них. Розумніший дракон відповів, що без людей не можна, тому що одні з них потрібні для того, щоб створювати проблеми, а інші — щоб вирішувати їх. І допомогти людям вирішувати їх проблеми повинні саме вони, дракони [7, с. 17].

Багато китайців досі в це вірять. У кожному китайському будинку або квартирі у більшості випадків є присутнім зображення дракона: картина, статуетка і т. д. Вважається, що це приносить багатство, щастя і добробут.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. От мифа к литературе: Учебное пособие по курсу "Теория мифа и историческая поэтика повествовательных жанров". // Рос. гос. гуманитар. ун-т. М., 2000. 1-2 с.
2. Е. М. Мелетинский Мифология: Большой энциклопедический словарь: советская энциклопедия / Е. М. Мелетинский : Большая Российская энциклопедия, 1998. 2-3 с.
3. The Dragon in Ancient China [Электронный ресурс]. — URL : <https://www.ancient.eu/article/1125/the-dragon-in-ancient-china/>
4. Chinese dragon [Электронный ресурс]. — URL : https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Chinese_dragon
5. Ли Вэй, Сюй Жань. Фоновые сведения о Китае на русском языке / Ли Вэй, Сюй Жань. — Пекин, 2001. 85-86 с.
6. Китайские сказки / пер. В. В. Федорченко. — Москва, 1991.
7. Малевич И. Азиатский треугольник драконов/ И. Малевич : АСТ — Минск, 2006. 17 с.

КИТАЙСЬКА КАЛІГРАФІЯ ЯК ЗАСІБ САМОВИРАЖЕННЯ

Жукова Катерина Євгенівна, к.ф.н., доцент кафедри східних мов
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Каліграфія, буквально "прекрасне письмо", цінується як вид мистецтва у багатьох різних культурах світу, але значення каліграфії для китайської культури не має собі рівних. У Китаї з самого раннього періоду каліграфія вважалася не просто формою декоративного мистецтва; скоріше, його розглядали як найвищу форму візуального мистецтва, цінували більше, ніж живопис і скульптуру, і порівнювали з поезією, як засіб самовираження та виховання. Як писала людина було не менш важливим, ніж те, що вона писала. Для того, щоб зрозуміти, як каліграфія зайняла таке чільне місце, необхідно врахувати цілу низку факторів: матеріали, що використовуються, характер китайської писемності, а також повагу до письма та грамотності, характерні для традиційного Китаю, адже різні види мистецтва були доступні для багатьох, а каліграфія тільки для письменних та освічених.

Намагаючись зрозуміти, чому каліграфія посіла таке місце в Китаї, корисно розглянути особливості, які цінувались, коли каліграфія починала формуватися як вид мистецтва, відмінний від простого письма; тобто, коли зразки почерку почали цінувати, збирати та сприймати як мистецтво.

Найкраще пояснення, чому каліграфію стали так високо шанувати є те, що каліграфія може слугувати засобом розкриття та самовираження. Спочатку каліграфія виникла через необхідність записувати інформацію і, на думку Оу Юан Чжуншу, суворі правила, що регламентують написання кожного ієрогліфа, були абсолютно необхідні. Як відомо, китайська писемність складається з окремих графем. Кожна графема це незмінна група рис, виконаних у встановленому порядку. Дотримання правил дозволяло зберігати порядок та уніфікували письмові знаки на величезній території. У той же час правила

каліграфії сприймалися як природні і священні. Подібно зміні сезонів або того, як ніч приходить на зміну дню, порядок і правила гарантували імператору послух простого народу[3, 428]. Правила та ритуали стали відігравати важливу роль в житті суспільства в той же час коли Конфуціанство стало провідною релігією в період правління династії Хань і зберігало свої позиції протягом багатьох століть. За часів династії Сун імператор створював численні школи, які навчали мистецтву каліграфії, і за допомогою цього пропагував конфуціанську мораль. Цікаво, що про естетичну цінність зразків письма мова взагалі не йшла. Каліграфія сприймалася як провідник національної ідеї і цемент, який скріплює суспільство.

Цікаво, як же сталося, що настільки жорстко регламентоване мистецтво є водночас способом самовираження і свободи? Однією з справді унікальних особливостей каліграфії, яка впливає з цих, очевидно, обмежувальних правил, є те, що глядач здатний подумки відслідковувати, ризику за ризикою, точні кроки, за якими була зроблена робота. Можна також спостерігати надзвичайно тонкі нюанси виконання – де ризика робилася швидко або повільно, чи пензель був прикладений до паперу з великою делікатністю чи з силою тощо. Можливість виконати це відстеження персоналізує досвід перегляду та породжує у глядача відчуття взаємодії або спілкування з відсутнім каліграфом. Один із ранніх зареєстрованих випадків ставлення до каліграфії, як до втілення особистості автора, стосується імператора I століття Міна з династії Хань, який, почувши, що його двоюрідний брат на смертному одрі, відправив гінця, щоб отримати його твір, перш ніж він помре. Роблячи це, імператор Мін сподівався, що зможе «поспілкуватися» зі своїм родичем навіть після смерті через сліди його особистості, втілені в каліграфії.

В роботі Ю Шіаня стверджувалося, що дива трапляються не на кінці пензля, а в голові майстра. Таку точку зору підтримав Сян Му: ще до того, як пензель доторкнеться до паперу, автор вже має в голові картину майбутньої роботи. Коли ж автор закінчив, ми можемо побачити його самого в цій роботі [1, 531]. Взагалі думка, що люди різні, отже і каліграфія одного відрізняється від каліграфії іншого, зустрічається в теоретичних роботах, починаючи з династії Сун. Кожен твір китайської каліграфії трактувався як відображення внутрішнього світу майстра, його характеру, виховання культурного рівня. Вважалося, що одного погляду на роботу достатньо, щоб заглянути в душу каліграфа. Тому не дивно, що визначення 心画 «портрет душі» використовувався як синонім до терміну «каліграфія». Цікаво, що такий погляд, призвів до висновку, що успішно займатися каліграфією може тільки гідна людина. Вважалося, що для створення дійсно вартісного твору необхідний естетичний посил, глибокі почуття і твердий, благородний дух. Відсутність навіть однієї складової призведе до того, що робота буде неповноцінна. Звісно, існував вплив тогочасних уявлень про те, кого можна вважати «благородним», а кого ні. Починаючи з династії Тан, оцінка майстерності каліграфії того чи іншого митця практично зводилася до визначення його соціального становища. Наприклад, відоме зауваження «люди в давнину володіли мистецтвом каліграфії, адже тільки роботи шляхетних людей могли зберегтися так довго»[2, 2259]. Автори теоретичних праць з каліграфії надавали серед іншого біографічні відомості про митців, звісно, надаючи перевагу шляхетним людям, оминаючи роботи, які належать звичайним майстрам, навіть якщо вони технічно кращі.

Шляхетна людини визначалася за конфуціанськими уявленнями, як така, що виконує ритуали та дотримується гармонії та поміркованості у всьому, зокрема в вираженні своїх почуттів та емоцій.

Докладно описано зв'язок емоційного стану каліграфа з результатом його творчості в роботі Чен Ічжен, що жив в 14 столітті. Він говорив, що радість є причиною гарного настрою і робота каліграфа виглядає вільною і розслабленою, роздратування робить напис нерівним, печаль – стриманим, радість наповнить напис красою. І, оскільки кожного разу всі емоції різняться за інтенсивністю, то кожна робота майстра буде відрізнятися, і буде безмежне число варіантів [1, 490].

Чжан Хуей Гуан вважав, що як люди народжуються різними та із різним характером, так і роботи каліграфів відрізняються, хоча і створюються за одними правилами. Необхідно йти за своїми почуттями, а їх заперечення не приведе ні до чого хорошого, у всякому разі, цей шлях не веде до слави [1, 214]. Саме нюанси виконання, ті індивідуалізовані відхилення від заданої форми відокремлюють добру каліграфію від поганого почерку. Крім того, оскільки кожен, кого вчать читати та писати, вивчає одні й ті самі основні процедури, часто буквально відстежуючи відомі приклади каліграфії, кожна освічена людина значною мірою здатна сприймати та оцінювати досягнення великого каліграфа.

Сучасні майстри східної каліграфії дотримуються традиційних поглядів. Адже митець, докладає багато часу та зусиль для виховання та розвитку моральних якостей і вміння передати їх мазками, які не спрямовані на досконалість форми, а є скоріше записом моменту. То, що ти пишеш, є віддзеркаленням тебе самого на момент написання [4].

Як ми бачимо, письмове слово і каліграфія акумулювали естетичні принципи, знання і стали провідниками традиційної культури і носіями моральних цінностей. Китайська каліграфія є втіленням традиційної китайської культури і об'єднує китайську філософію, світогляд і цінності в унікальну форму мистецтва. У той же час, заняття каліграфією як у давні часи так і сьогодні, дозволяють людині висловити свої почуття і емоції, спілкуватися з сучасниками та нащадками.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lidai shufa lunwen xuan. An Anthology of the Essays on Calligraphy. – Shanghai: Shanghai shuhua chubanshe, 1979.
2. Ouyang Xiu. Complete works of Ouyang Xiu – Beijing zhonghua shuju, 2001.
3. Ouyang, Zh Chinese calligraphy (The Culture & Civilization of China). – Yale University Press, 2008. – 512
4. The art of calligraphy. – URL <https://www.montblanc.com/en-ph/discover/campaign/the-art-of-calligraphy> (дата звернення 10.03.2021).

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВПЛИВИ НА КИТАЙСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

*Корнєв Андрій Юрійович, кандидат мистецтвознавства
Харківська державна академія дизайну і мистецтв*

Зміни у китайському мистецтві початку ХХ століття «готувалися» ще з кінця ХІХ, коли молоді китайські художники поїхали отримувати професійну освіту в Європі і ознайомилися з новими європейськими тенденціями, зокрема імпресіонізмом. Революційні соціально-політичні події в Китаї пришвидшили і поглибили цей процес. Необхідність вчитися передовому європейському досвіду не відкидали і китайські націоналісти, яки на початку ХХ століття стали в країні провідною політичною силою. Наприклад, ідеолог і очільник національних сил, реформатор Кан Ювей наголошував на тому, що китайські митці повинні вчитися європейським технологіям, але при тому їхні твори повинні нести китайську національну культуру, базовану на традиціях [1, с. 68].

Подібні ідеї отримали усебічне поширення мали подвійний вплив на мистецтво. Раніше базовою для національного мистецтва вважалася каліграфія, і, відповідно, розвивалися різноманітні графічні техніки. Тепер все більше китайських митців, користувалися у відтворенні національних сюжетів принципами європейського олійного живопису, так виникає поняття «ю-хуа». З іншого боку, народилося широке поняття «го-

хуа», тобто нове мистецтво, яке не відкидає надбань традиційного мистецтва і культури [2, с. 60].

На практиці китайські митці бачили різні шляхи втілення нового мистецтва. Так Сюй Бейхун був прихильником реалістичного європейського живопису, поєднуючи його прийоми з формою і сюжетами традиційного китайського мистецтва. Гао Цзяньфу вважав за необхідне зберегти традиційні технології пензля й туші. При цьому він ставив за приклад мистецтво Японії, як таке, що переосмислювало європейський досвід на власному національному матеріалі [3, с. 243]. Напроти Лю Хайсу (закликав більше віддаватися експерименту і наводив у приклад європейські напрями постімпресіонізму і модерну [4, с. 140].

Оскільки Китай йшов шляхом проєвропейських реформ, популярною стала ідея власної професійної мистецької освіти, яка прийшла б на зміну давній традиції приватного навчання за принципом «від майстра до учня». Такі ідеї одним з перших висловив відомий просвітник і громадський діяч Цай Юаньпей. Закликаючи розвивати національну гуманітарну освіту, він наголошував на важливості заміни догматичного релігійного виховання новою естетичною програмою, яка повинна бути сформована у тому числі мистецтвом [3, с. 242].

Вважається, що ці теоретичні заклики першими реалізували на практиці в галузі національної художньої освіти Люй Фенци і Лю Хайлінь. У 1911 вони започаткували за європейським зразком Шанхайську академію мистецтв, згодом її назва змінилася на Шанхайський спеціальний художній університет. У цьому навчальному закладі вперше було об'явлено пріоритет плернерної практики над студійною, оскільки в китайській художній традиції усе було навпаки. Безпосередньо Лю Хайлінь активно запроваджував студентську роботу з живописом на плернері [1, с. 71]. Хоча це суперечило усій попередній мистецькій традиції і подібне нововведення спочатку зустріли ворожо, у подальшому заняття плернерним живописом поширилося на інші китайські художні заклади.

Як всі швидкі й бурхливі перетворення, європейські впливи на китайське образотворче мистецтво початку ХХ століття, виявилися неоднозначними. Традиція виявилася достатньо сильною, вона стримувала художні експерименти та висловлювання. З іншого боку, для деяких китайських митців надмірне захоплення європейськими зразками призводило до вторинності їх власної творчості. Однак у цілому європейський вплив слід визнати на цьому етапі розвитку благодіючим. Він розширив варіанти образотворчих технік і стимулював важливі пошуки поєднання національного за суттю мистецтва з новими образотворчими формами і висловлюваннями.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Го Сяобинь Влияние советской живописи 1950-1960-х годов на развитие китайского изобразительного искусства: рецепции и традиции в художественной жизни Китая // Диссертация на соискание уч. степени кандидата искусствоведения. – М., 2017. – 174 с.
2. Меткина Н. Е. Проникновение и распространение западной культуры в Китае. – Челябинск: ЮУрГУ. – 74 с.
3. Хань Бин Трансформация культурных функций китайской живописи ХХ и начала ХХІ вв.: сравнительный анализ // Гуманитарный вектор. – 2012. – № 3 (31). – С. 240-246.
4. Цзян Дэсай Исторические аспекты развития жанра «пейзаж» в китайской живописи маслом // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2014. – № 172. – С. 139-144.

ИДЕЙНО-ФИЛОСОФСКОЕ НАЧАЛО ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ ЯПОНЦЕВ

Кошеленко Елена Владимировна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С.Сковороды
Научный руководитель: преподаватель кафедры восточных языков А.В.Санина

Япония – уникальная во многих отношениях страна. Основная причина – многолетнее изолированное, самобытное формирование и развитие государства, культуры и философии. Однако не обошлось без влияния извне. Источником идейно-философских доктрин для Японии стал Китай, откуда проникли не только иероглифическая система письма, а также буддизм и конфуцианство. некоторые вещи японцы позаимствовали из китайской культуры. «Учение буддизм достаточно быстро овладело сознанием японского народа и превратилось в живительный источник культуры и образованности. Представление о тленности земной жизни, идея общего равенства объединили умы всех сословий общества» [2].

Глубинная суть и истинное содержание эстетических категорий японской философии можно понять, проанализировав их истоки, которые уходят своими корнями в эпоху японского Средневековья (вторая половина VII в. – первая половина XIX в.).

Принцип *макто* (誠) – отображение сущности вещей, был сформирован к VIII веку нашей эры, буквально означает «правда, истина». Например, в «Манъёсю» – собрание пятистиший танка и других стихотворных форм, этот принцип отображается следующим образом: суть вещей завуалирована в символы, образы, аллюзии на символы и образы. Примером воплощения принципа *макто* в наше время может служить британский бренд Paul Smith (Пол Смит) в индустрии моды. В одном из своих интервью дизайнер Пол Смит поясняет принцип применения *макто* в дизайне своей одежды следующим образом: «Когда я берусь за новый проект, будь то здание, велосипед или коллекция одежды, я всегда помню об одном – человеку должно быть удобно. Я всегда предпочитал простоту, но с сюрпризом, и о моем стиле обычно говорят, что это «классика с вывертом»... Это может быть тёмно-синий костюм с розовой подкладкой или особая ручная отстрочка на жакете. Этот «выверт» не всегда воспринимается сразу, а иногда, думаю, с ним вообще трудно согласиться, тем не менее он передаёт этот дух сюрприза.» [6]

Японская эстетика предполагает также восхищение вещами, которые по своей природе быстротечны, уходящи, ускользящи. Эта концепция получила название *моно-но аварэ* (物の哀れ), что буквально означает «печальное очарование вещей». Наиболее характерные проявления *моно-но аварэ* встречаются в литературе, но также эта концепция присуща всей культурной традиции Японии. *Моно-но аварэ* – это наслаждение каждым светлым моментом жизни, не взирая на то, что всё рано или поздно приходит к своему завершению. Осознание быстротечности всех вещей усиливает понимание их красоты и вызывает лёгкую печаль по поводу их ухода. Это цветы, которые скоро увянут, юная привлекательная девушка, чьё очарование с возрастом угаснет, или же морозные узоры на стекле, которые в скором времени исчезнут.

Самым загадочным, трудно поддающимся расшифровке понятием японской эстетики является *югэн* (幽玄). Это слово пришло из китайских философских сочинений, где означало «глубокий, неясный, таинственный». *Югэн* часто понимается как ощущение красоты там, где на первый взгляд её совсем нет. Очень метко сформулировал принцип *югэн* создатель театра Но Дзэами Мотокиё (世阿弥 元清), который сказал, что «югэн — это тонкие тени бамбука на бамбуке» [5].

Ваби-саби (侘 寂) – скромная простота, является обширной частью японского эстетического мировоззрения. *Ваби* ассоциируется с чувством, которое порождается пониманием недолговечности человеческой жизни. *Саби* — с изысканной

простотой и просвещённым одиночеством – ситуацией, к которой человек стремится намеренно, поскольку именно в ней одиночество означает свободное, абсолютно независимое душевное состояние[1]. Концепция *ваби-саби* предполагает способность воспринимать прекрасное в своём естестве и без излишеств. Она нашла своё воплощение в архитектонике японских садов, в правилах составления цветочных букетов *икэбана*, чайной церемонии (茶の湯 *тя но ю*). Основным назначением японского сада является единение человека с природой. Главный принцип его проектирования основывается на создании модели мира в миниатюрных ландшафтах: острова, горы и скалы выражены камнями, водную поверхность олицетворяет вода или же песок, лесные массивы повторяются низкорослыми растениями. Основатель первой школы *икэбана* Икэнобо Сэнкэй в XV веке так охарактеризовал особый стиль составления живого букета: «Об искусстве *икэбана* обычно думают как о копировании естественных форм растений, как они растут в полях и горах. Однако *икэбана* не является ни копией, ни миниатюрой. В *икэбана* мы аранжируем одну маленькую ветку и один цветок в безграничном космическом пространстве и бесконечном времени, и эта работа вмещает всю душу человека. В этот момент единственный цветок в нашем сознании символизирует вечную жизнь.» [7]

Ики (粋 / いき, стильный, элегантный) – это категория японской эстетики, возникшая в эпоху Эдо (1603-1868) и ассоциируется с элегантным и незаметным проявлением богатства и красоты. Так, например, проявлением *ики* является скромный макияж и простая причёска, а также общая расслабленность образа. Внешний вид и поведение японских гейш послужит ярким примером концепции *ики*. Современные японки также предпочитают сдержанные образы в повседневной жизни. Сдержанным должен быть не только крой, но и расцветка одежды: в большинстве это приглушённые и пастельные тона, которые считаются более элегантными. Японцы придают большое значение уместности одежды и строго придерживаются дресс-кода. Многослойность традиционного японского кимоно нашла преемственность в многослойности современных женских образов, которая формирует ровный силуэт, считающийся в Японии более элегантным.

Сибуй (渋い) – это красота простоты и естественности, красота, присущая назначению предмета, и материалу, из которого он сделан. Чашка хороша, если из неё удобно пить чай, и если при этом она сохраняет природную прелесть глины. При минимальной обработке материала – максимальная практичность изделия – сочетание этих двух параметров и есть смысл концепции *сибуй*. Терпкий вкус зелёного чая или тонкий, неопределённый аромат хороших духов – это тоже воплощение *сибуй*. Слово *сибуй* служит также для описания человеческих качеств. Советский журналист Всеволод Овчинников в своей книге «Ветка сакуры» иллюстрирует принцип *сибуй*, ставя в пример французского певца Ива Монтана, обладающего грубой, мужественной красотой [3].

Проникновение японской культуры на Запад началось около 150 лет назад, во второй половине XIX века после революции Мейдзи, когда Япония отказалась от самоизоляции и вступила во взаимодействие с миром, и проявилось оно через японскую живопись, литературу, архитектуру, керамику, ландшафтный дизайн, а также боевые искусства и философию – всё это оказалось притягательным для культур западных стран. Французский Клод Моне настолько был впечатлён японской гравюрой, что воплотили элементы японской эстетической концепции в своих работах, что вылилось в частности в цикл «Кувшинки» [4].

В целом, эстетические принципы японцев заключаются в намёке, лёгкости, туманности, а не буйстве и яркости красок.

Традиционные эстетические концепции не утратили свою актуальности и сегодня, и продолжают воплощаться в индустрии моды и в искусстве, и в XIX веке нашли своё признание у европейских ценителей искусства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бондаренко І.П. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 566 с.
2. Словник японських прислів'їв і приказок з відповідниками шістьма мовами / Автор-упорядник, вступна стаття: Пирогов В.Л. – Харків: Торсінг плюс, 2009. – 272 с.
3. Сакура и дуб: Ветка сакуры; Корни дуба / В. В. Овчинников; худож. В. Э. Брагинский. – М.: Дрофа, 2003. – 509 с.: ил. – (Зелёная серия. — Вокруг света). – ISBN 5-7107-6984-3.
4. Арсеньева А.А. Влияние Японии на европейских художников. – Электронный ресурс: <https://annaeveart.ru/japan/>
5. Дьяконова Е.М. 9 главных понятий, помогающих постичь японскую культуру. – Электронный ресурс: <https://arzamas.academy/materials/729>
6. Интервью – Пол смит, дизайнер – Ведомости. – Электронный ресурс: https://www.vedomosti.ru/lifestyle/articles/2012/10/11/pol_smit
7. Новогрудская В.А. Это японское слово икэбана. – Электронный ресурс: <https://proza.ru/2015/04/29/1527>

孔子的思想与不同时代儒家思想的差异

Мишньова Карина Юрївна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

孔子的思想体现在中国乃至全亚洲社会的各方面，比如文化，伦理道德，政治等等。无论时间过多久，他的思想被应用于中国绝大数的政权，满足其社会道德的需求。问题是：各时代对其思想应用与其原来的思想有所不同。在这遍论文，我们将研究孔子的思想与不同时代儒家思想有什么差异。

孔子生于春秋时代，此时政治的背景造成了许多的社会问题许。他认为要有一个和谐的社会，人们应服从伦理的规则，这也涉及了政治，经济，文化与教育。他的主题不是创新规则，反而希望人们继续随周朝的传统而进一步深化其思想。这论文，重点是他哲学的看法。他没解释过观念的资源，也没说过什么是善，什么是恶。比如，“见贤思齐焉，见不贤而内自省也”，他只是提出指示，并非解释过“贤”的概念。因此在我来看，他的学说并不完满且不够有说服力。

除了孔子的思想不够完满以外，以后的儒家思想还可能遇到其他中国思想也共同面临的问题。第一个问题，就是其他思想家将他们的思想偷渡到孔子的作品中。古代中国社会认为一定要听从先代伟大人的教育且不允许质疑他们。此外人民不太愿意接受创新的想法，因之一些思想家不得不牺牲其著作权而将他们自身的思想装成伟大思想家的思想。这使得现在的学者在研究孔子的思想时很可能被那些后人添加的内容误导，也因此使得了孔子思想的研究变得更复杂。

另一点是政府的利益。从某方面来看，他孔子的政治思想确实支持封建的控制，认为人民应服从政府，忠于祖国。历史上也利用其思想以压榨百姓而让他们服从的恶人。他们会提倡那些对其有利的思想并隐瞒那些损他们利益的内容。但孔子自己说《为政以德，譬如北辰，居其所而众星共之》。这句话指君主要依靠‘德行教化’的作用来实行统治。不只人民应服从政府的政策，政府也应该倾听人民的需求并善待人民，如此才有可能创造和谐的社会。除此之外，他也教导人们应孝顺父母、尊敬长辈，学习判断是非善恶并力求行善，绝对不应盲从任何人，比如《学而不思则罔，思而不学则殆》。这样的提倡活动影响了人民的思想，也鼓励了掌权者实行仁政，以德服民。

作出结论，历史上有许多人从孔子这位大人物的思想中获取了利，其中包含了许多思想家和政府官员。而百姓为尊敬孔子而听从了被扭曲了。在这两千年里，孔子的思想被改变了，已发展成了与其思想不什相同的各路儒家学派。但无论如何，孔子的思想对中国文化，政治，教育的影响无疑问重得很，甚至说是形塑了中国文化。

参考文献

1. 匡亚明著 2004 《孔子评传》，南京大学出版社。
2. 孔子 1996 《论语》，辽宁民族出版社。
3. 程树德撰 1990 《论语集释》，中华书局出版社。
4. Ting W. C. Phases of change in Confucianism. Chinese studies proceedings. Understanding modern China: problems and methods: supplemento No. 2. XXVITH conference. Rome: Rome, 1979. P. 50-65.
5. Philip H. H. A New Interpretation of Confucius. University of Hawaii Press «Philosophy East and West». 1980. Vol. 30, 1, Jan. P. 45-55.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ КРАСИ В КИТАЇ

*Попова Марія Дмитрівна, викладач кафедри східних мов та перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка*

У китайській культурі краса, якщо це розглядати з позицій китайської філософії конфуціанства, та даосизму, пов'язане з красою природи, гармонією люди у світі, та з красою людського тіла і внутрішнього світу. Зображення природи є одним з основних мотивів китайського поезії та філософії Даосизму. Китайська традиційна естетика - це краса образів, почуттів і відчуттів, не видимих оку. Природа китайською перекладається як 自然 *zìrán*, що має також значення «природний, що відбувається без втручання людини». У китайській традиційній естетиці ставлення до природи сформульовано в принципі «людина і природа – одне ціле» (天人合一). Тут людина не протиставляється природі, не сприймається ні її вінцем, ні рабом, а просто є одним з невід'ємних компонентів цього світу, так само як і природа є частиною його самого[7]. У цьому взаємозв'язку скріплює елемент – *dao* (道), основа всього живого, що прийшло з небуття, джерело краси і, власне, сама краса, є також основним концептом філософії даосизму. У філософії даосизму, краса часто проявляється в єдності людини і природи, так як людина є породженням природних і вищих сил. Краса народжується і проявляється в єдності протилежностей, в китайській естетиці вона може бути витонченою 优美, а може бути величною і монументальною 壮美. Дві сторони однієї медалі, що не заперечують одна одну, а доповнюють. [1]. Однак *dao* є не єдиним джерелом прекрасного, крім нього є ще й (神) – дух або енергія, ще одна складова людини і світу в цілому. Оцінюючи той чи інший твір мистецтва, китайці керувалися не його зовнішньою формою, а здатністю автора передати враження, настрої, а також присутність в картині *dao* і *shen* [6].

Конфуціанство також підкреслює єдність людини і природи, їх гармонію і узгодженість, але все ж більше фокусується на міжособистісних відносинах і сприймає природу в контексті саме людини і естетики повсякденному житті.

З позицій китайської філософії конфуціанства, видно, що краса полягає в пізнанні свого внутрішнього світу, самовдосконаленні, проживанні чесного, благородного життя в гармонії зі світом [4]. Гармонія людського життя – головний предмет конфуціанства. Область роздумів Конфуція – переважно практична моральність. Основні етичні поняття-заповіді, на які спирається це міркування: «взаємність» (相互), «людинолюбство» (仁爱),

«золота середина» (中庸). В цілому вони складають «правильний шлях» – *дао*, яким повинен слідувати кожен, хто прагне жити в злагоді з самим собою, іншими людьми і Небом, а значить, жити щасливо [3]. «Взаємність» – це любов до людей, як вихідна привітність, відкритість, щирість, ввічливість по відношенню до того, з ким вступаєш в спілкування; любов до ближнього в прямому сенсі слова. Моральне ставлення «до далеких» – це «людинолюбство». Це любов і повагу до людини взагалі і до людських норм життя. Тому «людинолюбство» передбачає, перш за все, шанобливість і повагу по відношенню до батьків, і в цілому старшим, і хто стоїть вище по соціальних сходах. Ці заповіді можуть бути виконані за допомогою п'яти «простих і великих» чеснот: 1. мудрість (智慧), 2. милосердя (гуманність) (仁爱), 3. вірність (忠心), 4. шанування старших (长长), 5. мужність (勇气). Володіння цими чеснотами практично означає сумлінне ставлення і глибоку повагу до себе та інших. А це головне в прояві людинолюбства і милосердя, які в конфуціанстві майже збігаються [2].

Також, говорячи про красу, неможна обійти стороною естетику жіночого тіла, яке займає не останнє місце у китайській культурі. В епосі багатьох народів, жіноча краса має небесну сутність. Краса як втілення найвищої досконалості і гармонії захоплювала, перед нею схилялися, її обожнювали, її прославляли, заради неї і тільки заради неї відбувалися подвиги. Але краса може нести в собі і руйнування, вона буває оманлива і непередбачувана. Для жінки, краса актуальна в будь-якому віці. У китайського письменника Лі Юйя (李煜 937–978) є чудове висловлювання, що стосується секрету краси, чарівності і привабливості китайських жінок: «треба зробити старе – молодим, потворне – прекрасним, звичне – дивовижним, і тоді життя обов'язково зміниться на краще» [5].

Отже, спираючись на китайську філософію конфуціанства, даосизму та китайських письменників, зрозуміло, що художньо-естетичне осмислення краси в Китаї розглядалося, із сплетіння природи, людської гармонії, та краси людського тіла.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / Гл. ред. М.Л.Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. - М.: Вост. лит., 2006 – . Т. 3. Литература. Языки письменность / ред. М.Л.Титаренко и др. – 2008. – 855 с.
2. Конфуций. Изречения. – М.: «Изд-во МГУ», 1992.
3. Литвинова Л. В. Древнекитайская философия. Собрание текстов в двух томах. Т. 1 / Литвинова Л. В. М.: Мысль, 1972. – 363 с.
4. Рогачев А. Л. Идиоматика китайского языка, отображенная в устойчивых словосочетаниях (чэньюй), канд. дисс. М., 1950. - 321с.
5. Хуа Ли Китайская красота и русское прекрасное// Русская речь. – 2006. – № 4. – С.74-80.
6. Nature in Chinese Culture (2004), Department of Asian Art, The Metropolitan Museum of Art 胡鹏林, 韩文革 (2013) 天人合一与中国美学精神, 武汉理工大学学报 (社会科学版), 第 26 卷第 6 期, 932-938 页

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ОБРАЗ ДРАКОНА У КИТАЙСЬКІЙ ТА СЛОВ'ЯНСЬКІЙ КУЛЬТУРАХ

Ріпчанська Кристина Русланівна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андрєєва

Міфологія – невід'ємна частина нашої культури і історії. Люди, що жили задовго до нас, використовували різні легенди, перекази для пояснення різних природних явищ.

В даний час все, що раніше так хвилювало уяву і породжувало віру в надприродне, вченими вже пояснено, проте всі ці міфи, казки, легенди і перекази як і раніше залишилися в нашій культурі – у мистецтві, літературі.

Однією з найвідоміших міфічних істот є дракон – величезна рептилія, наділена розумом. У фольклорі майже кожного народу існує його образ. Однак у кожного з них цей образ має свої відмінні риси.

Драconi – це, напевне, найважливіші міфічні істоти в китайській культурі. Образ дракону з'являється в деяких національних святах, китайських ідіомах, він також є частиною китайського зодіаку. Вони прикрашають будівлі та двері у формі різьблення, вплітаються в тканини для традиційного китайського одягу, розмальовуються фресками і використовуються в танцях й донині. На відміну від своїх західних або європейських представників, китайських драконів люблять і їм поклоняються

Драconi – потужні істоти китайської міфології. Їх існування пов'язане з можливістю контролювати пори року, час та врожай. Всі китайці вірять, що драconi – їхні прабабуки, і китайці походять від них в буквальному сенсі. За повір'ям саме драconi є основоположниками цивілізації на Землі і її першими наділеними розумом істоти. Деякий час вони населяли землю, але потім пішли в інший світ [1].

У слов'янській міфології драconi були так чи інакше пов'язані з силами стихій і хаосу, люди вважали, що ці істоти не могли приносити нічого, крім руйнування. Драконівське полум'я було небезпечним ворогом людського роду.

Різниця між китайськими та слов'янськими драконами полягає також у їх зовнішності. Наприклад, європейські драconi дихають вогнем, коли китайський дракон зазвичай дихає хмарами.

Анатомія китайського дракона також є унікальною. Зовнішність дракона за всю історію існування зазнавала різну інтерпретацію: його голова нагадувала голову верблюда, його очі могли бути схожі на кролячі, на голові були коров'ячі вуха, тулуб був схожий на тіло змії, лапи як у тигра, а кігті як у орла. На деяких малюнках його голова зображувалася схоже на конячу, образ доповнювали крилами, хвостом змії і чотирма лапами з пазурами [2].

Вогнедишний дракон – представник «темної сторони» або зла в слов'янських народних казках і билинах (наприклад, змії Горинич) живе зазвичай в горах, нерідко – у вогняній річці і стереже Калинів міст, пройшовши який потрапляють в царство мертвих. Образ багатоголової змії є найбільш популярним. Найчастіше змії постає триголовим.

У Китаї ж, навпаки, драconi розглядаються як символ щастя та добра, що є повною протилежністю злих, небезпечних, дихаючих вогнем драконів слов'янської культури.

Але з протягом часу, наша культура також полюбила символ дракона. Ми все частіше можемо бачити добрий символ дракона, наприклад в мультфільмі «Як привчити дракона» їх зображують як незрозумілих, майже схожих на домашніх тварин істот. Також люди часто використовують цей символ на футболках або татуюваннях, що символізує благородність, загадковість, силу і магію, здатність виходити за межі можливого, а також завзятість та вірність.

Отже, китайський дракон – це потужний та позитивний символ у китайській культурі, що має здатність контролювати різні явища, наприклад, викликати дощ під час посухи. Образ дракону є скрізь у Китаї – у легендах, фестивалях, астрології, мистецтві, іменах та ідіомах. Образ дракону пронизує багато світових культур та має велику і багату історію, про яку нам ще доведеться дізнатися.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Китайські драconi – історія виникнення, види і класифікація драконів // Легендарний Китай URL: <https://azialand.ru/kitajskie-drakony/> (дата звернення: 09.03.2021).
2. Казанова І.В. Образ дракона в китайській міфології, фольклорі та інших культурних пластах. Софія. Електронний науково-просвітницький журнал, 2018, № 2, с. 93-99.

中国人的生日 СВЯТКУВАННЯ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В КИТАЇ

陈春侠, 教育学博士
安徽大学国际合作与交流处

生日, 有两个含义, 第一个指的是出生的日期, 与我们的年龄相关。第二个含义则是一个人出生的纪念日, 也就是我们每年都会庆祝的那一天。庆祝生日是全球性风俗, 无论在东方还是西方。然而, 每个国家的人民过生日又都有自己的传统。例如, 如果你有中国朋友, 那么你会发现对方可能有两个生日, 这又是为什么呢? 中国人过生日时又蕴含着有哪些有趣的知识呢?

农历与公历

如今中国还在使用的历法主要有两种: 公历和农历。

公历, 也叫做阳历。阳, 这里指的是太阳。公历是当今国际通用的历法。

农历, 俗称阴历。阴, 在这里指的是月亮。因此, 西方人也把中国的农历叫做“月亮历”。农历是中国 100 多种传统立法之一, 它参照月相的变化周期, 每一次月相朔望变化为一个月, 参考太阳回归年为一年长度, 并加入二十四节气与设置闰月以使平均历年与回归年相适应。作为中国的传统历法, 农历最早在夏朝就已经开始应用。1912 年, 中华民国政府开始采用公历, 与民国历法同时使用。1949 年 9 月 27 日, 新成立的中华人民共和国开始使用国际社会大多数国家通用的公历和公元作为历法与纪年, 但是并没有废除农历, 现今的中国传统节日还是以农历为准。例如, 春节是农历一月初一¹; 端午节是农历五月初五, 中秋节是农历八月十五。因此, 每一个中国人出生时就有了两个生日, 即农历生日和公历生日。例如, 陈先生出生于公历一九八五年六月二十二日, 这一天是农历五月初五, 那么他的生日就是每一年的农历五月初五和公历六月二十二日。储小姐出生于公历一九九二年九月十日, 这一天是农历八月十四。也就是说, 她的生日是每一年的农历八月十四和公历九月十日。同时, 由于公历中每年长度相对固定, 而农历每一年的长度变化相对较大, 每年的阴历与阳历的对应关系也在发生着变化, 这也导致一个人的农历生日与公历生日大多数时间里不是在同一天, 因此每个中国人经常是每年可以庆祝两次生日。

十二生肖

在中国, 每个人从出生后都有自己所属的生肖。生肖, 又叫做属相, 对应着中国历法中的十二地支, 并匹配人出生年份的十二种动物, 依次分别是鼠、牛、虎、兔、龙、蛇、马、羊、猴、鸡、狗、猪。这十二个生肖按序轮值, 代表着每一年的属相。2021 年是中国的牛年, 因此, 所有 2021 年出生的婴儿对应的生肖都是牛, 也就是说这一年的孩子们都是“牛宝宝”。此外, 每一个生肖也都具有各自的人格意义, 例如, 生肖鼠代表灵敏, 牛代表勤奋, 虎代表勇敢, 兔代表谨慎, 龙代表高贵, 蛇代表神秘, 马代表奋进, 羊代表温顺, 猴代表智慧, 鸡代表守时, 狗代表忠诚, 猪代表随和。

庆生食物

大家都知道, 美食文化在中国文化中占有重要地位。中国有句俗语叫做“民以食为天”, 充分说明了“吃”对于中国人有着多么重要的意义。春节吃饺子², 端午节吃粽子, 中秋节吃月饼。我们知道西方人过生日有吃蛋糕的习惯, 那么中国人过生日要吃什么东西呢?

¹初, 有开始的意思。中国农历中, 每个月的前十天称作“初”。第一天是初一, 第二天是初二, 以此类推, 第十天是初十。

²春节吃饺子: 春节吃饺子主要是中国北方的习俗, 而南方人吃汤圆、圆子、年糕、粽子、面条等。

传统上，中国人过生日时要吃两种食物。第一种是寿面。寿，是长寿的意思。面，指的是面条，是中国非常常见的一种面食，它的外观通常是长条的形状。因此寿面代表着长寿和长长久久。另外一种食物是鸡蛋，蛋与“诞”谐音，有开始和出生的意思，椭圆形的鸡蛋又有圆圆满满的象征意义。

此外，随着中国与世界交往和沟通逐渐频繁，西方的文化习俗开始影响中国人的社会生活。近年来，蛋糕，也开始成为中国人过生日时必不可少的食物之一。

生日礼物

礼，是中国的传统道德之一，也是孔子思想中重要的一部分。中国有句成语叫做“礼尚往来”，说的就是在礼节上注重有来有往，也借指用对方对待自己的态度和方式去对待对方。事实上，在中国，过生日送礼物也是一门深奥的学问。

送礼物要根据对方的身份、年龄、性别、爱好等来选择。除了可以送对方衣服、化妆品、营养品、生活用品之外，中国人过生日还有送“红包”的习惯。红包，一般是把现金放到红色的信封里面，或者通过电子支付，用微信、支付宝的红包功能把钱送给过生日的人。

过生日接受礼物是一件开心的事情，但是我们一定要注意有哪些东西是不可以当作生日礼物送人的。

按照中国的习俗，过生日的时候不能送钟，因为送钟谐音为“送终”，指的是送别逝世的亲人离开这个世界。不能送伞，因为谐音为“散”，指的是分散、分离的意思。如果你想送朋友鲜花，那么绝对不能送菊花，因为菊花只能送给死者。

亲爱的朋友们，现在你们知道中国人怎么过生日了吗？

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ/参考文献:

1. 中国传统节日的符号研究[D]. 黄梅.首都师范大学 2009
2. 国家与民俗。[M]. 中国社会科学出版社, 周星, 2011
3. 张丽.文化自信视域下的中国优秀传统文化的译介策略研究[J].湖北经济学院学报(人文社会科学版),2021,18(03):125-127+149.

ВПЛИВ КОНФУЦІАНСТВА НА ФОРМУВАННЯ КИТАЙСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ

Чупир Юлія Вячеславівна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

Менталітет – це сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних та інших особливостей мислення народу, соціальної групи або індивіда. Своєрідний стан, рівень розвитку і спрямованості індивідуальної та групової свідомості, здатність до засвоєння норм, принципів, життєвих орієнтацій, суспільних цінностей та адаптації до умов соціального середовища, можливостей впливу на нього, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь. Відносно цілісна сукупність думок, вірувань, які створюють картину світу та зміцнюють єдність культурної традиції [1].

З одного боку, кожен народ має свою історію, власні матеріальні та духовні багатства, а тому відрізняється від інших. З іншого боку, всі люди стикаються з одними й тими ж проблемами й шукають шляхи їх вирішення. Чи відрізняється китайська культура та менталітет, якщо так, то наскільки?

Розгляньмо особливості менталітету китайців на прикладі одного з аспектів соціальної культури – ведення бізнесу.

Китай – це велика країна, яка у наш час є одним з найбажаніших партнерів у сфері бізнесу. Китайська культура ведення бізнесу дуже відрізняється від західної, крім того,

різні регіони Китаю мають свої особливості. Іноземцям, які хочуть розпочати співробітництво з китайськими партнерами спочатку треба присвятити час вивченню основних аспектів китайської культури, традицій, історії, географії [2].

Одним з найважливіших аспектів китайської культури, на який варто звернути увагу є Конфуціанство – філософське вчення, яке й досі формує менталітет китайського народу. Конфуціанство – це не стільки релігія, скільки кодекс соціальної поведінки. Основними канонами конфуціанської думки є повага до начальства та батьків, обов'язок перед сім'єю, вірність друзям, чесність, смиренність, стриманість і ввічливість. До цих норм слід ставитися серйозно, оскільки вони мають місце також у світі бізнесу. У Китаї поважають вік і звання, молоді люди беззаперечно слухаються своїх старших. На робочому місці повага та статус зростають із віком. Тому чим старшим є іноземний діловий партнер, тим більше уваги йому приділяють [2].

Якщо розібрати Конфуціанство більш детально, то можна дізнатися багато цікавого не тільки про ділові стосунки китайців, але й про їх повсякденне життя.

На думку Конфуція шлях до щастя для суспільства залежить від того, як кожна людина дотримується і виконує свою соціальну роль. Всі поділяються на категорії та ієрархічну систему відносин. Люди не повинні прагнути індивідуального визнання на основі індивідуальних досягнень, кожна людина має знати свої обов'язки й пам'ятати, що її дії завжди впливають на інших. З цього випливає ще один дуже важливий аспект китайської культури – колективізм [2].

Близько 80% китайського населення мешкає у сільських районах, і для більшості з них життя – це складна щоденна боротьба з бідністю. Такі суворі умови, що панують з найдавніших часів, навчили людей жити разом у повсякденній взаємозалежності, щоб вижити. Після 1949 року до вже існуючого “традиційного” колективізму, що пропонувало конфуціанство, приєднався ще й “політичний” колективізм від Комуністичної партії. Оскільки ринкова економіка могла викликати ідеї індивідуалізму в головах людей, Партія продовжувала відстоювати колективізм більш агресивно. Не зважаючи на це, зараз індивідуалізм потроху стає популярним і китайці відходять від тотальної моделі колективізму. Такі зміни можуть мати декілька причин. По-перше, перехід до (капіталістичної) ринкової економіки. По-друге, численні культурні обміни із Заходом [2].

На відміну від китайського, Західний менталітет та принципи ведення бізнесу залежать від ринкової економіки. Європейські країни відстоюють незалежність, рівність і свободу ідей. Їх економіку засновано на вільному ринку. Західні країни здебільшого знаходяться біля моря, тому вони з давніх-давен накопичували досвід ведення бізнесу саме через море. У зв'язку з відсутністю достатнього сухопутного середовища західні країни навчилися боротися за землю зброєю та розширювати свій простір у морі. Таке географічне середовище зробило характер мешканців заходу більш сміливим, навчило не боятися труднощів, досліджувати зовнішній світ та наважуватися на ризики [3].

Отже, як ми можемо бачити, менталітет китайців дуже відрізняється від європейського. Варто зазначити, що сучасний світ дуже швидко змінюється і можливо незабаром ми зможемо не тільки краще зрозуміти один одного, а й знайти спільні повсякденні звички.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Перун, 2005. 1728 с.
2. Andrejevic T. UNDERSTANDING THE CHINESE MENTALITY – SOME BASIC HINTS. 2011. P. 281-286.
3. Tang T. Comparative Study of Chinese and Western Cultural Differences in British and American Literature. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. Amsterdam: Atlantis Press, 2018. P. 593-596.

ІСТОРІЯ СХОДУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ІСТОРИК-ОРІЄНТАЛІСТ, МОВОЗНАВЕЦЬ ТА ПИСЬМЕННИК А. КРИМСЬКИЙ: ПОШАНУВАННЯ НА ВОЛИНІ

Білик Вікторія Андріївна, кандидат історичних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Агатангел Юхимович Кримський – постать, велич якої й досі належно не оцінена. Відзначаючи ювілей цієї неординарної людини, ми знову і знову відкриваємо нові факти з його життя, знайомимося з новими гранями цієї особистості. Історик-орієнталіст, знавець майже сотні мов, письменник, перекладач, етнограф. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати. Але знадобиться ще немало часу аби сповна осягнути доробок Кримського, аби сповна зрозуміти і оцінити його внесок у науку, літературу. Незаслужено репресований, незаслужено забутий, він лише тепер поволі повертається із забуття.

А. Кримський був помертно реабілітований у 1957 р. і лише після цього стало можливим дослідження і вивчення його життя та наукової діяльності. Татарського походження, з домішками литовської крові, А. Кримський був тісно пов'язаний з Україною і став справжнім українцем, а тому сьогодні гідно пошанований у різних куточках країни.

Волинь стала місцем народження майбутнього вченого. Батько, Юхим Кримський, переїхав до Володимира-Волинського з Білорусії. Тут він створив сім'ю, і тут у 1871 р. народився син Агатангел. Лише кілька місяців життя на Волині і століття шани волинян. Низка волинських наукових і культурних установ долучилися до популяризації, зберігання та вшанування пам'яті про Кримського. Серед них і Волинський краєзнавчий музей (далі – ВКМ).

Формування музейної збірки матеріалів А. Кримського було започатковано Римою Кашевською, яка свого часу працювала завідувачкою відділу давньої історії ВКМ, за сприяння тодішнього директора Володимир-Волинського історичного музею Петра Заклекти. Матеріали спадщини А. Кримського в музейних фондах не є однією цілісною колекцією, а є збіркою тематичних матеріалів, які комплектуються донині. Упродовж вже кількох десятиліть колекція продовжує поповнюватись у першу чергу завдяки лучанці Олені Огневій, кандидату історичних наук, старшому науковому співробітнику Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України.

На сьогоднішній день загальна кількість матеріалів про А. Кримського складає понад 150 одиниць збереження. Вони поділяються на музейні предмети основного фонду і науково-допоміжного фонду. Основний фонд музейної збірки складають оригінальне фото; першодруки, пов'язані з науковою діяльністю вченого; матеріали, які стосуються вшанування імені А. Кримського і перевидання його творів (всього 24 одиниці збереження). Науково-допоміжний музейний фонд сформований з фотокопій, копій документів, видань праць А. Кримського і робіт про нього, періодичних видань Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, програм наукових конференцій (понад 130 одиниць збереження).

Така ґрунтовна фондова колекція дозволяє науковцям музею робити і свій внесок у популяризацію і вшанування імені нашого видатного земляка. Працівниками відділу давньої історії ВКМ у різні роки організовувалися виставки, присвячені вченому: «Провидець долі», 1996 р. (до 125-річчя з дня народження А. Кримського), «Мій краю чарівний, тебе я бачу знов у передсмертнім сні», 2001 р. (до 130-річчя від дня народження), «Я посмів полюбити...», 2002 р. (до 60-х роковин смерті вченого), «Агатангелу Кримському присвячується», 2006 р. (до 135-річчя від дня народження). У 2009 р. науковцями музею був підготовлений і опублікований Каталог-довідник матеріалів про життя і творчість А. Ю. Кримського з фондів ВКМ [1].

Цьогоріч традицію вшанування пам'яті видатного ученого з нагоди чергового ювілею продовжує Музей історії Луцького братства, відділ ВКМ. Саме сьогодні у музеї відбудеться відкриття виставки «Найкращий кримський подарунок Україні». Так свого часу про Агатангела Кримського сказав один з його учнів Омелян Пріцак. У виставковому проєкті варто виділити кілька інформаційних блоків.

Центральне місце, звісно, посідає оригінальне фото А. Кримського [1]. На ньому поясне зображення вченого у віці біля 40 років. Знімок виготовлений у московському фотографічному закладі К. Круповича. На звороті фотографії є чорнильний напис від руки «Татусь». Останній визначений як автограф названого сина Агатангела Кримського Миколи Левченка.

Кримське коріння родоводу родини Кримських ілюструє документ татарського походження з Бахчисараю, який датується XVIII ст. та колекція оригінальних листівок із видами кримських міст кінця XIX – початку XX ст. За допомогою листівок проілюстровано також місце народження, життя, навчання та праці А. Кримського – Володимир-Волинський, Остріг, Київ, Москва, Львів, Харків.

Доповнюють експозицію прижиттєві видання вченого. Він допрацював і видав у 1910 р. у Петербурзі «Програму для собирания особенностей малорусских говоров» [3]. З перших днів роботи в Академії Кримський керував укладанням правил українського правопису, які були опубліковані під назвою «Найголовніші правила українського правопису» у 1921 р. [4]. Експонується також прижиттєве видання перекладних творів А. Ю. Кримського «Пальмове гілля. Екзотичні поезії» [5]. Це третя частина збірки, до якої увійшли переклади (переспіви) А. Кримського з давньої перської лірики IX – X ст., з перської поезії XII – XIII ст., з лірики XV ст.

Наступний блок матеріалів – це посмертні видання творів вченого. Особливе місце в експозиції виставки займає перевидана 1996 р. праця А. Кримського «Історія Туреччини» [6]. Музейний примірник містить автограф автора передмови, академіка Національної академії наук України Омеляна Пріцака, завдяки якому на початку 90-х рр. XX ст. в Україні був відкритий Інститут сходознавства імені Агатангела Кримського. Після реабілітації імені А. Кримського перше перевидання його творів було здійснене у 1965 р. за участі українських вчених-філологів Й. Куп'янського та С. Шаховського. До складу видання увійшли поетичні твори Кримського із його збірки «Пальмове гілля», окремі оповідання письменника, а також розвідки, статті, рецензії та 32 листи вченого до І. Франка, В. Лукича, О. Кониського [7]. З цього часу також починають з'являтися наукові дослідження життя і творчості вченого. На виставці експонуються дослідження К. І. Гурницького «Кримський як історик» [8], Л. Матвєєвої та Е. Циганкової «А. Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії Наук» [9] тощо.

Значна увага на виставці присвячена пошануванню пам'яті видатного науковця. На виставці представлені програми та збірники матеріалів конференції, присвячених А. Кримському, випуски журналу «Східний Світ», дипломи лауреатів премії імені А. Кримського, колекція конвертів зі спецпогашенням тощо.

Короткий огляд найцінніших виставкових матеріалів відбиває тільки частину її більшого задуму. Організатори ставили собі за мету наблизити відвідувача до розуміння багатогранної наукової спадщини А. Кримського, через відтворені інтер'єри першої половини XX ст. ознайомити з аспектами його повсякденного життя, зробити чутливим сприйняття ювілейної теми. Відтак виставка розрахована на широке коло музейних поціновувачів, так само і тих, хто вперше почує ім'я видатного вченого.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Кримський. Фото. Волинський краєзнавчий музей (далі – ВКМ), інв. № КДФ-5364.
2. Білик В., Бірюліна О. Матеріали про життя і творчість А. Ю. Кримського у фондах Волинського краєзнавчого музею. Каталог-довідник. Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск 4. Луцьк. 2009. С. 62–67.

3. Михальчук К., Крымский А. Программа для собирания особенностей малорусских говоров. СПб. 1910. ВКМ, інв. № КДФ-13759.
4. Найголовніші правила українського правопису. Рівне на Волині: Волинське кооперативне видавництво. 1921. ВКМ, інв. № КДФ-14697.
5. Кримський А. Пальмове гілля. Екзотичні поезії. Частина третя (1917–1920). Київ: Кооперативне видавниче товариство «Час». 1922. ВКМ, інв. № КДФ-16445.
6. Кримський А. Історія Туреччини. 2-ге вид., випр. Київ, Львів: Олір, 1996. ВКМ, інв. № КДФ-16769.
7. Кримський А. Вибрані твори. К.: Дніпро, 1965. ВКМ, інв. № КДФ-19659.
8. Гурницький К. Кримський як історик. Київ: Наукова думка. 1971. ВКМ інв. № КДФ-19606.
9. Матвеева Л., Циганкова Е. А. Ю. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук. Вибране листування. Київ: Обереги. 1997. ВКМ, інв. № КДФ-17289.

ОТДЕЛ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБА ПРИ ШТАБЕ КАВКАЗСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ: ВВЕДЕНИЕ В ПРОБЛЕМУ

Гоков Олег Александрович, кандидат исторических наук, доцент

Несмотря на имеющиеся работы по истории разведки Кавказского военного округа во второй половине XIX – начале XX вв. [2; 7], о том, что существовал специальный Отдел Генерального штаба (далее – ГШ), который курировал всю разведку по Османской империи и Ирану при штабе округа, знает мало кто из историков.

Отдел этот был создан под Александра Семёновича Зеленого. Он окончил Лазаревский институт восточных языков, Николаевскую военную академию, с 1864 г. служил на Кавказе, затем был переведён в центральный орган военной разведки младшим помощником в Военно-учебное отделение Главного управления Генерального штаба. С 1867 по 1870 гг. снова служил на Кавказе, а с 1870 по 1877 гг. был военным агентом в Стамбуле [2, с. 91–92]. Таким образом, значительную часть своей карьеры А.С. Зеленой провёл на разведывательной службе.

К.Н. Смирнов, служивший в Отделе в начале XX в., утверждал, что А.С. Зеленой возглавлял Отдел ГШ при штабе округа с момента его основания после войны 1877–1878 гг., или с конца 1879 г. [7, с. 164–165]. Н.К. Тер-Оганов указывал годы существования Отдела с 1877 до 1903 гг. [7, с. 11]. Однако на Кавказе этот офицер появился вновь только в 1885 г.: с марта 1879 г. А.С. Зеленой, состоя формально в распоряжении главнокомандующего Кавказской армией, участвовал русско-турецком и турецко-иранском разграничениях, возглавлял 2-й отдел иностранных сношений и военных представлений Главного штаба (с 1880 г.), участвовал в русско-англо-афганских переговорах по афганскому разграничению на участке от р. Герируд до Амударьи (сентябрь – декабрь 1884 г.) [2, с. 91].

Лишь 1 февраля 1885 г. А.С. Зеленой был назначен состоять при войсках Кавказского военного округа [6, с. 219]. Отдел ГШ, который он возглавил в штабе округа, ведал «изучением внутреннего и передового театров и издательством по этой части» [7, с. 163]. Но когда именно он был создан, точно сказать сложно. А.С. Зеленой действительно с 1879 г. курировал разведку штаба Кавказского военного округа, хотя фактически полноценно исполнять эти обязанности он смог только с 1885 г. Самое раннее упоминание его в документах Российского государственного военно-исторического архива (далее – РГВИА), известное нам, относится к февралю 1885 г., хотя из документов следует, что и в 1884 г. Отдел ГШ существовал [5]. По «Кавказскому календарю» Отдел ГШ в составе 2–3-х человек проходит примерно с 1891 г. [4, с. 303]. По всей видимости, до этого времени он существовал неофициально.

Судя по известным нам документам, Отдел не являлся штатным органом. Штатных должностей в Отделе первоначально не было, да и вообще сведения о нём не разглашались. Но в июне 1890 г. Главнначальствующим гражданской частью на Кавказе и командующим войсками Кавказского военного округа был назначен генерал-адъютант, генерал-лейтенант Сергей Алексеевич Шереметев, и после этого назначения Отдел обрёл структуру, которая и стала отражаться в «Кавказских сборниках». Правда, выяснить, была ли эта структура официальной и имелся ли утверждённый штат, нам не удалось.

Основу Отдела составляли начальник – А.С. Зеленой, заведующий канцелярией, состоящий при войсках округа и по инженерным войскам капитан 1-го сапёрного батальона Михаил Петрович Горох, чиновник на усиление или канцелярист (фактически – переводчик) коллежский асессор Мирза Шериф Мирзаев и писарь Отдела Урядник Горско-Моздокского полка Терского казачьего войска Афанасий Григорьевич Мугуев. Судя по «Кавказскому календарю» первоначально Отдел официально состоял из начальника и прикомандированного к Отделу (позже, с 1893 г. – заведующего канцелярией), а примерно с 1892 (1893) г. к ним добавлен канцелярский чиновник (чиновник для усиления).

Точных сведений о составе Отдела ГШ не имеется. Но скорее всего, он состоял из двух отделений. 1-е занималось военной статистикой, т. е. имело функции обработки разведсведений. 2-е отделение занималось деятельностью негласной военной агентуры в Персии и Турции. 2-е отделение Отдела ГШ штаба Кавказского военного округа по руководству работами и действиями военных агентов в Азиатской Турции и Персии осуществляло общее управление деятельностью негласных военных агентов в штабе округа [8, с. 296].

По информации М.К. Басханова, название отделения проходит по документам штаба Кавказского военного округа, начиная с 1880-х гг. Первоначально оно именовалось «2-м отделением иностранных сношений и военных представлений Отдела ГШ». Отдел ГШ существовал до 1903 г. После расформирования его дела были переданы в Отчётное отделение штаба Кавказского военного округа. А.С. Зеленой был отстранён от ведения разведки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Алексеев М.Н. Военная разведка России от Рюрика до Николая II. М.: Евразия плюс, 1998. Т. 1. 432 с.
2. Басханов М. Русские военные востоковеды до 1917 года. Библиографический словарь. М.: Восточная литература, 2005. 294 с.
3. Гоков О.А. Военные агенты России второй половины XIX века: к вопросу об определении понятия. Инновации в технологиях и образовании: сб. ст. участников VI Международной научно-практической конференции «Инновации в технологиях и образовании» (17–18 мая 2013 г.). Белово: Изд-во филиала КузГТУ в г. Белово, Россия; Изд-во ун-та «Св. Кирилла и Св. Мефодия», Велико Тырново, Болгария, 2013. Ч. 3. С. 310–312.
4. Кавказский календарь на 1891 год. Тифлис: Типография канцелярии Главнначальствующего гражданской частью на Кавказе, 1890. 261+35+82+14+416 с. РГВИА. Ф. 401. Оп. 4/928. Д. 12.
5. Список генералам по старшинству. Составлен по 1-е сентября 1899 года. СПб.: Военная типография, 1899. 1010 с.
6. Тер-Оганов Н.К. Из истории разведки ШКВО в Турции и Иране (1870–1918). К истории разведывательной деятельности негласных военных агентов Штаба Кавказского ВО в Турции и Иране (1870–1918 гг.). Саарбрюккен: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. 308 с.
7. Türkiye’de Ermeni meselesi: Rus Genelkurmay Bakanligi belgeleri. Ankara: Türk Tarih Kumumu, 2013. 637 p.

БОГОСЛОВСЬКИЙ СКЛАДНИК ФРАНКО-ВІЗАНТІЙСЬКИХ ВІДНОСИН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ VIII СТ.

Домановський Андрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майже півстолітня історія відносин Карла Великого з візантійськими імператорами була непростою. Зіткнення інтересів Франкської держави, яка стрімко набирала силу, і суттєво виснаженої війнами з арабами, але все ще потужної Візантійської імперії, відбувалося у трьох сферах. Значимість кожної з них то посилювалася, то дещо відходила на другий план, однак ніколи не зникала остаточно. Перша сфера була суто військово-політичною, друга стосувалася питань релігії та встановлення єдиноправильного усталеного погляду на складні богословські питання, третя ж стосувалась претензій короля франків Карла Великого на відродження Римської імперії на Заході, які поступово виникали й усвідомлювались внаслідок посилення Франкського королівства.

Нашому сучасникові найкраще зрозуміла перша, найбільш наочна з них – територіальні претензії і військово-дипломатичне протистояння на цьому ґрунті за землі Італії. Однак не менш, а часто і більш важливим був другий складник протистояння – богословські розбіжності, які все наочніше віддаляли і відокремлювали візантійську (грецьку) православну християнську Церкву Сходу від франкської (латинської) католицької християнської Церкви Заходу. На цьому процесі вже давно позначалися розбіжності в обрядовій практиці, які дедалі увиразнювались і посилювались, а також прагнення римського первосвященника до особливого, першорядного позиціонування в усьому християнському світі, підкріплене фактичною незалежністю Риму і Римського дуката від Візантійської імперії, яка лише формально контролювала цю область. Нарешті, 754 року відбувся остаточно розрив, до якого, крім політичних інтересів папства, наполегливо підштовхували самі візантійські імператори, які насаджували в своїй державі ересь іконоборства. Того таки 754 р. в Іерії відбувся масштабний іконоборський собор, який остаточно заборонив поклоніння мощам та іконам, й оголосив єретиками всіх «дерев- і костепоклонників». Це, разом з розворотом Папи римського у бік Франкського королівства, стало потужним ударом по символічній єдності християнської Церкви. Захід не підтримав іконоборство. 767 року було проведено собор франкських єпископів для обговорення цього питання. На нього прибули також і візантійські богослови. І хоча рішення цього собору нам невідомі, можна припустити, що західні священники зайняли більш виважену і традиціоналістську позицію, відмінну від огульного візантійського іконоборства.

Згодом, з другої половини 780-х і особливо впродовж 790-х рр. до полеміки з цього приводу долучився й особисто Карл Великий, який, поза будь-яким сумнівом, вважав себе компетентним і уповноваженим ухвалювати остаточно рішення з цього приводу. Здавалося б, VII Вселенський собор 787 р., який відновив шанування ікон у Візантії, мав би зняти напругу у франксько-візантійських відносинах, однак цього не сталося. Саме під час проведення VII Вселенського собору стався остаточно фактичний розрив у спілкуванні візантійських і франкських священників, яке до цього все ще намагалися підтримувати. Невдоволення франкських єпископів спричинив той факт, що вони не отримали окремого спеціального запрошення на собор 787 р. в Нікеї, і там від імені Церкви Заходу говорили лише уповноважені представники Папи римського. Таку позицію франкського духовенства явно підтримував і заохочував Карл Великий. Досить імовірно, що він навіть був її ініціатором.

Заява про особливий статус Церкви у Франкській державі була для короля франків важливою як у контексті вибудовування відносин з Папою римським, так і у плані позиціонування на міжнародній арені щодо Візантійської імперії. Претендуючи на окреме представництво і запрошення на Вселенський собор Карл підкреслював свою незалежність і особливий статус Церкви у Франкському королівстві по відношенню

до римського первосвященника. Відтепер Папа, на думку короля, не мав права говорити від усієї Церкви Заходу, у Франкії мав з'явитися свій власний незалежний голос. Що ж стосується Візантії, то вимога окремого запрошення франкських єпископів на Вселенський собор підважувала особливий статус візантійського імператора у християнському світі. Адже якщо всіх єпископів Заходу не можна запросити, звернувшись до Папи, то хто може стати другим, настільки ж важливим дівцем, який має право говорити від імені Церкви Заходу? Ним міг бути лише імператор, на фактичну роль якого, по суті, претендував Карл Великий. Розуміння власного унікального квазіімперського статусу поступово визрівало у свідомості франкського монарха під час накопичення критичної маси успіхів у зовнішній і внутрішній політиці, а також завдяки діяльності інтелектуалів з усієї латинської Європи, зібраних при дворі Карла.

Таким чином, не отримавши запрошення і, відповідно, не взявши участі у VII Вселенському соборі, Карл Великий і франкські єпископи не визнали вселенський статус цього церковного зібрання. Більше того, масла у вогонь підлив невдалий переклад постанов Нікейського собору з грецької на латинську мову, в якому були ототожені і змішані два якісно різних поняття – «обоження» («*adoratio*») і «шанування» («*servitium*»). Це дало Карлу Великому змогу сповна висловити свої богословські погляди з приводу шанування ікон, а заодно і затвердити свої позиції праведного і, по суті, єдиного захисника істинного християнського віровчення й істинної Церкви, звинувативши візантійських імператорів і «грецьких» священників у тому, що вони продовжують наполягати на своїй ересі. І неважливо, що здійснена Карлом критика ґрунтувалася на неправильному перекладі і недостатньому розумінні богословських тонкощів, прийнятих на VII Вселенському соборі рішень, адже зі своєї власної точки зору франкський король був непогрішимо правим і прорікав непорушну істину.

У так званому «Опусі короля Карла проти Синоду» («*Opus Caroli regis contra synodum*») або «Каролінгських книгах» («*Libri Carolini*»), укладених між 789–791 рр., франкський монарх впевнено таврував своїх опонентів. Карл Великий і його богослови висловлювали майже протестантський погляд на ікони, стверджуючи, що вони не більше ніж «прикраса церков» і покликані пробуджувати почуття любові та поваги вірян до Господа. Ще більшого значення для майбутнього розколу Церкви у середині XI ст. набув зроблене у каролінгських документах додаток до Нікео-Константинопольського Символу Віри твердження про те, що Дух Святий походить не тільки від Отця, але і від Сина – так звана поправка «*filioque*» («від Сина»).

Потужні за своєю суттю антивізантійські інвективи Карла були доповнені не менше вагомою формою їх прийняття і поширення – 794 року у Франкфурті було проведено собор, який став відповіддю на VII Вселенський собор 787 р. На Франкфуртському соборі були присутні не лише франкські єпископи, але й уся Церква Заходу на чолі з самим Папою римським, причому Карл, за прикладом Константина Великого та інших візантійських імператорів, особисто очолив роботу цього церковного зібрання. Якщо відсторонитись від богословських тонкощів і зосередити увагу виключно на політичному підґрунті події, стане очевидним, що головною вимогою Карла було оголошення анафема VII Вселенському собору й усім тим, хто брав у ньому участь та його організував. По суті, це була анафема самим візантійським імператорам, чого, судячи з усього, і домагався Карл. Папа римський Адріан I (772–795), розуміючи, що VII Вселенський собор не був еретичним, намагався ухилитися від вимог короля франків. Однак зрозумівши, що противитись Карлу неможливо, римський первосвященик пішов на хитрість, заявивши, що засудить імператора Константина VI (780–797), який обіймав престол на той момент, не за собор, а суто виходячи з територіальних претензій Візантійської імперії на землі «Патрімонію св. Петра». Карла Великого, судячи з усього, цілком задовольнила така позиція, оскільки франкському монарху йшлося передусім про засудження візантійського василевса, а за що конкретно буде засуджено ромейського правителя, було вже справою другорядною. Це зайвий раз свідчить про те, що головною політичною метою

Франкфуртського собору для короля франків було саме офіційне церковне засудження візантійського імператора.

Наступні події дозволяють зрозуміти, чому це засудження василевса Візантії було так потрібне Карлу і до чого саме король франків так наполегливо готувався. Кінцевою метою планів Карла Великого була імператорська коронація.

ПРЕЗИДЕНТ США ДЖО БАЙДЕН: ОЧІКУВАННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ ЩОДО ІНДО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

*Кошовий Сергій Анатолійович, кандидат історичних наук,
головний консультант*

Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків Апарату Верховної Ради України

Згідно з визначенням аналітичної доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Місце Азіатсько-Тихоокеанського регіону у зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетах України», Індо-Тихоокеанський регіон (далі – ІТР) – це «сукупність держав ... (Північно-Східної та Південно-Східної Азії), що ... перетворюються на ключовий центр тяжіння інтересів провідних держав світу» [1, с. 5].

Впродовж останнього десятиліття концепція ІТР як стратегічного простору між Індійським і Тихим океаном набула чітких рис в зовнішньополітичних наративах міжнародних акторів. Індія офіційно проголосила про це в доповіді Прем'єр-міністра Н. Моді під час роботи діалогового майданчику Шангри-Ла (Shangri-La Dialogue) у 2018 році. Сполученні Штати того ж року перейменували своє Тихоокеанське командування на Індо-Тихоокеанське командування. Японія була одним із перших (з 2007 р.) хто пропонував такі підходи до регіону. Австралія у 2013 р. теж прийняла цей термін у своєму офіційному дискурсі. Республіка Корея у листопаді 2017 р. започаткувала «Нову південну політику» за чинного президентства Мун Чже Іна. Тотожну стратегію у 2016 р. започаткував і Тайвань (Республіка Китай), окресливши вектор співпраці у південному напрямку у вигляді «Нової політики, спрямованої на південь». Спочатку Китай вустами очільника зовнішньополітичного відомства КНР відхилив концепцію ІТР як «ідею, що привертає увагу ..., яка розвіється як піна океану» [2]. Останнім часом відбулася зміна позицій офіційних представників Китаю щодо цього питання.

Але повернімося до зазначеної нами теми. Насамперед необхідно відзначити, що Президент США Джо Байден визначив чіткі цілі зовнішньополітичної стратегії у своєму першому виступі на посаді на початку лютого цього року. Очевидно, що центром вироблення політики щодо країн регіону буде передусім Державний департамент та його підрозділ у справах Східної Азії та Тихоокеанського регіону. Роблячи чіткі та продуктивні пропозиції про партнерство з перших днів перебування у Білому домі, адміністрація Байдена прагне зробити чимало для відновлення порушеної довіри між США та їхніми союзниками у світі.

Насамперед, на наше переконання, ІТР стане ключовим пріоритетом для адміністрації Байдена. Найшвидший за динамікою розвитку у світі регіон очікує подальшого розширення економічної інтеграції, поглиблення комунікації, а також більшої залученості до справ регіону. Серед країн ІТР п'ять мають двосторонні договори про колективну безпеку зі Сполученими Штатами. Регіон позначений кількома регіональними викликами, такими як Північна Корея, Тайвань, Східно-Китайське море, Південно-Китайське море. Не менш важливе питання, швидке зростання Китаю із власним баченням і оцінками щодо існуючого світового порядку.

Вже зараз можна із певністю говорити, що «Поворот до Азії» («Pivot to Asia») колишнього президента США Б. Обама, започаткований у 2012 році і згодом нової

стратегії щодо «Перебалансування сил в Азії» («Rebalance to Asia») можливо мав дипломатичний та риторичний успіх, але в основному провалився на етапі впровадження на практиці. Американське керівництво ще більше погіршило ситуацію, коли Д. Трамп застосовував дещо неприйнятний підхід до союзників, ставлячи під сумнів зобов'язання США в регіоні. Частково в результаті цього Японія взяла на себе провідну роль у продовженні переговорів щодо наступника «Транстихоокеанського партнерства» (Trans-Pacific Partnership, TPP) у форматі «Всебічної та прогресивної угоди про Транстихоокеанське партнерство» (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership, CPTPP). Загалом союзники та партнери виявили більше бажання збалансувати зростання Китаю, ставши більш активними та посилюючи співпрацю між собою та США. Наприклад, Японія та Австралія активізували свою оборонну співпрацю. Японія веде активну діяльність у просуванні чотиристороннього діалогу про безпеку (Quadrilateral Security Dialogue, Quad) – форум для дискусій та практичної співпраці щодо безпеки з США, Австралією та Індією.

Виходячи з вищезазначеного, зрозуміло, чому адміністрація Байдена майже напевно зробить більший акцент на Індо-Тихоокеанському регіоні, ніж його попередник. За оцінками М. Гріна [3], для того, щоб мати ефективну стратегію, США повинні реалізувати концепт, який містив би щонайменше три складові. По-перше, зміцнити регіональний порядок, підкріплений керівництвом США та міцними союзами, партнерствами, торговими угодами та багатосторонньою участю; по-друге, працювати над стабільними та прогнозованими відносинами з КНР; і по-третє, продовжувати забезпечувати військовий потенціал, необхідний для перемоги над спробами перегляду поточного регіонального порядку. Аналогічну точку зору висловлюють і південнокорейські експерти [4].

Очевидно, що довіра до США як до союзника та провідної сили в регіоні значно зменшилася серед партнерів в Азії за останні чотири роки, а американський вплив став помітно слабшим. Байден вже ініціював цей процес відновлення довіри, підтверджуючи чинному японському Прем'єр-міністру, що договір про безпеку застосовується до спірних островів Сенкаку (Дяюйдао), повідомив Республіці Корея (далі – РК) про намір розробити нову ефективну стратегію щодо Пхеньяна. Було проведено перше Тристороннє засідання в онлайн-режимі представників нової Адміністрації США, зовнішньополітичних відомств Японії та РК для обміну думками щодо поточної ситуації в КНДР.

Окрім того, що стосується відносин США з Китаєм, то обидві країни зрештою прагнуть до менш конфліктних двосторонніх відносин. Для США жорсткіша лінія проти Китаю, включаючи тарифи, швидше за все, залишиться у світлі пошуку двостороннього консенсусу з цього питання. Водночас США будуть прагнути співпраці з Китаєм на основі питань, таких як зміна клімату, протипандемічні кроки, а також нерозповсюдження зброї. Денуклеаризація Північної Кореї також вимагає конструктивних відносин з Китаєм. Продовження діалогу представляється ймовірним, а також розробка деяких взаємних правил у сфері безпеки.

У військовій сфері адміністрація Байдена ймовірно буде інвестувати в проектування військово-морської сили з метою стримування Китаю. Адміністрація Д. Трампа свого часу висунула амбітні плани щодо збільшення кількості суден в ІТР з метою збереження морської переваги над Пекіном шляхом нарощення потенціалу флоту (далекобійні безпілотні ударні літаки, безпілотні підводні пристрої та керовані човни). Задля відновлення довіри до США в очах регіональних союзників, очікується, що Байден підтримає розширення військових можливостей США в регіоні.

І на завершення, за даними Державного департаменту двостороння торгівля між Сполученими Штатами та ІТР становить 1,4 трлн дол. США, прями іноземні інвестиції країни в регіон становлять 860 млрд дол. США, а допомога регіону сягнула цифри більше ніж 4,5 млрд дол. США.

Таким чином, контури нової політики адміністрації Сполучених Штатів щодо ІТР все ще перебувають у процесі формування. Практичні кроки команди Байдена в ІТР будуть спрямовані на відновлення довіри до США як глобального лідера, балансу сил та посилення альянсів з метою пошуку відповідей та вироблення непростих рішень, релевантних сучасним викликам.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Місце Азіатсько-Тихоокеанського регіону у зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетах України : аналіт. доп. / А.З. Гончарук, С.А. Кошовий, А.М. Кобзаренко, Н.С. Фабрика; за заг. ред. А.З. Гончарука. К. : НІСД, 2014. 65 с.
2. Rory Medcalf. The Indo-Pacific With Chinese Characteristics. *Politique Etrangère*, № 3 (Fall 2019): 49–61, available at: https://www.cairn-int.info/abstract-E_PE_193_0049--the-indo-pacific-with-chinese.htm# (accessed 8 February 2021).
3. Michael J. Green, Gregory B. Poling Biden Can Engage Southeast Asia and Still Promote Good Governance. Center for Strategic and International Studies, 13 November 2020, available at: <https://www.csis.org/analysis/biden-can-engage-southeast-asia-and-still-promote-good-governance> (accessed 15 January 2021).
4. Amanda Trea Phua, Liow Joseph Chinyong, Tan Kah Kee. Contemplating US Policy on China and the Indo-Pacific: Some Thoughts Regarding a Possible Biden Administration. Asan Institute for Policy Studies, Special Forum, 08 October 2020, available at: <http://www.theasanforum.org/contemplating-us-policy-on-china-and-the-indo-pacific-some-thoughts-regarding-a-possible-biden-administration/> (accessed 05 January 2021).

ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБУЛЬФАТА ТАЛЫШИНСКОГО (1885-1949 ГГ.)

*Купчик Олег Романович, кандидат исторических наук, доцент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко*

Среди азербайджанцев, чья жизнь и деятельность связана с Украиной начала XX века, отдельное место занимает известный медик Талышинский Мир Абульфатхан Рзахан оглы (Ага-хан).

Он родился 19 сентября 1885 года в городе Ленкорань. Был наследственным дворянином. Среднее образование получил в Первой Бакинской мужской гимназии (фото, сайт ourbaku.com). На протяжении 1909–1916 гг. учился на медицинском факультете Университета Св. Владимира. В Киеве проживал по адресу ул. Рейтарская, 17; кв. 21.

В студенческие годы А. Талышинский активно занимался общественно-политической деятельностью. В частности, в конце 1911 года был соорганизатором «Общества взаимопомощи студентов-мусульман Университета Св. Владимира» и соавтором его «Устава». Это общество должно было функционировать в виде «кассы взаимопомощи». Но оно ставило перед собой не только «экономические» (а именно предоставления, за счет собранных взносов, для бедных и нуждающихся студентов-мусульман материальной помощи в виде денег и бесплатных учебников), но и «культурно-просветительские задачи». Правда, деятельность общества приобретала политический характер, ибо в одном из его воззваний конца 1912 года говорилось, что «... общее собрание кружка студентов-мусульман в Киеве взяло на себя трудную инициативу... объединения мусульманской молодежи – для организационной борьбы с невежеством нашего народа и также с нашим общим врагом – русским правительством...».

Не дожидаясь утверждения «Устава», затягивавшегося властью, руководство общества в марте 1913 года инициировало объединение студентов-мусульман всех вузов империи в одну организацию, чтобы «активно вести общественную работу». Тогда же А. Тальшинский (фото, сайт trend.az) стал председателем оргкомитета по созданию «Всероссийской организации студентов-мусульман». И именно А. Тальшинский 17 апреля 1913 года открывал предварительное собрание по организации общероссийского съезда студентов-мусульман. Он тогда выступил также с приветственным словом, во время которого сказал: «Товарищи! Сегодняшний день, имея важное значение, является знаменательным в развитии нашей общественной жизни. В этот день мы попытаемся заложить тот фундамент, который должен нести грандиозное здание народного дела и служить надежной опорой его существования. Необходимость такого здания очевидна, – она становится еще насущнее, если сосредоточить внимание наше в те немалые уголки, где гибнет в невежестве и в духовной нищете дорогой сердцу каждого из нас наш народ. Мы передовой авангард, сознавая это, не можем даже оставаться спокойными зрителями. Теперь или никогда. Руководящее всеми нами сознание требует борьбы с настоящим положением и виновниками его, но нет борьбы без объединения, в нем наша мощь, в нем сохранение – нашей национальной самостоятельности, которой грозит уж русская действительность...».

Но после утверждения участниками собрания его повестки, проведения выборов президиума предварительного собрания, предоставления участниками своих полномочий, собрание было прервано явившимися сотрудниками полиции и киевского охранного отделения. А. Тальшинский (фото, личное дело, Государственный архив Киева) вместе с другими участниками собрания был арестован за попытку создания политической организации. Его исключили с университета. Он отбыл два месяца тюремного заключения и был освобожден в июне 1913 года [3].

После освобождения из тюремного заключения А. Тальшинскому не удалось возобновиться на учебу в Университете Св. Владимира, поэтому он переехал в Харьков. Возможно, он продолжил обучение на медицинском факультете Харьковского университета. Переведение отчисленных с Университета Св. Владимира студентов в Харьковский или Новороссийский (Одесский) университет тогда практиковалось. Так или иначе, до Февральской революции 1917 года А. Тальшинский проживал в Харькове и до марта этого года работал ординатором в Харьковском госпитале общества Красного креста.

В апреле 1917 года А. Тальшинский (фото, сайт trend.az) возвратился на родину и начал работать в хирургическом отделении Бакинской городской клинической больницы. Тогда в Азербайджане, как и в Украине, осуществлялось национально-государственное

строительство. В июле 1918 года два государства – Украинская Держава (Гетманат Павла Скоропадского) и Азербайджанская Демократическая Республика договорились об обмене официальными представительствами. Уже во время Украинской Народной Республики в январе 1919 года была учреждена Чрезвычайная дипломатическая миссия УНР на Кавказе. 5 августа этого же года

азербайджанское правительство признало ее полномочия. Но из-за финансовых трудностей украинское дипломатическое представительство в Баку долгое время учредить не удавалось. 23 августа 1919 года МИД УНР поручил защищать и представлять интересы проживавших в Азербайджане украинцев в статусе вице-консула председателю Украинской Рады в Баку А. Голованю. 8 октября этого же года азербайджанский МИД

признав його повноваження. Невдовзі той відмовився від виконання обов'язків дипломата, і цю посаду зайняв Абульфат Талышинський, відомий тоді як Ага-хан. Але він працював недовго, бо вже в жовтні 1919 року МІД УНР звернувся в азербайджанський МІД з проханням дати агреман як українському віце-консулу іншому члену Української Ради в Баку і депутату Милли Меджлиса АДР – Василю Кужиму [2].

А. Талышинський (фото, сайт trend.az) продовжив медичну практику. З 1920 року він працював на кафедрі загальної хірургії Бакинського державного університету. В 1930 році в Бакинській лікарні імені Н. А. Семашко він організував відділення травматології. В 1935 році опублікував на азербайджанській мові для студентів-медиків перше навчальне посібник з травматології. В 1937 році захистив докторську дисертацію і став доктором медичних наук. В 1939 році йому присудили наукову ступінь професора. На протязі 1938–1944 років працював заступником кафедри травматології-ортопедії і військово-польової хірургії Азербайджанського інституту удосконалення лікарів. В час війни одночасно виконував обов'язки головного хірурга військової лікарні. Йому вдалося уникнути «сталінських репресій» [2; 4; 5].

Після закінчення Другої світової війни А. Талышинський заснував Бакинський НДІ травматології і відновлювальної хірургії. В інституті очолював відділення травматології-ортопедії, яким керував до кінця життя. Помер 21 грудня 1949 року, похований в м. Баку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гасымлы М. Дж., Купчик О. Р., Дамиров А. У. Українсько-азербайджанські політичні відносини: історія і сучасність. К., 2014. 160 с.
2. Иманов Вугар. «Шах подарил часы, Родина – ссылку, народ – память» – удивительная судьба Джахан Талышинской. URL: trend.az.
3. Купчик О. Р., Дамиров А. У. Студенты-азербайджанцы г. Киева в общественно-политической жизни Украины (1900–1917 гг.). К., 2013. 160 с.
4. Мир Абульфат-хан Талышинский. Первый азербайджанский травматолог, врач-ортопед. URL: ourbaku.com.
5. Талышинский Мир-Абульфат-хан (Ага-хан) – врач, травматолог, профессор. URL: baku.ru.

РОЗВИТОК ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЯПОНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

*Олійник Олександр Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Олійник Микола Миколайович, доктор історичних наук, професор
НДУ «Белгородський державний університет» (м. Белгород)*

Починаючи з 2014 р., система національної безпеки і оборони України зіштовхнулася з небаченими раніше в новітній історії викликами: окупація Автономної Республіки Крим та Севастополя, загострення військово-політичної ситуації у східних регіонах держави. Зазначені чинники вимагають від держави перегляду засад державної політики у частині захисту національної безпеки і підтримання рівня обороноздатності, зміни формату формування і функціонування системи органів військового управління. У зазначеному контексті однією із важливих заповнених оптимізації діяльності інституцій забезпечення національної безпеки і оборони України є запозичення і впровадження позитивного зарубіжного досвіду організації діяльності органів забезпечення державної безпеки і підтримання обороноздатності держави.

Зважаючи на те, що останнім часом Україна веде активну діяльність у напрямі налагодження партнерських відносин з питань безпеки з багатьма державами світу, важливого значення набуває дослідження досвіду захисту національної безпеки у державах Азії. Відповідно, метою наших тез є висвітлення досвіду адміністрування національної безпеки і оборони, який накопичили органи управління Японії, як одного з основних союзників США поза НАТО. Саме на цей статус на сьогодні претендує Україна, яка, де факто, вже має окремі елементи цього статусу та допомогу з боку США.

Для правильного розуміння реалій, що склалися в цій сфері, необхідно хоча б коротко переглянути ті сторінки післявоєнної історії Японії, які мають безпосереднє відношення до політики в галузі забезпечення національної безпеки.

Після поразки у Другій світовій війні Японія опинилася під владою американської військової адміністрації, що призвело до значного впливу американського права на формування нового законодавства країни [6, с. 358].

У 1947 р. була прийнята Конституція Японії, яка, по суті, була нав'язана США, які в цей момент віддавали головний пріоритет недопустимості відродження японського милітаризму [3, с. 46-47]. Ця Конституція діє і понині. Її ст. 9 проголошує, що «японський народ на віки вічні відмовляється від війни як суверенного права нації, а також від загрози чи застосування збройних сил як засобу вирішення збройних конфліктів» [4]. Для досягнення цієї мети, як говориться у наведеній статті, «ніколи на майбутнє не будуть створюватись сухопутні, морські та військово-повітряні сили, однозначно як і інші засоби війни».

Конституційні формули самі по собі відзначаються подвійним змістом, що, проте, не завадило Японії з початку 1950-х років поетапно відтворити збройні сили, офіційно іменовані з 1954 р. і по цей день силами самооборони. Їх створення було закріплено відповідним законом. Одночасно було створене Управління національної оборони (УНО), яке фактично є аналогом міністерства оборони. За американським типом був також створений Об'єднаний комітет начальників штабів (ОКНШ), що виконує функції Генерального штабу, а в 1956 р. – Рада національної оборони (РНО) – вищий консультативний орган з військової політики при голові японського уряду. Через 30 років РНО було перетворено на Раду національної безпеки (РНБ), яка має значно ширший склад та розширені функції.

В Японії механізм прийняття рішень у сфері національної безпеки має певні характерні особливості: велику кількість структур, які опікуються цією проблемою; обмежену роль військових; слабку інформаційну базу; практичну повну відсутність можливостей для особистої ініціативи та швидких вольових рішень; послідовний відхід від тих принципів, які зовсім недавно були покладені в її основу.

Звернемося до тих структур, які «виробляють» оборонну політику Японії. Найголовнішою із них є Рада національної безпеки (РНБ), заснована відповідно до закону №71 від 27 травня 1986 р. «як орган для обговорення найважливіших питань національної оборони, а також заходів на випадок виникнення серйозних надзвичайних ситуацій» [1, с. 58-59]. Головою РНБ є Прем'єр-міністр, членами – заступник Прем'єр-міністра, міністри закордонних справ та фінансів, начальники Управління національної оборони і Управління економічного планування, генеральний секретар Кабінету Міністрів та голова призначеної здійснювати контроль за діяльністю поліції Комісії у справах громадської безпеки. Таким чином, абсолютно всі члени РНБ є цивільними особами. За рішенням Прем'єр-міністра до роботи РНБ можуть бути залучені як консультанти інші міністри, голова Об'єданого комітету начальників штабів, експерти. До обов'язків РНБ належить, зокрема, щорічний розгляд оборонного бюджету в цілому, основних напрямків оборонних планів країни, а також п'ятирічних програм оборонного будівництва [2, с. 136]. Але найважливіша роль як у напрацюванні, так і втіленні в життя національної політики у сфері забезпечення належить Управлінню національної оборони (УНО). На УНО покладено відповідальність за будівництво збройних сил, їх бойову готовність, матеріально-технічне

забезпечення, організацію управління військами, а також ряд домовленостей зі США про розміщення американських військ і військових об'єктів на японській території. Особливу роль у спрямуванні політики національної безпеки відіграє Міністерство закордонних справ (МЗС), яке за статусом є вищим за УНО, структурою більш потужною та впливовою.

Різними аспектами забезпечення безпеки в МЗС займається цілий ряд підрозділів. Аналітичними питаннями значною мірою займається департамент аналізу інформації. Практична діяльність – це вже єпархія відділу з питань у сфері національної безпеки, який структурно входить до департаменту загальних зовнішньополітичних проблем. Офіційно завдання відділу формулюються як «планування аспектів зовнішньої політики, які безпосередньо пов'язані з забезпеченням безпеки; загальне керівництво плануванням та реалізацією відповідних напрямів зовнішньої політики; участь у міжнародних зустрічах з проблем безпеки; збір інформації та проведення досліджень, необхідних для досягнення вказаних цілей». У цьому ж департаменті є відділ з проблем співробітництва в забезпеченні міжнародного миру, який займається питаннями участі Японії в миротворчій діяльності ООН.

Однією з особливостей чинного в Японії механізму прийняття рішень у сфері національної безпеки є слабкість інформаційної бази, що утруднює прийняття оперативних рішень і адекватну реакцію на обставини, які швидко змінюються [2, с. 137]. Якщо японська система економічного шпигунства, можливо, не має собі рівних у світі, то це жодним чином не стосується політичної і військової розвідки, незважаючи на те, що нею займаються численні відомства – від інформаційно-аналітичного відділу при Кабінеті Міністрів, який нараховує 120 працівників, до розвідувальних організацій у кожному із трьох видів збройних сил.

Так, лише офіційно у системі забезпечення національної безпеки функціонують Розвідувальний відділ Управління державної оборони, Штаб розвідки Управління державної оборони, Органи військової контррозвідки, Інформаційна радіорозвідка, Управління розвідки і аналізу при Міністерстві закордонних справ, Управління розвідки Сухопутних сил, Управління розвідки Повітряних сил самооборони, Оперативна розвідувальна команда Морських сил самооборони. Крім цього, до органів забезпечення національної безпеки належить Інформаційно-дослідницьке бюро при кабінеті міністрів (аналітичний підрозділ, який концентрує і опрацьовує найважливішу інформацію, що становить розвідувальний інтерес), Японський науково-технічний центр (орган протидії промислового шпіонажу, науково-технічної розвідки), Управління розслідувань громадської безпеки при Міністерстві юстиції, Імміграційне управління при Міністерстві юстиції, Головне поліцейське управління, Бюро безпеки Державного поліцейського агентства [5, с. 57].

Про політику Японії в цій галузі неможливо говорити без її зв'язку з військовою сферою США. Правовою базою є двосторонній договір про взаємне співробітництво і гарантії безпеки, укладений у 1960 р., та інші документи. Спільні японсько-американські органи утворюють розгалужену мережу – від постійних зустрічей на найвищому рівні до можливих двосторонніх комітетів та консультацій на різних рівнях, за участю глав оборонних та зовнішньополітичних відомств, їхніх заступників, керівників департаментів тощо.

Отже, попри те, що Конституція Японії (ст. 9) не передбачає створення «жодних засобів війни», слід відзначити, що велика увага приділяється розвитку структур національної безпеки, найважливіша роль серед яких належить УНО, яке фактично керує національними силами самооборони [7, с. 86].

На сьогодні у Японії адміністрування забезпечення національної безпеки й оборони здійснюється розгалуженою системою органів військового управління. Серед них найбільш важлива діяльність збройних сил держави або інституцій, які виконують їх функції. Відповідно, перспективним напрямом наукової розробки є вироблення

пропозицій щодо запозичення і впровадження зарубіжного досвіду у національну практику функціонування сектору безпеки і оборони.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання реформування та розвитку структур безпеки і оборони: Науково-інформаційний збірник. Вип. 22. [за заг. ред. акад. НАН Укр. В.П. Горбуліна]. К.: ДП «НВЦ» Євроатлантикінформ». 2006. С. 58-59.
2. Біденко А. Законодавчі аспекти управління національною безпекою за рубежом. Політичний менеджмент. 2006. № 3. С. 136-137.
3. Герасіна Л.М., Окладна М.Г. Конституційно-політичний процес в Японії: історичні віхи та узгодження політико-правових засад системи влади. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2008. № 15. С. 46-57.
4. Конституция Японии. Конституции зарубежных государств: Учеб. пособ. / Сост. В.В. Маклаков. М.: Волтерс Клувер. 2002. С. 381-396.
5. Мельник С. Адміністрування національної безпеки й оборони органами військового управління у державах Азії (на прикладі Японії, Китаю, Південної Кореї). Актуальні проблеми правознавства. Вип. 2 (18). 2019. С. 55-60.
6. Олійник О.М. Формування правової системи Японії. Питання сходознавства в Україні: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 28 березня 2019 р. Харків, 2019. С. 356-359.
7. Петрів І.М. Рада національної безпеки і оборони України: правові основи становлення і розвитку: Монографія. Харків. 2009. 159 с.

ДИНАМІКА ТУРЕЦЬКО-СИРІЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Подрез Юлія Вікторівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, директор Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Відносини між Сирією і Туреччиною пережили кілька етапів трансформацій. Протягом багатьох десятиліть вони були досить нестабільними і часом носили напружений характер. Довгий час Сирія співпрацювала з РПК (Робітничою партією Курдистану), дозволяючи їм створювати на своїй території бази і тренувальні табори і вкриваючи їх керівництвом, що служило однією з причин напруженості в турецько-сирійських відносинах [0, с. 619].

В період зміни влади в цих країнах (в Сирії в 2000 році посаду голови держави зайняв син президента Х. Асада – Б. Асад, а в Туреччині в 2002 році до влади прийшла поміркована проісламська Партія справедливості і розвитку (ПСР) на чолі з Р. Ердоганом) відбулися певні зрушення в двосторонній співпраці. Турецьким урядом був оголошений новий курс в регіональній політиці – «нуль проблем із сусідами», в рамках якого було досягнуто значних успіхів у врегулюванні існуючих між Сирією і Туреччиною спірних питань.

Зміна Туреччиною свого політичного курсу щодо режиму Б. Асада мала низку причин. У період зміни режимів у Лівії і Єгипті Анкара не змогла реалізувати свої інтереси в цьому напрямку, тому на момент початку військових дій в Сирії Туреччина вже виробила нову стратегію щодо отримання переваги в ісламському світі з урахуванням «арабської весни». Тому турецьке керівництво зайняло досить жорстку позицію, заявляючи, що режим Б. Асада втратив легітимність і не може зберігатися в Сирії.

Громадянська війна, що почалася на початку 2011 року, стала новим випробуванням для турецько-сирійських відносин. 6 лютого 2011 року в м. Алеппо (на півночі Сирії) президент Б. Асад провів переговори з тодішнім прем'єр-міністром Р. Ердоганом (сучасним президентом Туреччини). Обидва лідери підтвердили важливість продовження спільної діяльності і координації позицій двох країн шляхом прозорого діалогу на вищому рівні з усіх питань, з якими зіштовхнувся Близькосхідний регіон.

Однак після військового розгону мирних демонстрацій в Сирії, Рада національної безпеки Туреччини в спеціальній заяві закликала Сирію «негайно здійснити реформи, спрямовані на забезпечення законних політичних, соціальних і економічних вимог сирійського народу». У заяві також підтверджувалася підтримка Туреччини заходам керівництва Сирії в здійсненні реформ. Однак на початку травня 2011 року риторика Р. Ердогана щодо ситуації в Сирії істотно змінилася. Туреччина стала закликати сирійську опозицію не провокувати владу до силового вирішення конфлікту.

Слід зазначити, що Сирія протягом довгого часу входила до сфери геополітичних інтересів Туреччини. Незважаючи на наявність різних проблем у відносинах двох країн (насамперед проблема водних ресурсів), між ними існує величезний потенціал для співпраці. При цьому позиція турецької влади щодо сирійської кризи була гранично проста: режим Б. Асада в Сирії визнали диктаторським і таким, який давно втратив свою легітимність.

В цілому, політика Туреччини по відношенню до арабських революцій мала деяку специфіку. Починаючи з революцій у Тунісі та Єгипті, в Анкарі підтримали прагнення народів, що піднялися на боротьбу за зміни. Тобто в Туреччині вважали, що молоде арабське населення має право вимагати реалізацію своїх прав і соціальних гарантій. Таким чином, підтримуючи революційні події на Близькому Сході, турецький уряд зробив серйозний прорив у своїй зовнішній політиці, оскільки поставив під загрозу зриву дипломатичні відносини з деякими арабськими країнами.

В умовах наростання напруженості в двосторонніх відносинах, в силу того, що Анкара зайняла досить жорстку позицію, а також підтримка нею сирійської опозиції призвели до перших інцидентів на турецько-сирійському кордоні. Так, 22 червня 2012 року сили Сирії збили над своєю територією турецький винищувач F4 «Фантом», а через кілька днів сирійські ППО обстріляли турецький літак, який проводив пошуки збитого раніше винищувача [0, с. 35]. Подальший розвиток подій був невтішним. 3 жовтня 2012 року турецька армія завдала ударів по території Сирії у відповідь на мінометний обстріл м. Акчакале. У свою чергу, рада НАТО в ніч на 4 жовтня підтримала турецьку владу, а вину за обстріл поклала на сирійських військових. Наслідками жовтневого прикордонного конфлікту стало розгортання Туреччиною системи протиповітряної оборони для зміцнення своїх позицій на кордоні з Сирією.

Підводячи підсумок, слід констатувати, що турецько-сирійські відносини пройшли складний шлях. Довгий час наявність цілого спектру проблем (територіальні суперечки навколо Хатая, курдське питання, проблеми поділу водних ресурсів) зводило співпрацю двох країн нанівець. Прихід ПСР до влади в Туреччині ознаменувався якісно новим етапом двосторонніх відносин, який характеризувався прагненням до врегулювання цих спірних питань.

Однак затяжна громадянська війна в Сирії стала переломним моментом в турецько-сирійських відносинах. Анкара, маючи на меті посилення власного впливу в регіоні, а також дотримуючись загальної політики НАТО, зайняла жорстку прозахідну позицію в конфлікті. Однак, на відміну від інших країн Близького Сходу, де більшість лідерів під тиском революційних подій залишили свої посади, режим Б. Асада виявився більш стійким, на що, безумовно, не розраховували ні західні країни, ні турецьке керівництво.

Підтримавши сирійську опозицію і згодом фактично вступивши в громадянську вою в Сирії, Анкара тим самим не тільки відійшла від своєї політики «нуль проблем із сусідами», а й поставила під удар власну національну безпеку, при цьому зруйнувавши

також відносини з Іраном. До того ж тривалий сирійський конфлікт набув загрозливих масштабів для Туреччини не тільки через величезну кількість сирійських біженців, але і в зв'язку з явним посиленням терористичної активності всередині країни.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім. Проблема Александретти в турецько-сирійських відносинах. Політологічний вісник. 2015. Вип. 79. С. 500-510.
2. Геворгян А.Г. Курдский вопрос в турецько-сирійських отношениях в контексте сирійського кризиса. Вестник РУДН. 2019. Т. 19. № 4. С. 615-624.
3. Сулейманов А.В. Турецько-сирійские отношения: вчера и сегодня. Азия и Африка сегодня. 2015. № 12 (701). С. 32-38.

К ВОПРОСУ ОБ ОСМАНСКИХ ВОЕННОПЛЕННЫХ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ: «ХАРЬКОВСКИЙ ПЛЕН» КНЯЗЯ СКАРЛАТА КАЛЛИМАХИ (1810–1812 гг.)

Тумаков Александр Иванович, кандидат исторических наук, доцент
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В период русско-турецкой войны 1806–1812 гг. Харьковская (в то время – Слободско-Украинская) губерния, наряду с некоторыми другими внутренними губерниями Российской империи, использовалась военным командованием для размещения там турецких военнопленных, поскольку держать их в ближайшем тылу действующей армии было опасно. Выбор места пребывания для пленников во многом зависел от их статуса. Паши (генералитет) находились в привилегированном положении: их, как правило, размещали в губернских центрах, выделяли более высокое финансирование на содержание и т.д.

В июне 1810 г. русская армия взяла хорошо укрепленный г. Разград. Главнокомандующий Молдавской армией генерал Н. М. Каменский в своем письме Софронию Врачанскому, известному болгарскому просветителю, сообщал: «Турки, в оном [городе] находившиеся, частью истреблены, частью взяты в плен, и в том числе один трехбунчужный паша [уровень генерал-полковника], один двухбунчужный и князь Калимахи [Каллимахи]» [Цит. по: 1].

Князь Скарлат Каллимахи, грек по национальности, личный драгоман (переводчик, а фактически министр, ведавший иностранными делами) султана Селима III, в 1807 г. был назначен на пост господаря (губернатора) Молдавии, которая в то время входила в состав Османской империи. Местом его пребывания в плену был избран губернский город Харьков, где он, по предписанию Государственного канцлера Н. П. Румянцева, был взят под надзор [2, л. 1-3]. Таким образом, начался период «харьковского пленения» князя.

На момент его прибытия к месту назначения, летом 1810 г., на территории Слободско-Украинской губернии уже находились 575 османских подданных, оказавшихся в плену у русской армии (в дальнейшем их число существенно возросло). Из них в Харькове пребывали 59 человек, в том числе 6 «чиновников» (так в русских документах того времени называли турецких офицеров) [3, л. 15-15 об.].

Документы о пребывании князя Каллимахи в Харькове, которые удалось найти в фондах Государственного архива Харьковской области на сегодняшний день, немногочисленны: они, в основном, содержат сведения об установлении над ним надзора, о составе его свиты (7 «чиновников» и 13 «простых») [3, л. 29], о размещении и обустройстве князя (для этого было выделено два дома) [4, л. 43], о выделенном ему денежном содержании из городской казны [5, л. 7-8] и т.п.

Некоторые пробелы в сведениях о пребывании князя Каллимахи в Харькове отчасти восполняют воспоминания немецкого профессора К.-Д. Роммеля [6], который в то

время преподавал в Харьковском университете и поддерживал достаточно тесные связи с пленным князем, членами его свиты и другими турецкими офицерами, которые пребывали на территории губернии.

Так, Роммель упоминает о том, что после «торжественного прибытия» пленных во главе с Каллимахи в Харьков, местный губернатор И. И. Бахтин устроил в их честь званый вечер, что, несомненно, подчеркивало высокий статус князя в сравнении с другими османскими военнопленными, находившимися на территории губернии. На этом приеме представители «высших слоев харьковского общества» обратили внимание на то, что и сам князь, и некоторые офицеры из его свиты свободно разговаривали по-французски [6, с. 132].

К сожалению, сведений о «светской жизни» С. Каллимахи и его деятельности в Харькове не много. Документы свидетельствуют, что он вел переписку с пленными турецкими офицерами, находившимися в губернии [см., например, 3, л. 124]. Частым гостем князя был профессор Роммель, который часто приезжал к нему на квартиру, где «под трубку с турецким табаком и чашку левантского кофе» проводил занятия по грамматике латинского языка и римской литературе [6, с. 132].

Обращает на себя внимание тот факт, что в 1810–1812 гг., т.е. именно в период пребывания Каллимахи в Харькове, турки, содержащиеся в Слободско-Украинской губернии, в отличие от военнопленных в других губерниях, пользовались правом на отпуск сроком до двух месяцев в пределах Российской империи для свидания с родственниками, находившимися в плену в других регионах [7].

Печальной страницей в истории русско-турецких отношений стали трагические события в г. Валки – уездном центре Слободско-Украинской губернии, где 17 июля (2 августа) 1812 г. и в последующие несколько дней местными жителями из-за возникшего конфликта [см. 8; 9] были убиты 380 (по османским источникам – 538) находившихся там турецких пленников [9, с. 401].

Это происшествие вызвало большой резонанс. Турки акцентировали внимание на том, что данный инцидент произошел уже после заключения мирного договора. Турецкие офицеры, находившиеся в плену, подготовили «обстоятельную записку» со своей оценкой этого кровопролитного конфликта, перевели ее на французский язык и через князя Каллимахи передали харьковскому губернатору [10, л. 114].

После завершения войны губернатор И. И. Бахтин отправил Каллимахи и его свиту в Тирасполь (откуда они должны были проследовать на родину) за свой счет [11, л. 27-27 об.] Возвращаясь в числе других пленников в Османскую империю, князь, по словам Роммеля, «пребывал в унынии», поскольку считал, что именно на него в Константинополе будет возложена вся ответственность за этот трагический инцидент [6, с. 133-134]. Однако этого не произошло. После возвращения из плена, в сентябре 1812 г. он снова был назначен господарем той части Молдовы, которая осталась под сюзеренитетом Османской империи, где правил до 1819 г.

В январе 1821 года С. Каллимахи был назначен господарем Валашского княжества, но фактически не правил из-за начавшегося восстания. Вскоре турки заподозрили семью князя в поддержке греческих повстанцев и подвергли ее жестоким гонениям. В июне 1821 г. он был лишен своего поста и вызван в Константинополь. Его обвинили в тайных связях с Россией, и через несколько месяцев, в декабре того же года, он был казнен вместе с руководителями греческой церкви – Константинопольским Патриархом Григорием V, двумя митрополитами и двенадцатью епископами (по другим сведениям, скончался в результате сердечного приступа).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Катанов В. Русские орлы. Наш современник. 2001. № 7. URL: <https://pub.wikireading.ru/hGQLFuiOsr>
2. Государственный архив Харьковской области (ГАХО). Ф. 3. Оп. 17. Д. 324.

3. ГАХО. Ф. 3. Оп. 17. Д. 493.
4. ГАХО. Ф. 3. Оп. 18. Д. 80.
5. ГАХО. Ф. 3. Оп. 18. Д. 309.
6. Роммель К.-Д. Спогади про моє життя та мій час. Харків, 2001.
7. Познахирев В. В. Эволюция положения турецких военнопленных в России в конце XVII – начале XX в. Ученые записки: электронный журнал Курского государственного университета. 2011. №3. Т. 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-polozheniya-turetskikh-voennoplennykh-v-rossii-v-kontse-xvii-nachale-xx-v/viewer>
8. Маслійчук В.Л. Розправа над військовополоненими мусульманами у Валках 1812 р.: Видимі та приховані механізми конфлікту початку XIX ст. Соціум. Альманах соціальної історії. Вип. 3. 2003. С. 137-146.
9. Тумаков А. И., Фурат М. Ф. Валковская трагедия 1812 г.: анатомия конфликта (по документам Государственного архива Харьковской области). Дриновський збірник. Т. 5. Харків – Софія: Академічно видавництво «Проф. Марин Дринов», 2012. С. 400-416.
10. ГАХО. Ф. 3. Оп. 19. Д. 791.
11. ГАХО. Ф. 3. Оп. 19. Д. 167.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ІНСТРУКТОРСЬКИХ МІСІЙ ПРОВІДНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН І СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ В АЗІЇ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918 - 1939 РОКИ): ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

*Фалько Сергій Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент
Національна академія Національної гвардії України*

Друга світова війна готувалася складними воєнно-політичними заходами. Один із маркерів військового розвитку в досліджуваній період – це військово-інструкторська діяльність розвинених держав Європи та Сполучених Штатів Америки в рамках військової модернізації можливих військових союзників цих країн.

Робота присвячена одній із складових частин процесу військової модернізації – діяльності військово-інструкторських місій провідних європейських держав і Сполучених Штатів Америки у міжвоєнний період. Часовий інтервал дослідження – 1918–1939 роки. Це був час модернізації нових національних армій у Східній Європі та низці збройних сил країн Азії та Латинської Америки. Не останню роль у цьому складному процесі відігравали військові місії. Швидко й ефективно досягти якісної модернізації відсталих у розвитку армій без інструкторської допомоги було неможливо. Зіставлення результатів перетворень дозволяє точніше зрозуміти регіональну специфіку та конкретні результати цієї форми військової модернізації збройних сил у міжвоєнне двадцятиліття.

Метою дослідження є аналіз діяльності іноземних військово-інструкторських місій, їхньої ролі у створенні регулярних армій, зокрема тих національних держав, що з'явилися після 1918 року, а також аналіз важливості військової модернізації країн, військово-політичні еліти яких усвідомлювали складність існування в умовах воєнних загроз після Першої світової війни 1914–1918 років та напередодні 1939 року. Поліпшення якості організації бойової підготовки, штатної організації, штабної служби, створення резерву та інших напрямів організації збройних сил країн регіону через ускладнення організації військової справи не могло відбутися без сприяння європейських військових фахівців.

У дослідженні вивчаються окремі напрями роботи європейських військових інструкторів у міжвоєнний період 1918–1939 років, виділяються недостатньо вивчені напрями історії військово-інструкторської діяльності напередодні Другої світової війни 1939–1945 років.

Узагальнюючи науковий матеріал нашого дослідження, слід констатувати, що тема військово-інструкторської діяльності передових у військовому відношенні країн у міжвоєнний період 1918–1939 рр. перспективна для історичної науки і є актуальною для дослідників. У ній є лакуни, які вимагають заповнення, як то: розвідувальна діяльність інструкторів, шляхи лобювання експорту зброї зі своєї батьківщини та інші недостатньо досліджені проблеми.

Порівняння діяльності в різних регіонах світу дозволяє оцінити більш глобальну тему – хід військової модернізації під іншим кутом, на зіставленні масштабів, результатів, порівняти рівні організації і військової культури різних військових концепцій, їх життєстійкість у незвичайних для них культурних умовах.

Слід зазначити, що особливо важко розібратися з наслідками роботи місій. Оскільки тема впливу тієї чи іншої військової школи, національної ментальності вкрай складна і за характером міждисциплінарна, і цей напрямок є перспективним, у справі вивчення військово-інструкторської роботи військових місій зокрема, і як тема запозиченої військової модернізації загалом.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bruce Meixsel Richard. Quezon, Douglas MacArthur and the Significance of the Military Mission to the Philippine Commonwealth. *Pacific Historical Review*. 2001. № 2. P. 255–292.
2. Castro Leonardo Jeffs. Combatientes e Instructores Militares Chilenos en la Guerra del Chaco. *Revista Universum*. 2004. № 19. P. 58–85.
3. Edward J. Erickson. *Ottoman Army Effectiveness in World War I: A Comparative Study*. Praeger Security International, 2007.
4. Fu Pao-Jen. The German Military Mission in Nanking, 1928–1938: A Bridge Connecting China and Germany”. *History – Dissertations*. Syracuse University, 1989. URL: https://surface.syr.edu/hst_etd/37
5. Graham Jevon. *Glubb Pasha and the Arab Legion: Britain, Jordan and the End of Empire in the Middle East*. Cambridge University Press. Reprint edition, 2019.
6. Heller Mark. *Politics and the Military in Iraq and Jordan, 1920–1958: The British Influence*. San Diego: University of California. Vol. 4. 1977. Issue 1. P. 75–99.
7. Matthew Hughes. The Conduct of Operations: Glubb Pasha, the Arab Legion and the First Arab–Israeli War, 1948–1949. *War in History*. Vol. 26. 2019. Issue. 4. P. 539–562.
8. Morton Louis. *The Fall of the Philippines*. Washington: Center Of Military History United States Army, 1993.
9. Polak Christian. La Mission Militaire Française de l’aéronautique au Japon (1919–1921). *Ebisu*. 51. 2014. № 1. URL: <http://journals.openedition.org/ebisu/1459>
10. Walsh B. K. The Germany Military Mission in China. 1928–1938. *Modern History*. Vol. 46. 1974. № 3. P. 502–513.
11. Каткова З. Д. Чан Кайши и его немецкие советники. *Общество и государство в Китае*. Т. XLII. Ч. 3. 2012. С. 183–189.
12. Цыплин В. Г. Советско-турецкие контакты по военным вопросам в начале 1920-х годов. *Известия Саратовского ун-та. Сер. История. Международные отношения*. Т. 19. Вып. 1. 2019. С. 68–75.
13. Чудодеев Ю. В. Советские военные советники в Китае (1937–1942). *Проблемы Дальнего Востока*. 1988. № 2. С. 117–124.
14. Шматов В. Г. Синьцзян в системе мероприятий Советского Союза по оказанию экономической и военно-технической помощи Китаю в период японской агрессии 1931–1943 гг. Дис. ... канд. ист. наук. Барнаул: Алт. гос. гум.-пед. универ. им. В.М. Шукшина. 2016.
15. Юркевич А. Г. Феномен Хуанпу: военная школа Гоминьдана в новейшей истории Китая. М.: ООО “Вариант”, 2015.

КОНЦЕПТ «СХІД» І ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯПОНІЇ В УМОВАХ МОНДІАЛЬНОГО СВІТОУСТРОЮ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИКО- РЕГІОНАЛЬНИЙ, ДІАСПОРАЛЬНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ

Ціватий Вячеслав Григорови, кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сьогоднішня система політико-дипломатичних координат міждержавних відносин вибудовується в умовах поліцентричного світу та мондіального світоустрою ХХІ століття [1, с. 26-29]. Особливе місце в цій диспозиції обіймає Японія – одна із провідних держав світу. Японія володіє і використовує в дипломатичній практиці один із найбільш повних і привабливих наборів інструментів «м'якої сили», а також ефективну діаспоральну політику серед інших держав Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Інституціональний потенціал японської «м'якої сили» підкріплюється позиціонуванням і статусністю Японії як миролюбної держави.

Концепція «м'якої сили» в Японії має свою національну і регіональну специфіку. Основи концепції «м'якої сили» в теорії та практиці міждержавних відносин були закладені американським політологом Джозефом Наєм на початку 1990-х рр. у монографії *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* [2]. Дане поняття, активно увійшло в міжнародно-політичний лексикон, дипломатичну й зовнішньополітичну практику багатьох держав, отримало свій подальший розвиток у монографії Дж. Ная у 2004 році: *Soft Power: The Means to Success in World Politics* [3].

На думку експертів, японські політики значно розширили розуміння «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію. Відзначається, що в Японії застосування інструментарію «м'якої сили» реалізується в руслі адаптації зарубіжного досвіду та доповнення його національною специфікою з кінцевою метою, орієнтованою на просування інтересів японського бізнесу за рубежом. На противагу класичним визначенням, дійсно, у стратегіях «м'якої сили» більшості азійських держав успішна економічна модель є одним із ключових ресурсів забезпечення національної привабливості [5]. Японія в даному випадку не виняток. У Токіо вважають, що, незважаючи на тривалу економічну рецесію, досвід модернізації епохи Мейдзі, економічного відновлення після Другої світової війни і досягнення країною високого рівня життя при збереженні культурної самобутності виступає основою забезпечення привабливості японської моделі економічного розвитку для багатьох держав.

В офіційних публікаціях Міністерства закордонних справ Японії зазначається, що з метою ефективної реалізації зовнішньої політики необхідно сприяти зацікавленості в зближенні з Японією і формування її позитивного образу за допомогою надання інформації не тільки урядам, а й безпосередньо громадянам, а також шляхом заохочення міжособистісної взаємодії на рівні громадськості. Таким чином, головними каналами просування «м'якої сили», на думку керівництва зовнішньополітичного відомства країни, повинна бути громадська, публічна та культурна дипломатія, діаспоральна політика і політика співпраці із діаспорами світу [4, с. 6-7].

Цілі і завдання, а також інструменти реалізації «м'якої сили» Японії змінюються залежно від типу. Вони характеризуються двома основними практичними формами і векторами міжнародного взаємодії. Перший з них спрямований на розвинені провідні держави світу (США, Францію, Італію, Сінгапур, Південну Корею) і країни, що стрімко розвиваються з високим ресурсним і ринковим потенціалом (Китай, Індію, Бразилію). Другий вектор орієнтований на країни, що розвиваються у Південно-Східній Азії, Центральній Азії та Африці.

У першому випадку ключовим завданням стає саме просування інтересів національного бізнесу, у другому – демонстрація гуманітарної зрілості та економічної потужності японської держави. Реалізація японської «м'якої сили» у першу чергу,

здійснюється через інструменти публічної дипломатії. Такий підхід відповідає концептуальному баченню і політичній теорії Дж. Ная, адже саме публічна дипломатія є основним засобом реалізації в концепції Дж. Ная. У форматі публічної дипломатії держава оперує такими інструментами, які здатні спонукати еліту, уряд і суспільство за кордоном у цілому приймати, поважати і підтримувати його національні культурні цінності й політичну культуру. До ключових напрямів роботи японської публічної дипломатії відносяться інформаційна політика і взаємодія зі ЗМІ, освітні програми та програми академічних обмінів, гуманітарне співробітництво і надання офіційної допомоги розвитку (ОДР), діаспоральна політика [5; 6].

Японське керівництво, у нових геополітичних умовах, підходить до досить тонкої грані між розширенням поняття «м'яка сила» і використанням повноцінних інструментів економічного впливу в рамках класичної «жорсткої сили». Автор концепції «м'якої сили» Дж. Най також виділяв Японію серед інших азійських держав як таку, що володіє найбільш серйозними ресурсами і потенціалом у даній сфері. Одна із лідируючих позицій у світі за кількістю зареєстрованих патентів, провідне місце по наданню допомоги зарубіжним країнам, найбільша тривалість життя – такий образ сучасної Японії в очах світової спільноти [7; 8]. Історичні та цивілізаційні відмінності Японії від західних країн не стали перешкодою для адаптації та розвитку концепції «м'якої сили» у зовнішній політиці та діаспоральній політиці цієї азійської держави [9; 10].

Отже, на сьогодні політики та експерти в Токіо розглядають традиційні механізми прояву «м'якого впливу» на зарубіжну аудиторію, на діаспору в якості важливого засобу завоювання лідируючих позицій у світовій політиці, дипломатії, економіці, культурі, освіті та спорті. Японія значне місце у своїй політиці «м'якої сили» віддає реалізації програм економічному співробітництву, доповнюючи тим самим класичне розуміння концепції. Стабільне просування Японії в міжнародних рейтингах «м'якої сили» свідчить про результативність застосування практик такого впливу. Сьогодні, безумовно, особливі зусилля японського керівництва зосереджені в області підготовки та успішного проведення Олімпіади-2021 в Токіо, яка може стати черговою «цеглинкою» японської «м'якої сили» і трампліном для подальшого поширення знань про японську культуру і японську ідентичність у світі. Саме традиціоналізм і прихильність сформованим бюрократичним практикам, на думку експертів, залишаються важливим стримуючим фактором розвитку японської зовнішньої та внутрішньої політики. Однак при застосуванні нових підходів і політичної волі поточні проблеми можуть стати новим ресурсом «м'якої сили» як приклад успішного їх подолання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ціватий В.Г., Громико О.А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття (інституційний контекст). Зовнішні справи. 2014. № 8. С. 26-29.
2. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. N.Y.: Basic Books, 1991. 336 p.
3. Nye J.S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. N.Y.: Public Affairs Group, 2004. 130 p.
4. Кулінич М.А. Японці бачать в Україні серйозного партнера. Про спільні культурні коди. День. 2012. 01 лютого. № 16 (2012). С. 6-7.
5. Warren A.S. Japan House: Tokyo's New Public Diplomacy Push. The Diplomat. 2017. 22 July. URL: [https://thediplomat.com/2017/07/japan-house-tokyos-new-public-diplo macy-push/](https://thediplomat.com/2017/07/japan-house-tokyos-new-public-diplo-macy-push/) (дата звернення: 19.12.2020).
6. What's Japan House. Japan House. Official website. URL: <https://www.japanhouse.jp/en/> (дата звернення: 09.03.2021).

7. クールジャパン戦略について (О стратегии Cool Japan). Cabinet Office. 2012. URL: https://www.cao.go.jp/cool_japan/about/pdf/cj_initiative.pdf (дата звернення: 06.03.2021).
8. 日本ブランド戦略 (Стратегия Japan Brand). Prime Minister of Japan and His Office. URL: https://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/houkoku/090310_nihonbland.pdf (дата звернення: 09.03.2021).
9. Корсунський С.В. Зовнішня політика в епоху трансформацій: як не залишитись на узбіччі історії. К., 2020. 256 с.
10. Циватый В.Г. Институционально-исторические традиции политико-дипломатических систем и дипломатии: социологический аспект. Социология дипломатии: Гипотеза, структура и тематические исследования: Монография / Милан Язбец, Вячеслав Циватый и др. К., 2015. С. 269-280.

«БЕРБЕРСЬКЕ ПИТАННЯ» ТА ЙОГО ПОЛІТИЗАЦІЯ В АЛЖИРІ У 80-Х РР. ХХ – 10-Х РР. ХХІ СТ.

Ямпольська Лариса Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Абдулкадер Ардалан Латіф Абдулкадер, викладач

Університет Салахаддін в Ербілі (Курдський автономний район, Республіка Ірак)

Етноконфесійні конфлікти є дестабілізуючим фактором у системі сучасних міжнародних відносин. Етнічна й релігійна гетерогенність, фрагментарний характер східних суспільств, економічна відсталість, слабкість демократичних інститутів, дискримінація нетитульних етносів, релігійних громад, боротьба локальних еліт за пріоритетний доступ до економічних ресурсів і зміцнення режиму особистої влади спровокували міжнаціональні протиріччя у країнах мусульманського Сходу. Каталізаторами міжетнічної та міжконфесійної напруженості у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. стали крах колоніальних імперій та авторитарних режимів, які забезпечували за рахунок силового тиску стабільність у регіоні. «Берберська проблема» в країнах Північної Африки до сих пір залишається недостатньо вивченою, незважаючи на загострення на межі ХХ – ХХІ ст., яке поставило під загрозу питання про територіальну цілісність Алжиру.

Виходячи з контексту зазначеної проблематики, завданнями нашого дослідження є: визначення сутності «берберського питання» в країнах Магрибу, аналіз причин політизації етнічного фактору в постколоніальному Алжирі в 60-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. і наслідків етнополітичного курсу держави – протиставлення «берберського партикуляризму» ісламського фундаменталізму.

Починаючи з давньої історії, етнічне та конфесійне розмаїття вважалося характерною рисою Північно-африканського регіону, а поширена метафора «Магриб – «пограниччя культур» знаходить численні підтвердження протягом усієї його історії [1; 4; 8]. Населення магрибських держав (Алжиру, Тунісу, Марокко, Лівії) в процесі історичного розвитку сформувалося з кількох етнічних груп, найбільш ранніми з яких були бербери, що належали до лівійської групи семіто-хамітського кореня. Вперше автохтонне населення Магрибу згадується в давньоєгипетських джерелах кінця IV тис. до н.е. під назвою «техену». Берберами (від лат. *barbarus* – варвари) греки називали тих, хто не володів грецькою мовою; самоназва берберів – «амазиг» (від лат. *amazigh* – «вільна людина») [6, с. 54]. Загальна чисельність берберів у наш час становить, за різними статистичними даними, від 20 до 40 млн осіб [7, с. 123]. Найбільш компактними місцями їхнього проживання є гірські райони країн Північної Африки. У сучасному Алжирі берберське населення проживає компактними групами у віддалених географічних районах:

гірському масиві Орес на сході країни (племена шавійя); гірській області Кабілія (кабіли) – на схід від столиці країни; пустельній частині Мзаб (мозабіти) – в північних районах Сахари; в південних регіонах Сахари (туареги). В наш час бербери складають близько 19% всього алжирського населення (2,3 млн осіб), займаючи друге місце після арабів. Найчисленніша берберська група в Алжирі – кабіли (2/3 берберського населення країни) [6, с. 55].

У контексті розвитку берберської ідентичності доцільно зробити акцент на наступних аспектах. В епоху арабізації та ісламізації (VII–XV ст.) ще не було підстав порушувати питання про «берберську самосвідомість», оскільки протистояння берберських племен центральній «арабській» владі не носило характеру власне етнічного конфлікту [3, с. 78]. В період французької колонізації Алжиру (1830-ті – 1950-ті рр.) модернізація традиційних суспільств, поширення французької мови та культури, західного способу життя, залучення до французької соціально-економічної та адміністративної системи стали головними напрямками еволюції етнічних і конфесійних меншин, що знайшло відображення в «берберській політиці».

Після закінчення Франко-алжирської війни (1954–1962 рр.) і досягнення Алжиром суверенітету кабільська буржуазія, захищаючи франкомовне культурне надбання як спадщину колоніалізму, стояла на позиціях «франкофонії», проголошуючи пріоритет французької мови над арабською [5, с. 85]. Президенти Алжирської Республіки Ахмед Бен Белла (1963–1965 рр.) і Хуарі Бумедьєн (1965–1976 рр.) проводили політику обмеження прав і свобод берберського населення: всі прояви його культурної спадщини піддавалися суворим заборонам, почався процес прискореної арабізації. Арабська мова отримала статус офіційної, були скасовані курси з етнології у вишах як такі, що «підтримують берберську пропаганду» [5, с. 90].

Політизація «берберського питання» в Алжирі отримала новий виток на початку 80-х рр. XX ст., після створення в Парижі «Фронту звільнення берберських племен у країнах Магрибу». Його програма декларувала створення незалежних берберських держав у районах компактного проживання етносу в Алжирі, Марокко та Мавританії [12]. В університетах Алжиру і Тізі-Узу пройшли студентські демонстрації, що поклали початок «берберській весні». Президент країни Шадлі Бенджедід (1979–1992 рр.), засуджуючи етнічний сепаратизм, змушений був переглянути позицію правлячих структур: починаючи з 1982 р., проблемам мови, культури та фольклору берберів почали приділяти більше уваги в освітніх програмах вишів країни. На V з'їзді правлячої в країні партії Фронту національного звільнення (ФНО) в грудні 1983 р. влада офіційно визнала роль берберів як «пращурів сучасних алжирців». На цій платформі виникла впливова громадська організація – Берберський культурний рух (БКР).

«Берберське питання» стало набувати також політичної спрямованості, пов'язаної з прагненням до реваншу старої кабільської франкомовної буржуазії, яка постраждала в результаті державного курсу 60-х – 70-х рр. XX ст. на арабізацію [10, р. 87]. Нейтралізувати «берберизм» як націоналістичну течію «допоміг» стрімкий вихід на політичну арену Алжиру ісламістських рухів. Сутність політичного курсу Ш. Бенджедіда у 80-х – початку 90-х рр. XX ст. полягала в «урівноваженні» берберського партикуляризму та ісламського фундаменталізму [11]. У січні 1992 р., з метою не допустити до влади радикальну партію Ісламський фронт порятунку (ІФП), яка перемогла в першому турі парламентських виборів, армія здійснила державний переворот, анулювавши результати виборів і відправивши у відставку Ш. Бенджедіда. У період, коли фундаменталісти оголосили, що ті, «хто не визнають вибір народу в грудні 1991 р., будуть страчені в ім'я порятунку Алжиру» [6, с. 70], Кабілія залишалася єдиним форпостом боротьби з ісламізмом, створивши «загони самооборони» [9].

Активізація берберського руху призвела до того, що, згідно з новою Конституцією Алжиру 1996 р. «берберизм» був визнаний однією з основ алжирського соціуму нарівні з

«арабізмом» та ісламом, що поклало початок створенню юридичної бази для відновлення прав цієї етнічної спільноти [2]. Активісти Збройного берберського руху і Альянсу за вільну Кабілію висунули президенту країни Абдель Азізу Бутефліка Ель-Ксарську програму про надання офіційного статусу берберській мові нарівні з арабською, виведення урядових збройних формувань із Кабілії, прийняття плану соціально-економічного розвитку регіону, гарантій демократичних прав і свобод берберському населенню [6, с. 71]. Значного сприяння алжирським берберам надав Всесвітній конгрес Амазиг (ВКА), скликаний у Франції 4 вересня 1995 р. як перша організація, що виступила за визнання національних прав берберів у міжнародному масштабі.

У контексті «арабських революцій» 2010–2011 рр. і затяжних громадянських війн у країнах Арабського Заходу актуалізоване питання про те, знярядям у чиїх руках може виступити «берберизм» в Алжирі, Тунісі, Марокко, Лівії? Чи зможе офіційна влада спрямувати берберський націоналізм проти ісламського фундаменталізму, що займає міцні позиції, особливо в Алжирі [див. 8; 10-11]; чи використають фактор «берберської весни» західні спецслужби, спрямувавши опозиційні сили проти урядових структур?

Аналіз «берберської проблеми» в країнах Магрибу, на прикладі Алжиру, дозволяє зробити наступні висновки. Жоден із соціальних феноменів сучасності впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. не справив такого могутнього впливу на соціальну практику держав у сфері регулювання групових взаємовідносин, як феномен етнічної ідентичності. Після пережитого під впливом «етнічного відродження» шоку від нездійснених «ліберальних очікувань» із приводу неминучої в процесі модернізації мінімізації етнічного фактору в суспільстві політичні та релігійні еліти більшості ісламських держав були переконані в тому, що модерністська трансформація суспільства внесе зміни і в розуміння терміну «етнічність», зруйнувавши її примордіалістські цінності.

Проте «підірвана етнічність», що перетворилася на широкі автономістські етнополітичні рухи, проекти «націєтворення» в постколоніальних державах, тривалі міжетнічні конфлікти, привела до розуміння того, що модернізація не знімає етнокультурно обумовлених характеристик соціальних груп, а політико-ідеологічна доктрина «плавильного котла» не є вичерпним вирішенням проблем етнічності. Важливим політичним підсумком першого наступу етнічності стала відмова від асиміляційної стратегії побудови культурно гомогенних суспільних систем (що спостерігається в процесі арабізації і наступу на культурно-політичні права берберської спільноти в постколоніальному Алжирі). Другий пік політизації етнічності в країнах Північної Африки збігся у часі із розвитком процесів глобалізації та колапсу соціалістичної моделі (90-ті рр. ХХ ст.): поглиблення процесів лібералізації, скорочення масштабів соціальної нерівності між стратифікованими групами, розвиток інтеграційних проектів викликали могутній імпульс до активізації фрагментації поліетнічних держав Великого Магрибу.

Отже, важливою передумовою політизації етнічного фактору в Алжирі стала криза етнічності, що викликала ескалацію міжетнічної напруженості (арабо-берберський конфлікт). При такому розумінні кризи етнічності політизована ідентичність виступає як функція захисту, що в реальності означає витіснення негативної категоризації етнічного колективу і повернення йому відчуття позитивної значимості, стабільності та безпеки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жюльен Ш.-Андре. История Северной Африки: В 2-х т. Т.2. Тунис. Алжир. Марокко. От арабских завоеваний до 1830 г.; пер. с фр. М.Е. Аничковой. М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. 423 с.
2. Конституция Алжирской Народно-демократической Республики с изменениями, принятыми на референдуме 28 ноября 1996 год. URL: <http://worldconstitutions.ru/archives/53> (дата обращения: 1.03.2021).
3. Миронова В.И. Алжир: проблема берберского меньшинства. Ближний Восток и современность. Вып. 16. М., 2002. С. 76-84.

4. Народы мира. Этнографические очерки. Народы Африки; под ред. Д.А. Ольдерогге, И.И. Потехина. М.: Изд-во АН СССР, 1954. 730 с.
5. Омар А. Западноевропейское политико-культурное влияние на развитие стран Магриба в новейшее время и этнокультурный фактор. М.: Изд-во иностранной литературы, 1994. 285 с.
6. Сапронова М.А. «Берберский вопрос» в странах Магриба. Этносы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие; под ред. А.В. Торкунова; сост. В.Я. Белокреницкий, М.А. Сапронова. М.: МГИМО МИД РФ, 2005. С. 54–76.
- Сергеев М.С. Берберы Северной Африки: прошлое и настоящее. М.: Асти-Издат, 2003. 214 с.
7. Aissati el Abderrahman. A Socio-Historical Perspective on the Amazigh (Berber) Cultural Movement in North Africa. *Africa Focus*. Vol. 18. 2005. № 1–2. P. 59–72.
8. Akbar A. Kabyle Berbers, AQIM and the Search for Peace in Algeria. URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/02/201321913479263624.html> (accessed: 1.03.2021).
9. Forstag B. Berber Identity and the Crisis of Algerian Nationalism. *Journal of International Service*. 2008. № 6. P. 84–99.
10. Phillips J. Effects of Desertification on Arab-Berber Relations. URL: <http://www1.american.edu/ted/ice/berber.htm> (accessed: 10.03.2021).
11. The Politics of Identity: A Berber Spring in Algeria? URL: <http://www.fairobserver.com/article/politics-identity-berber-spring-algeria> (accessed: 10.03.2021).

ОЦІНКА НАСЛІДКІВ ПОЛІТИКИ «ВЕЛИКОГО СТРИБКА» В КНР У ЗАРУБІЖНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

*Дівчицька Софія Валеріївна, студентка 4 курсу історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська*

Сьогодні у науковій сфері України дедалі більшого розвитку набуває співпраця з КНР, яка ведеться у багатьох напрямках. Торкаючись історичного аспекту розвитку відносин між країнами, слід звернути увагу на контент, виклики та можливі ризики процесів, що відбувалися в минулому. Звичайно, особливої уваги заслуговують події ХХ століття, які здійснюють вплив на сьогодення.

Одними з визначних процесів і явищ ХХ століття на континентальному Китаї є правління Мао Цзедун і впровадження його політичного курсу, спрямованого на підвищення авторитету та лідерство КНР серед інших держав. Політичний курс на вирішення соціальних та економічних проблем КНР здійснювався за прикладом Радянського Союзу. Особлива увага приділялася важкій індустрії та аграрному сектору [1, с. 280].

Мао Цзедун, керуючись марксистською теорією продуктивних сил, ввів політику «Великого стрибка» (1958-1961 рр.), яка була спробою посилення економіки завдяки форсованій індустріалізації та колективізації з опорою на національні ресурси [3, с. 280]. Однак, заміна професіоналізму ентузіазмом і впровадженням хибних рішень щодо моделі «наздоганяючого розвитку», а також «комунізації» сільськогосподарського сегменту призвели до фатальних наслідків і колосальних людських втрат.

Метою нашої доповіді є узагальнення окремих матеріалів зарубіжної історіографії, що стосуються наслідків політики «Великого стрибка», впровадженої Мао Цзедунем.

Історіографія цього питання є досить складною та суперечливою. Серед розглянутих досліджень із цієї теми маємо праці, написані в різних географічних межах та історичних періодах, які, відповідно до тогочасних настроїв в суспільстві та ідеології,

аналізують події «Великого стрибка» та його наслідків під кутом критики (американська, західноєвропейська, російська історіографія) чи лояльності (китайська історіографія), які були притаманні для тієї чи іншої національної історіографії.

Звичайно, велику увагу політиці та соціально-економічним експериментам Мао Цзедуна приділяє китайська історіографія. У книзі Юн Чжан та її чоловіка, ірландського історика, який спеціалізується на історії країн Південно-Східної Азії, Джона Холлідея «Невідомий Мао» [4] дається оцінка реформам, які провів Великий Керманіч. Взагалі це дослідження є унікальним, з огляду на використання вченими архівів Китайської Республіки (Тайваню), США, Великої Британії, Японії і навіть КНР, хоча її правлячі кола були проти критики персоналії Мао Цзедуна. Маючи таку джерельну базу, немає сумнівів в об'єктивності викладення матеріалу вченими. Юн Чжан та Джон Холлідей оцінюють людські втрати від 40 до 70(!) млн. осіб. Виходячи зі статистичних даних, людських і матеріальних втрат КНР за період «Великого стрибка», науковці критично оцінюють постать Мао Цзедуна та його політичний та економічний курс [4, с. 237].

Монографія «Мао Цзедун (Життя видатних людей)» сучасного російського синолога Олександра Панцова, видана у 2007 році, має значну цінність, оскільки в її основі лежить багатотомна особова справа Мао Цзедуна. У праці кваліфіковано висвітлена основа політики «Великого стрибка», наведені статистичні дані за цей період. Також опубліковані джерела особистого походження, зокрема промови та інтерв'ю Мао Цзедуна. Щодо оціночних суджень про політику «Великого стрибка», автор зазначає, що вона обернулася колосальною катастрофою для КНР, а статистичні дані про кількість жертв, які були опубліковані лише після смерті Мао Цзедуна, значно зменшені задля підтримання авторитету Великого Керманіча [2, с. 401-417].

Слід також відзначити працю доцента університету Гонконгу Чжоу Сюнь «Великий голод у Китаї. 1958-1962» [5], яка була видана в США у 2012 році. Чжоу Сюнь протягом довгого періоду працювала в китайських архівах і дійшла висновку, що про цю жахливу катастрофу ХХ століття відомо зовсім мало, більшість людей взагалі не уявляють масштаби трагедії. Книга складається з восьми глав, які висвітлюють події 1958-1962 років. Дослідниця проливає світло на маловідомі аспекти експерименту Мао Цзедуна та використовує документи КНР того періоду [5, р. 17]. Чжоу Сюнь відвідувала різні регіони Китаю та спілкувалася з місцевими жителями, які були очевидцями подій. Ці фактори, безумовно, вплинули на оцінку наслідків впровадження політики «Великого стрибка».

Таким чином, розглянувши окремі дослідження зарубіжних авторів, які стосуються персоналії, політичного курсу Мао Цзедуна та безпосередньо наслідків впровадження «Великого стрибка» 1958-1961 рр. можна зробити наступні висновки. Неефективні заходи, впроваджені керівництвом КПК (політика «трьох червоних знамен» – «генеральної лінії», «битви за метал» і «народних комун») призвели до жахливих наслідків. Протягом тривалого часу ця інформація приховувалася або замовчувалася, однак все одно стала відомою. До 1980-х років уряд КНР не визнавав провини влади у ситуації, а списував все на природні чинники та умови. Проте в ході вивчення цієї дискусійної теми зарубіжні науковці дійшли до висновку, що в масовому голоді основну роль відігравала політична нестабільність та неефективне політичне керівництво, яке використовувало репресивні важелі для здійснення своєї політики.

Отже, «Великий стрибок» не допоміг КПК здійснити поставлені завдання, а навпаки лише ускладнив ситуацію в КНР. Наслідки впровадження цієї політики визнані зарубіжною історіографією однією з найбільших соціально-економічних катастроф ХХ століття.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глунин В.И. Новейшая история Китая (1917-1970). М.: Мысль, 1972. 437 с.

2. Панцов А.В. Мао Цзэдун (Жизнь замечательных людей). М.: Молодая гвардия, 2007. 867 с.
3. Сергійчук І.М. Китай у нові та новітні часи: Практикум: Навчальний посібник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 329 с.
4. Чжан Юн, Холлидей Д. Неизвестный Мао. М.: Центрполиграф, 2007. 845 с.
5. Zhou Xun. The Great Famine in China, 1958-1962: A Documentary History. New Haven: Yale University Press, 2012. 256 p.

КОРЕЯ В ПЕРІОД КОЛОНІАЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ЯПОНІЇ (1910-1945 РР.)

*Ляшевська Ганна Ігорівна, здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти історичного факультету*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що останнім часом увага світу прикута до «корейської проблеми». Необхідно відзначити, що японське панування залишило свій історичний слід і до сьогодні має досить неоднозначний характер як для корейців, так і для японців. Оскільки націоналізм посідає велике значення в корейському суспільстві, він може приймати досить радикальні форми. Корейський націоналізм конкретно спрямований проти однієї країни – Японії, найближчої сусідки Кореї. Викликано це японським колоніальним режимом, що вважається одним із найжорстокіших за всю історію минулого століття.

Завданнями нашої доповіді є: визначення особливостей колоніальної політики Японії щодо Кореї, аналіз трьох періодів «Епохи японського правління в Кореї» та дослідження наслідків цієї політики для обох країн.

У XIX столітті, після завершення Реставрації Мейдзі, в японському суспільстві зародилась ідея корейської анексії. У 1873 році радикально налаштовані політики на чолі з Сайго Такаморі наполегливо висували ідею походу на Корею, але уряд вирішив, що у Японії сил для цієї місії недостатньо.

В Кореї поширився японський вплив після підписання мирної угоди на Канхвадо у 1876 році. Основними конкурентами Японії були Китай і Росія. Здобувши перемогу у війнах, Японія отримала можливість самостійно проводити політику щодо Кореї. 17 листопада 1905 року між Японією і Кореєю був підписаний Японо-корейський договір про протекторат.

Корея була японською колонією в період з 1910 по 1945 роки. Протягом цього часу вона не мала суверенітету, а влада на півострові цілком належала японському генерал-губернатору.

Перший період, що охоплював 1910-1919 роки, відзначився активною модернізацією Корейського півострова. Терауті Масатаке, перший генерал-губернатор Кореї, провів земельну реформу, поставив селян у не вигідне становище. Відкрив більше тисячі шкіл, де вивчали японську мову та літературу, в той час як нехтували корейською культурною спадщиною. Така політика призвела до повстання, що відбулося 1 березня 1919 року, в якому взяло участь понад 2 млн корейців, коли генерал-губернатором вже був Хасегава Йосіміті, що повністю підтримував курс попередника. Цей період ознаменував найпотужніший за всю історію колонізації рух за незалежність, що охопив усі верстви населення та всю територію країни. Разом з прагненням незалежності в суспільній свідомості стало зароджуватися уявлення про майбутній державний устрій Кореї як республіки [1, с. 130].

Другий період – 1919-1930 роки – був пов'язаний із діяльністю нового генерал-губернатора Сайто Макото, який намагався кардинально змінити політику щодо Кореї, адже минула практика зазнала критики. Згідно з його указами, жандармів замінили поліцією, заборонялися тілесні покарання, дозволили видання газет на корейській мові, в Кейдзі (Сеулі) відкрили перший в Кореї імператорський університет. Крім того, Сайто значно пом'якшив політику по відношенню до корейських християн, яких була значна частка, і в цілому намагався не порушувати традиційну культуру корейців. Для того, щоб продемонструвати, наскільки значними виявилися досягнення корейської культури в роки японського колоніального панування, досить зазначити, що корейська культура 1920-х – 1930-х років стала класичною. Це особливо стосується корейської літератури того часу, вивчення якої є обов'язковим у школах Південної Кореї і визнається за значне досягнення в Північній Кореї. Тогочасна література була написана майже на сучасній розмовній корейській мові, що значно спрощує її вивчення [1, с. 138].

Третій період – 1930-1945 роки – характеризувався приходом до влади військових і запровадженням політики асиміляції Кореї, що отримала назву «Найсен Іттай», цей період був найважчим за всю колоніальну залежність. Заохочувалися вступ корейців у японські патріотичні організації та прийняття синтоїзму. Опозиційні рухи придушувалися, закривалися газети, які виступали проти японського правління. У 1939 році генерал-губернатор Мінамі Дзіро видав Указ про зміну прізвищ на японські, що фактично стало трагедією для корейців, які завжди пишалися своїми коренями. Наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років у розвитку Кореї спостерігалися дві основні тенденції:

- 1) швидка індустріалізація і загальне економічне зростання, що не позначалось на рівні життя простого народу;
- 2) посилення колоніального режиму і курс на придушення національної корейської культури.

Причиною загального економічного зростання в Кореї був вступ Японії у війну з Китаєм, а потім – у Другу світову війну, відбулося зростання потреб у розвитку японської оборонної промисловості. Для цього була потрібна сировина, якої в Японії було вкрай недостатньо. В цей період значно погіршилося становище корейців: почалось вивезення корейців в якості робочої сили, згодом вони поповнили ряди японської армії. Апогеєм стало те, що корейців викрадали і змушували працювати в польових борделях японської армії в якості повій, що називалися «жінками для комфорту» [2, р. 97].

Після поразки Японії у Другій світовій війні, 8 вересня 1945 року Абе Нобуюкі, останній генерал-губернатор, підписав акт про капітуляцію перед союзниками, наступного дня колоніальний уряд був офіційно розпущений. Таким чином, завершився період японського панування в Кореї, що тривав 35 років.

Після капітуляції Японії американські сили забезпечили репатріацію корейців на батьківщину з колишньої метрополії і репатріацію японців з Кореї на Японські острови, таким чином встановивши доколоніальний етнічний баланс.

Зараз антияпонська пропаганда в Кореї живиться пам'яттю про жорстоке колоніальне правління та тим фактом, що японці офіційно не визнали своєї провини за минулі злочини. Про все це корейцям постійно нагадують і підручники, і популярна культура. Колоніальна епоха в масовій культурі завжди зображується як час терору і принижень, а японці виглядають злісними і жадібними садистами, що вигадували нові способи принизити корейців і пограбувати їхню країну.

Період колонізації є досить суперечливим в історії Кореї. Більшість корейських дослідників вважають, що модернізація Кореї відбувалась паралельно з її японізацією і служила тому, щоб Японія могла отримувати від Кореї ще більше ресурсів. Типова в цьому сенсі монографія Сін Енха «Критика японської колоніальної політики і колоніальної модернізації» [3]. Деякі способи аргументації цієї тези описує Андрій Ланьков. За його оцінкою, за роки колоніального правління тривалість життя в Кореї

зросла майже в два рази (переважно за рахунок впровадження водопроводу, каналізації і проведення найпростіших гігієнічних заходів) [4].

Отже, японський колоніальний режим у Кореї ознаменувався високими темпами економічного зростання, становленням корейської культури, формуванням основ корейської промисловості, майже дворазовим збільшенням середньої тривалості життя (з 23,5 до 43 років) і широким впровадженням початкової освіти. Слід зазначити, що японський уряд проводив досить жорстку авторитарну політику щодо місцевого населення, а протягом всього періоду колонізації корейці піддавалися дискримінації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курбанов С. О. История Кореи: с древности до начала XXI в. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2009. 680 с.
2. Michael E. Robinson. Labor Mobilization, Comfort Women: Korea's Population Hemorrhage. Korea's Twentieth-Century Odyssey. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2007. 233 p.
3. Син Еньха. Критика японской колониальной политики и колониальной модернизации. Сеул: Мунхакхва чисонса, 2006. 613 с.
4. Ланьков А. М. До последней капли крови. Почему в Южной Корее не любят Японию и японцев. Русский журнал. URL: <https://lenta.ru/articles/2015/03/16/koreavsjanpan/> (дата обращения: 09.03.2021).

ПОЛІТИКА ІБРАГІМА І ДЕРБЕНДІ У ЗАВОЮВАННЯХ ТАМЕРЛАНА

Мачай Олена Олегівна, аспірант третього року навчання

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Науковий керівник: к. і. н., доц. Бабенко Р.В.

З першої половини XIII століття землі Кавказу опинилися в епіцентрі військових кампаній монгольських завойовників. Походи нойонів Чінгізхана, утворення Монгольської імперії, постійні війни між улусами Джучі та Хулагу мали руйнівні наслідки для існуючих держав. Однак, на період другої половини XIII століття на Кавказі почалось затишшя, пов'язане із розпадом Ільханату, який контролював Кавказький регіон. Це дало можливість відновити економіку краю та реанімувати колишні держави.

На особливу увагу заслуговують землі Дагестану. Це був один із ключових районів Кавказу через його стратегічно вигідне місце розташування. Тут проходили торговельні шляхи, серед яких був і Великий шовковий шлях. У регіоні займались металургією, ткацтвом, керамікою, які користувалися попитом на ринках Євразії. Тому, маючи досить серйозний потенціал, Дагестан швидко почав відновлювати сили.

Правителем Дербенту в 1382 році став Ібрагім I Дербенді, що започаткував нову династію. Проте, незабаром після його приходу до влади Кавказ опинився перед обличчям нової загрози – вторгненням військ Тохтамиша. В 1386 році його 90-тисячна армія увійшла до Дагестану та Ширвану, руйнуючи на своєму шляху міста й села [3, с. 230]. Однак, найбільшу небезпеку для регіону представляли наступні введення військ: переслідуючи Тохтамиша, в цьому ж році до Кавказу вступила армія еміра Тимура. Окрім погоні за Тохтамишем, Тимур прагнув поширити свою владу на Кавказ, включивши його до своєї імперії.

В регіоні почалась запекла боротьба місцевого населення проти завойовників, що мало катастрофічні наслідки: Тамерлан особливо жорстоко знищував саме ті міста, які проявляли непокору і чинили опір. Доля Дербенту, Дагестану та Ширвану залежала від його правителя. Ібрагім I Дербенді, розуміючи безвихідь, вирішив одразу визнати владу Тимура. Ширваншах був прекрасним дипломатом та відомим на весь Ширван оратором [5, с. 16]. Як зазначають джерела, Ібрагім надіслав до Тимура подарунки, яких за

монгольським звичаєм було дев'ять; рабів же ширваншах надіслав тільки вісім, зазначаючи «дев'ятий – я сам» [7, с. 211]. На честь Тамерлана Ібрагім I наказав читати хутбу – п'ятничну проповідь [1, с. 168]. Таку покірність Дербенді, граючи на складній зовнішній ситуації, аргументував як акт супротиву Тохтамишу [3, с. 230].

Як зазначають історики, Дербенді сподівався, що Тамерлан, встановивши тут свою владу, буде лишатись лише номінальним правителем [5, с. 21]. Адже столиця земель еміра – Самарканд, була в тисячах кілометрів від Дагестану. Таким чином, Тимурові було б незручно втручатись у всі внутрішні справи регіону.

Тимуру, беззаперечно, було необхідно мати опору на Кавказі. Саме з Дербенту він вирушив на інші землі Кавказу, сюди ж він і повернувся після походу на Золоту Орду в 1396 році. Джерела повідомляють, що в цій кампанії брав участь і сам Ібрагім. Тому, закріпивши Дербент за собою, Тамерлан призначив Ібрагіма I його головним охоронцем та надав ширваншахові ярлик, що підтверджував його правління в регіоні [3, с. 234, 275; 7, с. 211]. На знак володіння краєм Тимура, Дербенді карбував в містах Баку, Дербент, Шемахи монети еміра, свою ж власну монету Ібрагім I не виготовляв [6, с. 70]. За умовами ярлику, емір зобов'язувався захищати володіння Дербенді, а ширваншах мав виставляти свої контингенти у наступні військові кампанії Тамерлана та сплачувати йому данину. Щоправда, в джерелах не зберіглося жодних свідчень про такі виплати, цілком можливо, що завдяки дружнім відносинам еміра та Ібрагіма I, ширваншах обмежився надсиланням Тамерланові подарунків, не сплачуючи безпосередньо данини [5, с. 24].

Утвердившись на Кавказі, Тимур поставив тут головним правителем свого сина Міраншаха. Однак фактична влада все одно продовжувала зберігатися в руках Дербенді. Згодом Міраншах, який став правителем Тебриза, визнав незалежність Дагестану та Ширвану, тому плани Ібрагіма I були втіленими в реальність [5, с. 25].

Прагнучи мати союзницькі відносини з іншими кавказькими правителями, Дербенді підтримував з ними дипломатичні зносини. Зокрема, шляхом шлюбної дипломатії він встановив контакти із кайтагами³ [4, с. 274]. В часи протистоянь Тимура та Тохтамиша кайтаги підтримали останнього, викликавши на себе лють з боку Тамерлана. В одному із походів емір розгромив їхні селища [2, с. 13]. Далі спостерігаємо вже вплив Дербенді на кайтагів: зберіглась грамота Ібрагіма I, видана на рубежі XIV – XV століття кайтагському правителеві, в якій Дербенді дозволяє йому управляти селищами Ахти, Миокінджі, Докузпарою, Мікрахом, Кюре, фортецею Хакуль, Макою, Хіналук, ал-Фій, ал-Махою тощо. Це свідчить про затвердження васальних відносин кайтагського уцмійства з Ширваном [4, с. 192]. Маючи вплив на Тамерлана, Дербенді переконав його призупинити руйнування Грузії, завдяки чому ширваншах зумів укласти мир із грузинським царем Георгієм VII [3, с. 230; 6, с. 70].

Проте такий мир у Дербенді був тільки за життя Тамерлана. По смерті ж еміра в 1405 році, коли держава тимуридів почала слабшати, Ібрагім I не виступив на підтримку жодного з наступників Тимура. Ширваншах продовжив розбудову власних володінь як абсолютно невідконтрольних зовнішнім правителям [1, с. 168].

Таким чином, Ібрагім I зумів зберегти свої володіння неушкодженими в ході однієї з найбільш руйнівних кампаній XIV століття. Будучи «гнучким» правителем, він залучився підтримкою найсильнішого протектора, однак, завдяки дипломатичним талантам Дербенді зумів послабити тиск Тимура в регіоні. В результаті на початку XV століття володіння ширваншаха вважались незалежними, що давало можливість створити в майбутньому сильну державу.

---

³ Сестра Ібрагіма I Дербенді була віддана заміж за кайтагського султана Мухаммадхана.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаларов М.З. Основные направления внешней политики Азербайджанского государства Ширваншахов в XV веке. ҚазҰУ хабаршысы. ХҚ және ХҚ сериясы. 2011. № 1-2 (51-52). С. 168-170.
2. Алиев Б.Г. Тимур в Дагестане. Тимур в Дагестане. Вестник Института истории, археологии и этнографии ДНЦ РАН. 2006. № 3 (7). С. 9-26.
3. История Дагестана с древнейших времен до наших дней. Т. 1 / Ин-т истории, археологии и этнографии. М.: Наука, 2004. 627 с.
4. История Дагестана. Т. 1 / Главная редакция восточной литературы. М.: Наука, 1967. 431 с.
5. Петрушевский И.П. Великий патриот Ширваншах Ибрагим / АН СССР, Азерб. фил., Ин-т истории. Баку: Изд-во АзФАН, 1942. 40 с.
6. Пиргулиева Г. Эмир Теимур и его взаимоотношения с правителями Джелаиридов и Кара-Коюнлу (на основе нумизматических данных). Azərbaycan Arxeologiyası. 2004. Vol.: 6. Num.: 1-4. Azerbaijan Archeology. С. 68-72.
7. Рыжов К.В. Все монархи мира. Мусульманский Восток. VII-XV вв. М.: Вече, 2005. 554 с.

ЯСУДЗИ ОКАМУРА - ТВОРЕЦЬ «ІАНФУ»

Омельченко Вікторія Олександрівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська

Ясудзі Окамура – генерал Імператорської армії Японії, командувач японською Експедиційної армією в Китаї з листопада 1944 року і до закінчення Другої світової війни. Був звинувачений у військових злочинах, але в 1949 році виправданий Шанхайським трибуналом і репатрійований на батьківщину.

Я. Окамура народився в Токіо в 1884 році. Навчався вісім років у початковій школі Сакаматі. У 1897 році вступив до середньої школи Васеда. У 1898 році Ясудзі переведений в Токійську військову середню школу, а пізніше навчався в Армійській центральній дитячо-юнацькій школі. Окамура вступив до Військової академії Імператорської армії Японії в 1899 році і закінчив її в 1904 році. Його однокласниками були Сейсіро Ітагакі, Кендзі Доїхара і Рікіті Андо (також генерали). Після закінчення академії отримав звання лейтенанта Імператорської армії Японії, був направлений на службу в 1-й піхотний полк.

У 1910 році Я. Окамура закінчив Вищу військову академію Імператорської армії Японії і отримав звання капітана після її закінчення в 1913 році. Обіймав ряд посад у Генеральному штабі Імператорської армії Японії під час і після Першої світової війни. Ненадовго переїхав до Китаю на початку 1920-х років, служив військовим радником одного з китайських воєначальників.

З 1932 по 1933 рр. Ясудзі Окамура був заступником начальника штабу Шанхайської експедиційної армії під егідою Квантунської армії. За власними спогадами, Окамура відіграв значну роль у вербуванні жінок із префектури Нагасакі у військові борделі в Шанхаї [3]. Він також обіймав посаду військового аташе в Маньчжоу-го в 1933-1934 роках. Був підвищений до звання генерал-лейтенанта в 1936 році і призначений командувачем 2-ї дивізії Імператорської армії Японії.

У 1938 році, через рік після інциденту на мосту Марко Поло, Я. Окамура був призначений головнокомандувачем 11-ї японської армії, яка брала участь у багатьох битвах Другої японо-китайської війни, зокрема, у битві при Ухані, Наньчанській операції і Першій Чаншайській операції [1]. За даними істориків Йосіакі Йосімі і Сейя Мацун,

Я. Окамура, з дозволу імператора Хірохіто, застосовував хімічну зброю під час цих боїв [4].

У квітні 1940 року Окамура був підвищений у званні до повного генерала. У липні 1941 року призначений командувачем Північно-Китайського фронту (Японія). У грудні 1941 року Окамура отримав від Імператорської Ставки наказ № 575, що дозволяв здійснення політики трьох «всіх» у північному Китаї, яка, в першу чергу, була спрямована на знищення Народно-визвольної армії Китаю. За словами історика Міцуйосі Хімети, тактика випаленої землі забрала життя більше 2,7 млн китайських громадян.

У 1944 році Окамура був головнокомандувачем масивної і в значній мірі успішної операції «Іті-го» по аеродромах на півдні Китаю, зберігаючи при цьому за собою посаду командувача 6-м фронтом. Кілька місяців потому призначений Верховним Головнокомандувачем Китайської експедиційної армії. У січні 1945 року Окамура був повністю впевнений у перемозі Японії в Китаї.

Після капітуляції Японії 15 серпня 1945 року, Окамура представляв Імператорську армію Японії в офіційній церемонії капітуляції Китайсько-Бірмансько-Індійського театру військових дій, яка відбулася в Нанкіні 9 вересня 1945 року.

Генерал Окамура є першим підтвердженим офіцером японської армії, який примушував жінок окупованих держав і регіонів до занять проституцією. Широко відомий як творець системи «Іанфу» – «жінок для втіхи».

«У минулі роки військових кампаній не було іанфус («жінок для утіх»). Відверто кажучи, я ініціатор проекту «Жінки для утіх». Так як у 1932 році під час Шанхайського інциденту деякі згвалтування були здійснені японськими військовослужбовцями, я, заступник начальника штабу Шанхайського експедиційного корпусу, наслідуючи приклад японської військово-морської бригади, попросив губернатора префектури Нагасакі надіслати групу «жінок для утіх... У результаті згвалтування повністю зникли, чому я дуже зрадів», – зазначав Я. Окамура у спогадах [2].

Таким чином, генерал Імператорської армії Японії Ясудзі Окамура, окрім стрімкої військової кар'єри і участі в операціях із окупації держав Південно-Східної Азії, відомий як військовий злочинець, з огляду на розправи над місцевим населенням окупованих держав і примушування його жіночої частини до сексуального рабства (створення груп «Іанфу» – «жінок для втіх» для офіцерів і солдатів Імператорської армії Японії).

У період військових дій кожен армійський корпус супроводжувався групою «жінок для утіх», остання становила загін його квартирмейстерського корпусу. Однак акти згвалтування за етнічним походженням китайських і корейських жінок на окупованих територіях не зникли, незважаючи на те, що кожен армійський корпус супроводжувала група «жінок для утіх».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Akira Fujiwara, Bob Wakabayashi. The Nanking Atrocity 1937-1938: Complicating the Picture. Berghan Books, 2007. 250 p.
2. Ammenthorp. The Generals of World War II Dorn. The Sino-Japanese War 1937-1941. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0141.xml> (accessed: 1.03.2021).
3. Kent G. Budge. Okamura Yasutsuga (1884-1966). Pacific War Online Encyclopedia. URL: http://pwencycl.kgbudge.com/O/k/Okamura_Yasutsuga.htm (accessed: 1.03.2021).
4. Yoshimi Matsuno. Dokugasusen Kankei Shiryo II (Material on Toxic Gas Warfare). Kaisetsu, 1997. P. 25-29.

РОЗСЕЛЕННЯ ВІРМЕН НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Я.Р. ДАШКЕВИЧА

Сопельняк Анастасія Сергіївна, аспірант другого року навчання

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: д. і. н., проф. О.М. Богдашина

Починаючи з V ст., з різних причин вірмени селилися на теренах України. Видатний історик Ярослав Романович Дашкевич (1926–2010 рр.) присвятив майже 50 років життя вивченню вірменознавчої тематики та має в своєму доробку понад 100 наукових праць, присвячених цій проблемі, серед яких не тільки наукові статті, а рецензії, доповіді та монографії.

Актуальність теми зростає у зв'язку з потребою переосмислення, уточнення й вивчення історії етнічних груп, які історично населяли землі України.

Мета доповіді – охарактеризувати територіальне розселення вірменських колоній на території України на основі наукових праць Я.Р. Дашкевича.

У XIX ст. в Україні з'явилися спеціальні студії історіографії, які присвячені дослідженню вірменських колоній на території України. До них Я. Дашкевич відносить В. Антоновича, М. Бантиш-Каменського, М. Дороновича, І. Шараневича, О. Партицького, І. Линниченко, їх роботи були присвячені вірменській тематиці. З середини XIX ст. з'являються спеціалізовані праці, що торкаються окремих сфер життя вірменського населення. Наприклад, вірменське мистецтво вивчали О. Нікольська, П. Холодний, історією та етнологією займалися А. Кримський, В. Піщанський, а філологічною складовою – В. Геринович, Т. Грунін.

Історик зазначав, що його науковий інтерес значно зріс під час перебування в таборі Песчлагу (Казахстані), де поряд із ним в радянських таборах знаходилися представники більше 100 національностей. Друзі з «нещастя» відкрили йому багатоманітну культуру вірменського народу (національні традиції, мову, фольклор). Однак, вперше з історією Сходу історика познайомили його батьки – Олена Стапанів та Роман Дашкевич.

Повернувшись після заслання до України, Ярослав Дашкевич не був позбавлений нагляду МДБ СРСР, що значно обмежувало його науковий інтерес, саме в цей час вчений зацікавився вивченням «вірменського питання».

Найдавніші вірменські поселення на теренах України були на Кримському півострові – після завоювань царя Понту і Малої Вірменії Мітрідата VI Євпатора і царя Великої Вірменії Тиграна II Великого. Вірмени займалися торгівлею на берегах Чорного моря із сарматами.

Історик приходиться до висновку, що можливими є контакти між вірменською верхівкою та київськими князями Аскольдом і Діром у 854–855 рр., що були викликані арабською навалою з Закавказзя. Дашкевич погоджується з думкою, що першим достовірним фактом, який підтверджує наявність вірменської колонії в Києві (кінець XI ст.), можна вважати «Послання Полікарпа до Акиндіна».

Пізніше вірмени з'явилися на українських теренах за часів Київської Русі. На початку XI ст. київські князі запросили вірменів на допомогу у веденні війни проти польського короля Болеслава. Після допомоги у вигнанні загарбників із Києва вірмени розійшлися по території держави.

Першу велику хвилю переселень на українські землі пов'язують із навалою сельджуків у 1060-х рр. Міграційний рух вірмен відбувався переважно з Вірменії до Криму.

Я.Р. Дашкевич зазначає, що перші великі вірменські колонії в основному були розташовані на Кримському півострові в Кафі (Феодосія), Судаку і Солхаті (Старий Крим). Їхня чисельність зросла протягом XII–XV ст. у результаті міграції вірмен, що рятувалися

від монгольської навали. У XIII ст. Галицько-Волинський князь Данило Романович для зміцнення торговельних відносин князівства запросив кваліфікованих іммігрантів, у тому числі й вірмен.

Дашкевич, спираючись на документи середньовічних львівських істориків Я. Альнпека і Б. Зиморовича, відзначає участь вірмен у боротьбі Данила Галицького за престол. Ян Альнпек зазначав, що вірмени надавали військову допомогу князю Данилу, завдяки якій він підпорядкував собі інших князів, а його син Лев поселив у Львові вірменських воїнів, які користувалися зброєю, одягом і мовою татар. Б. Зиморович писав, що після походу Тамерлана вигнані вірмени були спочатку у війську татар, звідки охоче перейшли на військову службу до Лева.

Вірменські колонії в Криму були такі сильні, що іноді їх називали Armenia Maritima. Такі міста, як Судак та Херсонес, відіграли важливу роль у розвитку економіки та культури Криму та самих вірменських поселень на території. Міста служили посередниками в товарообміні між Закавказзям і Києвом. Про тісні контакти вірмен із батьківщиною говорять знахідки тканин XIII ст., аналогічних анійським (вірменським), у похованнях на території вірменських колоній у Криму.

Однак із середини XII ст., через монгольську навалу, вірмени осідали переважно у Галицько-Волинській державі.

Вірменські громади були засновані в центральній частині України, в Києві та західних регіонах (Поділлі та Галичині). У 1267 р. Львів став центром вірменської єпархії, а освячений 1367 р. вірменський собор у цьому місті – єпархіальним.

Поселення вірмен у Києві історик розкриває в таких публікаціях – «Les Arméniens a Kiev (de la deuxième moitié du XIIIe au XVIIe siècle)», «Les Arméniens a Kiev (jusqu'a 1240). Première partie», «Les Arméniens a Kiev (jusqu'a 1240). Deuxième partie», статті охоплюють період від IX ст. до 1240 р.

Етнічні вірмени вимушено залишали Вірменію, протягом тривалого часу жили в сусідстві з кипчаками на території Криму і Бессарабії, де вони засвоїли їхню мову. Мовна асиміляція вірмен, за Дашкевичем, почалася наприкінці XIII – на початку XIV ст. і найбільш інтенсивно відбувалася в XIV–XV ст. У цей час вірменам вдалося зберегти свою національну ідентичність і віросповідання.

Стаття сходовознавця «Materiaux pour l'histoire des colonies arméniennes en Ukraine, se trouvant dans les bibliothèques de Cracovie et de Wroclaw», в якій опубліковано перелік книг для запису судових, адміністративних і фінансових справ, законодавчі акти, наукові праці польських і вірменських істориків, що стосувалися історії вірменських колоній, а також вірменські рукописи й архівні джерела XV–XX ст.

Я.Р. Дашкевич спробував укласти повний каталог вірменських колоній, що існували на українських етнічних землях в XI–XVIII ст., та присвятив цьому цикл статей. Праця «L'établissement des Arméniens en Ukraine pendant les XI–XVIIIe siècles» була написана на основі численних архівних джерел, у ній подається перелік колоній в алфавітному порядку та за назвами міст, у яких вони були розташовані. Також наявні короткі нариси про деякі колонії, характер їх самоврядування, наявність церкви тощо. Дашкевич значну увагу приділив датуванню, виникненню та зникненню поселень, міграційним процесам. Сам вчений приходить до висновку, що велика «рухливість» вірмен викликана не тільки зовнішніми факторами, а й впливом економічних змін, відповідно до професійної структури.

У XIV–XVIII ст. вірменські поселення існували на території сучасного Поділля в Барі, Кам'янці, Могилеві, Рашкові, Язлівці. Я.Р. Дашкевич зазначає, що активність вірменського населення пов'язана з наданням містам Магдебурзького права, яке сприяло їхній організації в національні громади.

У XXI ст. було зроблено чимало спроб скласти уявлення про цю спільноту та її історію на території України, однак найвагоміший внесок у дослідження цієї проблематики зробив Я.Р. Дашкевич. На основі аналізу праць історика можна зробити

висновок про те, що вірмени нерівномірно розселилися по території України (переважна більшість заселяла Західну Україну).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаюк І.Я. Україна, держава: вірмени. Енциклопедія історії України: Україна – Українці. К.: Наукова думка. 2018. 608 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=1.14>. 2
2. Дашкевич Я.Р. Историко-демографическое изучение армянской миграции на Украине (XI–XVIII вв.). Рига, 1977.
3. Дашкевич Я.Р. Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV – XVIII веков (историографический очерк). Ереван, 1962.
4. Дашкевич Я.Р. Розселення вірменів на Україні в XI–XVIII ст. Український історико-географічний збірник. К., 1971. Вип. 1. С. 162.
5. Дашкевич Я.Р. Адміністративні, судові й фінансові книги на Україні в XIII–XVIII ст. Історичні джерела та їх використання. К., 1969. Вип. 4. С. 129–171.

ВПЛИВ ВІДНОСИН МІЖ США ТА КНР НА ВИРІШЕННЯ «ТАЙВАНСЬКОГО ПИТАННЯ» НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

*Топчій Данііл Сергійович, студент 4 курсу історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська*

Сучасний стан «тайванської проблеми» для Китайської Народної Республіки (далі – КНР) є одним із найбільш важливих аспектів безпеки регіональних і міжнародних відносин. «Проблема Тайваню» (офіційна назва держави – Китайська Республіка) зародилася одночасно з утворенням КНР у 1949 р., коли на острів евакуювалися залишки сил Гоміньдану на чолі з Чан Кайши, які зазнали поразки в громадянській війні з КПК. З тих пір КНР вважає Тайвань однією зі своїх провінцій, а конфлікт займає протягом багатьох десятиліть центральне місце в спектрі американсько-китайських протиріч.

У прийнятих документах КНР і Сполучених Штатів Америки (далі – США), сторони намагалися зафіксувати керівні принципи для взаємодії у рамках «тайванського питання»: «Шанхайське комюніке» (1972 р.); «Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між КНР і США» (1978 р.) і «Китайсько-американське спільне комюніке» (1982 р.), але у них не зазначалося чіткої заяви США про статус о. Тайвань, ні якихось певних термінів закінчення американських поставок зброї острову, що створило протиріччя у регіоні між учасниками конфлікту [0, с. 25-26].

Слід зазначити, що сторони закріпили свої позиції з «тайванського питання» в односторонньому порядку. З боку КНР Закон «Про протидію розколу країни» (2005 р.) легітимізує право КНР на застосування сили (у т. ч. військової) в справі об'єднання країни [0, с. 26]. У свою чергу, США мають перед Тайванем зобов'язання захистити його в разі агресії. Наприкінці лютого 2005 р. США переконали владу Японії включити о. Тайвань у зону спільних стратегічних інтересів обох країн, які полягають у двосторонньому оборонному союзі [0].

США свої позиції на острові також підтвердили «шістьма гарантіями» Рональда Рейгана (1982 р.), а також Законом «Про відносини з Тайванем» (Taiwan Relations Act, 1979 р.), за допомогою якого США закріпили можливість свого втручання в міжберегові відносини, якщо дії материка створять «яку б там не було загрозу безпеці, громадському спокою або економічній системі Тайваню і ... загрозу інтересам Сполучених Штатів, що виникає з цього» [0, с. 26].

Наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. КНР висунула формулу, відому як «одна країна – дві системи», згідно з якою Тайваню передбачено надати широку автономію, якщо він погодиться на возз'єднання з Китаєм [0].

Взаємини між КНР і США ускладнилися, коли почалися процеси демократизації на острові, пов'язані з діяльністю Демократичної прогресивної партії (далі – ДПП, 1986 р.), яка активно відстоювала ідею незалежності Тайваню [0, с. 26].

У 1992 р. КНР почала з Тайванем переговори про возз'єднання, але 11 липня 1999 р. вони були перервані, після того як президент Тайваню Лі Денхуей (1988–2000 рр.) оголосив, що КНР і Тайвань – це «дві країни по обидва боки Тайванської протоки» [0].

Прикладом того, наскільки ризикованою може стати політика уряду Тайваню, став період президентства представника ДПП Чень Шуйбяня (2000–2008 рр.), який запропонував провести референдум про незалежність острова [0; 0]. КНР і США були змушені проводити паралельний курс, спрямований на стримування цього лідера, щоб уникнути розгортання конфлікту в зоні Тайванської протоки.

Перемогу на президентських виборах Китайської Республіки у 2008 р. отримав кандидат від партії Гоміньдан Ма Інцзю (2008–2016 рр.), що привнесло позитивну динаміку в розвиток відносин у трикутнику КНР – Тайвань – США. Завдяки прагненню Ма Інцзю налагодити відносини з КНР і визнання ним «консенсусу 1992 г.» (визнання принципу «одного Китаю» з його різної інтерпретації Китаєм і Тайванем), відбувається запуск переговорних процесів із материком. Вже до кінця 2008 р. були встановлені три канали зв'язку між берегами Тайванської протоки: прямі вантажоперевезення, авіасполучення, поштове повідомлення [0, с. 26-27].

Бурхливий розвиток економічних відносин і підписання Рамкової угоди про економічне співробітництво в 2010 р. привели до прориву в двосторонніх політичних консультаціях – з рівня неурядових організацій вони перейшли на рівень чиновників у ранзі заступників міністрів з обох сторін. А 7 листопада 2015 р. відбулася перша з 1949 р. зустріч лідерів держав з обох берегів Тайванської протоки: голови КНР Сі Цзіньпіна і президента КНР Ма Інцзю [0, с. 27; 0].

Так, у вересні 2009 р. заступник державного секретаря США Джеймс Стейнберг озвучив ідею про необхідність «стратегічного заспокоєння» в американсько-китайських відносинах. Потім, у ході візиту президента США Барака Обами до Китаю в листопаді 2009 р. було підписано спільну заяву США і КНР, де фіксувалася крайня важливість забезпечення сталого прогресу в американсько-китайських відносинах [0, с. 27].

Однак, продаж зброї США Тайбею в 2010 р. підтвердив незмінність офіційної лінії США і змусив китайську сторону зайняти більш реалістичну позицію. У відповідь Міністерство оборони КНР зупинило всі військові обміни зі США (з січня по жовтень 2010 р.), були оприлюднені погрози застосування санкцій щодо американських компаній, залучених до продажу зброї, а також скасовано низку важливих двосторонніх переговорів [0, с. 28].

Перемога на тайванських президентських виборах 2016 р. кандидатки ДПП Цай Інвень (з 2016 р. – по наш час) ознаменувалася відмовою визнавати «консенсус 1992 року», і прихід до влади в США адміністрації Дональда Трампа похитнули крихкий баланс трьохсторонніх відносин [0, с. 29], загостривши недозволені розбіжності з «тайванського питання».

У відповідь на непоступливу позицію Тайбея Пекін збільшив кількість повітряних і військово-морських навчань у районі Тайванської протоки, а також зробив кроки по скороченню міжнародного простору Тайваню. До того ж, з моменту приходу до влади адміністрації Цай Інвень 7 країн розірвали дипломатичні відносини з островом [0].

На цьому тлі загострилися розбіжності між КНР і США з приводу Тайваню. Адміністрація Д. Трампа взяла курс на зміцнення відносин з островом і поглиблення співпраці в сфері безпеки. Тайвань підключився до Індо-Тихоокеанської стратегії США [0, с. 30].

Крім цього, в березні 2018 р. влада США прийняла Закон «Про поїздки до Тайваню», згідно з яким США і Тайвань можуть офіційно один до одного посилати чиновників вищого рангу, а в квітні 2018 р. Держдепартамент США схвалив план, що дозволяє оборонним підприємствам вивчати можливість продажу Тайваню технологій і систем озброєння для його програми зі створення підводних човнів. Ці кроки сприймаються Китаєм як дії, що порушують статус-кво з «тайванського питання» [0, с. 30].

Таким чином, за останні три десятиріччя «тайванське питання» і його вплив на американсько-китайські відносини без перебільшення потенційно є однією з найгостріших проблем світової політики XXI ст. Подальша двостороння взаємодія з «тайванського питання» буде залежати від того, наскільки обидві держави зможуть визначити свої цілі в регіоні, засоби для їх реалізації та можливі витрати з прийнятих рішень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина А.В. Тайванський вопрос в современных отношениях Китая и США. Восточная Азия: прошлое, настоящее, будущее / Рос. акад. наук; Ин-т Дальнего Востока; отв. ред. сост. Ю.В. Кулинцев. М.: ИДВ РАН, 2020. 400 с.
2. Лінь Явень. Політика КНР щодо проблеми Тайваню у XXI столітті. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politika-knr-v-otnoshenii-problemy-tayvanya-v-xxi-veke> (дата звернення: 14.01.2021 р.).
3. Китай і Тайвань: витоки протистояння (2 січня 2019 р.). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46740156> (дата звернення: 15.01.2021 р.).

ВЗЯТТЯ ФОРТЕЦІ РОДОС: ШЛЯХ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДО СЕРЕДЗЕМНОГО МОРЯ

*Хвойницька Сніжана Геннадіївна, студентка 3 курсу історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Беззубенко А.В.*

XV – XVI ст. в історії Османської імперії вважаються часом її військово-політичного розквіту, особливо у роки правління султана Сулеймана I (1520 – 1566 рр.), якого у своїй країні називали Кануні (Законодавець), а в Європі – Величний або Пишний. З його ім'ям тісно пов'язані військові перемоги і рух країни на Захід, а до цього ще потужний період правління Селіма I Явуза (1512 – 1520 рр.), що і привели імперію до апогею її розвитку.

У XVI ст. для Османської імперії постає надважливим питанням відкриття шляху до Середземного моря. Середземне море було ключем до європейського світу. Щоб отримати аванпост і легітимність на дії в басейні Середземного моря необхідно було завоювати острів Родос. Султан Сулейман I, який мав великі плани по розширенню кордонів держави розумів, що таким чином він зможе забезпечити своїй країні надзвичайно вигідні позиції у можливій подальшій боротьбі за лідерство в регіоні з провідними на той час європейськими державами – Францією, Англією, Священною Римською імперією німецької нації. До того ж, занепокоєння султана викликали лицарі-госпітальєри, які проживали на острові та були найближчими християнами до Анатолійського узбережжя [1, с. 253]. Вони постійно загрожували торгівлі османів з Олександрією, захоплювали турецькі вантажні судна та паломників на шляху в Мекку, підтримували повстання проти турецької влади в Сирії [2].

22 липня 1522 р. розпочинається осада фортеці Родос. Варто нагадати, що у 1480 р. ще за правління Мехмеда II Фатіха (1451 – 1481 рр.) турки вже намагалися захопити

острів. Однак після тримісячної облоги вони були змушені відступити. Султан Сулейман Величний, який цього разу керував військом, відправив на острів свою найкращу флотилію. Флот, який складався майже із 400 кораблів і був сильною стороною османів, блокував місто з моря. Сам султан повів 100-тисячне турецьке військо суходолом через Малу Азію до місця на узбережжі навпроти острова.

Облога Родоса тривала більше ста днів. Лицарі-госпітальєри на чолі з магістром ордена Філіппом де Вільє де л'Іль-Адамом тривалий час тримали оборону, але 21 грудня 1522 р., вичерпавши всі продовольчі запаси, змушені були піти на перемовини. Султан Османської імперії запропонував лицарям та жителям фортеці покинути її. Тим, хто забажає залишитися, гарантувалася релігійна свобода, звільнення від сплати податків на 5 років, збереження їхнього майна.

Саме ця на перший погляд проста тактика зробила вирішальний крок у завоюванні фортеці Родос. Лицарі-госпітальєри покинули острів, тим самим зберігши собі життя. Захоплення Родосу 1522 р. (а перед цим Белграда у 1521 р.) стали підставою успішної діяльності османів в Європі. Перш за все, з'явилася важлива точка опори, завдяки якій вони залишалися впливовою державою в Європі протягом кількох століть. Ніщо практично тепер не загрожувало турецьким військово-морським силам в Егейському морі і в Східному Середземномор'ї.

Мудрість – велика справа. Султан Сулейман з-поміж багатьох своїх рис виділявся надзвичайною мудрістю. Саме за правління султана Сулеймана I Величного країна досягла своєї найбільшої могутності. У цей час вдалося розширити її кордони і встановити багато важливих дипломатичних стосунків. Султан відрізнявся не тільки мудрістю, а й умінням налагоджувати дипломатичні стосунки. Він цінував мистецтво, особливо поезію. Завдяки йому Османська імперія досягла розквіту не тільки у воєнній справі, а й у внутрішньому житті. Великою є та держава, в якій процвітає не тільки зовнішня, а й внутрішня політика. Таким був період правління султана Сулеймана I. Недарма цей час назвали «золотим століттям» в історії Османської імперії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жилина А.И. Внешняя политика османского султана в правление падишаха Сулеймана I Кануни. Вестник Таганрогского института имени А.П. Чехова. 2016. С. 251-258. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-osmanskogo-sultanata-v-pravlenie-padishaha-suleymana-i-kanuni>
2. Расцвет Османской империи. Эра Сулеймана I. Великие походы на Запад. URL: <https://history.wikireading.ru/216824>
3. Ніколіна І.І., Машевська А.А. Zenit Османської імперії: правління Сулеймана I. Логос. Мистецтво наукової думки. 2018. № 1. С. 98-100.
4. Кладова А.А. Зовнішньополітичний аспект правління султана Сулеймана I в Османській імперії: золота доба чи початок краху імперії? URL: <https://www.academia.edu>

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЗВОЛЕННЯ ПАЛЕСТИНИ (ОВП) ЯК СКЛАДОВА ПАЛЕСТИНСЬКОГО РУХУ ОПОРУ: ДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ

Целуйко Анна Олександрівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська

У сучасному світі досить гостро стоять питання взаємовідносин етносів і конфесій, а також територіальні суперечки, що їх супроводжують. Тема нашого дослідження є

актуальною, адже висвітлює проблемні стосунки двох різних етносів, які впродовж багатьох століть ведуть боротьбу за території. Питання про історичне право на Палестину між палестинськими арабами і євреями є предметом гострих суперечок.

Завданнями нашої доповіді є: вивчення причин, аналіз процесу виникнення Організації визволення Палестини (далі – ОВП), зародження її ідеології та початковий етап діяльності.

Перші організації Палестинського руху опору з'явилися напередодні арабо-ізраїльської війни 1948 року. Це були організації «Аль-Джихад аль-Мукаддас» (пер. з араб. «Священна боротьба»), «Абталь-аль-Ауда» (пер. з араб. «Герої повернення»). До початку 1950-х років відноситься створення основного ядра провідної палестинської організації ФАТХ (аббревіатура від Харакат ат-Тахрір аль-Філастині; пер. з араб. «Рух за національне визволення Палестини») [4, р. 69]. На 1956 рік припадає остаточне становлення ФАТХ. Засновниками організації були Ясір Арафат, Салах Халаф, Халіл аль-Вазір, Фарук аль-Каддумі, Халедаль-Хасан, Камаль Адван, Мухаммед Юсуф ан-Наджар. У 1958 році на окупованих палестинських територіях виникла нелегальна організація Аль-Ард («Земля»). Однак на цьому початковому етапі Палестинський рух опору характеризувався відносною слабкістю, відсутністю єдності, орієнтацією організацій на різні держави [1, с. 812].

Історія Палестинського національного руху бере початок у протистоянні арабських країн британському колоніалізму та сіонізму. Непросто склалися відносини арабських країн з ОВП, створеною у 1964 році 28 травня на з'їзді Палестинської Національної Ради (далі – ПНР) [1, с. 812]. За задумом президента Єгипту Г.-А. Насера, роль створюваної ОВП мала полягати у боротьбі з правлячим режимом Йорданії та противазі популярному серед палестинського суспільства Руху за національне визволення Палестини (ФАТХ) [3, р. 36].

Програмним документом ОВП стала Палестинська хартія, прийнята ПНР у Каїрі у 1968 році 17 липня. Вона передбачала ліквідацію Ізраїлю, усунення сіоністської діяльності в Палестині і розглядала Палестину як «неподільне регіональне утворення в кордонах, які існували за часів Британського мандата» [3, р. 36].

ПАЛЕСТИНСЬКА ХАРТІЯ.

Стаття 1. Палестина є батьківщиною арабо-палестинського народу і складає невід'ємну частину арабської Батьківщини.

Стаття 2. Палестина у межах англійського мандату є єдиним територіальним цілим.

Стаття 3. Арабо-палестинський народ має законне право на свою Батьківщину.

Стаття 6. Євреї, які жили раніше в Палестині, до початку сіоністської агресії розглядатимуться як палестинці.

Стаття 9. Збройна боротьба – єдиний шлях, який веде до звільнення Палестини.

Стаття 21. Арабо-палестинський народ відхиляє будь-яке рішення, яке замінювало б повне звільнення Палестини [3, р. 36].

Як пріоритетний засіб досягнення цілей ОВП визначалася збройна боротьба з Ізраїлем, що мала здійснюватися рейдами партизанів.

Найбільшими організаціями, що увійшли до ОВП (в тому числі й терористичні групи), визначалися наступні:

ФАТХ (найбільша фракція ОВП) з 1969 року;

Народний фронт звільнення Палестини (НФЗП);

Рух національного визволення Палестини;

НФВП (головне командування);

Аль-Сайка (авангард «Народно-визвольної війни»);

Фронт Палестинської народної боротьби;

Демократичний фронт визволення Палестини.

Фракції ОВП відрізнялися ідеологією й тактикою, деякі відкрито визнавали тактику тероризму. Помірковані фракції ОВП виступали за переговори з єврейськими поселенцями і включення їхніх поселень до складу Палестинської держави; радикали

висловлювалися за насильницьке знищення Ізраїлю і створення світської держави з рівними правами для усіх вірян. Діяльність ОВП фінансувалася союзними арабськими режимами і приватними пожертвуваннями палестинців [2, р. 426].

З 1988 року ОВП змінила курс, спрямований на знищення Ізраїлю. На нараді Національної Ради Палестини, що проходила в Алжирі в 1988 році, були визнані резолюції ООН 242 і 338, що закликали Ізраїль очистити зайняті території. Незабаром Я. Арафат оголосив про визнання права Ізраїлю на існування і відмовився від ведення терористичної діяльності, що дозволило розпочати мирний процес [2, р. 436].

Палестино-ізраїльський конфлікт є зіткненням двох територіальних утворень, етнічних спільнот за право створення власної монокультурної держави та її загальносвітове визнання. З урахуванням протиріч, які виникли історично, можна виділити три форми стосунків між учасниками конфлікту: міцний мир, відкрита масштабна війна, проміжний стан, що характеризується спалахами боротьби і короткочасними спробами зближення протиборчих сторін для врегулювання розбіжностей. Цілі, які переслідувала і переслідує ОВП, стосуються відокремлення Палестини від Ізраїлю та здобуття повного суверенітету. Протягом тривалого проміжку часу ОВП, політичні лідери Палестини та арабське населення борються за свої цілі і права, і цей конфлікт на сьогоднішній день не вирішений. Дослідники проблеми, політичні діячі та пересічне населення арабської Палестини вважають, що так буде і надалі, доки питання не отримає бажаної розв'язки. Сьогодні ОВП виносить і поглиблює свої вимоги на більш масштабному рівні, ніж на початковому етапі діяльності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Копель О.А. Палестинська проблема. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Т. 2. К.: Знання України, 2004. 915 с.
2. Morris Benny. The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 640 p.
3. Rabinovich Itamar. Waging peace: Israel and the Arabs, 1948-2003. Princeton: Princeton University Press, 2004. 315 p.
4. Tessler Mark A. A History of the Israeli-Palestinian conflict. Indiana University Press, 2009. 1040 p.

ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА, СОЦІУМ КРАЇН СХОДУ

SANAL TİPOLOJİ: SOSYAL MEDYADA SÖZEL BELLEK İZLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Cevdet AVCI

Gaziantep Üniversitesi

Giriş

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, zaman ve mekân kavramlarının yeniden yorumlanarak tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Geleneksel iletişim ortamları fiziksel gerçeklik ve sübjektif bir zaman tasavvuruna göre şekillenirken, 20. yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler iletişim olgusuna yeni boyutlar kazandırmıştır. Sözlü ve yazılı kültür ortamından sonra yaygınlık kazanan elektronik kültür ortamı iletişimin zaman ve mekân sınırlılıklarını ortadan kaldırmıştır. Radyo, sinema ve televizyon gibi geleneksel medya unsurlarının yanı sıra yeni medya olarak tanımlanan internet medyası iletişim/etkileşim olanaklarını genişletmiştir. Mobil cihazların yaygınlaşmasıyla internet süresiz ve sınırsız olarak insan hayatını her yanıyla etkisi altına almıştır. Böylece internet toplumu olarak tanımlanan çevrimiçi sanal yapılar ortaya çıkmıştır. Birey, internet medyasındaki sanal ortamlar üzerinden yeni iletişim/etkileşim alanlarına dâhil olmuştur. Oluşan yeni zaman ve mekân gerçekliği, bireylerin de dijital imajlara dayalı yeni kimlik üretmesine olanak sağlamıştır. Kendini ifade biçimleri, bu kimlikler üzerinden kalıp söylemler ve görüntülere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bildiride, sosyal medyada oluşturulan kimliklerin sözel ortamdaki belleğe dayalı düşünce tarzıyla benzerlikleri Twitter bağlamında ele alınmıştır.

Sanal Ortamda Sözel Düşünmek: Twitter Parodileri

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları farklı düşünme, öğrenme ve ifade biçimlerine sahip zihin yapılarını üretir. Kültürün gelişmesinde, insanın fiziki çevresiyle olan etkileşim ve sosyal çevresiyle kurduğu iletişim temel etken olmuştur. Dolayısıyla sözlü iletişim ve sözel ortam, insanlığın yazı öncesi bilinmeyen tarihinden itibaren dillerin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Yazı ise genel durum düşünüldüğünde daha yakın bir tarihte iletişim ve etkileşim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğer bir husus da yazının yaygın bir iletişim ve kayıt aracı olarak kullanılması, sözlü ortamın etkisi düşünüldüğünden, bugün bile sınırlı olmasıdır. 20. yüzyıldaki hızlı bilimsel/teknolojik gelişmeler ise insan hayatını büsbütün etkileyen elektronik kültür ortamını doğurmuştur. Bu üç kültürel ortamın iletişim/etkileşim biçimlerini tamamen değiştirdiğini belirten Walter J. Ong (2013, s. 23-24), konuyu birincil ve ikincil sözlü kültür kavramları etrafında açıklar. Buna göre yazı ve matbaanın olmadığı, “iletişimin yalnızca konuşma dilinden oluştuğu kültür” birincil sözlü kültür; yazıdan çıkarak elektronik kültür ortamının araçlarıyla sözel boyut kazanan kültür ise ikincil sözlü kültürü oluşturmaktadır. Sözlü ortamda ses, temel iletişim aracıyken yazıyla birlikte alfabe; elektronik ortamdaysa ses ve görüntü iletişim aracı olmuştur.

Bildirinin hareket noktasını oluşturan sözlü kültür insanının düşünme, kayıt ve ifade biçimi, yazı ve elektronik/dijital araçlardan bağımsız ve kendine özgü bir yapı arz etmektedir. Sözel ortamda, insan unsuruna bağlı olarak Jan Assmann’ın (2015, s. 29) ifadesiyle, “belleğe dayalı kayıt sistemi” işlemektedir. Sözlü kültür çağı insanı, belirli kural ve kalıplarla düşünerek çevresindeki olay ve durumları çeşitli edebi/estetik ifadelerle kaydetmiştir. Bu kültürel birikimin kuşaklar arasında taşınmasında da temel etken kalıp ifade biçimleri ve imajlar etrafında şekillenen yapılar olmuştur. Prototip olarak seçilen bir kahraman tipolojisi sözlü kültür çağı insanının bilgi kodlarını belleklerde taşınmasını sağlamıştır. Böylece sözlü ortamda “örnekler

aracılığıyla öğrenme” (Sanders, 1999, s. 76) esasına dayalı bir süreç işlemiştir. Bu konuda bir diğer önemli nokta da sözlü ortamda kayıt altına alınan bilginin kolektif bellek alanına ait olmasıdır. Seçilen örnek olay ya da temsil kabiliyeti olan bir kahraman, ortak kültürel kimliği yansıtan/taşıyan yapıya sahiptir. Bu bağlamda Maurice Halbwachs’ın (2017, s. 46, 90) yaptığı bireysel bellek ve kolektif bellek ayrımında bireysel bellek, çevresel unsurların da etkisiyle oluşurken kolektif bellekte toplumsal zamanın da büsbütün temsili söz konusudur. Dolayısıyla kolektif bellek unsurlarının taşınabildiği sözlü ortamdaki kahraman ve imajlar güçlü birer taşıyıcı işlevi görmektedir. M. Öcal Oğuz (2003, s. 31-38), bu durumu Türk halk edebiyatı bağlamında Karacaoğlan tipiyle örneklendirmektedir. Buna göre Karacaoğlan’a atfedilen şiirlerin büyük bir bölümü kendisinden sonraya tarihlendirmektedir. Buradan çıkan sonuç Karacaoğlan’ın ölümünden sonra, Karacaoğlan tipi/imajı etrafında sözlü kültür ortamında üretimin devam etmesidir.

Sözlü kültür düşünme biçimi olarak açıklanan tipe/imaja dayalı düşünme, kayıt ve ifade tarzı, bildiride sanal ortamdaki parodi hesaplarla ilişkilendirilmiştir. Sözlü kültür sonrası yazı ve elektronik araçlar, düşünme ve ifade biçimlerinin yeniden şekillenmesini sağlarken sözlü ortam kalıplarının bir bölümü varlığını sürdürmüştür. Christian Fuchs’a (2016, s. 72) göre elektronik kültür ortamı bağlamında “Medya, teknolojik yapıların sosyal ilişkiler ve insan faaliyetleriyle karmaşık şekillerde etkileşime girdiği tekno-sosyal sistemlerdir.” (Fuchs, 2016, s. 72). Medyanın işitsel ve görsel araçları sözü söyleyenden bağımsızlaştırarak aktarım ve dolaşımını kolaylaştırmıştır. Nebi Özdemir’in (2018, s. 36) ifadesiyle bu dönüşüm, “kültür ortamlarının, kümelerinin, kurumlarının, araçlarının, anlayışlarının ve aktörlerinin farklılaşması anlamına da gelmektedir.”

Elektronik/dijital kültür ortamıyla yeni iletişim kanallarının yaygınlaşması, Manuel Castells’in (2008, s. 25) “bilgi sistemlerine dayalı enformasyon çağına yarattığı bir ağ toplumu” olarak açıkladığı yeni sanal/sosyal kümeleri ortaya çıkarmıştır. Hayatın başlangıcından itibaren sosyal ve fiziki çevresiyle doğrudan kendi kimlik ve zamanıyla ilişki kuran insan, internet medyasının ürettiği sanal ortamda her üç unsurun da sınırlarının kalktığı ifade alanları bulmuştur. İnternetin sağladığı “özgürlük, anımsalılık ve sınırsızlık” (Maigret, 2014, s. 328) toplumsal hiyerarşilere son veren yeni bir etkileşim ortamı doğurmuştur. Bu ortama hızla ayak uyduran kitleler sosyal medya kanalları üzerinden Geert Lovink’in (2017, s. 77-78) “yazılımlara gömülü davranışlar” olarak tanımladığı kalıcı kültürel durumları ortaya çıkarmıştır. Twitter, Facebook, Instagram, YouTube gibi sosyal medya ortamları, arkadaş bulmak, eklemek, beğenmek gibi davranışları ve kendini ifade biçimlerini şekillendiren örneklerdir. Ortaya çıkan ağ toplumunun zamanı ve coğrafyası subjektif değil; farklı coğrafyaların birbirine bağlandığı “internet zamanında” (Karadaş, 2015, s. 339) standartlarla oluşturulmuştur.

İnternet aracılığıyla bir araya gelen çevrimiçi toplumda, çevrimiçi kimlikler doğmaktadır. Sanal ortamda kullanıcıların “cinsiyetleri, görünüşleri, cinsel kimlikleri” (Acar, 2008) gibi pek çok özellik bireylerin edindikleri/büründükleri kimliklerle yeniden inşa olmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında sosyal medyanın iletişim/aktarım biçimlerinde yazıdan görüntüye evrilen dönüşümünün de etkisi vardır. Görsellik sosyal medyadaki bireyin kendisiyle olan mesafesinin ortadan kalkmasına dolayısıyla siber-alter kimlikler kullanmasına neden olmaktadır. Böylece gerçek kimlikle yapılması sınırı davranış ve ifade biçimi sanal ortamdaki kimlikler üzerinden ortaya konmaktadır (Öztürk, Çalıcı, 2018, s. 43, 46). Bu çerçevede bildiride ortaya konulmak istenen husus, sanal ortamda yeni kimlik üretme süreçlerinde sözlü kültür ortamındakine benzer şekilde tipe/imaja dayalı ad, kısaltma, resim, fotoğraf veya karikatürlerin kullanılmasıdır. Bu

parodi hesaplardan yapılan paylaşımlar, sözlü ortamdaki Karacaoğlan imajı kullanımına benzer şekilde, taklit edilen prototipe uygun olarak üretilmektedir. Sanal ortamda belirli bir tip veya imaja dayalı olarak üretilen kimlikte, tarihsel “folklorik imgelem” (Aktulum, 2014, s. 277-290) alanından faydalandığı gibi; bugünün dünyasında bir kurum, film/dizi oyuncusu veya sanatçıyla da ilişkilendirilebilmektedir. Yapılan paylaşımlar gülmece amaçlı parodi niteliği taşıdığı kadar eleştiri özelliğine de sahiptir. Daha geniş bir çerçevede ele alınması gereken konuyla ilgili Twitter’den seçilen örnek parodi hesaplar Tablo 1’de verilmiştir. Alınan örnek hesaplar kurum, tarihi kişiler, dizi karakterleri, sanatçı/şarkıcı, edebiyat tarihi, yazar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Kurum (E.T.04.02.2021)	Tedaş @tedaselectric No context ÖSYM @osymturk No Context TDK @necektinTDK Tedaş @tedaselectricas ÖSYM @osymbasknligi	https://twitter.com/tedaselectric?s=09 https://twitter.com/osymturk?s=09 https://twitter.com/necektinTDK?s=09 https://twitter.com/tedaselectricas?s=09 https://twitter.com/osymbasknligi
Tarihi Kişiler (E.T.04.02.2021)	Mimar Sinan @MimarrSinan Fatih Sultan Mehmet @FatihSultanHahn kanuni sultan süleyman @kanunis47283891 Tonyukuk @tonjukuk Ertuğrul Bey @ Ertugrulbeyy	https://twitter.com/MimarrSinan?s=09 https://twitter.com/FatihSultanHahn?s=09 https://twitter.com/kanunis47283891 https://twitter.com/tonjukuk?s=09 https://twitter.com/ertugrulbeyy
Dizi Karakterleri (E.T.04.02.2021)	Bihter Ziyagil @yengenzibihter Hürrem Sultan @HurrremmSultan İsmail Abi @ismailabimm Süleyman Çakır @suleymanc4kir Vasfiye Teyze @VasfiyeTeyze	https://twitter.com/yengenzibihter?s=09 https://twitter.com/HurrremmSultan?s=09 https://twitter.com/ismailabimm?s=09 https://twitter.com/suleymanc4kir?s=09 https://twitter.com/VasfiyeTeyze?s=09
Sanatçı/Şarkıcı (E.T.04.02.2021)	Neşet Ertaş @nesetert4s Müslüm Baba @muslumgrs Sezen Aksu @sezenaksureplik Yıldız Tilbe @yildiztilbeli Duman @vevoDuman	https://twitter.com/nesetert4s?s=09 https://twitter.com/muslumgrs?s=09 https://twitter.com/sezenaksureplik?s=09 https://twitter.com/yildiztilbeli?s=09 https://twitter.com/vevoDuman?s=09
Edebiyat Tarihi (E.T.04.02.2021)	Yunus Emre @dervis_yunus Karacaoğlan @karaca_oglan Dede KorKurt @lihtiyarkurt Mevlana @CeIaleddinRumi Âşık Veysel @AsikVeysell	https://twitter.com/dervis_yunus?s=09 https://twitter.com/karaca_oglan https://twitter.com/lihtiyarkurt?s=09 https://twitter.com/CeIaleddinRumi?s=09 https://twitter.com/AsikVeysell
Yazar (E.T.04.02.2021)	Oğuz Atay @atayoguz Recaizade M. Ekrem recaizadekrem Abdülhak Hamit @sairiazamderler Sait Faik Abasıyanık @saitfaik_? Sabahattin Ali @Sabahattin_Ali_?	https://twitter.com/atayoguz?s=09 https://twitter.com/recaizadekrem?s=09 https://twitter.com/sairiazamderler?s=09 https://twitter.com/saitfaik_?s=09 https://twitter.com/Sabahattin_Ali_?s=09

Tablo 1

Sonuç

Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları üç farklı düşünme, kayıt ve aktarım biçimini yansıtır. İnsan unsuruna bağlı olarak kolektif belleğe dayalı düşünme ve ifade biçimlerinin, sözlü ve elektronik kültürde benzeştiği noktalardan birisi, sanal ortamdaki parodi hesaplardır. Sözel düşünme, tipler etrafında oluşturulan kültürü belirli kalıplarla sonraki kuşaklara aktararak kalıcı olmuştur. Bu konuda Türk sözlü kültür geleneği içerisinde Karacaoğlan, Köroğlu, Nasrettin Hoca gibi pek çok örnek bulunmaktadır. Tarihî şahsiyetlerinin ötesinde bu tiplerin imajına bağlı olarak sözlü üretim devam etmiş aşk/sevgi, kahramanlık ve gülmece gibi temalar toplumun duygu ve düşünce dünyasını etkilemiştir. Bildiride ele alındığı gibi, kültürel kronolojinin tersinden bakıldığında internet tabanlı sanal ortamlarda üretilen parodi hesapların da benzer yapı ve işleve sahip olduğu görülmektedir. Elektronik/dijital kültür ortamının yarattığı ağ toplumu, görselliğin de ön planda olduğu sanal ortamlarda çevrimiçi kimliklerle varlık göstermektedir. Bu

kimlikler tarihsel-edebi nitelik taşıdığı gibi, popüler kültür alanı ya da kurum adlarıyla da şekillenebilmektedir. Twitter'daki ÖSYM, Tonyukuk, Bihter Ziyagil, Müslüm Baba, Karacaoğlan ve Oğuz Atay gibi parodi hesap örnekleri sözel ortamdaki kolektif kültür alanındaki benzer şekilde tipe/imaşa dayalı üretilmiştir. Bu hesaplar üzerinden yapılan paylaşımlar, temsil ettikleri prototipe uygun nitelik taşımaktadır. Sosyal medyadaki çevrimiçi kimlik biçimlerinden birisi olan parodi hesaplar, sözlü kültürün belleğe dayalı düşünme ve ifade biçimleriyle benzeşmektedir.

Kaynakça

1. Acar, B. (2008). Online Toplumun Doğuşu. <http://www.uzunhikaye.org/icerik/online-toplumun-dogusu/> (E. T. 01.04.2020).
2. Aktulum, K. (2014). Folklorik imgelem: Bir Toplumsal imgeler Rezervuan Olarak imgelemin Epistemolojik Temellerine Giriş, Millî Folklor, 26(101), s. 277-290.
3. Assmann, J. (2015). Kültürel bellek. (A. Tekin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
4. Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum ve Kültür, Cilt 1 Ağ Toplumunun Yükselişi. (Çeviren: Ebru Kılıç.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
5. Fuchs, C. (2016). Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş. (Çev. İlker Kalaycı - Diyar Saraçoğlu), Ankara: NotaBene Yayınları
6. Halbwachs, M. (2017). Kolektif hafıza. (B. Barış, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
7. Karadaş, N. (2015) Zaman Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar ve İnternet'te Şimdiki Zaman Olgusu. folklor/edebiyat, Yeni Medya Çalışmaları Özel Sayısı, 21(83), s. 325-341.
8. Lovink, G. (2017). Sosyal Medyanın Dipsiz Kuyusu. (Çev. Deniz Esen), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
9. Maigret, E. (2014). Medya ve İletişim Sosyolojisi. (Çev. Halime Yücel), İstanbul: İletişim Yayınları.
10. Oğuz, M. Ö. (2003). Birincil Sözlü Kültür Çağı ve Karac'oğlan Şiiri. Millî Folklor, 15(58), s. 31-38.
11. Ong, W. J. (2013). Sözlü ve yazılı kültür sözün teknolojileşmesi. (S. Postacıoğlu Banon, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
12. Özdemir, N. (2008). Medya, kültür ve edebiyat. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
13. Öztürk E, Çalıcı C. (2018). Modern Toplumda Kimlik, "Siber Dissosiyasyon" ve "Siber Alter": Teorik ve Klinik Bir Yaklaşım. Öztürk E, editör. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon. Ankara: Türkiye Klinikleri; p.39-47.
14. Sanders, B. (1999). Öküzün A'sı. (Çev. Ş. Tahir,). İstanbul: Ayrıntı.

ПРОБЛЕМА КОНЦЕПТУ «MADE IN CHINA»

Андреева Юлия Виталиевна, викладач кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Китай – це потужний і конкурентоспроможний гравець на світовій економічній арені. Розвинені країни прагнуть до встановлення міцних і довгострокових відносин з КНР, весь світ із завзятістю вивчає та запозичує китайський досвід у правлінні, торгівлі, охороні здоров'я та інших галузях державного управління. Історія становлення та розвитку Китаю є нетиповою та різниться від класичних сценаріїв прогресу, і вражає своїм стрімким та успішним зростанням у виробничій галузі. Але стереотипи про Піднебесну все ще мають місце у суспільній думці, що іноді створює перешкоди для встановлення необхідних зв'язків із майбутніми діловими партнерами.

Одним із найвідоміших стереотипів про Китай є невисокий рівень якості китайської продукції. Концепт (як форма світоглядної ідеї або спосіб трактування навколишнього світу) і, власне, словосполучення «Made in China» («Виготовлено у Китаї») здобуло недобру славу, це свого роду тавро, що свідчить про низьку якість, а іноді й про небезпечність продукту. Але, слід зазначити, що зв'язок цих понять не є закорінною аксіомою, з якою усі змирилися, це поняття здобуло негативну конотацію за певних обставин.

Щоб зрозуміти, у чому полягає корінь цієї проблеми, треба звернутись до історії Китаю, а саме до періоду стрімкого злету китайських виробничих потужностей.

Модель розвитку китайської економіки і роль Китаю в світі активно змінювалися упродовж останніх десятиліть. З кінця 1970-х рр. керівництвом КНР на чолі з Ден Сяопіном було проголошено введення Політики реформ та відкритості, спрямованої на створення соціалістичної ринкової економіки та відкритості до співпраці з зовнішнім світом. Після введення цієї політики, і упродовж кількох десятиліть економіка країни стабільно зростала в середньому на 10 % за рік.

З 1979 по 2018 рік річний реальний ВВП (валовий внутрішній продукт – показник, який висвітлює підсумки економічної діяльності країн у певний проміжок часу) Китаю становив у середньому 9,5 %, це означало, що в середньому Китай може подвоювати свій прибуток кожні вісім років [1].

Приблизно в 1995–2000 рр. Китай був на порозі своєї другої промислової революції, яка передбачала масове виробництво машин (серед іншого) за допомогою машин. Зокрема, на початку 2000-х після вступу Китаю до Світової організації торгівлі, Китай офіційно увійшов у фазу нарощування важкої промисловості та розпочав масове виробництво хімікатів, цементу, електроенергії, сталі, металевих виробів, двигунів внутрішнього згоряння, автомобілів, кораблів, швидкісних поїздів, сільськогосподарських машин, а також складальні лінії та верстати для виробництва всіх видів легких промислових товарів, таких як електроніка, меблі тощо [2].

Розвиток внутрішнього та зовнішнього ринків Китаю, попит виробничого сектору (купівельна спроможність) на енергію, транспорт, інфраструктуру та обладнання машин був настільки великий, що масове виробництво цих важких промислових товарів стало надзвичайно прибутковим у Китаї.

Продукція, виготовлена у Китаї, отримала визнання у світі, такі продукти, як чай, тканини, меблі чи посуд, відзначалися як унікальні. Це були надзвичайно якісні продукти, що несуть культурну цінність, але коли Китай став світовою фабрикою і випустив неймовірну кількість товарів для багатьох брендів, люди змінили свої погляди.

Через низьку собівартість продукції та великі об'єми замовлень Китай став вигідним та бажаним виробничим партнером для інших країн. І через надзвичайний попит почали виникати нові проблеми та завдання. Метою виробництва вже був не кінцевий продукт, а масштаби виготовленої продукції. Китайські виробники довели майстерність виготовлення однієї і тієї ж лінійки товарів, але з різною якістю до досконалості. Всупереч стереотипам, Китай не просто виробляє дешевий товар – причина полягає у адаптації продукту під купівельну спроможність економіки тієї чи іншої країни. Також трапляється так, що продукцію для країн, що розвиваються, збирають вручну, і неможливо гарантувати постійність якості через людський фактор.

Через значну конкуренцію та втрату торгових партнерів свого роду торгову марку «Made in China» було історично оскаржено американськими медіа-кампаніями, які у негативному ключі повідомляли про китайську продукцію і розголошували слухання щодо безпеки цієї продукції в Конгресі США [3].

Наприклад, у 2007 р. установою з безпеки продукції у США, Канаді, Європейському Союзі, Австралії та Новій Зеландії було видано відкликання та заборону на ввезення широкого асортименту споживчих товарів китайського виробництва, таких як

корм для домашніх тварин, іграшки, зубна паста, косметичні вироби та деякі види морепродуктів.

У 2008 р. Американською адміністрацією з контролю за продуктами та ліками (FDA) було відкликано лікарську субстанцію гепарин через забруднення сировини, що імпортується з Китаю, та інші випадки.

Велика кількість негативно забарвлених слів з'явилася у ЗМІ, що також відмітили у одному з звітів «New York Times». Позначення «Made in China» часто вживалося у контексті зі словами: «підробка», «низька якість», «неліцензований», «несертифікований», «надзвичайно небезпечний», «забруднений», «токсичний» та інші [3].

Цей зсув відображає поєднання споживчого досвіду та впливу висвітленої у ЗМІ позиції на продукцію китайського виробництва. Однак Китай, відстоюючи свою честь та позицію світового виробника, проводить активну боротьбу за свій статус.

У 2013 р. прем'єр-міністр Китаю Лі Кецянь та Державна рада затвердили план під назвою «Made in China 2025», метою якого є підвищення ефективності та якості виробництва. Цю ініціативу спрямовано не просто на усунення залежності від іноземних технологій, а й на те, щоб Китай активно керував і визначав міжнародні технологічні стандарти [4].

Наразі Китай продовжує нарощувати масштаби співробітництва, відрізняючись серед інших великих успішних компаній високоякісною електронікою, медичним обладнанням, механізмами та промисловим обладнанням, неймовірними масштабами будівництва, займаючи найвищі позиції у світі. Історія концепту «Made in China» доводить, що Китай продовжує активно розвивати свою промислову діяльність, незважаючи на перешкоди, розвиває свою економіку та впевнено долає кризи і критику конкурентів, що свідчить про великий потенціал країни.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 中国制造”国际形象的 媒体话语研究 李秋杨. Sinologia Hispanica, 2015. № 1. P. 33–46.
2. Gang (Kevin) Han & Xiuli Wang. From Product-Country Image to National Image: «Made in China» and Integrated Valence Framing Effects. International Journal of Strategic Communication, 9:1. 2015. P. 62–77.
3. Morrison W.M. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges and Implications for the United States. Washington, DC: Congressional Research Service, 2014.
4. Levine Derek Adam. «Made in China 2025»: China's Strategy for Becoming a Global High-Tech Superpower and its Implications for the U.S. Economy, National Security and Free Trade. Journal of Strategic Security. 2020. 13 (3). P. 1–16.

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА В АТР ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ФОРУМУ АСЕАН

*Беззубенко Аліна Володимирівна, кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Азіатсько-Тихоокеанський регіон (далі – АТР) у світлі безпекової політики на сьогодні є важливим геополітичним центром світу. Його роль на міжнародній арені значно зросла і продовжує посилюватися. Не дивлячись на вагомий економічний потенціал країн даного регіону, обстановка в АТР в цілому залишається нестабільною. Оскільки тут перетинаються економічні, військово-стратегічні та політичні інтереси провідних держав світу та регіону. До основних військово-стратегічних аспектів безпеки в

регіоні можемо віднести проблеми ядерного нерозповсюдження, хронічні міждержавні конфлікти, комплекс невирішених територіальних протиріч тощо.

У 1990-х рр. робляться перші спроби щодо вирішення проблем регіональної безпеки, відбувається активний пошук можливостей у створенні регіональних інститутів, які б могли напрацьовувати та реалізовувати заходи превентивної дипломатії в регіоні. Зокрема, на 26-ій зустрічі міністрів Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), що тривала 23-25 липня 1993 р., було вирішено створити майданчик для здійснення багатостороннього діалогу з приводу регулювання питань безпеки в АТР. Таким чином виник Регіональний форум з безпеки АСЕАН (АРФ). Перші установчі збори АРФ відбулися в Бангкоку 25 липня 1994 р. На сьогоднішній день Форум об'єднує 27 учасників. Серед них: Австралія, Бангладеш, Бруней, В'єтнам, Східний Тимор, Індія, Індонезія, Камбоджа, Канада, Китай, КНДР, Лаос, Малайзія, Монголія, М'янма, Нова Зеландія, Пакистан, Папуа-Нова Гвінея, Республіка Корея, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Філіппіни, Шрі-Ланка, Японія, Європейський Союз [1].

Регіональний форум АСЕАН займається широким спектром безпекової політики в регіоні. Це протидія тероризму та транснаціональної злочинності, надзвичайне реагування, нерозповсюдження ядерної зброї та роззброєння, морська безпека тощо. Однак варто наголосити на тому, що основні функції АРФ, передусім, полягають у створенні спеціальної платформи для налагодження конструктивного діалогу зацікавлених учасників і напрацювання засобів превентивної дипломатії в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Узгоджені зобов'язання учасників зведені у певну документальну базу. Так, основні цілі та завдання діяльності організації відображені в Концепції АРФ 1995 р., в якій виділяються три аспекти, що загрожують дестабілізацією ситуації в регіоні [2, с. 67]:

- 1) стрімкий економічний розвиток країн АТР;
- 2) культурне різноманіття (кожна із країн регіону володіє власною унікальною історією, культурною спадщиною, стійкими традиціями і, у більшості своїй, світоглядом зі значним релігійним впливом);
- 3) значна кількість невирішених до цього часу територіальних та інших проблем. Зокрема, це суперечки з приводу Парасельських островів і островів Спратлі, Сенкаку, Курильської гряди, проблема Корейського півострова тощо.

Аналізуючи діяльність АРФ, можемо сказати, що вона характеризується позитивними тенденціями. Більшість конфліктів, що загострювалися навколо приналежності островів Південно-Китайського моря, завершувалися дипломатичними засобами відповідно до норм міжнародного права. Крім того, на нарадах Форуму почали обговорювати такі питання регіональної безпеки, яких в минулому намагалися не торкатися. Наприклад, військова присутність в АТР Сполучених Штатів Америки чи позиція Китаю з приводу спірних островів.

Помітним результатом 11-ої сесії АРФ (2004 р.) стало рішення про заснування нового механізму – Конференції з політики у сфері безпеки, покликаної зіграти координуючу роль в контексті підвищення ефективності військово-політичного спрямування органу. У щорічних зустрічах, що проводяться за участю представників Генеральних штабів і міністерств оборони держав-членів, обговорюється широкий перелік питань, що стосуються не тільки внутрішньої регіональної безпеки.

Після серії терористичних актів «Аль-Каїди» в США 11 вересня 2001 р. АРФ починає шукати ефективні засоби у боротьбі з тероризмом. Зокрема, у 2007 р. в Манілі було затверджено «Рамкові домовленості про співпрацю між учасниками АРФ в області протидії тероризму і транснаціональної злочинності», які розглядаються важливою складовою антитерористичної діяльності [1]. На 18-ій сесії у 2011 р. затверджено Робочі плани АРФ з превентивної дипломатії, з морської безпеки, з протидії тероризму і транснаціональної злочинності.

Додатково створено Міжсесійні групи підтримки та Міжсесійні зустрічі АРФ для обговорення і покращення взаємодії під час проведення миротворчих операцій, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, організації пошуку і спасіння постраждалих [3, с. 62-63].

Першим практичним заходом Регіонального форуму з безпеки великого масштабу стала підготовка і проведення міжнародних оперативно-тактичних навчань у сфері ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій під назвою «ARF-DiREx 2011». Навчання тривали 14-19 березня 2011 р. в Манадо (Індонезія). У них брали участь 25 країн-учасниць Форуму та деякі міжнародні організації. Серед них – Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Основною метою навчань було відпрацювання військово-цивільної взаємодії в операції з ліквідації великого землетрусу магнітудою 8,4 бали з подальшим цунамі. У ході навчань були задіяні рятувальні служби, військові частини, особовий склад корпусів з НС, спеціальна техніка, включаючи авіаційне і наземне обладнання, мобільні госпіталі [4].

Таким чином, створення Регіонального Форуму АСЕАН з безпеки, на нашу думку, достатньо екстраординарна подія в історії міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, де раніше були відсутні як традиції, так і досвід багатосторонньої дипломатії. Поява такого Форуму мала особливе значення, оскільки значно вплинула на зміну поглядів лідерів регіону, продемонструвала зростаюче усвідомлення необхідності налагодження широкої співпраці у сфері безпекової політики в регіоні.

Великих зіткнень в межах Азіатсько-Тихоокеанського регіону не відбувалося вже доволі тривалий час. Країни постійно проводять переговори, намагаються прийти до компромісу з того чи іншого спірного питання, відстоюючи власні інтереси, але до відкритих дій не вдаються. Як зазначає С.О. Коротич, розвиток безперервного діалогу країн АТР дозволив напрацювати т.зв. «звичку співпраці». Вдалося об'єднати у багатосторонньому форматі для обговорення спільних проблем країни, які мали на той момент неподолані суперечності у двосторонніх взаєминах [3, с. 63]. Учасники Форуму щорічно зустрічаються задля моніторингу військово-політичної ситуації в регіоні, реалізують в його рамках комплекс заходів з посилення довіри, превентивної дипломатії і розробки підходів щодо вирішення тих чи інших конфліктів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Региональный форум АСЕАН.

URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Региональный_форум_АСЕАН

2. Барщевський Є.І. АСЕАН та система регіональної безпеки: бачення з АРФ. Грані. 2013. № 12. С. 66-72.

3. Коротич С.А. Превентивная дипломатия в Восточной Азии: роль регионального форума АСЕАН и других многосторонних институтов безопасности. Вестник Забайкальского государственного университета. Серия: Политологические науки. 2015. № 10 (125). С. 59-67.

4. Региональный форум АСЕАН по безопасности (Справочные материалы).

URL: https://www.mid.ru/regional-nyj-forum-asean-po-bezopasnosti-arf/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/188394

5.Шевчук О.В. Безпекове середовище Азійсько-Тихоокеанського регіону в постбіполярний період. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. 2010. Т. 149. Вип. 137. С. 114-119.

СЛОВАЦЬКО-ТАЙВАНСЬКА ВЗАЄМОДІЯ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТУ

*Кошовий Сергій Анатолійович, кандидат історичних наук,
головний консультант*

Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків Апарату Верховної Ради України

Словаччина та Республіка Китай (Тайвань) мають тісні як двосторонні зв'язки, так і зв'язки в рамках регіонального об'єднання Вишеградської четвірки, і вони зацікавлені в міцному партнерстві і надалі.

Уповноваженою установою Уряду Тайваню в Словаччині є Тайбейське представництво у Братиславі (Taipei Representative Office, Bratislava – Taipeiskou reprezentatívna kancelária v Bratislave), яке було відкрито у 1991 р. Словацький офіс з питань економіки і культури в Тайбеї (Slovenský ekonomický a kultúrny úrad Taipei) був відкритий у 2003 р. Наявність Словацького представництва на Тайвані є корисним та бажаним для налагодження всього спектру взаємодії сторін. У березні 2019 р. Словаччина та Тайвань підписали Меморандум про співпрацю (на рівні обох офісів у Тайбеї та Братиславі) про економічне співробітництво. Меморандум має на меті зміцнити економічні зв'язки, суттєво розширити сферу співробітництва.

Останнім часом співпраця виходить далеко за рамки традиційних економічних напрямків. Планується і реалізується низка заходів і ділових місій для популяризації словацького експорту. Крім того, сторони регулярно беруть участь в спеціалізованих заходах, конференціях і «круглих столах».

Парламентський вимір. Відзначимо, що регулярно відбуваються зустрічі та візити членів депутатської групи Національної Ради Словацької Республіки з міжпарламентських зв'язків з Китайською Республікою (Тайвань) та Тайвансько-словацької групи дружби (Zhonghua minguo yu Siluofake guohui yiyuan youhao xiehui) з метою обговорення подальшої співпраці між двома країнами. Важливо те, що у парламенті попереднього скликання (2016-2020 рр.) Словаччини Марек Крачі (Marek Krajčí) був заступником Голови комітету з питань охорони здоров'я і за посадою Головою групи дружби з Тайванем (Slovak Taiwanese parliamentary group). Разом з тим, Іван Штефанець (Ivan Štefanec), який у 2006 р. започаткував групу дружби з Тайванем, кілька разів відвідував Тайвань як у статусі депутата національного парламенту, так і нині євродепутатом. Петер Осуський (Peter Osuský), депутат та чинний Голова словацько-тайванської парламентської групи, очолював кілька парламентських делегацій з візитом на Тайвань протягом останніх кількох років.

Принагідно варто відзначити, що очільником групи у складі парламенту Тайваню IX скликання (2016-2020 рр.) був пан Лін Вейчжоу (Lin Wei-Chou, законодавець від партії Гоміндан). Останні вибори (X скликання) до Законодавчого Юаня (Парламент) Тайваню, відбулись у той же день (11 січня 2020 р.), що і президентські вибори на острові. Однак слід зазначити, що на сьогодні тривають роботи з формування персональних складів груп дружби нових скликань на парламентському рівні сторін. Щоб краще зрозуміти один одного, сторони продовжують поглиблювати та зміцнювати обміни, посилювати взаємодію у сфері туризму, економіки та торгівлі, диверсифікації глобальних ланцюгів постачання, популяризації туристичного й експортного потенціалу, стимулювання практичної співпраці.

Торгівельно-інвестиційна співпраця (економічний трек). З моменту відкриття представництва Словаччини у м. Тайбей товарообіг істотно зріс. Так, за 2019 р. він склав 437,1 млн євро. Експорт Тайваню до Словаччини становив 407,7 млн євро. Експорт Словаччини на Тайвань склав 29,4 млн євро [1]. З метою більш тісної взаємодії підприємців двох країн у 2011 р. було створено Словацько-Тайванську торгову палату (Slovensko-Taiwanská obchodná komora). За останні роки сторонам вдалося підписати ряд важливих угод, зокрема: Про уникнення подвійного оподаткування та попередження

податкових ухилень (вересень 2011 р.), Про взаємовизнання тайванських водійських посвідчень (березень 2012 р.), Про технічну допомогу і використання досвіду Тайваню у впровадженні системи «електронного урядування» (e-government).

Як і інші країни Центральної і Східної Європи, Словаччина служить містком для розширення величезного ринку Європейського Союзу. Оскільки виробничі структури Словаччини та Тайваню є взаємодоповнюючими, обидві сторони мають багато корисного за рахунок посилення співпраці у сфері торгівлі, інвестицій та виробничих зв'язків. Відтак, Тайвань є третім за величиною азіатський інвестор у Словаччині (після Південної Кореї та Японії). Важливим двигуном економічного розвитку Словацької Республіки є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), передусім у інноваційній галузі. За статистикою, сукупний капітал Тайваню в Словаччині становить 450 млн євро [2], головним чином представлений у секторі нових інформаційно-комунікаційних технологій та автомобільній промисловості. За період 2005-2017 рр. у Словаччині були реалізовані численні інвестиційні проекти тайванських компаній, серед них AU Optronics (м. Тренчин), Eson (м. Жиліна), Hon Hai Precision Industry – Foxconn (м. Нітра), Delta Electronics (м. Дубниця-над-Вагом) та інші.

Суттєві перспективи співпраці сторін має сфера туризму. З моменту введення безвізового режиму кількість туристів з Тайваню у Словаччині збільшилася на 30%. Звісно, через обмеження, пов'язані з пандемією, ця галузь значно постраждала. У 2007 р. сторони уклали Угоду про співпрацю у сфері повітряного сполучення. Не зважаючи на домовленості, на сьогоднішній день між Тайванем та Словаччиною не було розпочато прямого авіаційного сполучення. Причина – близькість до міжнародного аеропорту у м. Відень, який знаходиться поблизу Братислави і є авіаційним транзитним пунктом для національного перевізника Тайваню China Airlines у регіоні.

Освітня та культурна дипломатія. Інша не менш важлива складова – гуманітарна. Тайванські інституції підтримують зі Словаччиною режим діалогу в декількох форматах. З липня 1991 р. Міністерство освіти Китайської Республіки створило «Стипендіальний фонд з метою навчання на Тайвані студентів з країн Співдружності незалежних держав і країн Східної Європи» (Duli guojia guo xie ji dongou diqu guojia lai hua liuxue jiangxuejin), до якої також включена і Словаччина (з 2001 р.). Підписано низку меморандумів про співпрацю між вузами Тайваню і Словаччини [3], зокрема: між Національним університетом науки і технологій Хувей (National Formosa University), Університетом китайської культури (Chinese Culture University), Університетом Чжунюань (Chung Yuan Christian University), Університетом Чжун Хуа (Chung Hua University), Університетом Сучжоу (Soochow University) та іншими. У листопаді 2020 р. на Тайвані була створена Тайвансько-словацька асоціація обмінів (Taiwan-Slovakia Exchange Association).

Програма «Working holiday visa» – це спільна культурна програма тайвансько-словацького співробітництва, розрахована на молодь віком від 18 до 35 років, яка була офіційно запущена 23 жовтня 2014 р. Нею передбачено, що молодь обох країн, здійснюючи тривалу подорож (до 12 місяців) з метою культурних обмінів, знайомства з країною, вивчення традицій і мови до країни партнера, може претендувати на отримання робочого місця для забезпечення свого перебування за кордоном. Під час пандемії ця програма була тимчасово призупинена.

Отже, апробована багатьма суб'єктами міжнародної політики формула конструктивної стратегії східного вектора означає: інноваційний розвиток у взаємодії з міжнародними партнерами на основі спільних цінностей та з урахуванням власних національних інтересів. Тому, аналізуючи словацький досвід у взаємодії з Тайванем, можна зробити висновок, що мультилатеральні підходи виявляються ефективними в довготривалій перспективі, особливо в еру поліцентричного світу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Statistical Office of the Slovak Republic. URL: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/home!/ut/p/z0/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziA809LZycDB0NLPyCXA08QxwD3IO8TAWNTEz1g1Pz9AuyHRUBtph-Sw!!/
2. Taiwan's Outward Foreign Direct Investment (OFDI) into the European Union Quantitative Research, EIAS Report October 2018/ URL: <https://www.eias.org/briefing-papers/taiwans-outward-foreign-direct-investment-ofdi-into-the-european-union/>
3. Matej Šimalčík, Lucia Husenicová, Kristína Kironská, Robert Vancel. Slovakia and the Democracies of Northeast Asia: Partnerships Rooted in Values, Central European Institute of Asian Studies (CEIAS) 2020 Research Papers. URL: <https://ceias.eu/slovakia-and-the-democracies-of-northeast-asia/>

ВОЗРОЖДЕНИЕ СЕЛЬСКОЙ ЭКОНОМИКИ С ПОМОЩЬЮ РАЗВИТИЯ ИНДУСТРИИ КИТАЙСКОЙ СЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ

*Лю Синься, доцент Хэбэйского инженерного университета (КНР),
аспирантка кафедры культурологии факультета социокультурной коммуникации
Белорусский государственный университет (Минск)
Научный руководитель: И.В. Воробьёва*

В отчете 19-го Национального конгресса Коммунистической партии Китая отмечалось, что «культурная уверенность является более важной, более глубокой и прочной силой в развитии страны и нации», культурная уверенность может способствовать процветанию и развитию социалистической культуры и указывать направление и путь культурного развития Китая в будущем [1]. На конференции по национальной пропаганде и идеологической работе Си Цзиньпин отметил, что «оживление культуры» является важной миссией пропаганды и идеологической работы. Он выдвинул важные требования, чтобы лучше соответствовать новым ожиданиям духовной и культурной жизни людей, и указал направление процветания литературы и искусства, а также культурного развития в новую эпоху.

Возрождение и развитие деревни происходит с поддержкой культуры, только опираясь на сельскую культуру в высшей степени, стимулируя развитие сельской экономики с целью возрождения сельской культуры, повышая сознание и активность производства у крестьян, улучшая уровень культуры в целом, приводя сельские обычаи и жилищные условия к лучшему состоянию. Только упорядоченная модернизация сельскохозяйственной промышленности может осуществить цель обеспечения стабильной и процветающей жизни у крестьян и привести к лучшему, быстрому, а также более эффективному развитию экономики, общества и экологии в деревнях [2].

Отметим проблемы, которые присутствуют в развитии сельской культуры:

I. Существующие проблемы в сельской культуре Китая.

Китайская культура имеет богатые сокровищницы. Развитие культурной индустрии идёт энергично, но по-прежнему существуют многие проблемы.

1. Индустрия сельского туризма быстро развивается, но такие проблемы, как бесплановое строительство, однообразие структуры продукции, похожие модели развития, нечеткие темы по развитию и т. д. также очень заметны.

2. Ресурсы древних деревень и сел достаточно богаты, но отсутствует комплексное развитие индустрии по защите архитектуры и культурных древних деревень и сел.

3. Богатые исторические культурные ресурсы в наличии, но вложение сил в разработку и пропаганду недостаточно.

4. Сельский туризм сформировался в общих чертах, но устройство вспомогательных средств слишком слабо, в том числе для проживания, питания и других

составляющих, а также существуют общие проблемы из-за основных условий на туристических маршрутах «Красивая деревня» и «Старинная деревня».

5. Красивых сел стало больше, но отсутствует непрерывное развитие.

II. Советы по возрождению развития экономики в сфере сельского культурного туризма.

1. Стремление к созданию комплексных сельских туристических мест назначения, объединяющих культурное использование с экологическим туризмом, научно-популярным образованием и коммерческими услугами.

2. Возрождение индустрии культуры по архитектуре древних деревень и сел. В последние годы старинные постройки имеют четкие функциональные характеристики и художественные усилия в процессе развития сельского туризма, что постепенно формирует многофункциональный, разнообразный сельский архитектурный ландшафт.

3. Интегрирование исторических и культурных ресурсов и создание высококачественного продукта культуры туризма. В последние годы индустрия культуры и туризм становятся все более тесно связанными. В туристических направлениях можно проводить широкомасштабные мероприятия по прикладному искусству, чтобы расширить коннотацию туризма, а также культурные мероприятия по поиску корней культуры, чтобы повысить привлекательность туризма.

4. Создание парка индустрии культуры. Можно использовать собственные уникальные культурные ресурсы для создания парков индустрии культуры, чтобы позволить туристам быстро и интуитивно понять местную сельскую культуру и играть более непосредственную роль в ее пропаганде и распространении.

5. Максимальное использование местных ресурсов культуры, стимулирование активности местных талантливых людей.

6. Продолжение усердной работы над характеристиками построенных «Красивых деревень» и характерных сел, стимулирование активности всех людей. Поддержка от правительства и органов поселка также должна быть постоянной. Только путем увеличения доходов крестьян можно стимулировать их активность и продолжать проект «Красивая деревня» и «Характерный городок» надолго.

7. Расширение инфраструктурного строительства, а также непрерывное совершенствование вспомогательных сооружений.

8. Увеличение усилий в распространении культурных ценностей. Для дальнейшего увеличения интенсивности пропаганды крайне необходимо провести общесистемный трехмерный мультимедийный маркетинг, необходимо обновить методы и способы маркетинга, а также продвигать высококачественные объекты среди широких масс [3].

9. Повышение уровня услуг в туризме, ускорение обновления туристических продуктов и удовлетворения потребностей покупателей.

10. Уделение особого внимания обучению команды талантов. Возрождение талантов является мощной поддержкой возрождения сельских районов, а устранение нехваток в привлечении талантах – важная часть содействия возрождению сельских районов.

11. Подача заявки на включение в список Всемирного культурного наследия относительно отличительной материальной или нематериальной культуры с целью достижения лучшей защиты, наследования и продвижения.

Таким образом, для полного использования богатых культурных ресурсов в сельских районах Китая и развития сельского туризма требуется сотрудничество различных ведомств, чтобы при этом достичь цели всеобъемлющего возрождения сельских районов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. 新华社 习近平提出，坚定文化自信，推动社会主义文化繁荣兴盛 2017.10.18
(Агентство Синьхуа. Си Цзиньпин предложил укрепить культурное доверие и

- способствовать процветанию социалистической культуры. URL: http://www.gov.cn/zhuanti/2017-10/18/content_5232653.htm (дата обращения: 18.10.2017).
2. 鲁小亚 刘伟 繁荣乡村文化 推进乡村振兴.2020.04.24. (Лу Сяоя Лю Вэй. Продвигать сельскую культуру и способствовать возрождению сельских районов. URL: http://www.xinhuanet.com/politics/2020-04/24/c_1125899465.htm (дата обращения: 24.04.2020).
- 3.张霞.乡村旅游开发中的农产品品牌营销[J].现代营销(下旬刊), 2018(1)(Чжан Ся. Бренд-маркетинг сельскохозяйственной продукции в развитии сельского туризма [J]. Современный маркетинг (выпуск последней декады). 2018 г.

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Михтуненко Вікторія Вікторівна, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Більш ніж за півстоліття Китай з бідної і відсталої держави перетворився на високотехнологічну та сучасну промислову державу. За час, який минув з моменту становлення Китаю, ВВП країни збільшився в 56 разів. Стабілізувалася оборонна, науково-технічна та економічна міць цієї країни. Сільське господарство, техніка і наука стали одними з передових галузей в світі.

Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що внаслідок пандемії коронавірусу та введених карантинних заходів падіння українського ВВП, за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, в першій половині 2020 р. склало 6,5% [0]. Саме тому Китай є наочним прикладом того, що грамотно побудована політика уряду здатна сформувані цілісний структурований механізм, який може інтегруватися після довгих років ізоляції в світову спільноту.

Відмінною рисою Китаю від інших азійських країн є те, що ця країна вже протягом 30 років зберігає високі темпи зростання. Перш за все, це забезпечувалося урядом, тому що саме завдяки державному регулюванню пройшли економічні реформи в стратегічно важливих галузях господарської системи.

Сьогодні Китай є вже не ізольованою соціалістичною країною, адже тепер це система, яка активно переймає ринкові принципи. На сучасному етапі Китай є зразком успішного економічного розвитку. Щорічний приріст валового внутрішнього продукту (ВВП) в країні з 1990-х рр. постійно перевищував 8% аж до 2010-х рр., і за оцінками, в 2019 р. цей показник хоч і дещо знизився, але все одно перевищив 6% [0]. Цей стійкий економічний бум призвів до історично безпрецедентного зростання багатства і рівня життя в країні.

Темпи економічного зростання Китаю в минулому році на тлі негативного впливу пандемії коронавірусу виявилися мінімальними за останні більш ніж 40 років. Однак, саме Китай, як відзначають експерти, став єдиною великою економікою в світі, яка уникла спаду під час глобальної санітарної кризи [0, с. 21]. У третьому кварталі у зв'язку з поліпшенням епідемічної ситуації, ВВП країни виріс на 4,9%, в четвертому – на 6,5%. Згідно з попередніми підрахунками, ВВП Китаю в річному вираженні в 2020 році збільшився на 2,3%.

Після подолання основної хвилі пандемії Китай активно взявся за відновлення економіки, застосували низку заходів, спрямованих на її підтримку. Згідно з рішенням китайської влади, Пекін має намір полегшити умови для зовнішніх інвестицій, знизити податкове навантаження на бізнес і посилити фінансову підтримку підприємств.

Головною умовою успіху має стати посилення координації між макрорегулюванням, зовнішньою торгівлею, інвестиційною діяльністю та збереженням фінансової стабільності.

Зокрема, в Китаї підкреслюють, що відновлення економіки повинно нести комплексний характер, коли дії одних регулюючих органів спираються на дії інших. Заходи з перезапуску китайської економіки будуються навколо «шести кроків до стабільності»: в сфері працевлаштування, фінансовій сфері, торгівлі, інвестуванні як на зовнішніх ринках, так і всередині країни, а також довірі громадян до політики держави.

У найближчі кілька років китайська влада має намір кардинально переорієнтувати економіку країни, а саме знизити свою залежність від експорту і натомість робити ставку на стимуляцію внутрішнього попиту на китайські товари і послуги. Це передбачає втілення так званої концепції «внутрішньої циркуляції», розробленої китайською владою у відповідь на виклики, з якими останнім часом зіткнувся Пекін.

Згідно з планом керівництва КНР, Китай повинен перетворитися з постачальника дешевих товарів у виробника високих технологій. Початкова стратегія влади під назвою «Зроблено в Китаї у 2025 році» передбачала, що вже до 2025 р. Китай увійде в середину рейтингу найбільших світових виробників високотехнологічної продукції, а до 2049 р. стане світовим лідером в цій галузі [0, с. 32].

Більшість китайських економістів вважає, що, крім стимулювання внутрішнього споживання, Китай повинен дотримуватися гнучкої довгострокової стратегії, націленої на нарощування торговельно-економічної взаємодії з іншими країнами. У міру того, як за час реформ багато компаній КНР міцніли і ставали все більш конкурентоспроможними, влада поступово послаблювала обмеження, а в останні роки стала особливо затятим прихильником вільної торгівлі.

У підсумку варто зазначити, що завдяки тому, що Китай впорався з пандемією Covid-19, західні експерти проносять йому стати найбільшою економікою світу ще до кінця нинішнього десятиліття і випередити США за темпами економічного розвитку. Як підрахували в Центрі економічних і бізнес-досліджень, очікується, що обсяг китайської економіки в перерахунку на долар перевищить американську до 2028 р.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриленко А. В. Місце КНР у сучасній світовій економіці в умовах глобальних трансформацій. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 26 (1). С. 29–33.
2. Долбнева Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. Проблеми економіки. 2020. № 1. С. 20–26.
3. Чжунго тунцзи няньцзянь 2019. [Статистичний щорічник Китаю 2019] [на кит. мові]. Пекін. 2019. URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2019/indexeh.htm>. (дата звернення: 15.02.2021).
4. Українська економіка впала за півроку на 6,5%. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/6/663774/> (дата звернення: 15.02.2021).

ХТО ВОНИ? ЯПОНСЬКІ КОНСУЛИ В ОДЕСІ (1892–1937)

*Павленко Світлана Сергіївна, кандидат історичних наук,
заступник директора з експозиційної роботи Музей історії Дніпра*

Діяльність Японського імперського консульства в Одесі умовно розділяється на два етапи. Перший припадає на 1889–1909 рр., за якого функціонування консульства залежало від взаємин між Японією та Російською імперією. Другий етап охоплює 1926–1937 рр., він визначався радянсько-японськими відносинами.

У наукових напрацюваннях переважає згадування про діяльність консульських чиновників у Одесі, без детального аналізу.

Першим представником інтересів Японії у Південній Пальмірі став **Олександр Ракшеєв**. Він мав болгарське коріння, походив з родини купців і був підданим Російської імперії, а отже працював у якості почесного консула. Олександр Васильович представляв інтереси Токіо з 1892 по 1898 рр.

Після раптової смерті О. Ракшеєва уповноваженим у справах консульства у 1898–1899 рр. став секретар установи – **С. Тодо**, його головним обов'язком стало згортання діяльності інституції.

Далі представництво було тимчасово закрито, до призначення у 1902 р. консулом **Іджіми Каметаро**. Випускник Токійського університету, який до Одеси працював помічником консульського секретаря в Кореї, секретарем дипломатичної місії в Петербурзі, помічником консула в Лондоні, консулом в м. Туансвіллі (Австралія). До Південної Пальміри він прибув у 1902 р. З початком російсько-японської війни, у лютому 1904 р. чиновник переведений до Австрії. У 1906 р. його знову призначили до Одеси, для відновлення функціонування установи. У серпні Іджіма Каметаро був відкликаний. Станом на 1907 р. він виконував обов'язки генерального консула в м. Калькутті (Індія), а в 1913 р. призначений генеральним консулом у м. Нью-Йорку. У 1915–1918 рр. – перший секретар посольства в Чилі. Це стало його останнім закордонним призначенням.

З посади секретаря в Одесі розпочав свою кар'єру наступний очільник установи **Фукуда Наохіко**. У серпні 1906 р. він став одеським віце-консулом (офіційно з березня 1907 р.). У 1909 р. переведений до Москви, що завершує перший етап діяльності японської установи в Одесі. У 1910 р. Н. Фукуда став перекладачем при Японському посольстві в Санкт-Петербурзі, де і працював до своєї смерті в грудні 1915 р.

Першим консулом радянського етапу став **Сасакі Сейго**. У 1906–1909 рр. він був секретарем консульства в Одесі. Далі – призначений секретарем установи у Москві, працював віце-консулом в Чанчуні (Китай), Нун'ані та Маньчжурії. У 1921–1923 рр. консул у м. Гавра (Франція), 1923–1925 рр. – на аналогічній посаді у Варшаві. Наприкінці 1925 р. С. Сасакі призначався Японським імперським консулом у Одесі. Вже у травні 1926 р. відкликаний до Японії. З 1926 по 1933 рр. працював генеральним консулом в Александровську (о. Сахалін). Таке тривале перебування на одному місці було не типовим для японської консульської системи.

Через раптовість відкликання С. Сасакі з Одеси, установу тимчасово очолив її секретар – **Камімура Шініті**, випускник юридичного факультету Токійського університету. Перше призначення отримав до Канади, де, ймовірно, перебував між 1921 та 1923 рр. У 1923–1924 р. працював на посаді помічника дипломата при посольстві в Оттаві (Нідерланди). З 1925 р. службовець японської місії, а потім посольства у Москві.

До Одеси К. Шініті прибув у лютому 1926 р. З відкликанням С. Сасакі, тобто з травня 1926 р. по лютий 1927 р., К. Шініті працював заступником консула та керував установою.

Після Одеси К. Шініті призначили до Китаю (заступником генерального консула у Шанхаї (1928), консулом у Нанкіні (1929–1932)). Він працював у представництві в Лондоні, а у 1934–1938 рр. очолював Перший відділ бюро Східної Азії МЗС Японії. У 1938 р. призначений першим секретарем посольства у Лондоні. Керував відділом МЗС Японії (1942–1945). Після Другої світової війни два роки перебував у радянському полоні. У 1952–1953 рр. був послом Японії у США, а в 1953–1957 рр. – послом у Туреччині.

Наступний одеський консул – **Шімада Шігеру** – випускник Інститут іноземних мов Токіо, фаховий русист. У 1909 р. став секретарем генерального консульства у Владивостоці. У роки революції працював заступником із питань діловодства японського консула в Омську (1919–1920) та співробітником японського консула в Іркутську. У 1921 р. знову повернувся до Владивостока на посаду віце-консула. Далі переведений на посаду віце-консула у Харбін, з 1922 р. консул у Петропавловськ-Камчатському. Брав

участь у радянсько-японському обговоренні з приводу сахалінських концесій (березень 1925 р.) у м. Александровськ. Фактично з травня по серпень 1925 р. працював генеральним консулом місцевої японської установи, далі став консулом у Новосибірську. З січня 1926 р. по лютий 1930 р. – консул в Одесі. Після цього переведений на посаду першого секретаря посольства в Москві, отримав ще одне призначення на посаду консула у Петропавловську, у 1932 р. знову повернувся до Москви, у 1937–1938 рр. – генеральний консул у Хабаровську, у 1939 р. – генеральний консул у Владивостоці. З кінця 1939 р. перший секретар японського посольства у Таллінні, де він перебував до 1940 р., що стало, ймовірно, останнім його закордонним призначенням.

Упродовж лютого – червня 1930 р. консульством в Одесі керував **Нагучі Яшіо**. Дипломат закінчив Комерційне училище у м. Цуруга (1922 р.). Працював секретарем консульська у Харбіні, на тій же посаді у Джакарті. До Одеси на посаду секретаря прибував у 1928 р. З лютого 1930 р. став виконуючим обов'язки консула. У січні 1931 р. Я. Нагучі отримав наказ про повернення до Японії та призначення до Європейсько-американського першого департаменту МЗС. У період 1933–1939 рр. працював секретарем у різних японських консульствах на російському Далекому Сході. У 1941 р. був активним учасником радянсько-японських переговорів з приводу підписання пакту про ненапад, а в 1956 р. – підписання нової угоди між Японією та СРСР.

Наступний одеський консул – **Танака Бун'іціро** розпочав свою дипломатичну кар'єру з посади секретаря генерального консульства у Владивостоці на початку 1910-х рр. У революційні роки перебував на російському Далекому Сході. З 1922 р. працював заступником консула в Маньчжурії. У 1926 р. підвищений до посади консула тієї ж установи. В Одесі очолював консульство з 1930 по 1934 рр. Наступне призначення отримав до добре знайомого йому регіону – Маньчжурії, спочатку на посаду консула, а з березня – генерального консула. У 1936 р. Танака знову повернувся до СРСР і став генеральним консулом у Петропавловську, у жовтні переведений на посаду консула в Александровськ. У 1938 р. став генеральним консулом тієї ж установи. У 1944 р. Міністерство закордонних справ Японії видало книгу “Історія російсько-японських відносин” авторства Танаки Бун'іціро.

Останнім японським представником в Одесі став **Мінору Хірата**. Свою кар'єру він теж, як і Б. Танака, розпочав з посади студента перекладача у Владивостоці, але у 1907 році. У 1912 р. призначений секретарем МЗС Японії. У 1913 р. – працював першим секретарем при японському посольстві у Фінляндії. У 1917 р. – секретар у московському консульстві. Далі повертається на посаду секретаря МЗС. У 1925 р. став тимчасовим заступником посла у Швеції, після – першим перекладачем цієї ж установи. На початку 1930-х рр. Мінору Хірата переведений до Польщі, перекладачем, а станом на 1933 р. – тимчасовим заступником японського посла. В Одесі чиновник перебував з квітня 1934 по вересень 1937 р.

У 1938 р. Мінору Хірата працював тимчасово виконуючим обов'язки посла у Фінляндії, де, ймовірно, перебував до 1941 р. Далі отримував переведення до Маньчжурії на посаду першого секретаря посольства. У 1943 р. Хірата пішов у відставку та отримав придворний чин.

Таким чином, японське консульство в Одесі за весь період свого існування мало десять керівників. Для деяких чиновників це були їх перші призначення на посади такого рівня, для інших мало вигляд ледве не пониження у порівнянні з попередніми місцями служби. Більшість службовців спеціалізувалася на далекосхідному регіоні, їх кар'єрним піком стали посади рівня звичайного або генерального консула. Однак декілька представників із часом досягли рівня посольських посад і керівників окремих відділів МЗС Японії.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЫ МАВЕРАННАХРА XIV-XVI ВВ.

Пилипчук Ярослав Валентинович, доктор исторических наук
Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

Одним из интереснейших аспектов истории Центральной Азии является ее культурная история. Важным аспектом является интеллектуальная история Мавераннахра. В этом исследовании будут проанализованы литературные произведения XIV-XVI вв. Задачей работы является исследование интеллектуальной жизни Мавераннахра в XIV-XVI вв.

Одним из известнейших интеллектуалов XIV в. был Рабгузи. Это был Наср ад-Дин из Рабат-Огуза. В 1309-1310 гг. он написал «Рассказ Рабгуза о пророках». Оригинал произведения до нас не дошел и дошел лишь в копиях более позднего времени. Язык сочинения близок к хорезмийско-тюркскому, который называют среднеазиатским тюрки [19, с. 7; 11, с. 121-126; 12, с. 31-33]. Современником Рабгузи был Махмуд-Пахлаван. Он жил в Хорезме-Хиве. Махмуд-Пахлаван был известен еще как Пурейвали. Он был автором нескольких газелей и около сотни рубаи. Другим известным поэтом из Хорезма был Хафиз Хорезми. Он написал «Мухаббат-наме» («Повесть о любви»). Сохранилось два списка поэмы. Один был на уйгурице и датирован 1432 г., иной на арабице и датирован 1508-1509 гг. Сочинение было написано на джагатайском языке. Поэт написал сборник стихов – диван, который состоял из 6 персидских и 199 тюркских газелей. Настоящим именем поэта было Абд ар-Рахим. Псевдоним Хафиз Хорезми он принял, подражая персидскому поэту Хафизу Ширази. Алишер Навои упоминал, что во время Тимура и Шахруха были известными поэтами Саккаки, Якыни, Хайдар Хорезми, Атаи, Муками, Амири, Гадои. Во время Шахруха при удельном управителе Ширази Султана-Ибрагима Хафиз Хорезми был его придворным поэтом. «Мухаббат-наме» было написано на берегу Сырдарьи в 1357 г. по просьбе Мухаммед Ходжа-бека. Сочинение состоит из газелей и месневи.

Саккаки родился в последней четверти XIV в. Он жил в Самарканде, и его очень уважали в городе. Основными в его творчестве были газели. Он был одним из первых в узбекской литературе, кто начал применять касыды. Саккаки был придворным поэтом Халилия и Улугбека. Атаи был придворным поэтом Улугбека и его сына Абд ал-Латифа и также жил в Самарканде в первой половине XV в. Сам Атаи был родом из Балха. До нас дошел диван Атаи. Сам Атаи был дервишем. Касательно же Гадои, он жил в XV в. Он был мавланой и слагал стихи по-тюркски (на джагатайском). При дворе Шахруха и его преемников в Герате находился Лутфи. Он был автором дастана «Гуль и Навруз», а также поэтически изложил сочинение Шараф ад-Дина Йазди «Зафар-наме». Перевод «Зафар-наме» не был завершен. «Гуль и Навруз» же является ответом на одноименную поэму персидского поэта Джалала Табиба. Поэма Лутфи была высоко оценена потомками, в частности у Меджлиси, поэта шибанидского времени. Еще одним поэтом был Йусуф Амири, который жил в Герате в первой половине XV в. В собрании поэтов Давлатшаха Самарканди он был назван одним из талантливых поэтов времени правления Шахруха. Он оставил после себя газели, туюки, тарджибанды, «Десять посланий», «Спор Бенга и Вина». Мир Хайдар Хорезми написал «Сокровищницу тайн».

Тимуридский султан Хусейн Байкара писал под псевдонимом Хусайни. Как поэт он оставил диван под названием «Собрание влюбленных». Писал он на фарси. Алишер Навои высоко оценил его стихи. Также Хусайни оставил прозаическое сочинение «Рисола» («Трактат»). Одним из малоизвестных поэтов был Фасих Руми. Он написал ответ на касыду Сельмана и ответ на первую часть «Пятерицы». Ходжа Имад ад-Дин Лахури был индийцем в Мавераннахре и был автором перевода «Лейли и Меджнун». Эмир Шейхим Сухейли был придворным султанов Абу-Саида и Султан-Хусейна. Он создавал лирические газели и также переводил «Лейли и Меджнун». Писал он на фарси. Еще одним деятелем таджикской литературы был Камал Худжанди. Он написал

«Латафат-наме». Абдаллах Хатифи был племянником Джами. Он создал сочинения «Лейли и Меджнун», «Семь павильонов», «Тимур-наме». Писал он на фарси. Катиби Туршузи приехал в Герат из Нишапура. Успеха при дворе Тимуридов он не имел поэтому переехал в Ширван. Он написал «Цветник праведников». Писал он на фарси. Еще одним известным поэтом был Дурбек, живший в конце XIV-XV вв. Он перевел на джагатайский «Йусуф и Зулейха». Также он оставил стихотворное описание осады Балха в 1409 г. Дурбек ратовал за то, чтобы джагатайский язык был сравнен в статусе с фарси [20; 16, с. 193-199; 19, с. 10-24; 11, с. 132-137; 1, с. 15; 14, с. 237-249; 3; 17, с. 28-37; 9, с. 239-263; 18, с. 99].

Классиком тюркской поэзии был Алишер Навои. Его полное имя – Низомиддин Мир Алишер. По данным Мухаммеда Хайдара Дуглати, он происходил из рода уйгурских бахши. Известно, что его мать принадлежала к одному из привилегированных родов Хорасана – тагаи. Абд ар-Рахман Джами указывал на тюркское происхождение Алишера Навои. С. Малов указывал, что Алишер Навои происходил из барласов. Сам Алишер Навои недвусмысленно говорил о своем тюркском происхождении. Сам поэт родился в 1441 г. в семье Гийас ад-Дина Кичкине, чиновника в Герате. Дядя по матери Мир Саид был поэтом. Второй его дядя был музыкантом и творил под псевдонимом Гариби. Его кузен Саид-ака Хайдар творил под псевдонимом Сабухи. В медресе Алишер Навои был учеником тюркского поэта Ардашера Сайид Хассана. В 1466-1469 гг. Алишер Навои жил в Самарканде. Он работал в медресе Фазлаллаха Абу-л-Лайси. В 1469 г. Алишер Навои оказался в Герате. Он написал касыду Хусейну Байкара. Вскоре Алишер Навои стал хранителем печати, а в 1472 г. стал везиром и эмиром. В 1487-1489 гг. он был правителем Астрабада. Алишер Навои построил медресе Ихласийа. Сам поэт был членом суфийского ордена Накшбандийа.

В 1498-1499 гг. им был составлен поэтический свод «Сокровищница мыслей», включающий четыре дивана – «Диковины детства», «Редкости юности», «Диковины средних лет», «Назидания старости». Наиболее многочисленными были газели, но были и стихи других жанров – мухаммасы, мусаддасы, местезады, кыты, рубаи, туюги. Алишер Навои был автором «Сорока хадисов». Также он написал Диван Фани. Фани был его псевдонимом для творчества на фарси. Касыды на фарси были собраны им в два сборника – «Шесть необходимостей» и «Четыре сезона» года. Вершиной творчества Алишера Навои была «Хамса» («Пятерица»). Она состояла из нескольких частей – «Смятение праведных», «Лейли и Меджнун», «Фархад и Ширин», «Семь планет», «Стена Искандера». Прозаические произведения состояли из трактатов и монографий. «Суждение о двух языках» посвящено вопросу о роли двух языков – фарси и джагатайского. В нем Алишер Навои обосновывал достоинства джагатайского языка. В собрании утонченных он говорил о поэтах, которых знал. В «Возлюбленном сердце» он размышлял о людях и обществах. В «Языке птиц» говорилось о нравственном самосовершенствовании личности.

Одним из выдающихся поэтов эпохи был Джами. Полное его имя Насир ад-Дин Абд ар-Рахман б. Ахмад Джами. По этнической принадлежности он был таджиком. Образование Джами получил в Герате и Самарканде. В 1475 г. Джами написал касыды «Море тайн» и «Сияние духа». В 1478 г. был закончен сборник биографией суфийских шейхов «Дуновения дружбы из обители святости». В 1487 г. был закончен цикл поэм «Семь корон», состоящий из поэм «Саламан и Абсаль», «Йусуф и Зулейха», «Лейли и Меджнун», «Дар благородным», «Четки праведников», «Золотая цепь», «Книга Мудрости Искандара». В 1487 г. было написано прозаическое произведение «Бахаристан». В 1492 г. Джами умер. При своей жизни Джами активно общался с тюрками, в частности с Алишером Навои. Он написал целый трактат о поэзии. Захир ад-Дин Бабур из Тимуридов слагал стихи на джагатайском и подготовил «Трактат об Арузе» в 1525 г. Также стоит упомянуть таких поэтов, как Маджлиси и Абд ал-Ваххаб Ходжа [10; 8, с. 92-120; 7, с. 131-161; 5, с. 377-420; 14, с. 237-249; 12, с. 38-63; 3; 6, с. 75, 80, 82, 104-170; 13, с. 475-480; 17,

с. 39-47; 2, с. 199-260; 21, с. 469-475; 4; 9, с. 264-280; 18, с. 82-83, 108-109, 111-112, 114-115].

Таким образом, мы пришли к следующим выводам. Для Мавераннахра XIV в. характерным явлением был билингвизм литературы (фарси и джагатайский). XIV-XV вв. были периодом становления джагатайского языка и литературы на нем. Самыми яркими джагатайскими поэтами были Лутфи, Хусейн Байкара, Абдаллах Хатифи, Дурбек. Звездой джагатайской поэзии был Алишер Навои, создавший ряд прекраснейших произведений на джагатайском. Он также писал на фарси и подписывался псевдонимом Фани. Время Тимуридского Ренессанса было временем становления узбекской литературы. Существовала и литература на среднеазиатском фарси (таджикском). Самым ярким ее представителем был Джами. Мавераннахр был территорией диалога тюркской и иранской культур.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Абдумавлянов А. А., Бабаханов А. История узбекской литературы. Ташкент: Учитель, 1966. 252 с.
2. Бартольд В. В. Мир Али-Шир и политическая жизнь. Бартольд В. В. Сочинения. Т. 2 (ч. 2): Работы по отдельным проблемам истории Средней Азии. М.: Наука, 1964. С. 199-260.
3. Бертельс Е. Э. Навои. Опыт творческой биографии. М.-Л.: Издательство Академии наук СССР, 1948. 271 с.
4. Бертельс Е. Э. Джами. Эпоха, жизнь, творчество. Сталинабад: Таджиккнигиздат, 1949. 175 с.
5. Бертельс Е. Э. Навои и Джами. Избранные труды. Т. 4. М., Наука, 1965. 499 с.
6. Бертельс Е. Э. Навои и Аттор. Суфизм и суфийская литература. М.: Наука 1965. С. 377-420.
7. Болдырев А. Н. Персидские переводы «Маджалис ан-Нафаис» Навои. Учёные записки Ленинградского государственного университета. Сер. 128. Вып. 3. Л.: Изд-во ЛГУ, 1952. С. 131-161.
8. Боровков А. К. Алишер Навои как основоположник узбекского литературного языка. Алишер Навои. М.: Советский писатель, 1946. С. 92-120.
9. Брагинский И. С. Очерки тз истории таджикской литературы. Сталинабад: Таджкнигиздат, 1956. 455 с.
10. Захидов В. Мир идей и образов Алишера Навои. Ташкент, Гослитиздат УзССР, 1961. 376 с.
11. История узбекской литературы. Т. 1: С древнейших времен до XVI в. Ташкент: Издательство «Фан» Узбекской ССР, 1987. 484 с.
12. Короглы Х. Г. Узбекская литература. М.: Высшая школа, 1968. 291 с.
13. Малов С. Е. Мир Алишер Навои в истории тюркских литератур и языков Средней и Центральной Азии. Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка. Т. VI. Вып. 6. М.: Изд-во АН СССР, 1947. С. 475-480.
14. Семёнов А. А. Взаимоотношения Алишера Навои и султана Хусейн-Мирзы. Исследования по истории культуры народов Востока. М.-Л.: Издательство АН СССР, 1960. С. 237-249.
16. Сулаймонов М. Ю. Роль Хафиза Хорезми в развитии тюркоязычной поэзии. Тюрко-монгольский мир: история и культура. М.: Восточная литература, 2019. С. 193-199.
17. Сыздыкбаев Н. А. История узбекской литературы. Ташкент, Узбекский университет мировых языков, 2006. 125 с.
18. Суворов М. Н., Джандосова З. А., Пылев И. А. Средневековая литература мусульманского мира. Санкт-Петербург: Президентская библиотека, 2015. 151 с.
19. Хорезми. Мухаббат-наме. М.: Восточная литература, 1961. 273 с.

20. Щербак А. М. Огуз-наме, Мухаббат-наме. Памятники древнеуйгурской и староузбекской письменности. М., 1959. 169 с.
21. Losensky P. Jami. Life and works. Encyclopaedia Iranica. Vol. XIV. Fasc. 5. 2008. P. 469-475. URL: <https://iranicaonline.org/articles/jami-i>

СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ САМУРАЇВ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЯПОНІЇ

*Ткачук Анатолій Петрович, кандидат історичних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Виокремлення воїнів як окремого суспільного прошарку в історії японської державності відбулося ще на початкових етапах цивілізаційного розвитку Японії. Але поява того типу воїна та військової структури, в якій він функціонував, якому судилося створити уряд, незалежний від імператорського двору, відноситься до VII–VIII ст. Саме тоді були зроблені спроби сформуванню повноцінних центральних органів управління та побудувати державну систему за взірцем Танського Китаю.

Одним з восьми заснованих центральних урядових відомств стало «Відомство військових справ». За тим же китайським взірцем були сформовані й численні місцеві військові підрозділи. Однак, на відміну від Китаю, Японія була значно менша за площею й розташовувалася на островах, тому військові сили загалом були розрізненими територіально. В країні існувало лише кілька військових з'єднань, які могли стати потенційною загрозою центральній владі. В той же час, військо не вирізнялося високою організованістю та ефективністю. Військова служба не давала жодних пільг та привілеїв і була важким тягарем. Призваний на службу воїн (а це був кожен четвертий, а з 701 р. кожен третій селянин) не мав права займатися будь-якою іншою діяльністю. Він повинен був забезпечити та утримувати власним коштом повний набір суворо регламентованої військової амуніції. Саме тому в ті часи народився вислів: «Один чоловік узятий до війська, один будинок розорений».

Зрозуміло, що боєздатність такого війська була жалюгідною і у VIII ст. в Японії розпочалося формування регулярної армії. Основну масу вояків повернули до звичної селянської господарської діяльності, а на їх місце були набрані люди, зазвичай, із заможних родин, які вміли і правити конем, і стріляти з лука. Влада забезпечила кожного з них провізією та надала по два піхотинці в супровід. Від них вимагалось лише невпинно вдосконалювати свою військову майстерність. Хоча згодом відбулися й інші зміни в системі військової організації, однак саме цих воїнів вважають попередниками самураїв. До X ст. у деяких регіонах із цих вояків були сформовані майже автономні місцеві військові з'єднання. Один з їх очільників Тайра Масакадо (пом. 940 р.) навіть проголосив себе імператором. Мінамото Міцунака (913–997 рр.), наприклад, контролював значні сфери впливу та фінансові потоки й навіть намагався в своєму регіоні впроваджувати буддизм [3, с. 184–185]. Попри це, він та йому подібні регіональні військові начальники не втрачали тісних зв'язків із центральною владою й часто служили губернаторами провінцій [5, с. 198]. Загалом в своїй основній масі вони не займали сепаратистських позицій. Вважається, що Масакадо виступив проти імператорського двору й створив свій власний, бо бажав зміцнити своє становище в уряді, але не зміг отримати бажаний пост в імператорській гвардії.

Зміцнення самурайства розпочалося за регентів-канцлерів з роду Фудзівары, котрі спиралися на формування військової знаті. Спочатку людей, що перебували на військовій службі, називали просто «бусі». З ростом престижу військових аристократів з'явилася більш звична для нас назва «самураї». Скоріш за все, вона утворилася від японського

дієслова «сабурахи», що означає «служити великій людині». Існувало кілька шляхів та обставин, завдяки яким людина могла стати самураєм.

Перше джерело – це колишні губернатори областей, які за час свого правління встигали обзавестися приватними володіннями і з розряду чиновників переходили в розряд власників маєтків.

Другий шлях – розбагатілі селяни, що зуміли не лише утримати свої крихітні наділи, але й значно збільшити їх.

Ще один варіант – це колишні слуги багатих аристократів, в обов'язки яких входило охороняти володіння своїх патронів. Для мотивації та зацікавленості слуг у виконанні їх функцій вони наділяли їх частиною своїх земель [2, с. 12].

Будучи, насамперед, військовим станом, самураї поділялися на загони, що входили до чисельніших формувань, які називались «дан». До них, зазвичай, вступали члени одного роду зі своїми васалами. Керівництво цим об'єднанням здійснював або глава роду, або людина, що заслужила це право своїми особистими заслугами. Ці групи самураїв вели постійні міжусобні війни за розширення земельних володінь. Впливові самурайські сім'ї намагалися заручитися підтримкою якомога більшої кількості малоземельних самураїв, аби посилити власну могутність.

Поступово внутрішня боротьба вилилася в суперництво двох найвпливовіших самурайських кланів: Мінамото й Тайра, що мало значний вплив на внутрішні події в країні. Майже одночасно з формуванням військового стану в Японії, оформився і його морально-етичний комплекс. «Бусі-до» – так традиційно називають кодекс приписів, які детально визначали поведінку самураїв. Він не був офіційно зафіксований в письмовому вигляді, але його вплив на життя воїнів був безпрецедентним [4].

Згідно «Бусі-до», що буквально означає «Шлях воїна», ідеальний воїн повинен володіти такими якостями: вірність господарю, хоробрість, скромність, прагнення до самопожертви, ігнорування почуттів на користь обов'язку, відсутність страху перед смертю й іншими традиційними військовими достоїнствами. Формування кодексу відбувалося під впливом трьох релігій: буддизму, конфуціанства і синтоїзму. Від кожного з цих віросповідань були взяті деякі постулати: від конфуціанства – вірність обов'язку, поняття честі та необхідності її захисту, ідеал «добродесного чоловіка»; від буддизму – презирство смерті, самоконтроль; від синтоїзму – безмежний патріотизм. Щодо реалізації цього ідеалу на практиці, то на самураїв значний вплив мали дзен-буддисти, від яких були сприйняті головні методи й шляхи досягнення рівня «справжнього» самурая.

З воїнам вели виснажливі психологічні та фізичні тренування, аби вони відважно билися за будь-яких обставин. Водночас самураїв налаштовували на безумовне сприйняття догми, що найпочеснішим для нього є померти в бою за свого патрона. Вирушаючи в дорогу, самурай повинен був дати три обітниці: забути дім, дружину й життя. Вірність васалів не знала меж: доходило навіть до того, що після смерті свого сюзерена інколи самурай зобов'язаний був зробити ритуальне самогубство – «сеппуку» [5, с. 348].

Саме цей термін вжитий в даному випадку тому, що звичне для нас «харакірі» у японців має дещо зневажливе значення, оскільки так говорили про самурая, якому ця дія не вдалася. Правильне «розрізання живота» позначалося тим же ієрогліфом, але вимовлялося на китайський манер, що надавало йому благороднішого значення.

Отож в питаннях честі самураї були дуже педантичні: найменше приниження військової гідності сприймалося як важка образа. В такому випадку самурай повинен був негайно ж убити кривдника, а якщо йому це не вдавалося, то покінчити життя самогубством, оскільки самурай із заплямованою репутацією – це вже не самурай, і життя його нічого не варте. Зведене в абсолют поняття честі та престиж смерті призвели до масових самогубств воїнів, що навіть змусило уряд ввести закони, які обмежували подібні методи [2, с. 27–28]. Ті з самураїв, які досягали рівня «справжнього», отримували право на родові прізвище та носіння меча.

Своєрідна військова тактика самураїв сформувалася дещо пізніше й проіснувала незмінною аж до початку використання вогнепальної зброї. Навіть масові військові поєдинки часто були поодинокими, сутички двох воїнів дозволяли самураям в повній мірі показати противнику свою майстерність і часто деморалізувати його силою свого духу. Це приносило перемоги й підносило авторитет самураїв.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акунов В. В. Самураи державы Ямато. М.: Вече, 2013. 336 с.
2. Брайнт Э. Самураи. Элитные войска. М.: Наука, 2005. 72 с.
3. Жуков А. Е. История Японии с древнейших времён до 1868 года. Т.1. М.: Институт востоковедения РАН, 1998. 659 с.
4. Книга самурая. Бусидо. URL: <http://lib.ru/JAPAN/samuraj.txt>
5. Повесть о доме Тайра: Эпос (XIII в.). Пер. со старояп. И. Львовой. М.: Гудьял-Пресс, 2000. 688 с.
6. Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье: VII – XII века. Исторические очерки. 2-е изд. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 208 с.
7. Спешаковский А. Б. Самураи – военное сословие Японии. М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1981. 168 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТУРЕЧЧИНИ

Шаленна Наталія Миколаївна, кандидат політичних наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

Культурна дипломатія як складова публічної не лише виступає ефективним інструментом побудови позитивного іміджу держави, а й допомагає урядам досягти більш витонченого рівня синергії різних елементів та засобів у напрямку досягнення конкретної політичної мети на міжнародній арені. Саме культура наповнює необхідною м'якою силою національні стратегії, робить їх справді ефективними. Втілюючись у найрізноманітніші форми, культура здатна впливати на формування нового політичного порядку денного. Очевидно, такий широкий інструментарій не може не задіюватися урядами держав до реалізації їх національних інтересів та цілей.

“М'яка сила” Туреччини базується на її історії, культурі, зумовлена географічним розташуванням. Багата історична спадщина, тісні культурні зв'язки з різними державами, багаторічна роль центру ісламського світу складають комплекс чинників сучасного впливу турецької “м'якої сили” від Балкан до Близького Сходу та Середньої Азії.

Керівництво Турецької Республіки надає особливого значення використанню потенціалу культури у просуванні національних інтересів держави на міжнародній арені. Хоча процеси європеїзації, започатковані М. К. Ататюрком у середині 20-х рр. ХХ ст., визначили напрям розвитку держави аж до 2010-х і досі є знаковими у ціннісних орієнтаціях турецького населення, доктрина неосманізму, що лягла в основу сучасної політики Партії справедливості та розвитку (ПСР), змінила стратегію діяльності держави і у культурній сфері. Натхненник нової зовнішньополітичної доктрини Туреччини А. Давутоглу у своїй праці “Стратегічна глибина: Міжнародне становище Туреччини” відкрито пише про визначальну роль культури й інших форм публічної дипломатії у завоюванні симпатій та налагодженні дружніх відносин з державами світу: “Найважливішим об'єднуючим фактором між постійною та змінною складовими державної влади є культура. Цей елемент охоплює психологічні, соціально-політичні та економічні механізми, базовані на певній створеній ними системі цінностей, що існує у визначений історичний період, а також на сприйнятті населенням своєї приналежності та ідентичності” [1]. Феномен під назвою “турецька культурна експансія” Давутоглу

викликав значний резонанс, інтерес й захоплення багатьох аналітиків і теоретиків публічної та культурної дипломатії.

Турки називають свою країну “колискою цивілізації”, акцентуючи на тому, що у її історії та культурі тісно переплітаються східні і західні традиції. Ключовими принципами, на основі яких вибудовується культурна політика Турецької Республіки, проголошуються міжконфесійна терпимість, збереження культурного розмаїття і рівний статус усіх культур в країні. Важливість цього напрямку розвитку держави підкреслюється у її Конституції. Поряд з принципами толерантності, акцентується також необхідність збереження й підтримки турецької національної культури і її поширення у світі.

Основні функції з реалізації програм культурної політики, в тому числі і за кордоном, покладені на Міністерство культури і туризму, Міністерство закордонних справ, Міністерство національної освіти і Міністерство фінансів. Саме на Міністерство культури і туризму, створене 2003 р., покладено основні повноваження представлення національних, історичних і культурних цінностей турецької нації за кордоном. У структурі установи функціонують підрозділи, відповідальні за реалізацію цілей культурної дипломатії (зокрема, Генеральна дирекція зі сприяння культурному співробітництву). Крім центральних і регіональних організацій, до складу міністерства входять закордонні структури – аташе-офіси, що діють у понад 40 держав світу.

Починаючи з 2005 р., в рамках закордонної діяльності Міністерства культури і туризму зреалізовується проєкт “TEDA”, спрямований на поширення турецької культури, мови і літератури в іноземних державах. Програмою передбачено активну діяльність з перекладу творів турецької літератури на іноземні мови з метою пропагування у середовищі зарубіжної аудиторії шедеврів і сучасних творів турецьких авторів.

Спектр турецького культурного впливу традиційно охоплює всі території, що колись були у складі Османської імперії. Турецька Республіка активно використовує мовний компонент у своїй культурній дипломатії у тюркомовних державах. Тут також залучається увесь арсенал культурних, освітніх та соціальних заходів і проєктів, що зреалізуються мережею спеціальних інституцій: Турецькою агенцією зі співробітництва та координації (ТІКА), Фондом та Інститутом імені Юнуса Емре, Фондом “Мааріф”, ін. Діяльність цих організацій спрямована на просування турецької культури та мови за кордоном, а також на інтенсифікацію культурних обмінів з іншими країнами. Наголошуючи на тому, що збереження національного культурного спадку є місією і потугою держави, колишній президент Туреччини А. Гюль заявляв, що “центри турецької культури імені Юнуса Емре – це “невидима” сила Туреччини” [2]. Основною метою цих закордонних центрів є зростання кількості осіб, що вивчають турецьку мову по всьому світу. До 100-річного ювілею Турецької Республіки планується збільшити кількість таких установ до 100.

У сфері сучасних геополітичних інтересів офіційна Анкара розширила свій вплив і сформувала комплекс нових інструментів “м’якої сили” задля поширення своєї культури у країнах Європи, Африки, Азії та Латинської Америки. Сучасна турецька культурна дипломатія робить активні спроби виходу зі сфери свого найближчого оточення і демонструє загальні успіхи на глобальному рівні. Турецький культурний вплив, зокрема, спостерігається через експорт фільмів, кухню, літературу та музику. Зростає популярність турецьких серіалів, що пропагують традиційні сімейні та релігійні цінності, а також заохочують туристичні потоки до Туреччини.

Варто відзначити суперечливий характер культурної дипломатії сучасного турецького уряду. Після приходу до влади ПСР надзвичайно активно працювала над формуванням та поширенням позитивного іміджу Туреччини за кордоном як демократичної держави і пропагувала концепт т. зв. “ліберального ісламу” турецького зразка, секуляризованого і співзвучного із західними цінностями. Даний підхід абсолютно відповідав турецькому стратегічному курсу на інтеграцію до ЄС. Слід згадати, що важливим інструментом для просування такого образу держави стали вчення та виступи

Ф. Гюлена, колишнього соратника Р.Т.Ердогана. Рухом Гюлена було сформовано національну та міжнародну мережу освітніх закладів, де пропагувалася турецька культура та цінності. На базі шкіл створювалися платформи для дискусій інтелектуалів з усього світу щодо “турецької моделі” розвитку й майбутнього Туреччини у ЄС. Однак, після спроби військового перевороту у державі 2016 р. Рух Гюлена (відтоді – ФЕТО) заборонено як антидержавну терористичну організацію. Президент Туреччини під час своїх закордонних візитів настійно “просить” закрити школи Гюлена. Натомість у державах, що погодилися на припинення діяльності цих установ, відкриваються навчальні заклади, що куруються державним турецьким фондом “Мааріф”.

Усе це відбувається на фоні загального погіршення відносин із західними партнерами. Хоча конструктивна культурна дипломатія між ЄС і Туреччиною підтримувалася упродовж багатьох років, на сучасному етапі не обходиться без проблем, як от після подій щодо зміни статусу собору Святої Софії (Айя-Софії) у Стамбулі із музею (з 1934 р.) на мечеть (2020 р. передано у відання Управління у справах релігії). Такий захід сприйнято у ЄС як радикальний, оскільки поновлює давній дискурс щодо культурних відмінностей між двома сторонами, що аж ніяк не сприяє їх зближенню і взагалі суперечить призначенню культурної дипломатії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Davutoglu A. Stratejik Derinlik: Turkiye'nin Uluslararası Konumu. Istanbul: Kure Yayinlari, 2001. 600 s.
2. Элдем З. Культура как инструмент внешней политики Турецкой Республики. Журнал международного права и международных отношений. 2017. № 1-2 (80-81). – С. 92–96.

«КУЛЬТУРА СКАСУВАННЯ» (CANCEL CULTURE) У КИТАЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕОЛОГІЇ

Щербакова Катерина Олексіївна, викладач кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Таке поняття як «культура скасування» або англійською «cancel culture» увійшло в побут не так давно і поки що не має точного формулювання українською мовою, тому ми вважаємо доцільним далі в тексті вживати аббревіатуру СС (від англ. cancel culture).

Перш за все, треба зазначити що таке СС. Культура скасування – це сучасна форма остракізму, при якій когось витісняють із соціальних чи професійних кіл: будь то в Інтернеті, у соціальних мережах або особисто. Ті, хто підпадає під цей остракізм, вважаються «скасованими». Вираз СС має переважно негативні відтінки і зазвичай використовується в дискусіях щодо свободи слова та цензури.

Найвидатнішим прикладом потужності СС Китаю протягом кінця 2018 року був бойкот Dolce & Gabbana після сумнозвісного краху бренду в Китаї. Dolce & Gabbana отримали негативні реакції в Інтернеті після того, як було опубліковано їхню рекламу, де китаянка невдало справляється із західною їжею. Масовий галас у соціальних мережах у Китаї породив на 2512% більше розмов у Weibo про бренд і призвів до відчутних, згубних наслідків: скасування багатомільйонного показу в Шанхаї, вилучення з платформ електронної комерції та втрата всіх китайських амбасадорів бренду.

Міжнародні бренди регулярно з'являються в новинах зі звинуваченнями в образі китайців. З 2014 року спостерігається експоненціальне зростання таких інцидентів. Каталогізуючи публічно відомі випадки міжнародних брендів, обвинувачених в образі Китаю за допомогою пошуку в Інтернеті з відкритим вихідним кодом, дані показують 120 таких інцидентів з 2009 року. Тільки в 2019 році їх було 40. Після кодифікації за

тематичними областям більшість інцидентів, як видається, пов'язані або з політичними, або з історичними питаннями.

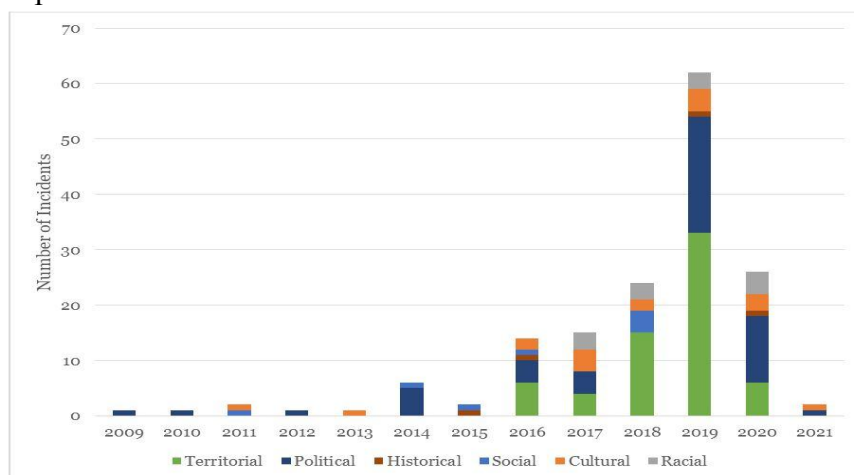

Рис. 1. Інциденти публічних відмов від міжнародних брендів в рік. На підставі даних автора. Деякі події реєструються двічі, так як вони потрапляють більш ніж в одну категорію.

Нова хвиля націоналізму в Китаї в основному базується в Інтернеті, що збігається з появою культури споживання в міру того, як зростає достаток. Вона сягає своїм корінням в Патріотичну просвітницьку кампанію, здійснену після інциденту на площі Тяньаньмень у 1989 році, в ході якої китайській молоді розповіли про 100-річне приниження, якому піддалися їх предки з боку іноземних держав, зокрема західних. Це породило форму націоналізму, спрямовану проти чужинців, оскільки націоналісти прагнуть повернути почуття гордості за свою країну.

Усвідомлюючи свою глобальну купівельну спроможність, китайські споживачі, швидше за все, будуть продовжувати ставати все більш наполегливими в Інтернеті, коли вони незадоволені світовими брендами, та використовувати інструмент СС для досягнення своїх цілей. Глобальні спірні теми, швидше за все, будуть створювати серйозні проблеми для брендів, наприклад, вибачення, пов'язані з суперечливими геополітичними конфліктами, можуть сприяти Китаю, в той час як споживачі на інших ринках будуть віддалятися від нього.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. China's Cancel Culture. URL: <https://www.gartner.com/en/marketing/insights/daily-insights/chinas-cancel-culture>
2. Parsing China's «Cancel Culture». How Does China Use Nationalism in International Brand Controversies? URL: <https://thediplomat.com/2021/01/parsing-chinas-cancel-culture/>
3. Unfavorable Views of China Reach Historic Highs in Many Countries. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2020/10/06/unfavorable-views-of-china-reach-historic-highs-in-many-countries/>
4. 中国你也敢欺负？Dolce&Gabbana 黑历史”不是一天两天了。URL: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1617797644657593224&wfr=spider&for=pc>

THE APPLICATION OF MARXISM THEORY IN THE IDEOLOGICAL AND POLITICAL CLASSROOM OF CHINESE COLLEGES AND UNIVERSITIES

Tang Yongbo, postgraduate student of the Philosophy and Social Sciences Faculty

Belarusian State University

Scientific director – Supervisor Professor Zelenkov A.I.

1. The strategic significance of applying Marxist Theory

General secretary Xi Jinping clearly put forward in the report of the nineteenth Congress of the Communist Party of China, “Our party adheres to the guidance of Marxism Leninism, Mao Zedong thought, Deng Xiaoping theory, the important thought of Three Represents, and the scientific outlook on development, and adheres to emancipating the mind, seeking truth from facts, keeping pace with the times, and seeking truth and pragmatism. At the same time, we adhere to dialectical materialism and historical materialism. Closely combined with the conditions and practical requirements of the new era, we deepened our understanding of the ruling law of the Communist Party, the law of socialist construction, and the law of human social development with a new vision, made arduous theoretical exploration, so we have achieved significant theoretical innovation, and formed the socialist thought with Chinese characteristics in the new era” [1]. Therefore, Marxist theory is the most scientific and advanced thought. From Marxism Leninism to Mao Zedong thought, and then to enriching the theoretical system of socialism with Chinese characteristics in the new era, fundamentally speaking, they come down in one continuous line and are also a rigorous scientific system advancing with the times. Active Marxists in every era constantly enrich, abundant and perfect Marxist theory in accordance with the law of social practice and development [2]. Therefore, we should take the dissemination and learning of Marxist scientific theory as the primary task, and unremittingly strengthen the theoretical learning, which has also become an urgent requirement for the ideological and political education of college students in China.

2. Problems in classroom teaching of Ideological and Political Theory Course

(1) Pay attention to teaching and neglect reading

At present, ideological and political education is an important part of teaching in China. In the process of teaching, teachers pay special attention to the ideological and political teaching ideological task. In fact, in addition to the students of the College of Marxism, many students hardly know the connotation of Marxist theory, and even have not read Marxist works. But the teacher only pays attention to the personal explanation when teaching, which makes students only know the basic content of Marxist theory and do not know its connotation, so they cannot achieve the real teaching purpose.

(2) Attach importance to politics and ignore ideology

In 2015, the CPC Central Committee issued the Opinions of the CPC Central Committee and the State Council on Further Strengthening and Improving the Ideological and Political Education of College Students, which put forward the concept of "Ideological and Political Theory Course" for the first time. On June 8, 2020, the Ministry of Education organized a video conference to comprehensively promote the ideological and political construction of college curriculum, deployed Guiding outline of Ideological and political education in Colleges and Universities to carry out the work. However, in the reality of Ideological and political classroom teaching, teachers often bring ideology into politics, and even use politics to replace ideology. Ideological and political theory course belongs to ideology course. Therefore, it is necessary for the ideological and political course to adhere to the correct political direction, strengthen political consciousness and heighten political determination [3]. However, in the ideological and political classroom, if ideological and political teachers blindly emphasize politics and weaken ideology, they will make the ideological and political education concept missing, thus the essence of pursuing objective truth in Marxist theory is eliminated. The extensive use of metaphysical terms will make the ideological and political course become a kind of empty

political propaganda, which is not in line with the requirements of the ideological and political course.

(3) Think highly of importance to rationalism and ignore emotional experience

In Colleges and universities, ideological and political education is often affected by political factors, and its teaching content is mostly filled with a large number of political propaganda and mechanized interpretation of documents, which makes the ideological and political classroom boring. In the traditional ideological and political classroom, teachers ignore students' cognitive level and emotional needs, and overemphasize the propaganda of political theory. At the same time, the teaching content lacks vivid case teaching related to students' study and life. Therefore, the result can only be shown the ideological and political teachers' helplessness and students' resistance, which is not conducive to the construction of a harmonious relationship between teachers and students, and then seriously affects the effect of Ideological and political classroom education.

3. The way to optimize the classroom teaching of Ideological and political theory course with Marxist Theory

(1) Focus on text interpretation

Marx's theoretical works are the theoretical forerunner of Ideological and political education in Colleges and universities. Reading works can improve ideological and political teachers' Marxist theoretical literacy and make their speech more convincing. After reading the works, teachers can also guide students to study the works and deeply understand their connotation, so that they can better arm their minds with theory.

(2) Strengthen ideological construction

The Communist Party of China and China have always attached great importance to the ideal and belief education of the people, especially to young college students. Having lofty ideals and firm belief is the magic key to overcome all difficulties and win the final victory. In the process of teaching, we should guide students to establish correct ideals and beliefs, so that contemporary college students can correctly understand the fate of the country and the nation, take the realization of the Chinese dream of the great rejuvenation of the Chinese nation as the common ideal of the times, and combine the interests of the country and individual interests. Marxist theory is precisely a theory with strong characteristics of the times, practice and innovation. In the ideological and political education of college students, only when we always take promoting the development of Marxist theory as a systematic and long-term project, can we cultivate a group of college students who are suitable for the development of the new era.

(3) Often communicate with students and listen to their voices

In the process of teaching, ideological and political teachers should innovate teaching methods, change and improve the traditional teaching methods, adopt a variety of teaching methods in classroom teaching, constantly stimulate students' interest in active learning, so that students can really participate in classroom teaching. Teachers should be good at explaining the abstract principles and blunt written language of Marxist theory in simple terms, and transform them into popular and vivid language that is easy to understand and accept by students through teachers' teaching, so as to attract students with the strong attraction and language charm of Marxist theory and let students participate in the classroom. Teachers can also let students have the opportunity to speak through discussions and other links, so that students can better understand the connotation of Marxism through their own understanding.

In a word, Marxist theory has strong characteristics of the times, practice and innovation. It is a theory that keeps pace with the times and develops and enriches constantly. To better integrate Marxist theory into the ideological and political education in Chinese colleges and universities, we need to start from both teachers and students to combine educational learning with social practice, so as to achieve the real purpose of learning.

BIBLIOGRAPHY

1. Xi Jinping's Report at the Nineteenth National Congress of the Communist Party of China. People's Daily, October 28, 2017.
2. Li Xiaoqin. On Adhering to the Guiding Position of Marxist Theory in the Ideological and Political Education of College Students under the New Situation[j]. Modern Vocational Education, 2019(7): 74.
3. Zhang Sisi. How to Optimize the Classroom Teaching of Ideological and Political Theory in Colleges and Universities by Using the Classic Works of Marxist Theory[j]. Shandong Youth, 2019(2): 219.

ІСТОРИЧНІ КОРЕНІ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА

Гайдук Анастасія Миколаївна, студентка 2 курсу факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії

Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Науковий керівник: к. і. н., доц. Хряпін Е.О.

Як система норм, що виражають у релігійній формі волю феодально-релігійної знаті, санкціонованих і підтримуваних теократичною мусульманською державою, мусульманське право у своїй основі склалося в епоху становлення феодального суспільства в Арабському халіфаті в VII–X ст. і базується на ісламі. Відповідно до догматів ісламу, чинне право прийшло від Аллаха, який відкрив його людині через свого пророка Мухаммеда. Мусульманська правова система бере початок в Корані і вважається плодом божественних настанов, а не продуктом людського розуму і соціальних умов. Право Аллаха дане людству раз і назавжди, тому суспільство має керуватися цим правом, а не створювати своє під впливом тих чи інших умов і обставин. Правда, мусульманська правова доктрина визнає, що божественне відкровлення потребує роз'яснення та тлумачення, на що пішли століття кропіткої роботи мусульманських юристів. Але ці зусилля були спрямовані не на створення права, а лише на те, щоб пристосувати ниспослане Аллахом право до практичного використання. Закон у сучасному західному розумінні як акт, виданий компетентною владою, не існує в мусульманському звичаї. Теоретично тільки Аллах має законодавчу владу, а земні правителі не володіють повноваженнями створювати право, законодавствувати. Насправді єдиним реальним джерелом мусульманського права служать праці стародавніх вчених-юристів.

Мусульманське право – єдина ісламська система соціально-нормативного регулювання, яка включає як власне юридичні норми, так і релігійні та моральні постулати, а також звичаї. Так, мусульманське право визначає молитви, які правовірний повинен читати; пости, яких він повинен дотримуватися; милостині, які він повинен подавати; і паломництва, які він повинен здійснювати. Мусульманське право – це найбільш яскраве і повне вираження ісламської ідеології, її основа.

На даний час мусульманське право в тому чи іншому обсязі діє в багатьох країнах від західного побережжя Африки до Тихоокеанських островів. За різними підрахунками, у світі проживає від 750 до 900 млн осіб, які сповідують іслам. Вони становлять значну частину населення більш ніж 50 держав.

Коран – зібрання висловів Мухаммеда, складене через кілька років після його смерті, – перше джерело мусульманського права. Коран складається, головним чином, із положень морального змісту, що носять загальний характер, на відміну від конкретності і визначеності юридичних норм. Так, Коран вчить мусульманина виявляти співчуття до слабких і неможливих, чесно займатися підприємництвом, не пропонувати хабарі суддям, ухилятися від лихварства та азартних ігор. Однак у Корані не вказується, якими є правові

санкції за порушення цих норм. Вміщені в ньому правила стосуються в основному молитовних ритуалів, посту і паломництва. Навіть у тих випадках, коли Коран зачіпає проблеми права у власному розумінні, що відносяться, наприклад, до сімейних відносин, він не пропонує єдиної системи загальних правил, а лише дає вирішення декількох питань, якими Мухаммед займався, будучи суддею.

Другим за значимістю джерелом права є Сунна – зібрання переказів про Мухаммеда, про його життя і поведінку, свого роду підсумок тлумачення Корану в перші десятиліття після смерті пророка, який відбив політичну та релігійну боротьбу навколо його спадщини.

Третім джерелом мусульманського права служить так звана іджма – узгоджений висновок стародавніх правознавців, знавців ісламу про обов'язки правовірного, що отримало значення юридичної істини, витягнутої з Корану або Сунни. Джерелом мусульманського права вважається також аналогія (кіяс) – правила застосування до нових випадків приписів, встановлених Кораном, Сунною або іджмою, причому остання має куди більш важливе значення в порівнянні з іншими джерелами. Два останніх джерела – результат діяльності численних сунітських і шиїтських правових шкіл, що здійснили значний вплив на еволюцію мусульманського права.

Вся система норм мусульманського права, заснована на Корані, зазвичай називається шаріатом.

Поява іджми обумовлена двома основними причинами. По-перше, Коран не є повним зведенням юридичних норм, а Сунна, навпаки, представляла собою безліч казуїстичних положень, які часто суперечили один одному і в яких прості мусульмани і судді практично не могли самостійно розібратися. По-друге, в Корані і Сунні не знайшли відображення нові відносини, у зміцненні яких були зацікавлені пануючі верстви суспільства.

Мусульманське право – яскравий приклад «права юристів». Воно було створене вченими-богословами. Юридична наука, а не держава відіграє роль законодавця, думка фахівця має нормативно-обов'язкове значення. При розгляді справи суддя ніколи не звертається до Корану або Сунни, а посилається на правознавця, авторитет якого є загальноновизнаним.

Право як сукупність обов'язкових розпоряджень сформувалося за перші два століття існування ісламу, в глибокому Середньовіччі. Після того, як всі правові школи взяли класичне вчення про «коріння» мусульманського права, творча діяльність юристів пішла на спад, і мусульманська правова думка поступово стала суто догматичною та архаїчною. Ідея еволюції та вдосконалення права в залежності від динаміки суспільного розвитку є чужою системі ісламського права, і в цьому полягає основна причина його реакційної ролі в сучасних умовах.

Вимога неухильно дотримуватися догматів віри, не порушувати звичай спонукає суди вдаватися до численних хитрощів. Так, Коран не допускає позики під відсотки, забороняючи лихварство. Щоб обійти цю заборону, винайшли систему «подвійного продажу»: позичальник «продавав» той чи інший предмет кредитору, а останній «перепродавав» його позичальникові за ціною, завищеною на обумовлений позичковий відсоток, що виплачувався тільки після закінчення терміну позики. Заборону Кораном оренди землі обходять, укладаючи замість договору оренди договір товариства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пиголкин А.С. Теория государства и права: Учеб. для академического бакалавриата / А.С. Пиголкин, А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев; под ред. А.С. Пиголкина, Ю.А. Дмитриева. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Изд-во Юрайт, 2019. 516 с.
2. Талдикін О.В., Орлова О.О. Історія держави та права зарубіжних країн. Дніпро, 2016. 210 с.

КИТАЙСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПЛАКАТ ЯК ДЗЕРКАЛО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР 1950-Х - 1970-Х РОКІВ

Кучеренко Лілія Юрійівна, студентка 4 курсу

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Науковий керівник: д. і. н., професор Р.О. Литвиненко

Наочна китайська агітація пройшла кілька етапів свого ставлення, які також різняться і за цільовим призначенням. З часів правління Мао Цзедуна візуальна пропаганда стає одним найбільш дієвих методів впливу на суспільство і охоплює майже всі сфери не тільки побутового, але й політичного життя громадян. Тому саме цей канал подачі інформації є актуальним для вивчення, адже за допомогою наочних джерел можна прослідкувати, які політичні та моральні моделі поведінки влада нав'язувала громадянам держави.

Витоки плакатного китайського мистецтва сягають радянських традицій. Російський дослідник Юрій Смертін зазначає, що у період з 1949 по 1957 роки багато китайських художників навчалися методу соціалістичного реалізму в радянських навчальних закладах, а викладачі з СРСР навчали молодих художників у китайських університетах [2]. Важливо зазначити, що саме 50-ті роки ХХ ст. є золотою добою розквіту китайсько-радянських відносин. Китай і Радянський Союз 14 лютого 1950 року уклали 30-річний Договір про мир, безпеку та дружбу. КНР, не маючи економічної бази та адміністративно-технічних навичок, була готова грати роль «молодшого брата» у галузі ідеології та зовнішньої політики в обмін на широку підтримку Москви. Економічне співробітництво було важливою складовою Договору і дозволило Китаю досягти вражаючого промислового розвитку та зростання. Ці події наочно ілюструє плакат «Китайсько-радянський договір про дружбу і взаємодопомогу сприяє встановленню міцного миру» (рис. 1), який мав продемонструвати непорушність дружби між СРСР і КНР, міцні узи між радянським і китайським народами, близькі товариські взаємини між Й.В. Сталіним і Мао Цзедуном, спільність їхніх поглядів з питань будівництва соціалізму, а також їх прихильність справі миру [1, с. 272].

Рис. 1. «Китайсько-радянський договір про дружбу і взаємодопомогу сприяє встановленню міцного миру», 1950 р. [6].

Здебільшого для китайців громадяни Радянського Союзу сприймалися як наставники та вчителі, що яскраво демонструють плакати, де свідомі радянські спеціалісти надихають новостворену республіку на соціалістичні звершення (рис. 2). Хоч ці образи, здається, наповнені глибокими почуттями міжнародної пролетарської солідарності чи класового братства, однак відчувається радянське поблажливе ставлення до невпевнених китайських учнів. Останні, у свою чергу, виглядають не вдячними, а навпаки заздрісними.

Рис. 2. Відображення китайсько-радянської співдружності на китайському агітаційному плакаті 50-х рр. ХХ ст. [6].

З плином часу Китай все більше відчував, що його «душить» необхідність дотримуватися зовнішньополітичних ініціатив Радянського Союзу. Досягаючи соціалістичних успіхів, керівництво КПК хотіло відігравати все більшу роль на міжнародній арені. Тому наступною темою, яка досить яскраво висвітлювалась на агітаційних плакатах, став національно-визвольний рух проти колоніальної та імперіалістичної залежності під гаслами марксизму-ленізму. Головним противником у цій боротьбі стають США та їх союзники.

Початком цієї агітаційної повістки стала Корейська війна, яку й досі називають «Війною протистояння Америці та допомозі Північній Кореї». До конфлікту було залучено понад 2 млн китайців, які входили до складу добровольчих сил Китаю [5]. Оскільки офіційно Китай не міг допомагати Кореї в цій війні, були задіяні добровольчі загони, які не так часто зображували на китайських плакатах. Здебільшого на агітаційному плакаті нелегко розібрати, чи є головний герой учасником Корейської війни, але пропагандистські заклики протистоянню США є центральним сюжетом агітаційної думки (рис. 3).

Рис. 3. Заклик посилити пропаганду протистояння США та підтримати Корею [5].

Під час Культурної революції зовнішня політика відходить на другий план і навіть згортається. Спочатку були відкликані всі послы Китаю, за винятком Хуан Хуа, якому було дозволено залишатися в єгипетському Каїрі. «Поки критикувався американський імперіалізм і радянський ревізіонізм, пропагувалась солідарність з Індокитаєм та В'єтнамом; тісні стосунки з Албанією та Румунією, країнами, які відверто критикували Радянський Союз» [3].

Свідченням нових напрямів міжнародної співдружності стає плакат 1969 р. «Хай живе вічна і непорушна дружба в битві між народами Китаю та Албанії!» (рис. 4). Той факт, що Албанія розробляла незалежний від Радянського Союзу курс, зробив її майже природним союзником Китаю після розладу відносин Пекіна з Москвою наприкінці 1950-

х. Хоча між двома державами не було підписано офіційного договору, союз почав формуватися з 1960 року [4]. Проте, одразу після смерті Мао Цзедуна допомога Албанії припинилась, тому що Китай почав менше орієнтуватися на ідеологічну чистоту і змінив свою внутрішню позицію на таку, де контактам із зовнішнім світом надавалося більше значення.

Рис. 4. «Хай живе вічна і непорушна дружба в битві між народами Китаю та Албанії!», 1969 р. [4].

Знаковим був 1972 рік, коли президент США Річард Ніксон відвідав Китай, після чого намітилось покращення відносин між країнами. Після смерті Мао Цзедуна також зростає кількість країн, що підтримують відносини з КНР. Важливим етапом продовження реабілітації Китаю на міжнародній арені стала проголошена Хуа Гофеном 1977 року політика «відкритих дверей», яка була включена в проект Ден Сяопіна у 1978 році.

Отже, китайський плакат виступає дуже цікавим та інформативним джерелом, а також індикатором зовнішньої політики країни, що характеризувалась виразною нестабільністю. Важливим етапом становлення Китаю у міжнародному вимірі був міжнародний соціалістичний рух, коли лише Радянський Союз та соціалістичні країни Східної Європи вважалися близькими товаришами. Але з плином часу, після китайсько-радянського розколу, Китаю довелося шукати відносин із більшою кількістю країн. Ця тенденція особливо загострилась під час Культурної революції, але все ж таки по смерті Мао Цзедуна нове керівництво переходить на абсолютно інший спосіб встановлення міжнародних відносин. Всі ці етапи й тенденції знайшли виразне втілення у китайському політичному плакаті, дослідження якого має чималі перспективи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецов Д. Пропаганда и наглядная агитация в КНР: история и современность. М.: Флинта, 2016. С. 247-360.
2. Смертин Ю. Политика и визуальная пропаганда в Китайской Народной Республике. Человек. Общество. Управление. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politika-i-vizualnaya-propaganda-vkitayskoynarodnoy-respublike/viewer>
3. Foreign Friends. Chinese Posters. 2018. URL: <https://chineseposters.net/themes/foreign-friends>.
4. Foreign Friends: Albania. Chinese Posters. 2019. URL: <https://chineseposters.net/themes/albania>
5. Foreign Friends: North Korea. Chinese Posters. 2019. URL: <https://chineseposters.net/themes/north-korea>.
6. Foreign Friends: Soviet Union. Chinese Posters. 2018. URL: <https://chineseposters.net/themes/soviet-union>.

ІДЕЯ «ВЕЛИКОЇ ПІВДЕННОЇ АЗІЇ»: НОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД США ДО КРАЇН ПРИКАСПЮ

Матей Юлія Федорівна, студентка 3 курсу історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Ямпольська Л.М.

В умовах світових геополітичних реалій, які склалися на початку ХХІ ст., адміністрація Білого дому розглядала Центральну Азію як окремий регіон, пов'язаний з Росією та країнами СНД, який включає в себе п'ять колишніх республік СРСР: Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан. Однак, наприкінці 2005 року Сполучені Штати Америки змінили свій підхід до Центральної Азії як до регіону. У рамках нової концепції, заснованої на принципово іншій регіональній політиці, дана територія поєднується з Південною Азією в рамках єдиного регіону, названого «Велика Південна Азія». Проблема заслуговує на особливу увагу, тому що цей якісно новий проект підтвердив значення республік Каспійського регіону в системі зовнішньополітичних пріоритетів і політики безпеки США.

Мета статті – охарактеризувати регіональний проект Сполучених Штатів Америки «Велика Південна Азія». Сформульована мета вимагає розв'язання конкретних завдань, а саме: дослідити еволюцію ідеї «Великої Південної Азії», проаналізувати цей підхід з точки зору країн Каспійського регіону, дослідити значимість Центральної Азії для США в контексті нового регіонального підходу.

Реалізація аналізованого проекту має для республік Каспійського регіону як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних необхідно віднести сприяння стабілізації ситуації в Афганістані, поява ще одного транспортного та енергетичного коридору, а також зниження залежності країн регіону від Росії та Китаю. До негативних наслідків належить збільшення потоку наркотиків у короткостроковій перспективі, ісламська «радикалізація» держав Каспійського регіону під впливом «культури» Афганістану і Пакистану і руйнування концепції Центральної Азії як окремого єдиного регіону.

Ініціюючи цей проект, США переслідують свої власні інтереси. Деякі з них перетинаються з інтересами країн Центральної Азії. Наприклад, одним з основних завдань проекту є сприяння стабілізації ситуації в Афганістані, який контролювався Вашингтоном [1, с. 11]. І якщо сам контроль США над Афганістаном викликає питання, то в стабілізації ситуації у цій державі однозначно зацікавлені всі республіки Центральної Азії. До того ж три з них (Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан) мають спільний кордон з Афганістаном. У зв'язку з цим проблеми Афганістану впливають і на ці країни, що було особливо помітно під час громадянської війни.

Іншою проблемою для безпеки країн Центральної Азії стало питання перетворення Афганістану в провідного виробника опію та його похідних. Згідно з даними ООН, з року в рік площа земель, відведена в Афганістані для вирощування опіумного маку, неухильно збільшувалась. Станом на 2005 рік 89% [2] всього опіуму, який продавався на світовому чорному ринку, було вироблено саме в Афганістані. До того ж, згідно з оцінками експертів, 25-30% [2] афганських наркотиків йде транзитом через країни Центральної Азії, де в зв'язку з цим збільшилось їх споживання.

Таким чином, лише військова та економічна допомога зовнішніх факторів (США і держав ЄС) стабілізує Афганістан і утримує його від повернення до стану громадянської війни. Очевидно, що дана мета адекватно сприймалась у країнах Центральної Азії, зацікавлених в стабільності та розвитку свого південного сусіда.

Наступний аспект пов'язаний із тим, що основою проекту є створення транспортних і енергетичних коридорів, що проходять через Афганістан. Згідно з проектом «Велика Південна Азія», основними споживачами енергоресурсів республік Каспійського регіону повинні стати в Південній Азії Індія і Пакистан. Ще в грудні 2002

року прем'єр-міністр Пакистану Зафрулла Хан Джамалі, глава Туркменістану Сапармурат Ніязов і президент Афганістану Хамід Карзай підписали угоду, в якій зазначалися правові умови для компаній, які мають намір інвестувати в проект, а також питання безпеки і процедури оплати за транзит [3]. Однак, реалізація проекту гальмувалася через низку факторів, серед яких основними були нестабільність в Афганістані, ненадійність Туркменістану як потенційного постачальника газу та наявність конкуруючого проекту будівництва трубопроводу для транспортування газу з Ірану.

Проект «Велика Південна Азія» передбачав також створення транспортних коридорів через Афганістан, зокрема автотраси Алмати-Карачі. У результаті цього, на додаток до Північного коридору, що проходить через Росію, і Західного, що пролягає через країни Кавказу, повинен був з'явитися Південний транспортний коридор через держави Південної Азії. Республіки Центральної Азії є «ізольованими» державами, які не мають прямого виходу до Світового океану. Ця проблема особливо актуальна для Киргизстану, Таджикистану і Узбекистану, які не мають доступу до Каспійського моря, у результаті чого при транспортуванні своїх ескортних і імпорتنих товарів вони залежать від інших держав. При цьому подібна залежність є не тільки економічною проблемою, але і питанням політичним [4, с. 157].

З економічної точки зору диверсифікація транспортних маршрутів дозволяє учасникам зовнішньоторговельних зв'язків вибирати для себе найбільш доцільні варіанти доставки товарів, а з політичної – дозволяє знизити залежність від країн, по яких проходять інші маршрути. Останнє особливо актуально в ситуації, коли ключові магістралі для транспортування товарів із республік Центральної Азії проходять через територію Росії, яка претендує на посилення свого впливу в регіоні [1, с. 12].

Геополітичним наслідком успішної реалізації проекту «Велика Південна Азія» має стати як зміцнення у регіоні позицій Вашингтона, так і ослаблення позицій Москви та Пекіна. З огляду на амбіції РФ і посилення впливу КНР, наявність у регіоні третьої сили здатна стати стримуючим фактором для можливих гегемоністських амбіцій вищезгаданих країн.

Проект США був націлений і на збільшення потоків «людей і ідей» у Велику Південну Азію. Однак, з огляду на рівень свідомості і політичну культуру жителів Афганістану і в деякій мірі Пакистану, такий «обмін ідей» може обернутися для країн Центральної Азії зростанням ісламської радикалізації. І республікам Каспійського регіону слід бути готовими до такого повороту подій.

У реалізації цього проекту США мали намір залучитися підтримкою Пакистану та Індії, припускаючи, що вказані країни зацікавлені в експорті енергоресурсів з країн Каспійського регіону, імпорті товарів у ці республіки, а також у збільшенні свого впливу в Центральній Азії. При цьому втілення проекту в життя здатне послабити вплив Росії і Китаю в регіоні за рахунок зменшення їх економічного і політичного впливу на його республіки [4, с. 158].

Отже, виконаний аналіз підтверджує, що реалізація проекту «Велика Південна Азія» має ряд позитивних наслідків для країн Центральної Азії: їх національним інтересам відповідає сприяння стабілізації ситуації в Афганістані, поява ще одного транспортного та енергетичного коридору, а також зменшення залежності від Росії, Ірану та Китаю. Разом з тим, проект може призвести і до негативних наслідків. На нашу думку, в їх числі: збільшення в короткостроковій перспективі потоку наркотиків, ісламська радикалізація країн Центральної Азії під впливом культури Афганістану і Пакистану, а також ліквідація концепції Центральної Азії як окремого регіону.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волович О. Політика Росії, Туреччини, США і ЄС в Чорноморсько-Каспійському регіоні: взаємодія і суперництво. Чорноморська безпека. 2008. № 1 (7). С. 11-14.

2. World Drug Report 2006, United Nations Office on Drugs and Crime. Vol. 1. Analysis. P. 12. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2006.html>
3. В Ашхабаде підписано трехстороннее рамочное соглашение о строительстве трансфганского газопровода. URL: <https://centrasia.org/newsA.php?st=1041003060>
3. Гринько С. Роль енергетичного питання в сучасній геополітиці. Нові тенденції у сфері енергетичної безпеки: Збірка статей на основі матеріалів міжнар. наук.-практ. конференції, Київ, 2003. К.: Логос, 2004. С. 156-160.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ КНР У ПІВДЕННО-КИТАЙСЬКОМУ МОРІ

Мороз Роман Дмитрович, студент 4 курсу

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: к. п. н., доц. Г.С. Панасенко

Останнім часом територіальні суперечки між Китаєм та країнами АСЕАН в Південно-Китайському морі (ПКМ) привернули до себе увагу світової спільноти. Акваторія ПКМ має величезні рибні ресурси, нафтогазові родовища на понад \$1 трлн і велике стратегічне значення, адже через неї пролягають важливі лінії морських комунікацій – усе це робить регіон доволі привабливим, доступ до якого принесе не малі дивіденди.

Тому і не дивно, що найбільший гравець регіону – КНР – висунула претензії на 90% ПКМ ще в 1943 році у вигляді так званої «дев'ятипунктирної лінії», аргументуючи це тим, що дана акваторія є «історичними водами» Китаю, адже, за словами китайського істеблішменту, вперше освоювалась китайцями ще за часів династії Хань. Проте в міжнародному праві немає такого визначення як «історичні води» і цього не може бути достатньо для підтвердження власних претензій на даний регіон. Також не дуже зрозуміло, чи висуває Китай претензії на всю акваторію, або тільки на острови. Територіальні претензії зачепили острови Спрайтлі, Парасельські о-ви та риф Скарборо, на які окрім КНР претендують В'єтнам, Малайзія, Філіппіни, Тайвань, Індонезія, Бруней. Варто зазначити, що Тайвань, як і КНР висуває претензії на території в межах «дев'ятипунктирної лінії» (Рис. 1).

Рис. 1. Карта ПКМ зі спірними територіями [5]

Суперечки між Китаєм та В'єтнамом за Парасельські острови розпочалися після Другої світової війни на фоні капітуляції Японії, яка за мирною угодою була змушена деокупувати даний архіпелаг, проте не було вказано, до якої країни він переходить. Проте острови фактично контролювались В'єтнамом, аж поки Пекін в 1974 році, скориставшись війною у В'єтнамі, захопив їх та контролює дотепер. З того часу ця суперечка не була вирішена [1].

Активна фаза конфлікту за острови Спрайтлі розпочалася в 1988 році, коли Китай захопив декілька островів архіпелагу, які належали В'єтнаму. Наразі Пекін контролює лише декілька островів Спрайтлі, проте територіальні претензії має на весь архіпелаг, що викликає суперечки також з Філіппінами, Малайзією. Хоча фактично декілька островів Індонезії та Брунею входять до «дев'ятипунктирної лінії», але ці дві країни на офіційному рівні позиціонують себе як ті, у котрих немає територіальних спорів у ПКМ [4].

У 2016 р. Третейський суд в Гаазі, який розглядав суперечку Піднебесної та Філіппін за острови Спрайтлі, визнав, що жоден з них не належить китайській стороні. Згідно з додатком VII Конвенції з морського права ООН, рішення суду не може бути оскаржене та є остаточним. США, Японія, Філіппіни, В'єтнам дуже схвально зустріли таке рішення та виразили свої сподівання на мирне вирішення територіальних спорів у ПКМ. Теоретично, сторони зобов'язані виконати рішення суду, проте Китай вважає рішення суду юридично нікчемним, тому не має намірів його дотримуватися [5].

Такі палкі суперечки за акваторію в ПКМ зумовлені не тільки величезними природними ресурсами, а ще й стратегічною важливістю цього регіону, особливо для Пекіна, тому що 90% китайської зовнішньої торгівлі здійснюється саме морем, а близько 60% імпортованої нафти прибувають морськими шляхами. Через це контроль ПКМ надає змогу Китаю забезпечити власні торговельні маршрути та зменшити уразливість Пекіна до морської блокади [2]. Вагомим фактором є бажання КНР зменшити військову присутність США в регіоні, шляхом не допуску американського ВМФ до акваторії ПКМ, що несе для Тайваню ризик блокади зі сторони Пекіна. Також, не виключена можливість силового тиску на країни Південно-Східної Азії (ПСА) із китайського боку, адже острови знаходяться в безпосередній близькості до узбережжя В'єтнаму, Малайзії, Індонезії, Філіппін, Брунею [1].

Саме тому наразі КНР активно займається освоєнням захоплених островів, будує на них військову інфраструктуру, вертолітні майданчики, злітно-посадкові смуги, розміщує системи ПРО, створює систему штучних островів у районі архіпелагу Спрайтлі. Мілітаризація ПКМ підвищує градус напруги в регіоні та показує готовність Пекіна обороняти свої острови та наростити свою військову присутність у стратегічно важливому регіоні [3][6]. Така політика КНР викликає занепокоєння серед сусідніх країн, які змушені шукати підтримки у США, проводячи спільні військові маневри і навчання [1]. Вашингтон, розуміючи, що закріплення позицій КНР в ПКМ загрожує присутності США та їх союзникам в регіоні, на офіційному рівні заявляють про незаконність захоплення Китаєм островів і, що світова спільнота не дозволить КНР розглядати ПКМ «як свою морську імперію». Пекін, у свою чергу, звинувачує Вашингтон у викривленні фактів і міжнародного права, нагнітанні напруженості, розпалюванні конфронтації у ПКМ [6]. Наразі ситуація в ПКМ залишається напруженою, що особливо небезпечно на фоні загострення китайсько-американського протистояння, оскільки існує вірогідність виникнення військової сутички між двома гігантами, що може мати серйозні наслідки для всієї світової спільноти.

Отже, домінування в ПКМ є життєво важливим для КНР через те, що забезпечить китайські морські торговельні шляхи, потреби в природних ресурсах та потенційно знизить військову присутність США в акваторії. Проте, мілітаризація ПКМ значно загострює ситуацію, кидаючи виклик статусу-кво в регіоні. Таким чином, ПКМ перетворюється на «порохову бочку» Дальнього Сходу, адже в цьому регіоні в боротьбі за ресурси та стратегічну перевагу перетинаються інтереси багатьох гравців, серед яких дві

найпотужніші країни світу – США та КНР. Якщо сторони не зможуть досягти консенсусу, то зростаюча напруженість в ПКМ може мати досить серйозні та непередбачувані наслідки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильев Д. Южно-Китайское море в противостоянии КНР и США в Азии. Азия и Африка сегодня. 2020. № 7. С. 61–66.
2. Мороз Р. Д. Ініціатива «Один пояс, один шлях» як ключ до вирішення «Малаккської дилеми». Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 222–226.
3. Рахман Г. Істернізація. Підйом Азії та спад Америки від Обами до Трампа і далі / пер. з англ. В. Вакарєва. Дніпро: «Баланс Бізнес Букс», 2018. 416 с.
4. Сюннерберг М. А. Военный конфликт из-за островов Спратли в 1988 г.: реакция во Вьетнаме. Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития. 2014. № 23. С. 131–136.
5. Спор Китая и Филиппин по территориям в Южно-Китайском море: вопросы и ответы. URL: <https://www.dw.com/ru/спор-китая-и-филиппин-по-территориям-в-южно-китайском-море-вопросы-и-ответы/a-19396112> (дата звернення: 01.02.2021).
6. США: притязания Пекина на острова в Южно-Китайском море незаконны. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-53403917> (дата звернення: 01.02.2021).

«САМУРАЙ – ЛИЦАР З КАТАНОЮ?»: ДО АНАЛІЗУ СТАНУ ВІЙСЬКОВО-СЛУЖИВОГО ДВОРЯНСТВА В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЯПОНІЇ ТА ЄВРОПІ

*Пономаренко Валерія Вікторівна, Симонова Анастасія Анатоліївна,
студентки 3 курсу історичного факультету*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська

Особливий стан японського дрібнопомісного військово-служивого дворянства – самурайство – нерідко порівнюють із середньовічним європейським лицарством. Японський вчений Інадзо Нітобе у своєму трактаті «Бусідо. Душа Японії» наголошував на тому, що «японці, насправді, не так уже і відрізняються від людей Заходу» [2]. Чи дійсно це так?

Актуальність даної теми полягає в тому, що, хоча епоха лицарів і самураїв залишилася в минулому, лицарська етика і кодекс честі самураїв не втратили своєї актуальності в нашому столітті сучасних технологій і прогресивного мислення. Для нас досі поведінка лицарів і самураїв, їхні ідеали та світогляд залишаються еталоном для оцінки правильності і неправильності загальнолюдської та військової етики.

Завдання нашої доповіді: з'ясувати чинники, що вплинули на формування самурайського стану в середньовічній Японії, а також відповісти на питання: чи мала ця соціальна ланка японського суспільства відмінність від європейських лицарів.

Початок утворення самурайського стану, дрібнопомісного військового дворянства, відносять до VI–VII ст. У цей час відбувається боротьба за владу двох аристократичних кланів: Сумерагі і Накотомі, яка закінчилася перемогою 36-го імператора Японії Котоку. Цей період в історії Японії отримав назву «переворот Тайка», в цей час сформувалася ранньофеодальна монархічна держава. Земельна власність сільської громади перейшла у власність імператора. Він міг віддавати її селянам у тимчасове користування. Представників цього прошарку суспільства пізніше стали називати «р'юмінами».

Також важливе місце в соціальній структурі середньовічної Японії займав могутній стан знаті – дайме, представники якого прагнули захопити селянські наділи, обкладали селян податками, всіляко експлуатували їх, що викликало опір з боку селянства, яке використовувало найбільш поширену форм протесту – втечу від свого землевласника. Селян-втікачів стали називати «ронінами». Більшість із них утворювала розбійницькі зграї, які промишляли грабунком, інші переходили на службу до тієї ж знаті.

Власники маєтків відчували потребу у ронінах для захисту не тільки від втікачів-селян, які час від часу влаштовували повстання і набіги, а й від сусідів-феодалів, які прагнули прибрати до своїх рук все більше землі. Такий стан справ у країні сприяв утворенню нового прошарку – самураїв, або бусі (воїнів) [3].

У той час лицарство як військовий і землевласницький стан виникло в державі франків у зв'язку з переходом у VIII ст. від народного пішого війська до кінного війська васалів. Лицарями здебільшого ставали дрібні феодалі. Піддавшись впливу церкви і середньовічної культури, вони виробили етичний і естетичний ідеал воїна, а в епоху хрестових походів, під впливом духовно-лицарських орденів, перетворилися в спадкову аристократію [1, с. 165]. І в Європі, і в Японії відбувалися набіги могутніх супротивників: у першому випадку – норманів, у другому – монголів з могутньою армією і флотом.

Отже, обидва стани формувалися поступово, в результаті соціальних, економічних і політичних змін, пройшовши тривалий шлях розвитку як стану шанованого і привілейованого. Для того, щоб заслужити повагу в своїх суспільствах, європейським лицарям і японським самураям слід було дотримуватися «кодексів честі».

Кодекс Бусідо, беручи витоки з морального кодексу самураїв, увібрав у себе його ідеали самодисципліни, суворої етичної поведінки, слухняності та відданості господарю, ощадливості, майстерності бойового мистецтва, честі, виконання обов'язку аж до самопожертви. Сформований на неоконфуціанстві, кодекс Бусідо також перебував під впливом синто і дзен-буддизму, дозволені самураям насильницькі методи були пом'якшені «мудрістю і спокоєм».

Лицарські доблесті – мужність, лояльність, щедрість, розсудливість, витончена товариськість, почуття честі; лицарські заповіді – бути віруючим християнином, охороняти церкву і Євангеліє, захищати слабких, любити батьківщину, бути мужнім у битві, підпорядковуватися і бути вірним сеньйору, говорити правду і тримати своє слово, дотримуватися чистоти вдачі, бути щедрим, боротися проти зла і захищати добро тощо.

Незважаючи на те, що і самураї, і лицарі були пов'язані кодексами, в який підкреслювалися честь, вірність і захист слабких, розбіжності в системах вірувань впливали на формування відмінностей у понятті честь.

Для західноєвропейського лицаря вбивство ворога, що здався у полон, було вершиною безчестя, в той час як самурай вважав, що капітуляція перед супротивником сама по собі є ганебним явищем. Лицарське життя належало Богу, тому віднімати своє життя було гріхом. Для самураїв ритуальне самогубство (відоме як «сеппуку») було не тільки дозволено, але і вимагалось в певних ситуаціях [4, с. 93].

Переможений у битві лицар міг не просити помилування, однак, безумовно, сподівався на викуп, оскільки повернення ув'язнених у свої дворянські будинки було звичайною справою під час війни. У феодальній Японії було інакше: самурай повинен був померти, але не здатися ворогові.

Якщо самурай головним завданням вважав віддану службу своєму господареві, то лицар здійснював подвиги в ім'я своєї дами, сюзерена або християнської віри. Самурай, служачи дайме, вже не вважав, що його життя належить йому самому, тому завжди тримав у суворому вишколі свій дух і тіло. В цьому відношенні лицар істотно відрізнявся від самурая: він міг робити те, що хотів, звичайно, при цьому не відступаючи від кодексу честі і не порушуючи вірності тому, кому поклявся служити. Якщо лицар міг проявити певну ініціативу, то самурай такої свободи дій не мав, та й не вважав за потрібне. Для

нього слово сюзерена було законом. До того ж, у самураїв не існувало аналогів лицарських турнірів.

Значно відрізнялися й стосунки між сюзереном і васалом у двох регіонах. Коли європейський лицар обіцяв свою службу лорду, він давав клятву вірності, яка за законом зв'язувала обидві сторони [2]. Самурай же не давав такої клятви. Тісні стосунки між самураєм і його сюзереном нагадували швидше зв'язки спорідненості, ніж законну угоду, а покора самурая своєму господареві була схожа на те, чого очікував від сина його батько.

В обох випадках відносини між сюзереном і васалом були наділені обов'язком і честю, однак із різних причин. Крім того, в Європі зв'язок між лордом і васалом передбачав зобов'язання з обох боків: лорд повинен був забезпечувати захист і землю, в той час як васал надавав військову і консультативну допомогу.

Японський дайме не мав таких зобов'язань перед самураями, хоча мудрий дайме вважав за краще уникати гніву своїх васалів. Якщо він і дарував васалу землю, то лише для того, щоб винагородити за вірну службу, а не для того, щоб забезпечити його матеріально.

Ще одна важлива відмінність: європейський лицар або дворянин, який отримав землю, що належала більш ніж одному лорду, повинен був присягнути на вірність всім землевласникам, у той час як самурай служив тільки одному господареві.

Отже, незважаючи на значні відмінності між лицарями і самураями, спільним і виправданим залишалось тільки одне: вони намагалися дотримуватися честі, благородства і вірності тим, кому служили. Різний менталітет породжував відмінне ставлення до речей і явищ: і самураї, і лицарі мали різні підходи до того, щоб проявляти свою відвагу і хоробрість. Будучи привілейованими станами в своїх середньовічних суспільствах, вони намагалися зберегти високий статус, саме тому дотримання для одних кодексу лицарської честі, а для інших Бусідо було важливим елементом повсякденного життя та військової служби.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. М.: Прогресс, 1987. 380 с.
2. Нитобэ Инадзо. Трактат «Бусидо. Душа Японии». URL: <http://www.green-door.narod.ru/bushido.html> (дата обращения: 1.03.2021).
3. Самурский К.С. Человек с двумя мечами. Вокруг Света. URL: <https://www.vokrugsveta.ru/vs/article/154/> (дата обращения: 1.03.2021).
4. Хейзинга Й. Рыцарские ордена и рыцарские обеты. Хейзинга Й. Осень средневековья. М.: Наука, 1988. С. 90-101.

ХЮРРЕМ СУЛТАН – ЗАЧИНАТЕЛЬКА «ЖІНОЧОГО СУЛТАНАТУ»

*Пушкаренко Олександра Сергіївна, студентка 3 курсу історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. А.В. Беззубенко*

Приблизно 500 років тому до гарему султана Сулеймана I потрапила дівчина, яка фактично стане першою жінкою, що закохала в себе всемогутнього володаря трьох континентів і втримала його біля себе на все життя. Її справжнє ім'я досі невідоме – хоча деякі історики вважають, що її звали Анастасія або Олександра Лісовська. Наразі відоме лише ім'я, що дали дівчині в гаремі – Хюррем (в перекладі з фарсі – квітуча, свіжа, весела, приємна) [1, с. 6].

Високого становища при дворі і відповідного ставлення до себе, наложниця могла добитися, пройшовши по «Золотому шляху» – від загальної спальні прямо в покої володаря, а після народити йому наслідного принца – шехзаде. У султана Сулеймана вже

був первісток – шехзаде Мустафа, головний претендент на престол, народжений від Махідеврэн султан. Народження дитини було справою державної ваги, і чим більше спадкоємців було у правителя країни Півмісяця, тим стійкішою була його влада. Закон гарему суворий: «Якщо у тебе немає сина, то не буде і влади, ніхто не стане з тобою рахуватися, ти зачакнеш в чотирьох стінах гарему, але якщо у тебе є сини, і більше ніж у твоїх суперниць, тоді тобі є на що розраховувати» [2, с. 56]. Зрозумівши це, Хюррем вирішує діяти. Вона народила султану щонайменше шестеро дітей: п'ять хлопчиків та одну дівчинку. В той час як її суперниця Махідеврэн мала тільки одного сина, але найстаршого, що все ж було перевагою. Будучи найстаршим з братів, шехзаде отримує не тільки престол, а й життя. За законами Османської імперії, сходячи на престол, падишах мав право стратити своїх братів. Саме тому боротьба за трон перетворилася на боротьбу за життя. І в цій боротьбі суперниками ставали й матері шехзаде.

У 1526 р. за свідченнями венеційського посла Бернардо Наваджеро Махідеврэн затіяла бійку з Хюррем, після якої остання відмовилася йти на хельвет до султана, посилаючись на погане самопочуття. Коли ж султан Сулейман нарешті побачив свою улюбленицю й вислухав її версію подій, то наказав привести до себе Махідеврэн. У результаті він нібито вигнав її з гарему, а у 1534 р. Махідеврэн поїхала разом із сином в санджак Сарухан. Так Хюррем позбавилася своєї суперниці [3, с. 19].

Та в неї залишався ще один сильний суперник – Ібрагім-паша, який був не лише великим візиром, а й близьким товаришем султана Сулеймана Величного. Саме ця дружба, на думку Хюррем, заважала їй всебічно впливати на османського султана. Однак великий візир Ібрагім-паша був страчений за наказом султана Сулеймана, а його майно конфісковано. Смерть валіде-султан в 1534 р. та великого візира в 1536 р. відкрили Хюррем дорогу для зміцнення власної влади. Та найбільшої сили вона набула після страти шехзаде Мустафи, найстаршого сина падишаха [4].

Леслі Пірс (професорка історії, авторка дослідження про султанський гарем) зазначає, що до Хюррем фаворитки султанів відігравали дві ролі – роль власне фаворитки і роль матері спадкоємця престолу, і що ці ролі ніколи не поєднувалися. Народивши сина, жінка переставала бути фавориткою, вирушаючи разом з дитиною у віддалену провінцію, де спадкоємець повинен був виховуватися до того часу, як займе місце батька. Хюррем султан стала однією із перших жінок, яка одночасно грала обидві ці ролі. Це не могло не викликати величезного роздратування консервативного султанського двору. Вона залишилася в столиці, лише зрідка відвідуючи своїх синів. Крім того, Хюррем народила султанові декілька синів, порушивши цим самим ще один принцип османського двору, за яким султанська фаворитка повинна була мати не більше одного сина. Сучасники приписували Хюррем султан те, що вона просто зачарувала турецького султана, не маючи інших доводів з приводу того, як їй вдалося заволодіти такою владою при дворі. Цей образ підступної і владної жінки був перенесений і в західну історіографію, хоча і зазнав деякої трансформації [4].

Історик Ахмет Рефек ставив її красу понад усе: «Хюррем султан бажала заволодіти падишахом за допомогою своєї краси і стати єдиною султаншою у дворі і державі. Щоб здійснити цю мрію, вона не гребувала ні обманом, ні зрадою, ні вбивством» [2, с. 56]. Окрім краси, Хюррем володіла рядом інших чудових якостей. Вона була розумна, освічена, знала кілька мов, писала вірші і книги, танцювала і співала. Але найголовнішою її якістю, яку цінував сам султан Сулейман, була вірність. Завдяки своїй відданості і любові до Сулеймана, Хюррем отримувала багато прав. Одним з таких було право на спадок, на володіння рухомим і нерухомим майном, на вчинення торгових угод тощо [2, с. 57].

Отже, закохавши в себе султана, не маючи суперників, Хюррем султан користувалася своєю владою при дворі. Вона вела листування з польським королем Сигізмундом II, угорською королевою Ізабеллою та сестрою перського шаха Тахмаспа I, була обізнана в усіх державних справах і зустрічалася з європейськими посланцями [3, с.

3]. Таким чином, Хюррем султан можна точно назвати зачинателькою «Жіночого султанату» – періоду в історії Османської імперії, коли жінки значно впливали на державні справи.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шутко О. Роксолана: міфи та реалії. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. 272 с.
2. Романова К.В. Жінчина в Османской імперии (гендерная роль и правовой статус хасеки-султан). Вопросы истории, археологии, политических наук и регионоведения: сб. статей. Томск, 2017. Вып. 13. С. 55-56.
3. Шутко О. Жіночий султанат: влада та кохання. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 592 с.
4. Роксолана. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Роксолана>.

«ЛІНІЯ ДОДЖА» НАРОДЖУЄ НОВУ ЯПОНІЮ

Тарасенко Анна Володимирівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Беззубенко А.В.

Назву «лінії Доджа» в історії Японії отримав період з квітня 1949 р. до липня 1952 р., названий на честь американського фінансиста Джозефа Доджа – управляючого Детройтським банком, автора проекту грошової реформи у Західній Німеччині. Дж. Додж розробив проект, що передбачав збалансування державного бюджету Японії шляхом збільшення податків і обмеження субсидій, а також стабілізацію заробітної плати, встановлення контролю над цінами. Проект був прийнятий японським парламентом без єдиної поправки.

Такі дії Сполучених Штатів Америки були по'язані з переходом зовнішньополітичного курсу країни на укріплення Японії як головного американського плацдарму в Азії. Вашингтон став приділяти більше уваги відновленню японської економіки. Подавляти потенційного конкурента окупаційна влада на цьому етапі вже не намагалася. З початком 1949 р. було розпочато реалізацію «плану економічної стабілізації», що передбачав різке збільшення податків (відразу на 62 %), заміну безповоротних державних субсидій на комерційні банківські кредити та заморожування зарплати [1, с. 126].

Японському уряду довелося проводити комплексну «шокову терапію» у бюджетній, кредитній та валютній сферах. Всі наявні заборгованості уряд повинен був погасити протягом року. Ієновий дохід від продажу американських товарних поставок повинен був концентруватися на спеціальному рахунку бюджету в «еквівалентному фонді». За рекомендацією Дж. Доджа був створений «еквівалентний фонд», який поповнювався коштами від продажу в Японії американських товарів, які поставлялися в порядку допомоги. Цей фонд був призначений для довгострокового кредитування великих компаній під контролем окупаційної влади.

Вводився твердий курс ієни по відношенню до долара (360 ієн за 1 долар), і вся валюта повинна була збиратися на єдиному валютному рахунку. В результаті у 1949 р. відбулося наближення фіксованих та вільних цін. Вже у серпні відмінили фіксовані ціни на 7537 найменувань товарів, після чого розпустили Управління цін. У цьому ж році відмінили карткову систему, що проіснувала 10 років [2, с. 101].

У травні 1949 р. американці заявили про завершення демонтажних робіт і вилучення військових підприємств з репараційних списків. Одночасно знімалися обмеження і заборони на імпорт в Японію залізної руди, нафти та бокситів, які були

введені у 1945 р. В цілях скорочення американської допомоги були прийняті міри по розширенню експорту та зменшенню пасивного сальдо зовнішньоторговельного балансу Японії [3, с. 52].

Проект податкової реформи був розроблений групою американських експертів на чолі з К. Шоупом. Метою реформи було збільшення податків для подолання інфляції та стабілізації японської економіки. Варіант податкової реформи був досить жорстким, але вигідним для великих корпорацій: податки на надприбутки відмінялися, а тягар основного податку перерозподілявся на менш заможні верстви японського суспільства. В результаті вдалося створити умови для прискореного накопичення капіталу і підвищення темпів економічного зростання. Побічним ефектом реформи стало розорення і витіснення з ринку середніх та дрібних підприємств, а також «раціоналізація» виробничих процесів, що обернулася не тільки інтенсифікацією праці, а й скороченням персоналу і зниженням заробітної плати. Але американських «шокових терапевтів» у потрібний момент завжди поправляв японський уряд, нівелюючи надмірне зубожіння робітників адміністративними важелями, наприклад, разовим оподаткуванням майна найбільш заможних платників податків.

Проведення реформи допомогли вирішити три головні проблеми: по-перше, у перший же рік вдалося збалансувати бюджет. За рахунок зростання доходів і появи «еквівалентного фонду» сальдо бюджету стало позитивним і було повністю використано для погашення облігацій державного боргу; по-друге, за допомогою різкого дефляційного шоку зняли надлишковий платоспроможний попит. Грошова емісія у 1949 – 1950 рр. була зведена до нуля; по-третє, після реформи Дж. Доджа прямий контроль над господарською приватною діяльністю був знятий, за виключенням зовнішніх розрахунків [4, с. 89].

Таким чином, у 1949 р. в Японії була успішно проведена «шокова терапія». Японія встановила державний контроль над всіма фінансовими рухами національної та іноземної валюти через кордон, над ввозом та вивозом капіталу. Фактично економічний кордон був закритий і для японців, і для іноземців. Додатково були прийняті Закон про контроль над валютним обміном і зовнішньою торгівлею (1949 р.) і Закон про іноземний капітал (1950 р.). Американська окупаційна влада підтримала ці закони в якості тимчасових, але вони діяли 30 років до часткової ревізії першого та відміни другого.

В цілому, якщо говорити про японську економіку повоєнних років, то обмеження, накладені на переможену Японію, надали специфічний характер повоєнному економічному відновленню. Перехід господарства на мирний шлях із рентабельним використанням наявних виробничих потужностей, з реалізацією планів прибуткового промислового будівництва виявився як ніколи раніше пов'язаним з налагоджуванням випуску мирної продукції взагалі та предметів особистого споживання зокрема.

Швидкою реакцією на «шокову терапію» стало наростання заборгованостей підприємств, що потягло за собою банкрутства та появу півмільйонної армії безробітних у промисловості і чотирьохсоттисячної – в торгівлі та транспорті. Але це безробіття було перекрите зростанням зайнятості у сільському господарстві, дрібному ремісничому виробництві та роздрібній торгівлі.

В результаті закінчення окупації 1952 рік «японський тигр» зустрів у повній готовності до потужного стрибка. Вже у 1951 р. промислове виробництво перевершило довоєнний рівень на 14,4 % [5, с. 24]. Американці зробили все, щоб за короткий строк створити собі постійного та непоступливого конкурента. Додаткове прискорення зміцнілій економіці надали екстрені замовлення японців під час Корейської війни (на 2,5 млрд доларів) і трансформація довоєнних монополій – дзайбацу – у великі сучасні корпорації, політика яких у значній мірі контролювалася державою.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бок Зи Коу. Экономика Японии. Какая она? М.: Экономика, 2002. 349 с.

2. Волгин Н.А. Японский опыт: Решения экономических и социально-трудовых проблем. М.: Экономика, 1998. 255 с.
3. Волгин Н. Японский опыт, который стоит изучать и разумно заимствовать. Человек и труд. 2004. № 6. С. 50-56.
4. Япония в современном мире: Факторы стабилизации развития и безопасности / Н.В. Анисимцев, В.Н. Бунин, Ю.Д. Денисов и др. М.: МАКС-пресс, 2000. 254 с.
5. Павлов Л.Н. Восход солнца вручную. Энергия промышленного роста. 2007. № 3(14). С. 23-27.

БОРОТЬБА ЖІНОК ЯПОНІЇ ЗА ЗМІНУ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: «ФЕМІНІЗМ ДРУГОЇ ХВИЛІ»

*Тарасенко Олександра Андріївна, здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти історичного факультету*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: к. і. н., доц. Л.М. Ямпольська

Наприкінці 1960-х років Японія стала однією з найбільш процвітаючих країн світу, і тому надто контрастно на фоні загального піднесення виглядало становище жінок. Так, Цивільний кодекс 1947 року та поправки до Конституції значно поліпшили становище жінок і формально зрівняли їх у правах із чоловіками. Проте, по-перше, багато в чому рівність лишалась виключно на папері, а по-друге, закони і норми продовжували нести багаж минулого [1]. Тож багато жінок втомилися від свого соціального статусу другого класу і віддали свій голос глобальним феміністичним рухам, які часто називають «фемінізмом другої хвилі».

Актуальність даної теми полягає у нагальності жіночого питання в Україні та світі, потребі аналізу світового досвіду боротьби жінок на повсякденному та політичному рівнях за власні погляди, зміну орієнтації політики лише на чоловіків, визнання нерівності в суспільстві на сучасному етапі, паралельно з дослідженням Японії з «жіночої сторони», що допоможе в розумінні як ментальності і традицій цієї країни, так і сьогоденних перетворень і реалій.

Завдання нашої доповіді – проаналізувати досвід боротьби японських жінок за свої права, трансформацію їх поглядів на місце і роль жінки у японському суспільстві та здобутки феміністичних рухів у Японії, які мали вплив як на гендерну політику держави, так і на становище жінок в цілому.

Велика кількість заміжніх жінок середнього класу приєдналися до рухів, ставлячи за мету зробити Японію кращою та безпечнішою. Свої завдання та дії вони аргументували тим, що «роблять це як матері, які захищають своїх дітей». Інші жіночі рухи з більш чітко вираженою феміністичною ідеологією виникли наприкінці 1960-х – на початку 1970-х років. Ці рухи вже відрізнялися від організацій, які визначали політичні сили жінок лише як домогосподарок і матерів. Члени нових феміністичних організацій часто були значно молодшими і нерідко брали участь у рухах нових лівих у 1960-х роках, які зосереджувались на протидії глобальному капіталізму та війні США у В'єтнамі.

У 1970 році по всій Японії вибухнув новий жіночий визвольний рух, відомий як *Ūman Ribū* (емансипація жінок) [2]. Цей феміністичний рух сформував свій стиль дій із політичного стилю організації руху проти війни з В'єтнамом, відомого як *Beheiren*, і нового студентського руху, відомого як *Zenkyōtō*, який заохочував безпосередність і автономію на відміну від суворої політичної догми [3, р. 163]. Діяльність жіночого руху полягала в проведенні мітингів і демонстрацій проти обмеження абортів, влаштуванні літніх таборів для жінок будь-якого віку і професій, де вони могли поділитися досвідом і

обговорити подальші дії. Вони випустили свій вісник «Жінки для жінок» та заснували громади по всій Японії як виклик традиційній структурі сім'ї [4].

Активістки висловили всебічну критику сучасної Японії, в якій переважають чоловіки, пропагуючи принципову зміну політико-економічної системи та культури суспільства. Керівництво багатьох груп нових лівих було чоловічим і часто зверхньо ставилось до жінок. Діяльність із «підвищення свідомості» призвела до того, що тисячі жінок переосмислили фемінізм по-новому [4]. Сюди входили сумніви щодо сексуальності, материнства та пригноблення жінок. Материнство, яке раніше феміністками домогосподарки розглядали як таке, що давало їм більше прав, тепер розглядалось як один із витоків нерівності.

Цей рух був співзвучним із радикальними феміністичними рухами в Сполучених Штатах та інших регіонах, тож транснаціональні зв'язки між радикальними феміністичними організаціями були відновлені, провокуючи пошкваллення гендерних аспектів суспільного життя протягом 1970-х років і далі.

Маніфест Танаки Міцу для групи «Татакау Онна» («Жінки, що борються») в 1970 році був свідченням того, що жінки хочуть знайти нові способи участі в політичній діяльності. Вони хотіли, щоб їх помітили і почули, були готові боротися за проблеми, які їх хвилювали, виступали проти спроб змінити японський закон про аборти, були стурбовані місцем Японії у міжнародних відносинах і «політичною» економікою Східної Азії у розпал «холодної війни», підтримали боротьбу фермерських жінок Кітафудзі, які намагались зупинити посягання військових баз на їхню землю, підтримували іммігрантів з інших країн Азії у боротьбі проти японського міністерства імміграції [5, р. 144-174].

Сотні невеликих журналів і бюлетенів поширювали ідеї та громадські дії визвольного руху жінок. Інші, більш значні друковані видання, такі як журнали *Onna: Egosu* («Жінка: Ерос») та *Feminisuto* («Феміністка») також були широко розповсюдженими [4]. Основні газети висвітлювали дії феміністок у своїх статтях, але часто в негативному ключі. Негативне висвітлення в пресі змінилось в 1975 р. завдяки Міжнародному жіночому року ООН.

Наприкінці 1974 року феміністки Ічікава Фусае та Танака Суміко координували значну кількість жіночих груп, починаючи від жіночих організацій старого рівня і закінчуючи радикальними феміністками, письменницями, інтелігенцією, членами бюрократії та науковцями, щоб організувати участь Японії у засіданні ООН у Мехіко 1975 року. У січні 1975 року вони заснували Міжнародну групу дій для Жіночого року з метою лобіювання в Японії та на міжнародному рівні ефективної реакції японського уряду на діяльність, зосереджену на Міжнародному році жінок ООН. Вони розглядали широкий спектр питань, починаючи з прийняття 1985 року Закону про рівні можливості для зайнятості та інших законів щодо поліпшення статусу жінок. Група дій приєдналася до інших японських жіночих груп, включаючи Азіатську жіночу конференцію, Азіатську жіночу асоціацію (початковою метою якої була боротьба з сексуальним туризмом) та шановані християнські організації, такі як Японський жіночий християнський союз стриманості (WCTU), а також феміністичні групи в Південній Кореї, Таїланді та Філіппіні – для боротьби з сексуальним туризмом у цих країнах [4].

Наприкінці 1975 року на японському телебаченні з'явився рекламний ролик про локшину швидкого приготування. Жінка готує локшину швидкого приготування для свого партнера-чоловіка, заявляючи: «Я готую її». Чоловік відповідає: «Я той, хто її їсть». Ця реклама стала цільовою для Міжнародної жіночої групи дій. Кампанія проти цієї реклами була лише однією з серії акцій, спрямованих проти засобів масової інформації, але можна стверджувати, що саме ця реклама представляла напрочуд плідне поле для обговорення опосередкованих зображень гендерних ролей в Японії 1970-х років. Реклама відображала розподіл гендерних ролей, коли чоловіки відповідали за оплачувану працю поза домом, а жінки сприяли цій праці, надаючи підтримку в побутовій сфері. У ній були зображені

бажані моделі мужності та жіночності, які вже не задовольняли японських жінок [5, р. 174-201].

Відродження феміністичного руху на початку 1970-х років і захоплення від Міжнародного жіночого року в 1975 році надихнули на створення жіночих курсів і програм у багатьох університетах. Було сформовано дві великі наукові групи, кожна з яких створила журнал, який розповсюджував феміністичні дослідження: «Товариство жіночих досліджень Японії», засноване в Кіото в 1978 році, та «Асоціація жіночих досліджень Японії», заснована в Токіо в 1979 році.

Вчені-феміністки брали участь у ток-шоу і призначались до урядових рад, хоча більшість із них все ще викладали в невеликих коледжах, перш ніж вони почали проникати на вищий рівень елітних університетів у 1990-х роках. Найбільший розголос у новинах отримало призначення на викладання однієї з найвидатніших феміністок Японії, соціолога Уено Чізуко, в 1993 році в Токійському університеті, найпрестижнішому університеті Японії [4].

На додаток до все ще невеликої, але зростаючої кількості жінок у наукових колах, феміністки впливали на формування державної політики в 1990 роках. Так, Асава Марі відіграла важливу роль у розробці феміністичного законодавства. Це законодавство стало центром японського «державного фемінізму», тобто фемінізму, який пропагує держава. Деякі закони, розроблені урядом у 1990-х роках, за порадами вчених-феміністок і представниць сейму жінок, розглядали соціальні недоліки, які уповільнювали процес зрівняння в правах чоловіків і жінок у виробничій сфері, такі як недостатнє забезпечення догляду за дітьми та догляду за старшими, незважаючи на законодавчі вимоги щодо цього. Інші закони вирішували проблеми гендерного насильства, наприклад Закон про боротьбу з переслідуваннями 2000 року та Закон про попередження подружнього насильства та захист жертв 2001 року [4].

У 1999 році з'явився проект основного закону про суспільство, рівноправне за гендером, який передбачав створення бюро з питань гендерної рівності в кабінеті прем'єр-міністра та підрозділів, відповідальних за здійснення гендерних ініціатив у кожному міністерстві та відомстві. Поглиблення занепокоєння консерваторів з приводу прийняття Японією «іноземних» цінностей і зниження народжуваності у Японії призвели до зміни тенденцій щодо гендерної політики [4]. Проблема складалася з двох частин: занепокоєння недостатністю людей працездатного віку для підтримки зростаючої кількості пенсіонерів і людей похилого віку та падіння світового статусу Японії, оскільки вона з найбільших країн світу перетворилася на середню країну за кількістю населення. «Жінки повинні зосередитись на народженні дітей», – таку думку висловили консерватори у своїй промові щодо Основного закону про гендерно рівноправне суспільство. Деякі соціально-трансформаційні аспекти Основного закону були відкладені, але сучасні феміністки продовжують працювати над побудовою гендерно рівної Японії.

Таким чином, фемінізм в Японії пройшов непростий шлях розвитку, на якому поступово змінював свої завдання та орієнтири, ставав більш радикальним, проте не забуваючи про необхідність змін у свідомості самих людей паралельно зі змінами політики держави. Японським жінкам не раз довелося зіштовхуватися з труднощами, які не вичерпались на сьогоднішній день, але досвід їхньої боротьби має бути засвоєним на світовому рівні та використаний для більш ефективних змін у питаннях рівності на нашій планеті. Також у ході дослідження ми виявили особливості ментальності самих японців та їх спрямованість на традиційні цінності у багатьох аспектах, в тому числі у погляді на роль жінки у сім'ї, що може бути використано в подальших дослідженнях з подібної тематики.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Exploring the Leaps and Bounds of Japanese Feminism. URL: <https://www.japantimes.co.jp/culture/2018/02/03/books/exploring-leaps-bounds-japanese-feminism/> (accessed: 10.03.2021).
2. Shigematsu Setsu. *Scream from the Shadows: The Women's Liberation Movement in Japan*. University of Minnesota Press, 2012. URL: www.jstor.org/stable/10.5749/j.cttt77b (accessed: 10.03.2021).
3. Setsu Shigematsu. The Japanese Women's Liberation Movement and the United Red Army. *Feminist Media Studies*. 2012. № 4. P. 163-179.
4. Molony Barbara. Feminism in Japan. URL: <https://oxfordre.com/asianhistory/view/10.1093/acrefore/9780190277727.001.0001/acrefore-9780190277727-e-194#acrefore-9780190277727-e-194-div1-10> (accessed: 10.03.2021).
5. Mackie V.C. *Feminism in Modern Japan: Citizenship, Embodiment and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 230 p.

Сходознавство. Актуальність та перспективи. Тези доповідей II Міжнародної науково-методичної конференції

Відповідальні за випуск: (Руда Н.В., Ямпольська Л.М.)

Комп'ютерна верстка: Петрищева О.В.

Коректор: Коробкіна І.М.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Підписано до друку 07.04.2021

Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 11,97. Тираж 100 прим.

Надруковано в ПП Озеров Г. В.

м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9

Свідоцтво про державну

реєстрацію №818604 від 02.03. 2000.